

A SAPARD Program ex-post értékelése



2007. december



Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság

FÖLDMŰVELÉSÜGYI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI
MINISZTERIUM

A SAPARD Program ex-post értékelése

Készítette:

**VÁTI TII Területpolitikai és Információszolgáltatási Igazgatóság
(VÁTI TII)**

Témafelelős: Jávor Károly

Irodavezető: Horkay Nándor

Igazgató: Németh Ákos

Vezérigazgató: Csanádi Ágnes

Budapest, 2007. december

VEZET I ÖSSZEFOGLALÓ	6
1. BEVEZETÉS	13
1.1. A PROGRAM RÖVID BEMUTATÁSA	13
1.1.1. A Program prioritásai, célkit zései és intézkedései	13
1.1.2. Tervezett forráselosztás, id beli ütemezés	15
1.2. A PROGRAM KÖRNYEZETE	17
1.2.1. Mez gazdaság helyzete	17
1.2.2. A vidéki térségek helyzete	21
1.2.3. Politikai és intézményi háttér	24
1.3. A PROGRAM MEGVALÓSÍTÁSÁT BEFOLYÁSOLÓ KÜLS GAZDASÁGI, TÁRSADALMI, KÖRNYEZETI TÉNYEZ K	26
1.1.1. Gazdasági trendek 2000 - 2006.....	27
1.3.1. Környezeti hatások	32
1.3.2. Regionális és ágazati politikák hatása	33
1.4. A PROGRAM MEGVALÓSÍTÁSÁNAK INTÉZMÉNYRENDSZERE	36
1.5. AZ EX-POST ÉRTÉKELÉS	40
1.5.1. Az értékelés célja	40
1.5.2. Az értékelés által lefedett tématerületek	40
1.5.3. A Program korábbi értékelései	41
2. AZ ÉRTÉKELÉS MÓDSZER TANI MEGKÖZELÍTÉSE	42
2.1. AZ ÉRTÉKELÉS FELÉPÍTÉSE.....	42
2.2. ALKALMAZOTT MUNKAMÓDSZER	42
2.3. ELS DLEGES ÉS MÁSODLAGOS ADATOK	43
2.3.1. Másodlagos adatok	43
2.3.2. Els dleges adatok	46
2.4. AZ ÉRTÉKELÉSI KÉRDÉSEK MEGVÁLASZOLÁSÁNAK MÓDJÁ.....	50
3. A BEGY JTÖTT ADATOK ÉS INFORMÁCIÓK BEMUTATÁSA ÉS ELEMZÉSE	51
3.1. A PROGRAM BELS LOGIKÁJA, RELEVANCIA ÉS KOHERENCIA VIZSGÁLAT	51
3.2. A FORRÁSFELHASZNÁLÁS, PÉNZÜGYI HATÉKONYSÁG ELEMZÉS	53
3.2.1. A program pénzügyi kereteinek változása	53
3.2.2. A Program bels forrásarányainak változása	55
3.2.3. A program megvalósulásának üteme	58
3.2.4. A támogatások térbeli megoszlása	61
3.2.5. Pénzügyi hatékonyság	63
3.3. AZ INTÉZKEDÉSEK OUTPUTJAINAK ELEMZÉSE	65
3.4. AZ ÉRTÉKEL KÉRDÉSEK MEGVÁLASZOLÁSA	81
3.4.1. Intézkedés specifikus kérdések	81
3.4.1.1. Mez gazdasági üzemek beruházásai	81
3.4.1.2. Mez gazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének támogatása	105
3.4.1.3. A tevékenységek diverzifikálása alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	121
3.4.1.4. Falufejlesztés és felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és meg rzése	131
3.4.1.5. A vidéki infrastruktúra fejlesztése	144
3.4.1.6. Technikai segítségnyújtás	160
3.4.2. Keresztértékel kérdések	168
3.4.2.1. B.I. Ami a közös agrárpolitikára vonatkozó Közösségi joganyag, az <i>acquis communautaire</i> érvényesítéséhez való hozzájárulást illeti	168
3.4.2.2. B.II. Ami a csatlakozó országokban az agrár - és vidéki területek fenntarthatóságával kapcsolatos els dleges és specifikus problémák megoldását illeti	174
3.4.2.3. B.III. mi a Program koncepcióját és megvalósítását illeti	183
4. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK.....	199
B.I. Ami a közös agrárpolitikára vonatkozó Közösségi joganyag, az <i>acquis communautaire</i> érvényesítéséhez való hozzájárulást illeti	211
B.II. Ami a csatlakozó országokban az agrár - és vidéki területek fenntarthatóságával kapcsolatos els dleges és specifikus problémák megoldását illeti	211
B.III. Ami a Program koncepcióját és megvalósítását illeti	213
1.SZ. MELLÉKLET: BIBLIOGRÁFIA	215

2. SZ. MELLÉKLET: PÁLYÁZÓI KÉRD ÍVEK	216
3. SZ. MELLÉKLET. INTERJÚ VÁZLATOK	217
4. SZ. MELLÉKLET: FÓKUSZCSOPORTOS MEGBESZÉLÉS VÁZLATOK	218
5. SZ. MELLÉKLET: A PHARE PROGRAMOK EREDMÉNYEI.....	219

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

ÁFA	Általános Forgalmi Adó
AIK	Agrár Intervenciók Központ
AKII	Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet
AVOP	Agrár- és Vidékfejlesztési Terv Operatív Programja
BÉSZ	Beszerz és Értékesít Szövetkezet
DA	Dél-Alföld
DD	Dél-Dunántúl
ÉA	Észak-Alföld
EK	Európai Közösség
ÉM	Észak-Magyarország
EU	Európai Unió
EUME	Európai Mértékegység
FTE	Teljes Munkaid s Egyenérték
FVM	Földm velésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium
GDP	Gross Domestic Product - Bruttó Nemzeti Termék
HACCP	Hazard Analysis Critical Control Point Veszélyelemzés Kritikus Szabályozási Pontokon
IH	Irányító Hatóság
ISO	International Organisation for Standardisation
ISPA	Instrument for Structural Policies for Pre-Accession
IT	Információs Technológia
KAP	Közös Agrár Politika
KD	Közép-Dunántúl
KKV	Kis- és közepes méret vállalatok
KM	Közép-Magyarország
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
MVH	Mez gazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal
NAKP	Nemzeti Agrárkörnyezetvédelmi Program
NVT	Nemzeti Vidékfejlesztési Terv
NYD	Nyugat-Dunántúl
Phare	Poland-Hungary: Assistance for Restructuring the Economy
REVI	Regionális Vidékfejlesztési Iroda
SAPARD	Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development Mez gazdasági és Vidékfejlesztési Különleges Csatlakozási Program
SMB	SAPARD Monitoring Bizottság
SWOT	Er sségek és Gyengeségek, Lehet ségek és Veszélyek
SZMSZ	Szervezeti és M ködési Szabályzat
TÉSZ	Termel és Értékesít Szövetkezet
TPM	Többéves Pénzügyi Megállapodás
TS	Technikai Segítségnyújtás
ÚMVP	Új Magyarország Vidékfejlesztési Program
VÁTI Kht.	Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság
VFC	Vidékfejlesztési Célel irányzat

Vezetői összefoglaló

A Program rövid bemutatása

A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (a továbbiakban FVM) 1999. decemberében hivatalosan benyújtotta a „Magyarország SAPARD Terve 2000-2006” c. programdokumentumot, amelyet a Bizottság 2000. októberében a C(2000)2738. számú határozatával hagyott jóvá. A Program valós végrehajtása 2002. szeptemberében kezdődött az első pályázati felhívások megjelenésével. Jelenleg folynak a projektek ellenőrzései és zárása.

Az előcsatlakozási támogatásoknak a Tanács 1268/99 EK rendelete alapján kettős célja volt:

- a közösségi vívmányok megvalósításához történő hozzájárulás a Közös Agrárpolitika (a továbbiakban KAP) és a kapcsolódó politikák vonatkozásában;
- a csatlakozni kívánó országok mezőgazdasága és vidéki térségei elsődleges és specifikus problémáinak megoldása ezek fenntartható adaptációjának biztosításához;

A Program három fő prioritást fogalmazott meg:

- Az agrárgazdaság versenyképességének növelése;
- A környezetvédelem szempontjainak előtérbe helyezése;
- A vidéki térségek adaptációs képességének erősítése;

A prioritások megvalósításának eszközeként a Program keretén belül 2000 és 2006 között az alábbi hat intézkedés került megvalósításra:

- Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása;
- Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének támogatása;
- Falufejlesztés és felújítás, a vidék szellemi örökségének védelme és megőrzése;
- A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése;
- A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása;
- Technikai segítségnyújtás;

A Program megvalósítása az eredeti hétéves Magyarországra 2004-es uniós csatlakozása miatt négy évre csökkent. A Program megvalósítására rendelkezésre álló forráskeret többször módosult. A Magyarország SAPARD Terve 2000-2006 c. dokumentumban eredetileg hét évre tervezett 354.157.841 euró a megvalósítási időszak négy évre történő redukálásával és a pótlólagos forrásokkal összesen 233.720.524 euróra csökkent.

A Program megvalósulásának intézményrendszere

A Program megvalósításához szükséges intézményrendszer jelentős késéssel, 2002 végére alakult ki. Ez a csúszás befolyásolta a program teljes megvalósítását, folyamatos munkacsúcsokat és feszültséget generált mind a megvalósításban érintett intézmények, mind a pályázók között. Az intézményrendszer a megvalósítás során folyamatosan változott, a SAPARD-dal foglalkozó kapacitás 2005-ig nőtt, majd a Program kifutásával értelem szerűen csökkent. Az eljárásrend a gyakorlati megvalósítás tapasztalatai alapján a végrehajtás során egyszer sőt többször is módosították. Az elsődleges adatgyűjtés információi alapján a Program végrehajtása során kikristályosodott eljárásrendi egyszerűsítéseket a következő program, az

Agrárstruktúra és Vidékfejlesztési Operatív Program (továbbiakban AVOP) nem vette át teljes mértékben. A SAPARD Program végrehajtása papír alapon történt, amely jelentősen megnehezítette a végrehajtást, de hátráltatta a hatékony monitoring tevékenységet is. A Program végrehajtásáért felelős intézmény folyamatos kapacitásproblémákkal küzdött. A gyakori átszervezések akadályozták azt, hogy az egyes egységeken dolgozók egy-egy szakterület szakértőivé váljanak. A gyakori vezetői váltások felfelé ként a Program megvalósítása elején jelentősen mértékben csökkentették a Program megvalósításával foglalkozó csapat motivációját.

Az ex-post értékelés

Az értékelés elkészítését a Tanács 1268/99 EK rendelete kötelezte abból a célból, hogy felmérje az egyes programokban meghatározott célkitűzésekhez képest elért eredményeket és hatásokat. Az értékelés a Bizottság 2001. áprilisában kiadott „Guidelines for the Evaluation of Rural Development Programmes supported by SAPARD” c. útmutatója (a továbbiakban Útmutató) alapján készült.

Az utólagos értékelés a teljes tervezési és megvalósítási időszakot lefedi, amely 2000-től a jelen pillanatig terjed. Az értékelés a program külső gazdasági, társadalmi, politikai kontextusának, illetve a programvégrehajtást külső hatások vizsgálatának fényében a következő kérdésekre kell, hogy választ szolgáltatson:

- a Program relevanciája;
- a Program belső és külső koherenciája;
- a Program hatásossága és eredményessége;
- a Program hatékonysága;
- a Program hasznossága;
- a Program végrehajtási rendszereinek minősége;

Az utólagos értékelés figyelembe veszi a Program ex-ante és mid-term értékelésének megállapításait, vizsgálja az értékelésekben megfogalmazott javaslatok megvalósulásának mértékét és támaszkodik a Programról készült éves értékelések megállapításaira.

Az értékelés módszertani megközelítése

Az elemző értékelés alapját az Útmutatóban szereplő értékelési kérdések, kritériumok és mutatók képezték. Az értékelés első lépéseként elkészült egy alap adattábla, ún. adattérkép, amely tartalmazta az egyes kérdések megválaszolásához begyűjtendő adatokat, az adatforrásokat és a begyűjtés módját.

Az értékelés elsődleges és másodlagos adatokra támaszkodik.

Az értékelési kérdések megválaszolásának legfontosabb adatforrása a Program elektronikus alapú monitoring rendszere volt, amelyet az Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (a továbbiakban MVH) Monitoring Osztálya gondoz.

Az adatbázis feltöltöttsége az értékelés ideje alatt nem volt teljes. Egyáltalán nem, vagy a pályázatok jelentéktelen arányánál tartalmazta a legutolsó lezárt év (2006) tényadatait. Az idő rövidsége nem tette lehetővé a teljes adatbázis feltöltését és frissítését, ezért azokban az esetekben, ahol nem volt teljes a feltöltöttség az értékelők a támogatott pályázatok intézkedésenkénti száma és régióenkénti aránya alapján meghatározták az intézkedés- és

régióarányos reprezentatív mintanagyságot, amelyre kérték az értékeléshez szükséges adatok felvitelét. A mintanagyságon belül az egyes pályázatokat az MVH Regionális Kirendeltségei véletlenszerűen választották ki. A reprezentatív minta 1.053 db pályázatból állt.

Az Útmutató számos olyan értékelési kérdést tartalmaz, amely a másodlagos adatokon kívül elsődleges adatok gyűjtését tette szükségessé. Az elsődleges adatgyűjtés többféle módszerrel és több csatornán folyt:

- pályázói kérdések (266 db);
- szakértői/szakmai interjúk (25 db);
- fókuszcsoportos megbeszélések (4 db);

Összesen 266 db kérdést tölthettek ki és küldtek be az ország hét régiójából a pályázók.

Az értékelés során elsődleges szempont az volt, hogy az Útmutatóban szereplő, a Program szempontjából releváns kérdések lehetőleg legteljesebb körűre a lehető legjobb mértékben pontosabb válaszokat adják az értékelő. Az elemzés szerkezete megfelel az Útmutatóban előírt szerkezetnek.

A Program belső logikája, relevancia és koherencia vizsgálata

A **relevancia** elemzés tárgya, hogy a feltérképezett szükségletekkel összhangban történt-e a beavatkozások céljainak, tartalmának, mértékének és módjának megállapítása, következetes volt-e az alkalmazásuk, alkalmazkodtak-e az esetlegesen megváltozott körülményekhez.

A Program előzetes és időközi értékelésének megállapítása szerint a program prioritásai, általános és specifikus céljai, valamint az azok teljesüléséhez meghatározott eszközök (intézkedések) a helyzetfeltárásban feltárt szükségletek alapján lettek meghatározva. Összhangban állnak a SWOT elemzéssel és valószínűleg reagálnak. Ezt támasztották alá az utólagos értékelés keretén belül készített szakmai interjúk és fókuszcsoportos megbeszélések véleményei is, melynek során a megkérdezettek szerint a Program tervezett és megvalósult intézkedései részben vagy teljes mértékben összhangban voltak a vidéki térségek és a mezőgazdaság valószínűleg fejlesztési szükségleteivel.

A források prioritások közötti elosztásával kapcsolatosan az a vélemény alakult ki, hogy a „Vidéki térségek adaptációs képességének növelése” prioritás jóval nagyobb forrásokat igényelt volna. Arról, hogy ezt a forrást a „Az agrárgazdaság versenyképességének növelése” prioritásról kellett volna átcsoportosítani, erről senki nem beszélte meg a vélemények. Az viszont minden megkérdezett szerint egyértelmű, hogy a Program keretén belül rendelkezésre álló forrásnagyság nem volt releváns a feltárt hiányosságok forrásigényének tükrében.

A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése intézkedés esetén szükség lett volna a megvalósítást támogató mechanizmusok alkalmazására (módszertani segítségnyújtás pályázatok összeállításában, előleg biztosítása, egyszerűsített pályázati csomag stb.).

A **belső koherencia** vizsgálat elemzi az intézkedések és célok közötti szinergikus kapcsolatokat és kiegészítő jellegűt. A külső koherencia a Program többi régiós, nemzeti és közösségi politikához viszonyított adekvátságát, összhangját és kapcsolódásának erősségét vizsgálja.

A Program belső koherenciájának hiányait mutatja, hogy a Program stratégiai fejezete nem ismerteti a prioritások és a célok hierarchiáját, azok egymás közötti fontossági sorrendjét, illetve nem tárja fel a prioritások, célok és intézkedések közötti célzott logikai kapcsolatot. A célok teljesülésének méréséhez legtöbb esetben nincsenek számszerűsített mutatók rendelkezésre.

A Program intézkedései között nincs átfedés, ugyanakkor nem, vagy csekély hatással nem ködték olyan mechanizmusok a megvalósítás során, amelyek az intézkedések közötti összhangot és szinergikus hatást erősítették volna.

A SAPARD Program **küls koherenciájával** kapcsolatosan megállapítható, hogy a Program nem kapcsolódik szervesen egyéb más támogatási rendszerhez, régiós, vagy nemzeti politikához. A KAP célkitűzéseivel való összhangja erős és bizonyítható, főként a program alapú tervezés és megvalósítás, a partnerség elve, a KAP követelményeinek megfelelő eljárásrendek alkalmazása alapján.

Forrásfelhasználás, pénzügyi hatékonyság elemzés

A fejezet a Program **hatékonyságát** vizsgálja, nevezetesen azt, hogy az elért hatások, eredmények és outputok elérhetőek lettek volna kevesebb ráfordítással, vagy jelentősebb eredmény ugyanezen input felhasználásával.

A Program forrásfelhasználása a tervezetthez viszonyítva egyrészt a pótlólagos források bevonásának intézkedések közötti elosztása, másrészt az egyes intézkedések közötti átcsoportosítások következtében változott.

A Programban a legjelentősebb súllyal (58%) az agrárgazdaság versenyképességének növelése szerepelt. A megvalósítás során a Program pénzügyi táblázatának módosításai eredményeképpen a „Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása” intézkedésre jelentős forrás került átcsoportosításra, melynek eredményeképpen a prioritás súlya 68 %-ra emelkedett a másik két prioritás rovására. Sem a vidéki térségek általános helyzetfeltárási részletezett hiányosságok és problémák, sem pedig a „Vidéki térségek adaptációs képességének erősítése” prioritás forráshiány miatt elutasított pályázatainak nagy száma és az összeshez viszonyított aránya (2.611 db; 65%), illetve az elutasított támogatási igény (252.871.987 euró; 38%) nem indokolta ezen prioritás súlyának a „Vidéki térségek adaptációs képességének erősítése” prioritás rovására történő ilyen nagyarányú növelését.

A vidéki térségek adaptációs képességének fejlesztésére szánt források aránya a végrehajtás során 36%-ról 32%-ra csökkent. A tervezettnél jóval kevesebb összeg került a tevékenységek diverzifikálása és a falufelújítás intézkedések keretén belül felhasználásra, amíg a vidéki infrastruktúra fejlesztése intézkedés kerete, amely főként mezőgazdasági utak fejlesztését tartalmazta, jelentős pótlólagos forrásokkal növekedett. Ebben a prioritásban volt a legnagyobb a kerethiány miatt elutasított pályázatok száma, ezért nem volt indokolt a forráskeret csökkentése.

A környezetvédelem szempontjainak előtérbe helyezésére allokált, viszonylag alacsony arányú 4% forrás lett tervezve, amely csak részben valósult meg.

A Programról elmondható, hogy erős az elsődleges mezőgazdasági termékek előállításának fejlesztését helyezi előtérbe, ezt bizonyítja a „Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása” intézkedés forrásának jelentős aránya (38%), amely önmagában meghaladja a vidéki térségek felzárkóztatására összesen fordítandó források arányát (32%). Az intézkedés eredetileg is jelentős forrásaránya (28%) a módosítás során igen nagymértékben (10%-kal) gyarapodott.

A Bizottság a SAPARD tervet 2000. októberében fogadta el. Az elsőként meghirdetett négy intézkedés akkreditációja 2002. november végén zárult le. Az első kötelezettségvállalások 2003. márciusától kezdődtek, míg az első kifizetések időpontja 2003. májusa. A terv elfogadásától az első kifizetésekig több mint két és fél év telt el.

Az intézkedések megvalósulásának ütemezéséből egyértelműen az agrárgazdaság versenyképességének növelése prioritás döntő súlya rajzolódik ki, hiszen elsőként e prioritás két intézkedésének megvalósítása indult el, illetve ezen felül a vidéki térségek infrastruktúrájának fejlesztése intézkedés, amely jobbra szintén a fenti prioritást szolgálta a mezőgazdasági utak korszerűsítésének, illetve a mezőgazdasági üzemek energiaellátásának fejlesztésével.

A vidéki térségek gazdasági szerkezetének és az ott élők életminőségének javítását szolgáló két intézkedés csupán 2004. áprilisában indult el, amelyek megvalósítására igen csekély forrás és nagyon rövid idő állt rendelkezésre, amely jelentős mértékben meghatározta a prioritás eredményességét. Ez a két intézkedés csupán néhány hónapig állt a pályázók rendelkezésére.

Jellemző volt a Program végrehajtására a pályázatok befogadásának időpontjára kiéleződő munkacsúcsok kialakulása, amely a pályázatok befogadásától kezdve végigvonult a pályázatkezelés, szerződés kötés és kifizetés fázisokon is, nem kis fennakadást okozva a rendszer működésében. Ezt a problémát egyrészt egy kiegyensúlyozottabb, hosszabb távú, évekre lebontott forráskezeléssel, és annak megfelelően kommunikált Program csökkenthette volna.

Mivel a Program eredetileg teljesen az elsőleges mezőgazdasági termelés fejlesztését helyezte előtérbe, ezért nem meglepő, hogy a jelentősebb mezőgazdasági termelési potenciállal és kedvező adottságokkal rendelkező alföldi régió (Észak- és Dél-Alföld) részesült a legnagyobb mértékben a támogatásokban. Az Észak-magyarországi régió részesedése is jelentős a forrásokból, de ott döntően az infrastruktúra fejlesztésére fordították azt.

A források települések közötti megoszlásából egyértelműen kirajzolódik, hogy az észak-magyarországi régió és a dél-Dunántúli régió aprófalvas területeire nem jutottak SAPARD források, tehát ezen területek egyébként is jelentős leszakadása nem csökkent.

A Program zárásáig az eredetileg tervezett források 102%-a került lekötésre, amely nem tartalmazza azoknak a projekteknek a forrásigényét, amely projektek esetén vagy a kedvezményezett, vagy az MVH elállt a szerződés teljesítésének megvalósítás folyamata alatt, illetve a pályázat meghíúsult. A kifizetés mértéke az MVH 2007. október 02-i adatai alapján a tervezett forrás 99%-a. A Program a források felhasználását tekintve tehát hatékonyan értékelhető.

Jelentősen rontotta a Program hatékonyságát az a körülmény, hogy az eredetileg hét naptári évre készült SAPARD terv megvalósítását a szükséges intézményi, szervezeti és technikai háttér megteremtésének elhúzódása kevesebb, mint két esztendőre rövidítette. Az időbeli csúszás egyik negatív következménye volt a rövid pályázati beadási határidők kényszere. Ennek következtében, főként 2002-ben, a pályázati lehetőségek megnyílásának idején rendkívül sok hiányos, rosszul kidolgozott pályázat készült, amely felesleges munkát és költségeket okozott mind a végrehajtó intézményrendszeren belül, mind pedig a pályázók körében. A 2002-es meghirdetés után a beérkezett pályázatok 100%-át hiánypótolni kellett. A formai és jogszabályi hiányosságok miatt elutasított pályázatok száma 1.964 db, amely az összes beérkezett pályázat 22%-a volt 2002-ben.

A rövid, két éves kampányszerű megvalósítás hatása, hogy kiegyensúlyozatlan ütemben, hullámokban, a forrásokat 364%-kal meghaladó támogatási igény pályázat érkezett be. A forráshiány miatt elutasított pályázatok száma elérte a 4.037 db-ot, amely az összes beérkezett pályázat 46%-a! A kerethiány miatt történő elutasítás főként az elzártnak és engedélyeket igénylő beruházások esetén rendkívül jelentős és felesleges költséget okozott az elutasított pályázóknak. Mindezt megfontoltabb, időben jobban felépített, a rendelkezésre álló

forrásokhoz igazított népszerűsítéssel és körültekintő eljárásrenddel mérsékelni lehetett volna.

A késedelmes indítás és a beadási határidők körül hullámszerűen csúcsosodó pályázati tömeg, valamint a nem erre a mennyiségre szabott pályázatkezelési eljárásrendi szabályzat rendkívüli mértékben leterhelte az újonnan létrehozott végrehajtási kapacitásokat. Ennek következménye, hogy az intézkedések zöménél legalább egy év eltelt a szerződéskötés és az első kifizetés között, és legalább másfél a pályázat beadása és az első kifizetés között. Ez a késedelem, illetve az utófinanszírozás rendszere egy beruházás szempontjából, de leginkább az alacsony likviditású mikro- és kisvállalkozások esetén, vagy az amúgy is forráshiányos önkormányzatok esetén rendkívül hosszú időnek számít. Emiatt a pályázóknak nagyon sok esetben áthidaló hitelekhez kellett folyamodniuk, amely jelentős mértékben megnövelte a beruházások összköltségét.

A 239 millió euró támogatás jelentős mértékű, 264 millió euró saját erő fejlesztési forrást mozgató meg az agrárgazdaságban és a vidéki településeken.

A SAPARD Tervben meghatározott célértékek elérése az egyes intézkedések között és intézkedéseken belül is változó mértékű. Mivel a program-szintű célokhoz nincsenek számszerűsített indikátorok rendelkezve, ezért nehéz következtetni arra, hogy ezek a célok milyen szinten teljesültek és a teljesülés forráshatékonyasága milyen.

A SAPARD Program elsőleges célja – ahogyan azt a vonatkozó rendelkezések is egyértelműen megállapítják – a csatlakozásra való felkészülés, azaz egy olyan, a gyakorlatban is működőképes és az EU elvárásainak megfelelő rendszer kialakítása, amely alkalmas a közösségi források hatékony allokációjára. Ennek a célnak a program maradéktalanul megfelelt. A források felhasználásának hatékonysága ebben a tekintetben jónak mondható.

Az intézkedések outputjainak értékelése

A fejezet a Program **hatásosságát és eredményességét** értékeli, az elért hatásokat és eredményeket vizsgálja a kitűzött célok és célértékek tükrében, intézkedés szinten. Az elemzés alapja a Programban meghatározott célértékek összehasonlítása a megvalósult outputokkal. A fejezet a megvalósult értékeket hasonlítja össze a SAPARD Tervben szereplő tervezett célértékekkel, amelyeket a programidőszak idejének csökkenésével rendelkezésre álló forrásokhoz arányosított az értékelés.

A SAPARD Program a program-szintű célok mellé nem határozott meg célértékeket, ezért a Program szintű megvalósulás nem elemezhető. A Program 2.1 fejezete alapján a programszinten elvárt hatás 25 ezer megtartott, illetve újonnan létrehozott munkahely az agrárgazdaságban, illetve, a mezőgazdasági termelés 10% -át érintő korszerűsítés.

A monitoring adatbázis alapján a fejlesztések eredményeként létrejött új munkahelyek száma: 12.969 db, amely az arányosított célérték – 16.500 db – 79%-a úgy, hogy nem tartalmazza a megtartott munkahelyek számát. Ez igen jó aránynak mondható. A monitoring adatbázisban szereplő foglalkoztatási mutató meghatározásának módszere nem tisztázott, így sokan a teljes vállalkozás állománybővülését adták meg, nem a fejlesztés hatására létrejött új munkahelyeket, így az adat megbízhatósága számos helyen megkérdőjelezhető, de nagyságrendileg megfelel a valóságnak. A megtartott munkahelyek száma 72.873 db, ami valószínű, hogy nem a fejlesztés hatására megőrzött munkahelyeket jelenti, hanem legtöbbször a kedvezményezett teljes állományát. Az, hogy a támogatások a mezőgazdasági termelés hány %-át érintik, az a monitoring adatbázis jelenlegi feltöltöttsége alapján nem számolható.

Általános probléma minden intézkedésnél, hogy a célok nem egy logikusan felépített célhierarchiában lettek meghatározva és mutatók sem kapcsolhatók ehhez a nem létező struktúrához. Így a begyűjtött indikátorok sokszor nem alkalmasak az egyes célok teljesülésének mérésére. Az intervenciós logika alapján történő tervezési gyakorlat hiánya a SAPARD Terv írásakor még nem tette lehetővé egy egyértelmű célhierarchia és az ahhoz tartozó indikátor struktúra kialakítását.

Az egyes intézkedések eredményessége, de az intézkedéseken belüli mutatók teljesülése is változó. Az intézkedések hatékonyságát és eredményességét a 3.3 fejezet részletezi.

Az értékelési kérdések megválaszolása

A fejezet az Útmutatónak megfelelő szerkezetben az összegyűjtött elsődleges és másodlagos adatok alapján válaszolja meg az intézkedés-specifikus és keresztértékelési kérdéseket. Az értékelési és a szakmai interjúk során megkérdezettek nem fogalmaztak meg a közös értékelési kérdéseken felül program-specifikus értékelési kérdéseket. A kérdés-csomagok megválaszolása mellett az intézkedések rövid bemutatása és a kérdésekre adott válaszok összefoglalása, a következtetések találhatók.

Problémát jelentett a kérdések megválaszolásához szükséges mutatókhoz az adatok begyűjtése. Ennek egyik oka, hogy a monitoring adatbázis nem az értékeléshez szükséges mutatókat gyűjti, illetve amelyeket gyűjt, azok feltöltöttsége a két évvel ezelőtti állapotnak felelt meg. Ezért volt szükség intézkedésenként reprezentatív minta kiválasztására, amelynél megtörtént az adatbázis feltöltése.

A pályázói kérdések szolgáltattak információt azokra a kérdésekre, amelyekre a monitoring adatbázis egyáltalán nem tartalmazott adatokat. Némely esetben problémát jelentett a beérkezett kitöltött kérdések alacsony száma, illetve a kitöltés minősége.

Az értékelési kérdésekre kapott válaszokkal kapcsolatos következtetéseket és javaslatokat a 4. fejezet foglalja össze.

1. Bevezetés

1.1. A Program rövid bemutatása

A Földm. velésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium a Tanács 1268/99 EK rendelete alapján elkészítette a „Magyarország SAPARD Terve 2000-2006” c. programdokumentumot (a továbbiakban a Program), amelyet 1999. decemberében hivatalosan benyújtott, és amelyet a Bizottság 2000. októberében a C(2000)2738. számú határozatával hagyott jóvá.

A Tanács 1268/99 EK rendelete a csatlakozni szándékozó közép- és kelet-európai országok mez. gazdasági és vidékfejlesztési el. csatlakozási intézkedéseinek a csatlakozási id. szakban történ. közösségi támogatásáról rendelkezett. A rendelet szerint az el.-csatlakozási támogatásoknak kett. s célja volt:

- a közösségi vívmányok megvalósításához történ. hozzájárulás a Közös Agrárpolitika és a kapcsolódó politikák vonatkozásában;
- a csatlakozni kívánó országok mez. gazdaság. a és vidéki térségei els. dleges és specifikus problémáinak megoldása ezek fenntartható adaptációjának biztosításához;

Minden leend. tagállam egyetlen, országos szint. tervdokumentumot készített, amely a KAP II. pillére megvalósításának el. készítését célozta. A felkészülés legf. képpen a támogatási rendszerek uniós szabályok szerinti átalakításá. t, a mez. gazdasági és élelmiszeripari egységek uniós követelményeknek megfelel. korszer. sítésé. t, illetve a támogatások szabályszer. felhasználásához szükséges adminisztráció és intézményrendszer kialakításá. t érintette.

A Program végrehajtását megel. zte a végrehajtó intézmény, a SAPARD Hivatal (a továbbiakban Hivatal) akkreditációja. A Program végrehajtása az els. ként megvalósításra kerül. intézkedések meghirdetésével 2002. szeptemberében kezd. dött. Az utolsó kifizetések 2007. els. felében megtörténtek. Jelenleg folyik a megvalósult fejlesztések 5 éves kötelez. m. ködtetési periódusának ellen. rzése.

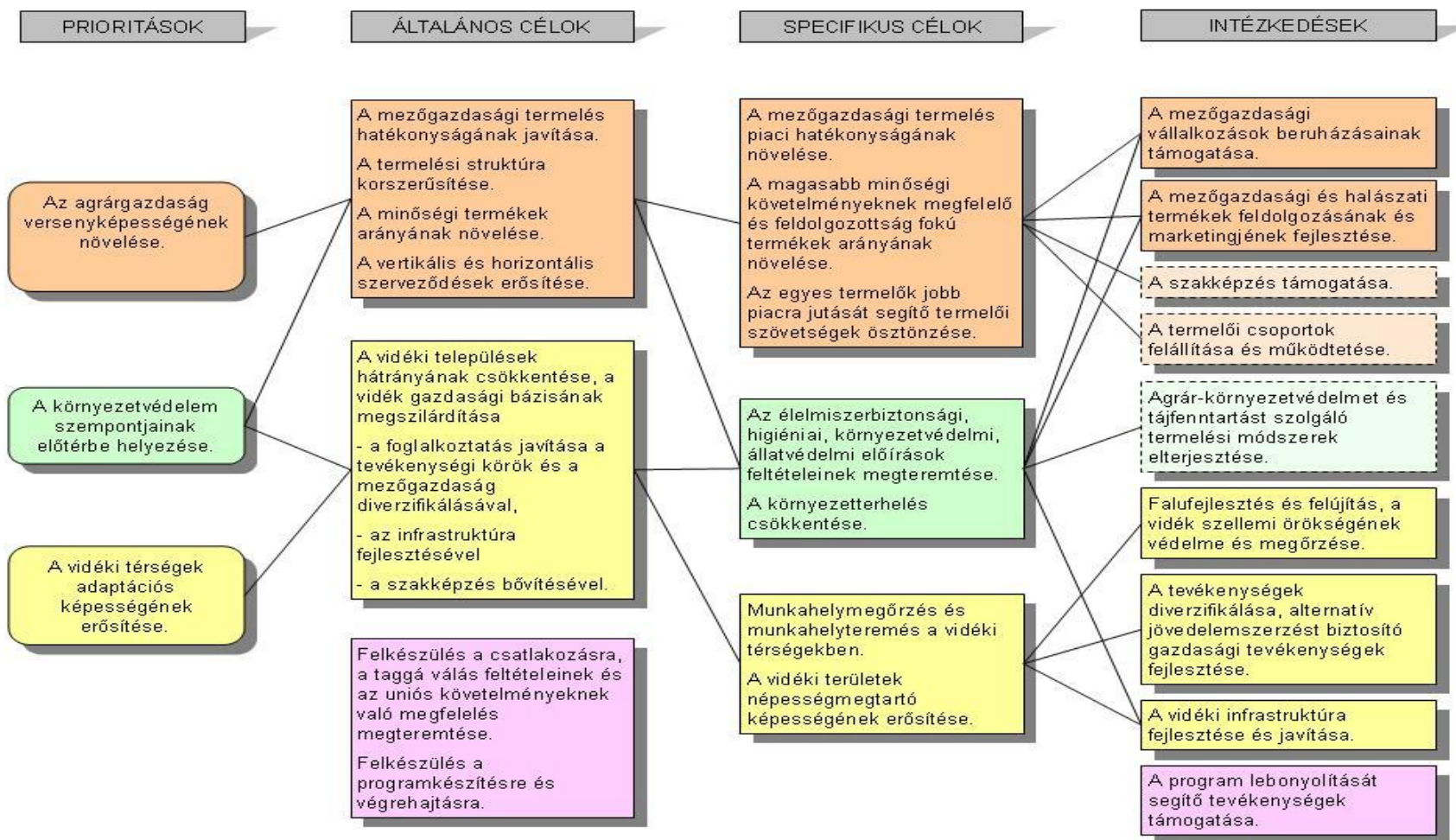
1.1.1. A Program prioritásai, célkit. zései és intézkedései

A program összeállítása a Tanács 1268/99 EK rendelete és a Bizottság által kiadott „Aide Memoire” alapján történt.

A Program stratégiája az ország és a vidéki térségek, valamint a mez. gazdaság helyzetértékelésén alapul. A stratégia felsorolásszer. en tartalmazza a Program prioritásait, általános és specifikus céljait, valamint az elvárt hatásokat. A megfogalmazott célok szintje (általános – specifikus – operatív) változó, el. fordulnak tartalmi átfedések. A Program stratégiai fejezete nem ismerteti a prioritások és a célok hierarchiáját, azok egymás közötti fontossági sorrendjét, illetve nem tárja fel a prioritások, célok és intézkedések közötti célzott logikai kapcsolatot. Ezt a hiányosságot a Program el. zetes értékelés is megemlíti, az ex-ante értékelés erre vonatkozó javaslata azonban nem épült be a Tervbe. A program szinten megfogalmazott célokhoz nincsenek meghatározva azok teljesülését mutató indikátorok. A *1. ábra* az Ex-post értékel. k által feltételezett logikai kapcsolatot szemlélteti a prioritások, célok és a tervezett intézkedések között.

A program bels. koherenciáját és intervenciós logikáját az értékelés 3.1 fejezete elemzi.

1. ábra: A Program prioritásai, céljai és a tervezett intézkedései közötti logikai kapcsolat



A Program 2.1 fejezete alapján a programszinten elvárt hatás 25 ezer megtartott, illetve újonnan létrehozott munkahely az agrárgazdaságban, illetve , a mez gazdasági termelés 10%-át érint korszer sítés. A 2.1. fejezet további nem számszer sített elvárt hatásokat fogalmaz meg, amelyek jobbára megfeleltethet k az 1. táblázatban szerepl általános és specifikus céloknak. A számszer sített tervezett outputokat, eredményeket és hatásokat a Program 4. fejezete tartalmazza, intézkedésenkénti felbontásban.

1.1.2. Tervezett forráselosztás, id beli ütemezés

A Program eredeti, hét évre szóló tervezett forráskeretét, intézkedésenkénti forráselosztását és a források felhasználásának tervezett id beli ütemezését a „Magyarország SAPARD terve 2000-2006” pénzügyi táblázatok melléklete tartalmazza.

Ennek alapján elmondható, hogy a Programban a források felhasználásának hét évre tervezett id beli ütemezése egyenletes volt. A tervezett ütemezés nem számolt a Program elindításának esetleges késedelmével, illetve tervezett a 2005 és 2006 -os forráskeret felhasználásával is, amely Magyarország 2004-es uniós csatlakozása miatt ebben a formában 2005 és 2006 évben nem állt rendelkezésre. A pénzügyi keret intézkedésenkénti és prioritásonkénti arányát a 1. táblázat szemlélteti.

1. táblázat: Az intézkedések és prioritások közötti tervezett forráselosztás

Intézkedések	Összes közpénz* (euró)	Forrásarány (%)
Mez gazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása	100.809.333	28
Mez gazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének támogatása	72.722.667	21
A szakképzés támogatása	6.330.667	2
Termel i csoportok felállítása és m ködtetése	26.040.000	7
Prioritás összesen: Az agrárgazdaság versenyképességének növelése	205.902.667	58
Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése	15.106.667	4
Prioritás összesen: A környezetvédelem szempontjainak el térbe helyezése	15.106.667	4
Falufejlesztés és felújítás, a vidék szellemi örökségének védelme és meg rzése	32.093.333	9
A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	54.769.333	15
A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	42.438.667	12
Prioritás összesen: A vidéki térségek adaptációs képességének er sítése.	129.301.333	36%
Technikai segítségnyújtás	3.847.175	1
Intézkedések összesen	354.157.841	100

Forrás: Magyarország SAPARD Terve 2000-2006

* EU forrás (75%) + nemzeti forrás (25%) együtt, kivéve a Technikai Segítségnyújtás intézkedést, ahol a forrásarány: EU forrás (80%) + nemzeti forrás (20%)

Alkalmazott árfolyam: 1 euró = 255 Ft.

A SAPARD forrásoknak a tagjelölt országok közötti megosztásáról szóló Bizottsági döntés Magyarország SAPARD Tervének megvalósítására évente 38,054 millió euró támogatás folyósítására vállalt kötelezettséget, a 2004-es uniós csatlakozás miatt összesen négy évre. Ez a döntés a tervezett 354 millió eurót 213 millió eu róra módosította, amely tartalmazza a nemzeti társfinanszírozás összegét is. Ezt az értéket az 1999. évi áron határozták meg. Az éves keretek összegét a Bizottság az 1999 óta bekövetkezett inflációval folyamatosan növelte. A program pénzügyi kereteinek további növelésének forrásait, a megnövelt források allokációját és a forrásfelhasználás során bekövetkezett átcsoportosításokat a 3.2.1. fejezet elemzi.

2. táblázat: A források tervezett ütemezése intézkedésenként, euró

Intézkedések	2000		2001		2002		2003		2004		2005		2006		Összesen	
	Összes közpénz*	EU	Összes közpénz	EU	Összes közpénz	EU	Összes közpénz	EU	Összes közpénz	EU	Összes közpénz	EU	Összes közpénz	EU	Összes közpénz	EU
Mez gazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása	13.380.000	10.035.000	11.237.333	8.428.000	11.265.333	8.449.000	18.513.333	13.885.000	16.686.667	12.515.000	14.706.667	11.030.000	15.020.000	11.265.000	100.809.333	75.607.000
Mez gazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének támogatása	13.300.000	9.975.000	16.760.000	12.570.000	14.918.667	11.189.000	9.246.667	6.935.000	7.404.000	5.553.000	7.346.667	5.510.000	3.746.667	2.810.000	72.722.667	54.542.000
A szakképzés támogatása	717.333	538.000	713.333	535.000	1.046.667	785.000	713.333	535.000	1.046.667	785.000	1.046.667	785.000	1.046.667	785.000	6.330.667	4.748.000
Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése	1.900.000	1.425.000	1.886.667	1.415.000	1.886.667	1.415.000	1.886.667	1.415.000	1.886.667	1.415.000	1.886.667	1.415.000	3.733.333	2.830.000	15.106.667	11.330.000
Termel i csoportok felállítása és m ködtetése	3.720.000	2.790.000	3.720.000	2.790.000	3.720.000	2.790.000	3.720.000	2.790.000	3.720.000	2.790.000	3.720.000	2.790.000	3.720.000	2.790.000	26.040.000	19.530.000
Falufejlesztés és felújítás, a vidék szellemi örökségének védelme és meg rzése	3.806.667	2.855.000	3.740.000	2.805.000	3.746.667	2.810.000	3.740.000	2.805.000	5.540.000	4.155.000	5.533.333	4.150.000	5.986.667	4.490.000	32.093.333	24.070.000
A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	7.589.333	5.692.000	6.716.000	5.037.000	7.466.667	5.600.000	6.677.333	5.008.000	7.786.667	5.840.000	9.553.333	7.165.000	8.980.000	6.735.000	54.769.333	41.077.000
A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	5.693.333	4.270.000	5.244.000	3.933.000	5.960.000	4.470.000	5.513.333	4.135.000	5.940.000	4.455.000	6.257.333	4.693.000	7.830.667	5.873.000	42.438.667	31.829.000
Technikai segítségnyújtás	544.183	408.137	567.165	425.374	573.832	430.374	573.832	430.374	573.832	430.374	533.832	400.374	480.499	360.374	3.847.175	2.885.381
Intézkedések összesen	50.650.849	37.988.137	50.584.499	37.938.374	50.584.499	37.938.374	50.584.499	37.938	50.584.499	37.938.374	50.584.499	37.938.374	50.584.499	37.938.374	354.157.841	265.618.381

Forrás: Magyarország SAPARD Terve (2000-2006)

* EU forrás (75%) + nemzeti forrás (25%) együtt, kivéve a Technikai Segítségnyújtás intézkedést, ahol a forrásarány: EU forrás (80%) + nemzeti forrás (20%)

Alkalmazott árfolyam: 1 euró = 255 Ft.

1.2. A Program környezete

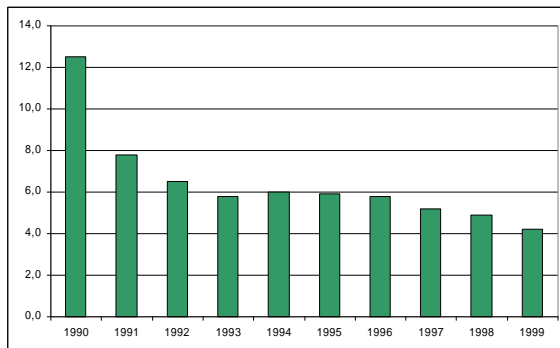
Ez a fejezet a Program tervezését, tehát az 1999 – 2000 éveket megelőző időszak gazdasági, társadalmi viszonyait foglalja össze.

1.2.1. Mezőgazdaság helyzete

A mezőgazdaság nemzetgazdasági súlya és teljesítménye az 1990 után jelentősen visszaesett és folyamatosan csökkent. A foglalkoztatás drasztikusan visszaesett, az ágazat munkaerő kibocsátása folyamatos. Az agrárágazatban foglalkoztatottak korösszetétele kedvezőtlen, elöregedő. A mezőgazdasági szakképzettség az egyéni gazdálkodók között nem általános, a közép- vagy felsőfokú agrárvégzettséggel rendelkezők aránya 10 % alatti. A gazdálkodási és birtokstruktúra polarizálódott, kétpólusúvá vált. Míg szám szerint többségben a kisgazdaságok vannak, a termelési teljesítményben, a beruházásokban, a birtokméretben és a földhasználatban arányuk eltörpül a nagygazdaságok mellett. Az állatállomány töredékére esett vissza. Az élelmiszer-feldolgozás kapacitáskihasználása jellemzően alacsony, különösen a tejiparban és a konzerviparban. Az élelmiszeriparban dominánssá vált a külföldi termékek.

Gazdasági súly

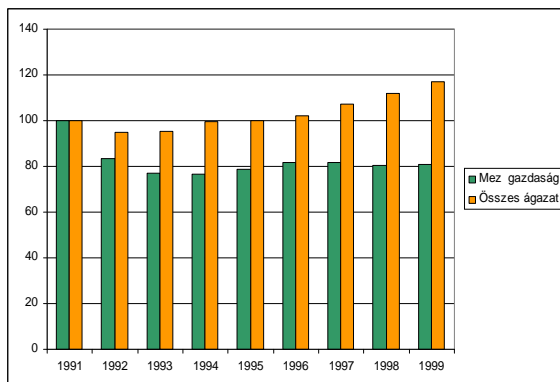
2. ábra: A mezőgazdaság GDP-ben való részesedésének változása, %, 1990-1999



Az ágazat GDP termelésben való részesedése 1990-ról 1999-re harmadára esett vissza (4%). Gazdasági szerepvesztése folyamatos.

Forrás: KSH

3. ábra: A mezőgazdaság bruttó hozzáadott értékének változása, 1990-1999

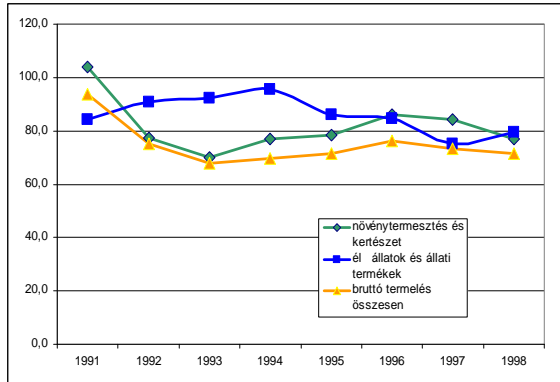


A hozzáadott érték, vagyis a termelés színvonala a mezőgazdaságban a többi ágazathoz képest szembe nem esően csökkent 1991 és 1999 között. Míg a többi ágazatban a hozzáadott érték közel 20 %-kal emelkedett, addig a mezőgazdaságban ugyanennyivel csökkent. Ez alapján a mezőgazdaság gazdasági súlya harmadára, negyedére esett vissza. Az egy főre jutó hozzáadott érték növekedett.

Forrás: KSH

Mez gazdasági, élelmiszeripari termelés

4. ábra: A mez gazdasági termékek termelésének volumenindexe f bb termékcsoportonként, 1990=100 %, összehasonlító árak alapján, 1990-1998



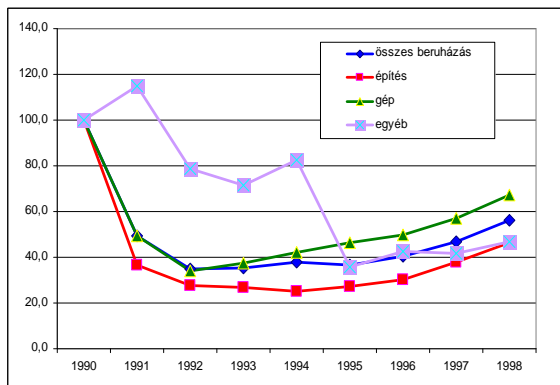
Forrás: KSH

Az **élelmiszer-feldolgozás** kapacitáskihasználása különösen a tejiparban és a konzerviparban jellemzően alacsony volt. Az élelmiszeriparban dominánssá vált a külföldi t ke. Ennek ellenére az élelmiszeripari üzemek 90%-ban kis- és középvállalkozások, versenyhátrányuk jelentős a nagyvállalatokkal szemben.

1990-hez képest 1998-ra 40%-kal nyílt az **agrárrolló**.

Mez gazdasági, élelmiszeripari gép- és eszközellátottság, beruházások

5. ábra: A beruházások alakulása a mez gazdaságban, változatlan áron, 1990=100%, 1990-1998



Forrás: KSH

Az 1991-1995 évek átlagát tekintve a mez gazdasági **termelés** csak 73 %-a volt az 1986-1990 évek átlagának, pedig akkor már a mez gazdaság eleve lefelé irányuló tendenciában volt. 1994-1999 között ingadozva kicsit n tt a termelés, de 1999-ben is csak a 81,2 %-át érte el az 1990 el tti öt év álagának. 1990-t l a növénytermesztés 30, az állattenyésztés 40, a hazai fogyasztás pedig 24,5%-kal esett vissza.

Az ország **állatállománya** 1998-ra az állatfajok többségében jelentősen lecsökkent, 1985-höz viszonyítva még inkább. Drasztikus állomány csökkenést szenvedett el a szarvasmarha állomány, kevéssel több, mint felére csökkent, a juhállomány 48,7%-ra, a sertés 68,5%-ra, a liba 40,5%-ra, a kacsa 58,5%-ra. Ez az állati terméktermelésben nagy visszaesést okozott (sertés, vágómarha a felére). N tt a kecske, a tyúkfélék, a pulyka és a házinyúl állománya.

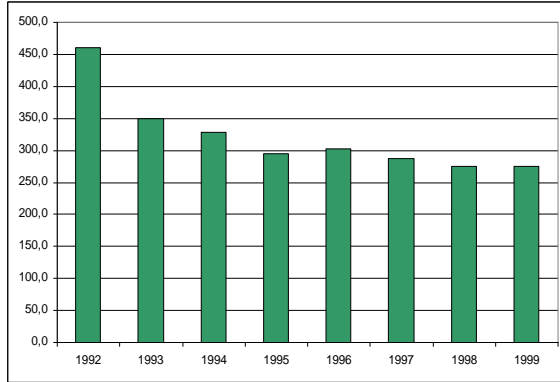
A szántóterület **vetésszerkezetében** érdemi változás nem következett be, a gabonafélék domináltak (63%).

A mez gazdaságból az 1980-as évek második felét l t kivonás zajlik. Ennek nyomán az **eszközállomány** és technológia korszerűsítése elmaradt, a beruházások az 1990-es évek elején látványosan visszaestek. Ennek köszönhető az eszközállomány leromlása. A gazdaságok többsége t kehiány miatt önerővel nem tudja a versenyképes termelés m szaki technológiai háttérét megteremteni.

A beruházások értéke 1995-ig esett, onnan lassú emelkedésnek indult. A legnagyobb elmaradás az építési beruházásoknál tapasztalható.

Humán tényezők: foglalkoztatás, jövedelem, korösszetétel, képzettség

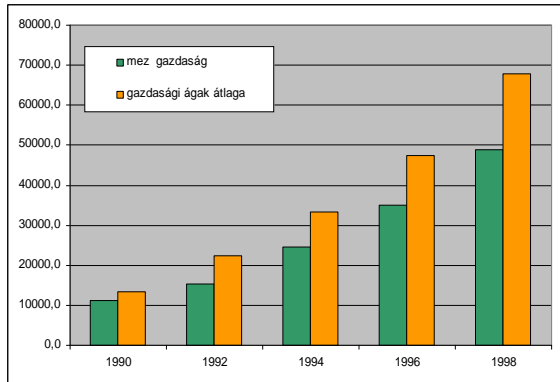
6. ábra: A mez gazdasági foglalkoztatottak éves átlagos létszáma, 1000 f, 1992-1999



Forrás: KSH

A mez gazdaság **foglalkoztatása** a vizsgált id szakban drasztikusan visszaesett. Az 1992-ben foglalkoztatott (és 1990-hez képest már akkorra nagymértékben csökkent) létszámnak csak 60 %-át foglalkoztatta 1999-ben a mez gazdaság. A mez gazdasági foglalkoztatottak számának a csökkenését az egész gazdaságban foglalkoztatottak számának a növekedése nem tudta kompenzálni. Az emberek nagy része nem tudott elhelyezkedni más ágazatokban, jelentős részük munkanélküli lett vagy a feketegazdaságba került.

7. ábra: A mez gazdaságban dolgozók bruttó átlagkeresete, Ft/f /hó, 1992-1998

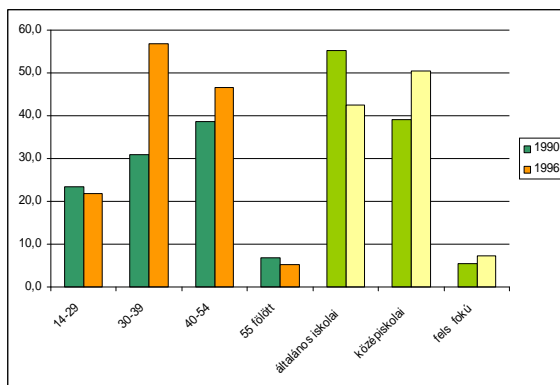


Forrás: KSH

A **mez gazdasági jövedelmek** tartósan elmaradnak az átlagjövedelemtől 20-30 %-kal. 1992-ről 1998-ra a különbség a mez gazdaságban foglalkoztatottak rovására nőtt, mintegy 12%-kal.

A mez gazdasági aktív keresők közel fele 40-54 éves, ezért az ágazatra az **előregedés** jellemző.

8. ábra: A mez gazdasági aktív keresők kor és iskolai végzettség szerinti összetétele, %, 1990, 1996



Forrás: KSH

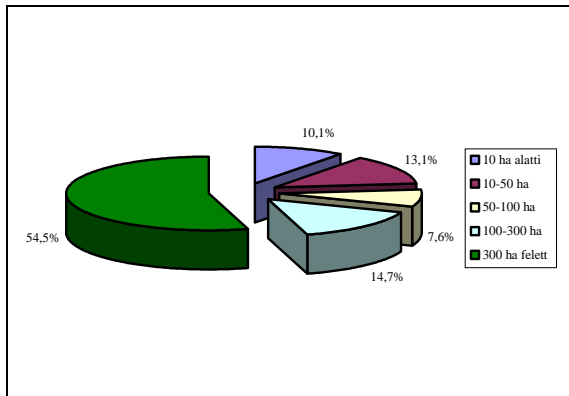
A mez gazdaságban és az erdőgazdaságban dolgozók szakirányú **képzettsége** a legszerényebb. A szakirányú végzettséggel rendelkezők aránya a közép- és a felsőfokú végzettségek tekintetében egyaránt alacsony. Az egyéni gazdálkodók között a közép- vagy felsőfokú agrárvégzettséggel rendelkezők aránya 10% alatti.

A gazdálkodókat **szaktanácsadók**, helyi szinten falugazdász hálózat segíti.

Birtok- és gazdálkodási struktúra

A gazdasági szervezetek **átlagos területi mérete** 2005-ben 486 hektár volt, amely 2000-hez képest 30%-os csökkenést jelent. Az egyéni gazdaságok által használt földterület átlagos mérete Magyarországon 1991-2005 között több mint hétszerezésére (0,5 hektárról, 3,4 hektárra) nőtt. Az összes gazdaság átlagos mérete 8,6 hektár - KSH szerint, egyéb kimutatás szerint 6,8, illetve 6,9 ha. (Az EU-ban jellemző átlagos birtoknagyság 18,4 ha).

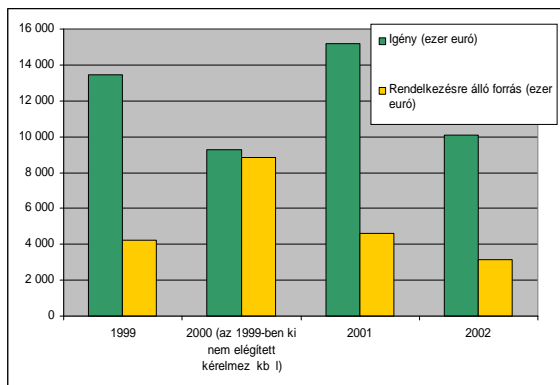
9. ábra: Földterület megoszlása birtokméret szerint, 2005



Forrás: KSH

Termelési integráció

10. ábra: A termelési integráció támogatása



Forrás: Nemzeti Vidékfejlesztési Terv, FVM, 2004

Mezőgazdasági infrastruktúra

A mező- és erdőgazdasági infrastruktúra egyes elemei (utak, kiszolgáló létesítmények, vízgazdálkodási rendszerek, a tárolás létesítményei, erdő tulajdonosok eszközállománya) hiányosak, illetve korszerűtlenek. Az elérhetőség gyakran probléma. A mezőgazdasági utak és a hozzájuk kapcsolódó árkok, rézsíkok, hidak, átvezetékek, a csapadékvíz elvezetését biztosító létesítmények nagy része hiányos, de leginkább elhanyagolt, rossz állapotban van.

A kétpólusú birtokszerkezet nem módosult. Az összes gazdaság 93%-a 10 ha-nál kisebb területet művel és az összes földterület 10%-án gazdálkodik. A nagyobb méretű, a gazdaságok mindössze egy százalékát kitevő 100-300 hektár közötti, illetve a 300 hektár feletti gazdaságok az összes terület 72,2%-át használják. A gazdaságok 0,5%-a a földalap 59,5%-át műveli, 0,1%-uknak ezer hektár feletti területe van. A földkoncentráció a nagybirtok javára folytatódott. 2000-2003 között az egyéni gazdaságok aránya 20%-kal csökkent.

A gazdaságstruktúra egyenlítőlen megoszlása mutatja az **ökonómiai teljesítmény** (EUME) alapján is. A gazdaságok döntő hányada (88%-a) a mezőgazdasági terület 9,5%-ával a 2 EUME alatti méretkategóriába tartozik, ugyanakkor az összes gazdaság mindössze 0,6%-át kitevő nagy méretű (40 EUME feletti) gazdaságok a mezőgazdasági terület több mint felét (55,1%) művelik.

A rendszerváltással a korábban kialakult szövetkezeti modell szétesett. Az integráció új formái elindultak, de nem általánosak, nem jellemző az együttműködés, a termelők szervezettsége alacsony.

Az új szövetkezetek (szövetkezesek) támogatása 1999. élettől is része volt az agrártámogatásoknak. 1999. élettől 1,26 millió eurót, 1999-ben 4,2 millió eurót, 2000-ben 1999-re pótlólagosan 8,85 millió eurót fizettek ki erre a célra. 2001-ben 15,2 millió euró, 2002-ben 10,1 millió euró támogatási igény érkezett be, többszöröse a rendelkezésre álló pénznek. Közel 600-700 szövetkezet alakult az országban ennek hatására, amelyek megfeleltek a termelési csoporttá történő elismerés feltételeinek. A termelési csoporttá minősítés 2003-ban indult meg. A SAPARD-ban ez az intézkedés nem indult el.

A megváltozott tulajdonviszonyok miatt a **belvízelvezető hálózat** (27500 km csatornahálózat, 235 víztározó) karbantartása sok helyen elmaradt, a belvíz-veszélyeztetett területek aránya nagy (szántó 10-15%-a). a belvízzel borított terület (2-4 hónapon át) éves átlagban 130 ezer ha. A külterületi mezőgazdasági utak szinte 100%-ban burkolat nélküli földutak.

Környezetterhelés

A termelés intenzitásának csökkenése miatt csökkent a mez gazdasági termelés környezetterhelése. Ez azonban nem jelent érdemben környezettudatosabb termelést. A legjellemzőbb környezeti károk Magyarországon az erózió, a defláció, valamint a talajtömörödés (tömör záróréteg). A tömegtakarmányt fogyasztó állatfajok (szarvasmarha, juh) esetében lényegesen kevesebb a környezetvédelmi probléma, mint a koncentráltan tartható abrakfogyasztó állatfajoknál. A trágyatárolás, felhasználás az AKII 2001-es felmérése szerint sertésfér helyek 11%-ánál (262 ezer fér hely) hiányos, a trágyaelhelyezés a telepek több mint 25%-ánál okoz gondot.

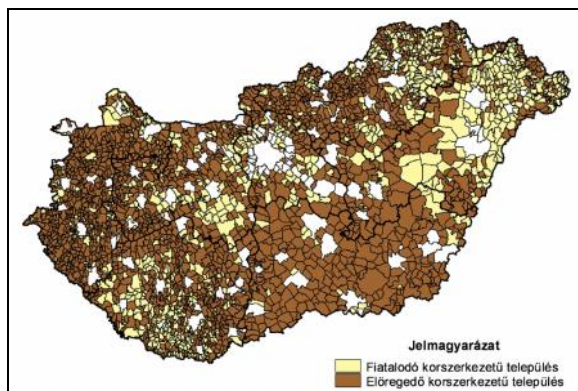
1.2.2. A vidéki térségek helyzete

Az 1990-1999 közötti időszakban a területi különbségek országosan nőtték, aminek egyik dimenziója a városias és vidéki térségek közötti különbségek növekedése. A foglalkoztatást, a jövedelmeket, a vállalkozások számát, a beruházásokat tekintve a vidéki térségek leszakadása folyamatos. Ennek gazdasági oka egyrészt az agrárgazdaság szerepvesztése, másrészt a korábbi telepített ipar (melléküzemágak, vidéki üzemegységek) összeomlása. Az 1990-től kialakult munkanélküliség, foglalkoztatási visszaesés a vidéki térségekben tartós, a foglalkoztatottság szintje jelentősen elmarad az országos átlagtól. A munkahely hiánya különösen az aprófalvakban probléma. A vidéken élők jövedelme elmarad az országos átlagtól. A vidéki, és különösen a hátrányos helyzetű térségekben magas a kényszervállalkozások aránya. Dominál az önfoglalkoztató jellegű vállalkozások többsége. A falvak többsége szolgáltatás-hiányos.

A vidéki térségekre az alacsony népszaporulat és a népesség igen kedvezőtlen összetételével, elöregedés, továbbá folyamatos elvándorlás jellemző. Ez alól a cigányság által lakott települések a kivétel, ez azonban a szociális ellátás és a munkaerőpiac szempontjából probléma. Ezekben a térségekben a szegregáció jellemző. A vidéki térségek, periferikus települések, aprófalvak hosszú távú fenntarthatósága szempontjából általában a legnagyobb gond az élők, együttműködésre képes közösségek és a képzett emberek (értelmiség) hiánya.

Demográfia

11. ábra: A települések korszerkezete, 2001

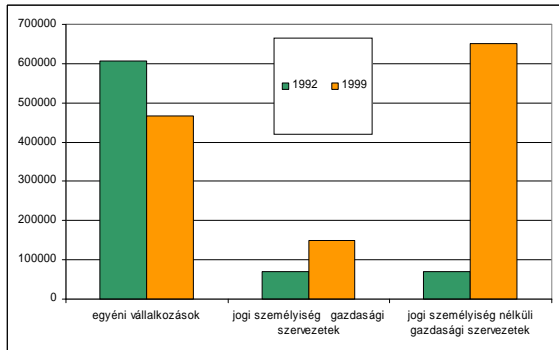


A természetes szaporodás erőteljesen csökken tendenciát mutat, évtizedek óta. A **korfát** tekintve a demográfiai kilátások nem kedvezőek: a fiatalabb korosztályok létszáma csökken, az időseké nő, tehát egyre kevesebb aktív lakosra egyre több inaktív jut. Ez alól a **cigány népesség** a kivétel, ahol sok gyerek születik, akik családban nevelkednek. Jellemzően azonban a munkaerőpiacon nem vesznek részt, a szociális ellátórendszer terhelik.

Az észak-magyarországi és az észak-alföldi régióban, vagyis a jellemzően keleti országrész kevésbé fejlett területén a legkedvezőtlenebb a vándorlási egyenleg. Az **elvándorlás** elsősorban a vidéki térségeket érinti, leginkább az aprófalvakat. Már az 1970-es években megindult a kistelepülések elnéptelenedése, kiürülése. Ez egy-két helyen egy ellenirányú folyamatot indított be: megindult a falvasági, városi értelmiségi fiatalok, fiatal családok kiköltözése a falvakba.

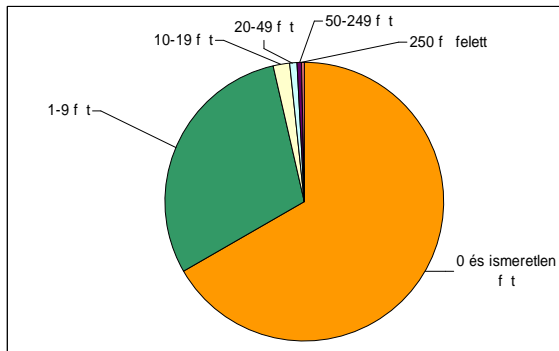
Vállalkozások, gazdaság

12. ábra: A vállalkozások számának változása, 1992-1999



Forrás: KSH

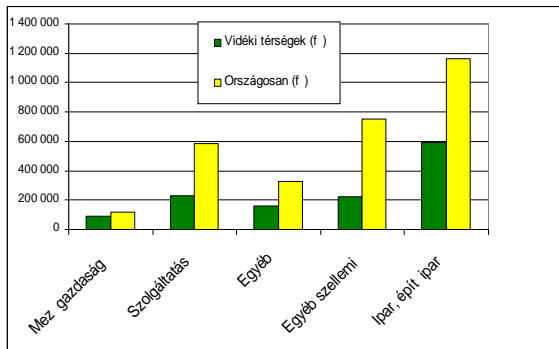
13. ábra: A vállalkozások létszám szerinti megoszlása, 1999



Forrás: KSH

Foglalkoztatás, végzettség, jövedelem

14. ábra: A foglalkoztatottak ágazati megoszlása, 2001 (f)



Forrás: KSH

A vidéki térségekben egészében alacsonyabb a vállalkozás-sűrűség, mint országosan. Vagyis sokkal kevesebb vállalkozás működik a falvakban, kisvárosokban, vidékies területeken: 56 vállalkozás/ezer lakos az országos 86 vállalkozás/1000 lakos értékkel szemben.

A **szolgáltatások** az országos adatokhoz képest mintegy 10 százalékponttal kisebb arányt képviselnek a vidéki térségekben. Az ipari és kereskedelmi vállalkozások aránya jobbra megegyezik.

A vállalkozások többsége 10 f-nél kevesebbet foglalkoztató **mikro-vállalkozás**. A vidéki térségekben a kisvállalkozások, egyéni vállalkozások aránya magasabb, mint az országos átlag. Életképességük, versenyhelyzetük sokkal gyengébb, mint a nagyvállalatoké és pótlólagos forrásokhoz is nehezebben jutnak. Magas a kényszervállalkozások aránya, dominál az **önfoglalkoztató** jelleg.

Vidéken máig él a hagyományos termelési módokat fenntartó, egyedi gyártású, vagy kis szériában készülő **kézműves termékek** előállításának, a hagyományos kismesterségek, népi mesterségek gyakorlata. Megtartottak a tájfenntartó gazdálkodási módok, helyi jellegzetesség, **tájspecifikus élelmiszer-termékek**.

A **falusi magán szállás-adás** fejlődését 1997-től lehet számítani. Ez a tevékenység a falvakban jelent alternatív jövedelmet.

1990-től a **falvakban** élők munkaerőpiaci és jövedelmi helyzete romlott a leginkább. A vállalkozások száma, foglalkoztatása és a jövedelem nagysága a városokban koncentrálódik. A falvakban élők népesség foglalkoztatási lehetőségei a kisebb lélekszámú települések felé haladva mindinkább szűkülnek és az 500-1000 f-nél kisebb lélekszámú falvakban az inaktív – társadalmi vagy családi segítségre szoruló – népesség aránya meghaladhatja a 70%-ot is.

A vidéken élők **jövedelme** elmarad az országos átlagtól. Ez nagyrészt a mezőgazdaság alacsonyabb jövedelemszintjéből adódik, de okozója az alacsonyabb végzettség is.

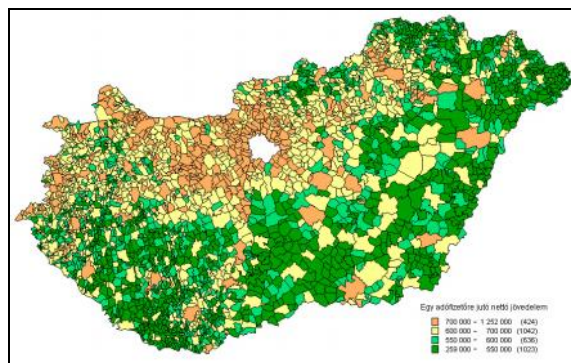
A vidéki térségekben a **foglalkoztatottság** szintje elmarad az országos átlagtól, az aktív korúak mindössze fele dolgozik. A falvakban csak a foglalkoztatottak 39% -a talán helyben munkahelyet, 61% -uk naponta ingázik.

A vidéki térségekben lényegesen kevesebb az egyetemi és f iskolai **végzettséggel**, vagy középiskolai érettségivel rendelkező munkavállaló.

A vidéki térségekben a **munkanélküliség** meghaladja az országos átlagot, az összes regisztrált munkanélküli 65 %-a vidéki. A munkanélküliség a vidéki térségeken belül a falvakban magasabb. Különösen a kevésbé képzett és id sebb munkavállalók elhelyezkedése nehéz.

Kritikus a lakosság 5-6%-át alkotó **cigányság** foglalkoztatása. A cigány lakosság nagy részének nincs munkaviszonya, életmódját a szociális segélyre és a fekete munkára alapozza. 1990 óta felntt egy generáció, amelyik a szüleit nem látta dolgozni, így a munkának se mintája, se becsülete nincs körülükben.

15. ábra: Az egy adófizető re jutó jövedelem területi különbségei, 2001 (Ft)



Forrás: MTA RKK KÉTI, 2004

Települési infrastruktúra, alapszolgáltatások

A települések infrastrukturális állapota összefügg a méretével: a városok, nagyobb városok jobb infrastruktúrával, jobb kereskedelmi, jóléti szolgáltatásokkal rendelkeznek, míg a falvak, különösen az aprófalvak infrastruktúrája leromlott és hiányos, valamint az alapszolgáltatások biztosítása is egyre nehezebb. A falvak többsége **szolgáltatás-hiányos**. Ennek komoly szerepe van az elvándorlásban.

Vidéki örökség, épített és kulturális értékek

16. ábra: Hagyományos lakóház Nagyszékelyen



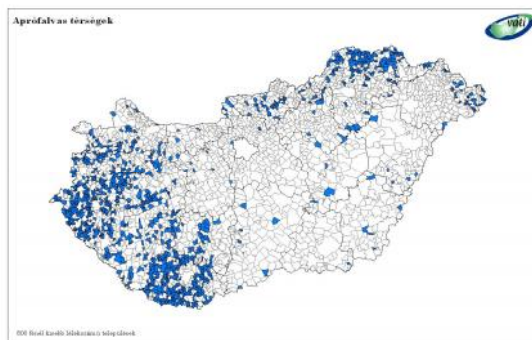
A vidéki térségek többféle **helyi örökséget** riznek: néprajzi hagyományok, nemzetiségi (sváb, szlovák, szerb, román) hagyományok, épített örökség (népi lakóházak, kastélyok és kúriák, várromok, templomok), természeti-táji örökség, gazdálkodási hagyományok.

Félt a Dunántúlon, de az egész országban jellemző, hogy a városiak, falusiak, gyakran külföldiek vesznek maguknak falusi házat vagy tanyát. Ezzel a falvak **új funkciót** kapnak, félig vagy teljesen „üdül falvakká” válnak. A hagyományos falusi életmódot ez nem hozza vissza, de életben tartja a falvakat, építésben a házakat, megállítja a települések felszámolódását.

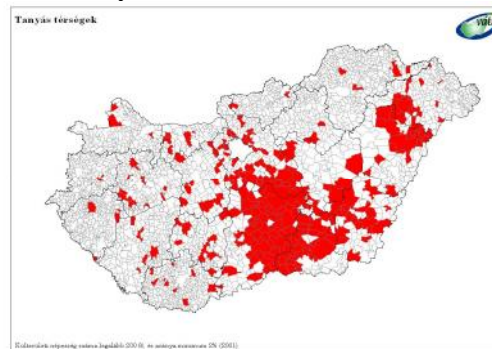
Speciális vidéki térségek

A vidéki térségek karakterükben különböznek. Három térségtípus jelent egyedi problémát: az aprófalvas térségek, a tanyák és a nagyarányú cigány népességgel rendelkező térségek.

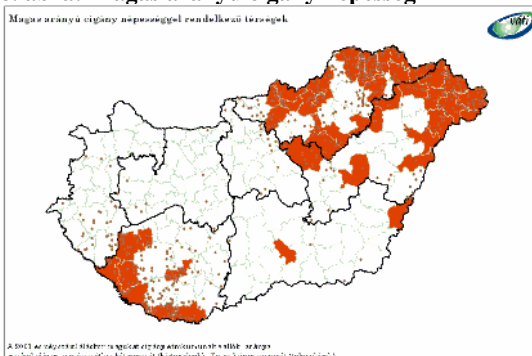
17. ábra: Aprófalvak



19. ábra: Tanyák



18. ábra: Magas arányú cigány népesség



Az aprófalvak (lakosság < 500 f) az ország nyugati, délnyugati és északkeleti részén helyezkednek el, fő problémáik az elvándorlás, a szolgáltatások, a helyi gazdaság hiánya. A tanyákon funkcióváltás zajlik, a mezőgazdasági funkció visszaszorul, helyét a lakó- és nyaraló funkció veszi át, de sokan elhagyják a tanyát. Fő probléma az elérhetőség és a szociális rászorultság. A cigányság által lakott települések szegregálódnak a környező településektől. Problémájuk komplex: nem megoldott a foglalkoztatás, a jövedelem, az infrastruktúra és a lakókörülmények rosszak, miközben a népességszám nő.

1.2.3. Politikai és intézményi háttér

1994-98 között az agrárszabályozás, irányítás és támogatáspolitikai (beleértve az erdészetet, halászatot, vadászatot) a Földművelésügyi Minisztérium (FM) hatáskörébe tartozott. Kimondottan az agrárgazdaság fejlesztésén kívüli szélesebb értelemben vett vidékfejlesztés ekkor nem jelent még meg a minisztérium feladataiban. Szakterületileg a vidéki térségek agrárgazdaságon kívüli fejlesztését leginkább a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium (KTM) kezelte a területfejlesztés részeként (az egyik területfejlesztési szempontból kedvezményezett térségtípus a „mezőgazdasági vidékfejlesztési kistérség” volt), de nevesítve ott sem volt, támogatási eszközöket nem kapott.

Az 1998-2002 közötti időszakban a Földművelésügyi Minisztérium neve Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumra változott (FVM), vagyis nevesítve lett a vidékfejlesztés, önálló szakpolitikai szintre emelkedett. Ez két szempontból jelentett szervezeti és szakterületi változást: 1) Az agrárgazdaság fejlesztésén felüli vidékfejlesztés önálló terület lett. Önálló osztályt kapott Vidékfejlesztési Programok F osztálya néven. 2) A területfejlesztés a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztériumból az FVM-be került át. Elvben lehetségessé vált tehát az agrárgazdaság fejlesztése, a terület- és a vidékfejlesztés közötti szakmai kapcsolat megteremtése, a fejlesztéspolitika e három jelentős ága szinergiájának erősítése.

Ebben az időszakban indult el a SAPARD terv készítése. Ennek közvetlen eredményeként az FVM Vidékfejlesztési Programok F osztálya átfogó, az egész országra kiterjedő kistérségi tervezést indított el. 1999-2000-ben szinte az egész ország területére kistérségi agrárstruktúra- és vidékfejlesztési stratégiai és operatív programok készültek, amelyek döntően a SAPARD forrásokra alkalmas projektek elkészítését célozták. A helyi szintű tervezés feltétele volt a kistérség gazdasági, önkormányzati és civil szereplőinek részvétele a tervezési folyamatban.

Ez volt gyakorlatilag az első programozási gyakorlat Magyarországon, amely feltételként szabta és módszertani segítséget nyújtott a kistérségi szint részvételen alapuló tervezéshez. Maga a tervezés indikatív volt, hiszen a készülő kistérségi agrárstruktúra- és vidékfejlesztési programok nem rendelkeztek konkrét forrásokkal. Ennek a ténynek az elzáró kommunikációja nem volt teljesen átlátható, ezért a SAPARD Program elindulása után világossá váló projekt alapú finanszírozás sokhelyütt kiábránduláshoz és bizalomvesztéshez vezetett. Mégis jelen pillanatban is érvényes, hogy a fenti tervezést megelőzően nem létezett a gyakorlatban partnerségen alapuló közös gondolkodás, és ennek a tervezésnek az eredménye sok kistérségben a mai napig tartó együttműködések, közös fejlesztési elképzelések, szemléletváltás és természetesen sok olyan megvalósult projekt, amely a részvételen alapuló tervezés során került megfogalmazásra.

A Magyar Kormány Programja, a Magyar agrárgazdaság, vidékfejlesztés és területfejlesztés stratégiája, a magyar gazdaság Átfogó Fejlesztési Terve, az Ideiglenes Nemzeti Fejlesztési Terv, valamint a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program képezték a SAPARD Terv alapját. A Terv készítésekor figyelembe vették a Csatlakozási Partnerségben vállalt kötelezettségeket és az Acquis Átvételének Nemzeti Programja alapelveit. A tervezés teljes egészében hazai forrásból történt.

Intézményi szinten a Program végrehajtását megelőzően az **FVM Vidékfejlesztési Programok F osztálya** keretében regionális szinten kiépültek a **Regionális Vidékfejlesztési Irodák** (a továbbiakban REVI). A hét régióban 7 iroda állt fel, irodánként egy fő irodavezetvel és 1-2 fő munkatárssal. Kistérségi szinten 2001-től a F osztály egy-egy fő vidékfejlesztési menedzser munkáját finanszírozta, éves szerződéssel (a menedzser a kistérségi szervezettel állt szerződéses viszonyban, az pedig az FVM Vidékfejlesztési Programok F osztályával). A vidékfejlesztési menedzserek és a REVI-k, illetve a kistérségi agrárstruktúra- és vidékfejlesztési programozás folyamatában (partnerség és nyilvánosság) széleskörű tájékoztatás zajlott helyi szinten a vidékfejlesztésről és a SAPARD programról. Ennek nyomán a SAPARD programot nagy várakozással méltották meg a mezőgazdaság-élelmiszeripar és a szociális értelemben vett vidékfejlesztés vonalon is.

Az agrártámogatások azonban továbbra is külön területet jelentettek, pénzügyi és intézményi szinten is. Ennek fő intézményeit az **FVM megyei Földművelésügyi Hivatalai** (19 megyei hivatal) jelentették, illetve az **Agrárintervenciós Központ** (a továbbiakban AIK). Az agrártámogatások éves támogatási rendeletben voltak kihirdetve. A kérelmek elkészítését helyi szintű gazdajegyzői/falugazdász hálózat segítette (az FM hivatalok, majd a megyei agrárkamarák, majd ismét az FM hivatalok alkalmazásában és felügyeletével).

A SAPARD program bevezetésének legjellemzőbb eleme az intézményi bizonytalanság volt, nagyon sokáig húzódott az intézményrendszer felállításával kapcsolatos döntés.

A SAPARD programnak programszintű elzárója nem volt. A Földművelésügyi Minisztérium még 1997-ben elkészítette hosszú távú ágazati koncepcióját (Agrárprogram), amely az ezredfordulóig és az azt követően megvalósítandó feladatokat foglalta össze politikai szinten. A SAPARD-hoz hasonló programfinanszírozás és programszintű végrehajtás nem volt sem az agrárium, sem a vidékfejlesztés területén. A területfejlesztési támogatások is éves támogatási keretekkel működtek. A SAPARD-ot megelőzően a mezőgazdaság számára csak hazai támogatások álltak rendelkezésre, szuverén agrárszabályozással. Évente meghatározott támogatási rendszer volt érvényben, programalap és monitoring nélkül. Erről minden évben jogszabály rendelkezett és beépült az állami költségvetésbe.

1.3. A Program megvalósítását befolyásoló küls gazdasági, társadalmi, környezeti tényezők

Ez a fejezet a program megvalósulására ható, a Program által nem, vagy kevésbé befolyásolható küls gazdasági, társadalmi és környezeti folyamatokat foglalja össze a Program megvalósításának idő szakára (2000 – 2006) vonatkoztatva.

A szakmai interjúk és a fókuszcsoportos megbeszélések egybehangzó tapasztalata, hogy, hogy a Program 2000 – 2004-es megvalósítási idő szakában, amikor módosításokkal lehetett volna korrigálni az erősebb küls hatásokat, ilyenekre nem volt példa. Természetesen helyi szinten jelentősen befolyásolta a termelők pályázói kedvét és az üzleti terveket az értékesítési környezet változása, egy-egy nagyobb felvásárló bezárása, illetve a folyamatosan változó időjárási feltételek is, amelyek azonban programmódosítással nem lettek volna lekövethetőek országos szinten és megfelelő rugalmassággal.

A legjelentősebb környezeti-gazdasági hatásként megemlítendő a 2003-as aszályos év, amely egyrészt jelentősen nem várt jövedelem-kiesést, másrészt többletköltséget okozott főként az alföldi régiókban gazdálkodók számára.

A 2004-2005-ös rendkívül kedvező időjárás a növénytermesztésben rekordtermést eredményezett, amelynek hatására a termelési árak a termékek túlnyomó többségénél csökkentek, illetve főként a gabonanövények esetében feszültségek keletkeztek a korlátozott tárolókapacitások rendelkezésre állása miatt. A minisztérium vezetése lépéseket tett az uniós követelményeknek megfelelő tárolókapacitások bővítése érdekében, amelyre főképp az AVOP forrásait tervezte felhasználni.

A mezőgazdasági ráfordítások árszínvonala a vizsgált időszakban folyamatosan emelkedett, különösen jelentős volt az energiaárak és a takarmányárak növekedése. Az input árak növekedését nem követték a termelési árak, így a nyíló agrárrolló ágazatonként különböző mértékben ugyan, de rontotta a termelők tevékenységét.

A program végrehajtását érintő társadalmi-gazdasági jelenségek közül 2005 első negyedévében ki kell emelni a gazdatüntetések hatását a program megvalósítására. A gazdatársadalom a program megvalósításának gyorsítását kérte. Intézkedéseket sürgettek a kifizetés felgyorsítására, az adminisztrációs terhek elviselhető mértékére csökkentésére.

A földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter a tavaszi gazdademonstrációt kezdeményező szervezetek képviselőivel aláírt Megállapodásban vállalta, hogy a SAPARD támogatások kifizetését az eljárás szabályok életszerű egyszerrésztítésével felgyorsítja, annak érdekében, hogy a pályázatok révén elnyert fejlesztési források időben a kedvezményezettekhez jussanak. (Forrás: Magyarország 2005. évi jelentése a SAPARD Program végrehajtásáról.)

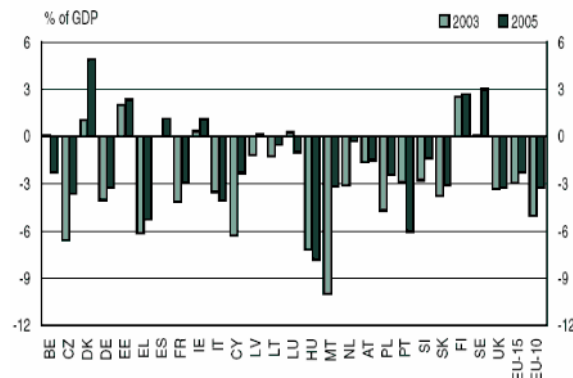
Az Európai Unió tagországból adódó jogszabályi követelményeknek megfelelően a z euró zónához csatlakozó tagállamok minden év december 1-jéig aktualizált konvergencia programot nyújtanak be a Tanács és a Bizottság részére. A Konvergencia Program a kormány 2006-2011 közötti időszakra vonatkozó azon intézkedéseit tartalmazza, amelyek az euró bevezetéséhez szükséges államháztartási egyensúly visszaállítását célozzák. A Konvergencia Program szükségszerű megszorításai inkább a megvalósított fejlesztések megvalósítására vannak nehezt hatással.

A madárinfluenza úgyszintén a fejlesztések zömének megvalósítása után, a megvalósítási szakaszban okozott jelentős gondot a baromfitartóknak.

1.1.1 Gazdasági trendek¹ 2000 - 2006

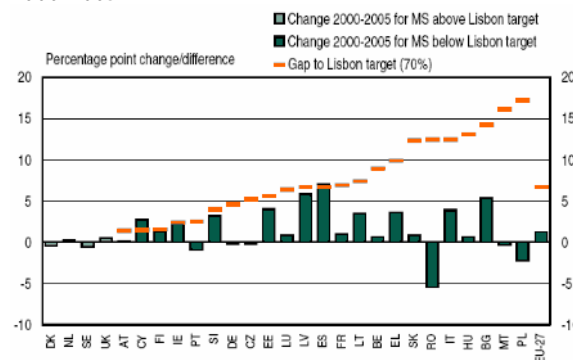
EU trendek, makrogazdasági környezet

20. ábra: A kormányzati költségvetési egyensúly az EU-ban, 2003, 2005



Forrás: Eurostat. 3. Kohéziós jelentés

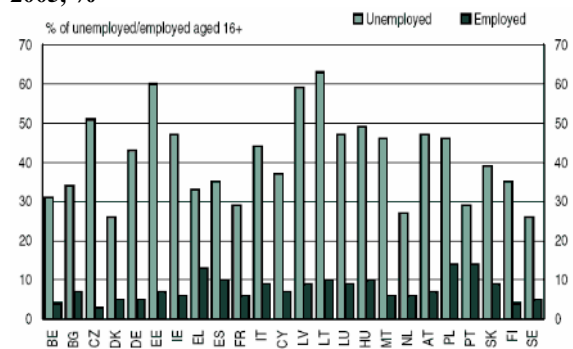
21. ábra: A foglalkoztatási ráta változása az EU-ban, 2000-2005



Employment rate equals number employed aged 15-64 as a percentage of population aged 15-64

Forrás: Eurostat. 3. Kohéziós jelentés

22. ábra: A szegénységi kockázatnak kitett népesség: munkanélküliek és foglalkoztatottak (16 év fölöttiek), 2005, %



BG: 2003; RO, SI, UK: no data

Forrás: Eurostat. 3. Kohéziós jelentés

A program végrehajtása során a legmeghatározóbb makrogazdasági folyamat a magyar kormányzati költségvetési egyensúlyának felborulása. 2001/2002-től megtört a költségvetési hiány, és a magyar gazdaság növekedési pályája megtört. A magyar költségvetési hiány az egyik legnagyobb az EU-ban.

Az államháztartás egyensúlya 2006-ban a kilencvenes évek eleji piacgazdasági átmenet éveit idéző mértékben bomlott meg. A kormányzati szektor hiánya 2006-ban, a GDP százalékában 10,1%-ot tett ki, az államadósság majd 70%-ra növekedett.

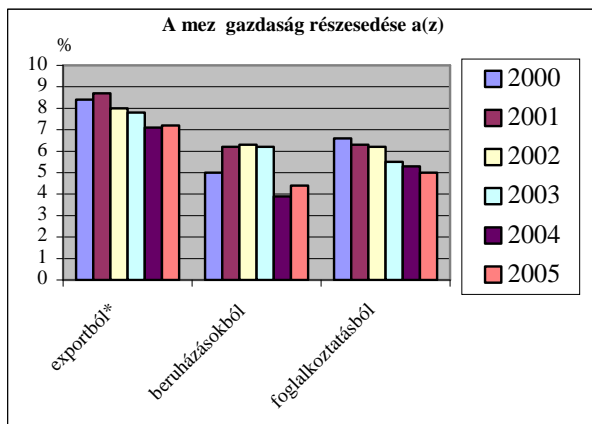
Az egész EU-ban probléma az alacsony foglalkoztatási ráta, a magas munkanélküliség, illetve az inaktív népesség növekvő aránya. Ennek egyik összetevője a mezőgazdaság foglalkoztatási szerepvesztése. Magyarországon is tovább érvényesül ez a tendencia, érdemi változás 2006-ra sem következett be.

A szegénység elsősorban a munkanélküli lakosságot veszélyezteti, de a foglalkoztatottak 10-15%-át is. Vagyis a lakosság egy részének jövedelme nagyon alacsony, munkahelye pedig bizonytalan. A társadalmi különbségek nagyok és nem csak Európában és Magyarországon egyaránt. A tartós munkanélküliség jelentős. A munkaerőpiaci kiszolgáltatottság főleg a vidéki térségekben magas.

¹ Adatok, elemzések forrása: Magyarország Sapard Terve helyzetértékelés és adatok, Nemzeti Vidékfejlesztési Terv helyzetelemzése és adatai, Új Magyarország Vidékfejlesztési Program helyzetelemzése és adatai, KSH (Területi Információs Rendszer), 3. Kohéziós Jelentés (Európai Bizottság).

Az agrárgazdaság gazdasági súlya

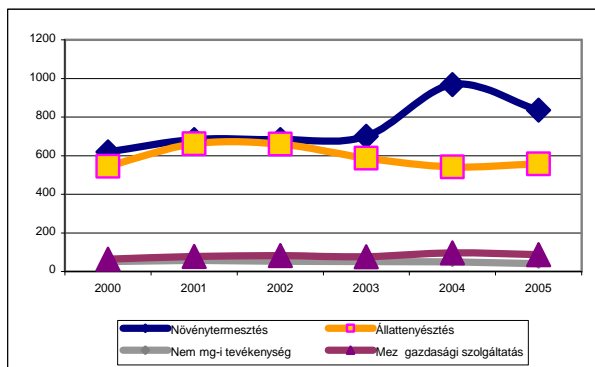
23. ábra: A mez gazdaság részesedése az exportból, a beruházásokból és a foglalkoztatásból, 2000-2005



Megjegyzés: *élelmiszeriparral együtt. Forrás: KSH

Mez gazdasági, élelmiszeripari termelés

24. ábra: A mez gazdaság bruttó kibocsátása f tevékenységek szerint (folyó áron, Mrd Ft), 2000-2005



Forrás: Mez gazdasági Statisztikai Évkönyv 2003, 2005, KSH

Az **állattenyésztés** aránya a mez gazdaság bruttó kibocsátásában is jelentős visszaesést mutatott 2000-2005 között. Az ágazat méretének és teljesítményének mélypontja 2004-ben volt, amikor a részesedési arány a 33%-ot sem érte el. A juhállomány 1994 óta viszont jelentősen, 48,4 %-kal gyarapodott. 1994 óta 22,2 %-kal csökkent a szarvasmarhák száma! A tyúkfélék létszáma a kedvezőtlen értékesítés, az alacsony és ingadozó jövedelmezőség ellenére a kilencvenes évtizedben gyarapodott.

A 2003-as évben a **tejágazatban** bekövetkezett árcsökkenés miatt több sikeres pályázó visszalépett.

A mez gazdaság **gazdasági szerepváltása** 2000-2005 között folytatódott. A bruttó hazai termék 1 (GDP) való részesedése 4,6%-ról 3,7%-ra, foglalkoztatási aránya (az élelmiszeripar nélkül) 6,6%-ról 5%-ra, élelmiszeriparral együtt számolt kiviteli hányada 8,4%-ról 7,2%-ra esett vissza. Mérsékelt, átmeneti növekedést egyedül a beruházás produkált, melynek aránya – fként a m szakfejlesztések, gépberuházások hatására – 1995 és 2003 között 2,9%-ról 6,2%-ra emelkedett, de 2005-re 4,4%-ra mérséklődött.

A magyar mez gazdaság potenciálját mutatja, hogy mindezek ellenére az **export** ugyan csökkenő összeg, de tartósan pozitív egyenleget produkál. Kedvezőtlen, hogy a kivitel szerkezetében a túlsúlyt (66,2%) a mez gazdasági alapanyagok képviselik, nem a magasabb hozzáadott-érték élelmiszerek.

A mez gazdasági két fő ágazatcsoporthoz egyensúlyának torzulása 2004-re tovább fokozódott. A növénytermesztés, főleg a gabonatermelés **bruttó kibocsátásából** való részesedése 2005-ben 55% volt, míg az állattenyésztés tartósan csökkenő részaránya alig haladta meg a kibocsátás egyharmadát (36,6%). Ehhez hozzájárult, hogy a növénytermesztés és a kertészet 2004. évi teljesítménye 49,3%-kal volt magasabb az előző évinél. A növekedés döntő tényezője a szántóföldi növények kimagasló terméseredménye volt. A termés elhelyezésére (különösen gabonaféléknél) nem volt elég megfelelő tárolókapacitás.

A **kertészeti termékek** (szabadföldi és hajtattott/üvegházi zöldség, dísznövény) és a gyümölcsfélék bruttó kibocsátásából való részesedése 2000-2005 között évről-évre csökkent. A kertészeti termékek a bruttó kibocsátás egyharmadát, a gyümölcsfélék, pedig alig több mint egytizedét adják.

A **gabonafélék, az ipari- és a takarmánynövények** a vetésterület 93 %-át lekötik. A mez gazdaságban jelenleg a növénytermesztésre főként tömegterméket előállító, szinte teljesen gépesített termelési szerkezet jellemző. A növénytermesztés kibocsátásának közel fele (47,8%-a) a gabonafélék termeléséből származik. Az ipari növények bruttó kibocsátása 2000 óta közel kétszeresére (9,8%-ról 16,9%-ra) nőtt, így lényegében megegyezik a vetésterületi részesedéssel (16,9%).

Az árak alakulása

Az árak összességükben 2004 és 2005-ben a mez gazdaság szempontjából kedvez tlenül változtak. A mez gazdasági termékek árai ágazonként, termékenként nézve nem azonos irányban mozogtak, de – els sorban a jelent s hozamemelkedés következtében megn tt kínálat miatt – végs soron a termel k számára kedvez tlenül alakultak.

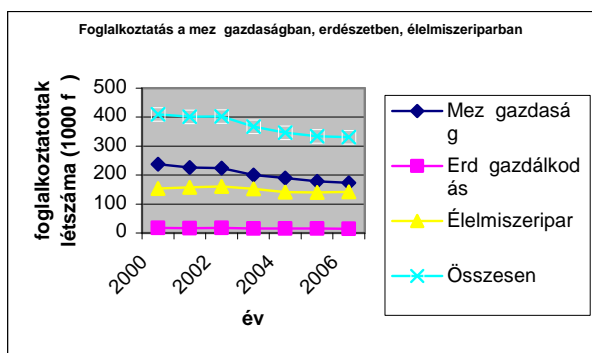
A mez gazdasági ráfordítások árszínvonala emelkedett az el z évekhez képest, különösen jelent s volt az energiaárak és a takarmányárak növekedése. A m trágyák, növényvéd szerek és a mez gazdasági gépek az el bbiéknél kisebb mértékben ugyan, de emelkedtek.

Országosan jelentkező probléma a mez gazdaság alult késítettsége, és ebb l fakadóan a saját er ebb l teremtésének problémája. A gazdálkodók jelent s része a viszonylag kedvez támogatási feltételek ellenére is nehezen tudott eleget tenni a SAPARD Program saját er biztosítására vonatkozó feltételeinek.

A SAPARD Terv módosítása lehet séget adott a saját forrás hitelb l történ biztosítására, amely könnyebbséget jelent a pályázók részére, szélesítette a potenciális pályázók körét.

Humán tényez k: foglalkoztatás, jövedelem, korösszetétel, képzet tség

25. ábra: Az agrár- és élelmiszergazdaság foglalkoztatása, 2000-2006



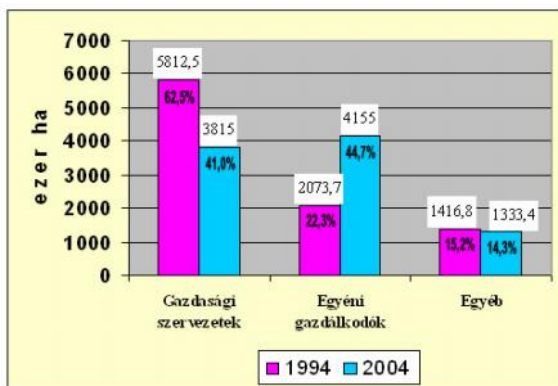
Forrás: KSH

Az agrárágazatban foglalkoztatottak korösszetétele továbbra is kedvez tlen. A középkorú és az id söd (40 éves és id sebb) korosztályokhoz tartozik a mez gazdasági munkaer 62,2%-a (2005). A foglalkoztatottak közel egyharmada 50 éven felüli. A legfiatalabbak mez gazdasági köt dése mérsékl dik, míg egy évtizede (1996) az agrárfoglalkoztatottak 21,8%-a 30 év alatti volt, 2005-ben ez az arány 15,2%. 2005-ben az egyéni gazdaságok vezet inek 4,9% rendelkezett alapfokú, 7,4 %-a közép-, vagy fels fokú mez gazdasági végzettséggel. Az egyéni gazdálkodók közel egynegyede n, jellemz en alacsonyabb szakirányú képzettséggel. Az agrárfoglalkoztatottaknak csupán 9,2%-ának van f iskolai vagy egyetemi végzettsége. A mez gazdaság (és egészében az agrárgazdaság) foglalkoztatása tovább csökkent 2000-2006 között. Míg a gazdaság egészében a foglalkoztatottak száma kismértékben n tt, addig a mez gazdaság továbbra is munkaer kibocsátó.

Birtok- és gazdálkodási struktúra

26. ábra: A földhasználat változása gazdálkodási formák szerint, 1994, 2004

A mez gazdasági vállalkozások száma 2000-2003 között n tt (40487 db, 2003). Az egyéni vállalkozások száma a 2000-et követ en átmenetileg visszaesett, 2003-ra azonban n tt. A 20 f nél kevesebbet foglalkoztató vállalkozások számaránya tovább n tt, 97,6%-ra.

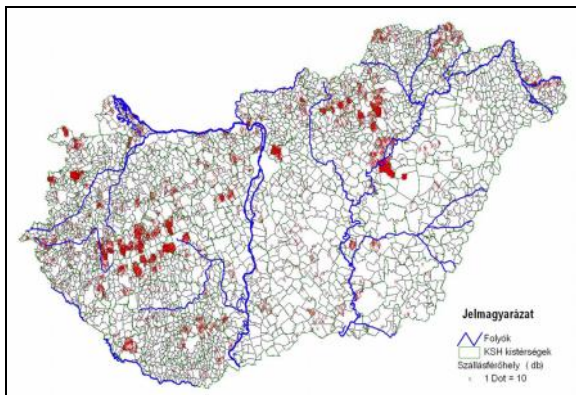


Forrás: KSH

Vállalkozások, gazdaság

A vállalkozási szerkezetet a vidéki térségekben továbbra is a mikro-vállalkozások jellemzik. Az egyéni vállalkozások aránya a vidékies térségekben 66 %, szemben az országos 52 %-kal; az 1-9 f t foglalkoztató vállalkozások aránya 74% (207301 db) az országos 70%-kal szemben (608535 db, 2004). A vállalkozáss r ség alacsonyabb, 56 vállalkozás/ezer lakos az országos 86 vállalkozás/1000 lakos értékkel szemben. A szolgáltatások az országos adatokhoz képest mintegy 10 százalékponttal kisebb arányt képviselnek.

27. ábra: Falusi turizmus szálláshelyek, 2004



Forrás: KSH

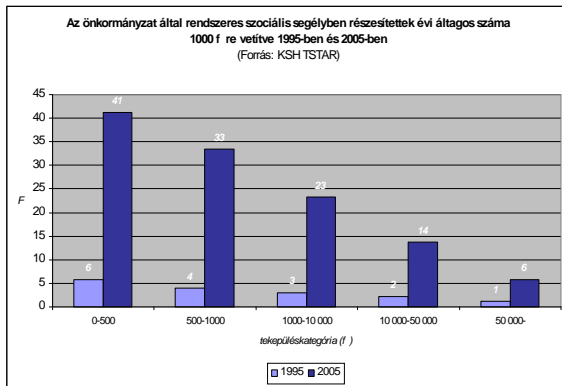
Foglalkoztatás, jövedelem

28. ábra: Az önkormányzat által rendszeres szociális segélyben részesítettek száma (1000 f re vetítve), 1995, 2005

A gazdasági szerkezetváltásra utal a vidéki szálláshelyek, vendéglátóhelyek számának növekedése, és a turisztikai programkínálat b vülése. Ez a tevékenység természetszer leg dönt en a községekbe koncentrálódik (2003. évben 7222 f vendéglátó, 99%), de a városok tanyás térségeiben is el fordul (85 f vendéglátó). A kereskedelmi szálláshelyek (szállodák, panziók, kempingek) f ként a városokba, az üdül övezetekbe, termálvízzel rendelkező településekre koncentrálódnak.

A falusi szállásfér helyek száma 2005-ben egyhatede volt a kereskedelmi szállásfér helyeknek. 2005-ben 13-szor több vendég látogatta a kereskedelmi szálláshelyeket (2046000 f), mint a falusi szálláshelyeket (152598 f), és 2000-hez képest közel 5 százalékkal növekedett az összes kereskedelmi szállásfér hely száma. A vendégéjszakák száma 7 %-kal n tt 2005-ben a kereskedelmi szálláshelyeken. A falusi szálláshelyek száma 2000 és 2005 között 33%-kal n tt, míg a vendégéjszakák számának növekedése ennél kisebb mérték , 10%-os volt. A falusi vendéglátóhelyeket sokszor alacsony szolgáltatásmin ség és kapacitáskihasználtság jellemzi.

A mez gazdaság foglalkoztatási szerepvesztése folyamatos. A vidéki térségekben is a szolgáltatásai szektor dominál, a foglalkoztatottak mintegy felét foglalkoztatva, de az ipar, épít ipar foglalkoztatása is háromszorosa a mez gazdaságénak (mez gazdaság és erdőszet 11%, mez gazdaság 6%). Mivel azonban a többi ágazat sem tud érdemi növekedést produkálni, a befektet i beruházások pedig nem özönlenek a falvakba és a hagyományos agrártérségekbe, ezért a mez gazdaságból kikerül munkaer el tt nem sok lehet ség áll. A fiatalok már alig v álasztják



Forrás: KSH

megélhetésnek a mez gazdaságot.

A tartós munkanélküliség, az azzal járó kiszorulás a munkaer piacról, a munkakultúra „elolvadása”, egyfajta apatikus állapot elérése, motiválatlanság, önállótlanág vezetett oda, hogy a szociális segélyben élők, vagy legalábbis azt kapók aránya 1995-ről 2005-re megsokszorozódott.

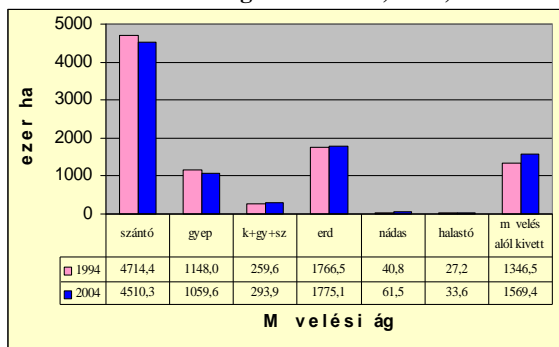
1.3.1. Környezeti hatások

M velési ágak

A területhasználatban a vizsgált id szakban lényeges változás nem következett be. A szántó és a gyep terület kis mértékben csökkent. Az erd terület folyamatosan gyarapodik. 1995 óta mintegy 100 ezer hektár erd telepítés történt (1% növekedés). Az erd telepítések legnagyobb része (90%) magántulajdonú területeken történik, így a magánerd k aránya folyamatosan n .

Jelent sen növekedett a m velés alól kivett, köztük különösen a **beépített területek aránya**. Ez a jelenség többnyire a települési területek átgondolatlan szolgáltató, ipari, közlekedési és lakóterület fejlesztési tevékenységeib l adódik. A jelenség következtében a term területek és természeti területek visszaszorulnak, a tájökölógiai rendszerek sérülnek és a tájképi érték csökken. Ez a nem urbanizált, vidékies térségekben különösen nagy er forrásvesztéséget jelentett. Az új épített környezeti elemek gyakran alacsony esztétikai értéke miatt a hagyományos településszerkezeti, településképi értékek és az épített kulturális örökség is sérült.

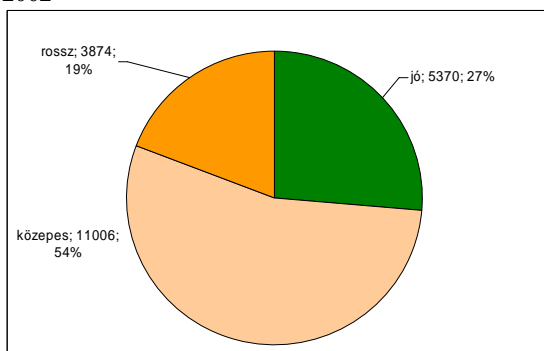
29. ábra: A m velési ágak változása, 1994, 2004



Forrás: KSH

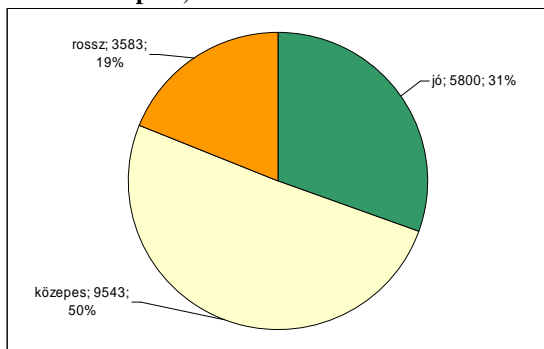
Állattartó telepek²

30. ábra: Állattartó telepek épületeinek m szakai állapota, 2002



Forrás: AKII

31. ábra: Állattartó telepek technológiai berendezéseinek m szakai állapota, 2002



Forrás: AKII

A környezetvédelem szempontjából a legkomolyabb gondot az abrakfogyasztó ágazatok trágyakezelése jelentette.

A sertésfarmok esetében a legkomolyabb gondot a környezetvédelmi követelményeknek való megfelelés okozza, mivel a keletkez trágya hagyományosan tekinthet talaj gazdálkodásban való felhasználása nehezen volt megoldható. A trágyaeltávolítás az AKII 2001 - es a felmérése alapján sertésfarmok helyek 11% -ánál (262 ezer fér hely) hiányos, a trágyaelhelyezés a telepek több mint 25% -ánál okozott gondot.

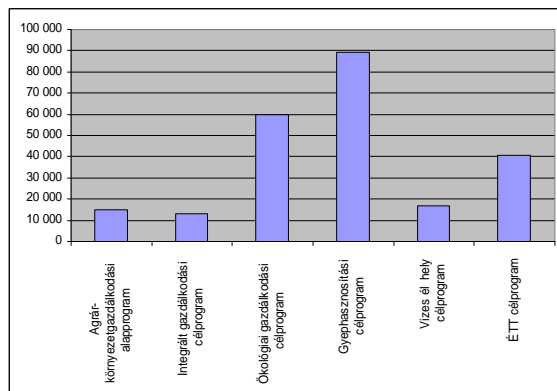
Környezetvédelmi szempontból a baromfitelpeken a trágyakezelés és a leveg szennyezés jelent gondot. A hiányosságok a tenyésztó-félék 2%-os arányától a brojlécsirke-nevel épületek 32%-os arányán keresztül a tenyészkacsa-tartó épületek 96%-os arányáig terjednek.

A szarvasmarha tartó telepek esetében legf bb gondot a trágya, illetve a trágyalé kezelése, mindenképp a trágyalé és csapadékvíz szétválasztása jelenti, és igényelt jelent sebb beruházási költséget.

² Forrás: AKII 2002: Az állattartó telepek felmérése VI. Összefoglaló kötet.

Agrár-környezetvédelem

32. ábra: A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi programban nyertes területek célprogramonként (ha), 2003



Forrás: Nemzeti Vidékfejlesztési Terv, 2004

A több éves előkészítés után 2002-ben elindult Nemzeti Agrár-környezet-gazdálkodási program (NAKP) 6 célprogram keretében nyújtott területalapú támogatást a gazdálkodóknak (agrár-környezetgazdálkodási alaprogram, integrált gazdálkodási, ökológiai gazdálkodási, gyephasznosítási, vizes élőhely és Érzékeny Természeti Területek célprogram. 7529 gazdálkodó, 301383 ha-on valósított meg környezetkímélő gazdálkodást.

Az ökológiai gazdálkodást folytató mezőgazdasági termelők száma 1997-2004 között 281-ről hatszorosára, 1610-re nőtt. Az ellenőrzött biotermelésbe vont terület (az átállási és ökológiai területek együttesen) között több, mint tízszeresére, 11,4 ezer hektárról 133 ezer hektárra emelkedett, így a mezőgazdasági terület 2,3%-át teszi ki.

Árvíz, belvíz, aszály

2000-ben a belvízzel sújtott terület különösen nagy volt, ekkor az év elején 343 ezer ha volt víz alatt. Főleg a Tisza és a Duna mentén veszélyeztetett.

1995 és 2000 között rendszeresen árvizek voltak, 2000-ben és 2006-ban igen nagy áradás vonult le a Tiszán. Az ország területének egyharmada, a vasutak 32%-a, a közutak 15%-a és több mint 700, összesen 2,5 millió lakosnak otthont adó település található árterületen.

A 2003. évi kedvezőtlen időjárás (aszály) miatt alacsonyabb volt a termelők bevétele, az aszály miatt nem várt kiadások is jelentkeztek, ezek elvonták az egyébként is szűkös rendelkezésre álló pénzeszközeiket.

Környezetszennyezés

2003-ban környezeti katasztrófa érte a Tiszát, Romániából nehézfém (cián) szennyezés vonult le a folyón, elpusztítva a folyó halállományát, lehetetlenné téve a halászatból élő megélhetését, hosszú távú, igen súlyos ökológiai károkat okozva.

1.3.2. Regionális és ágazati politikák hatása

Annak ellenére, hogy a területfejlesztés, vidékfejlesztés és agrárfejlesztés 1998-2002-ig egyaránt az FVM hatáskörébe tartozott, a három fejlesztési terület támogatási eszközei között az átfedés-mentességen felül nem alakult ki a pozitív egymásra hatásnak sem tartalmi, sem intézményi gyakorlati módja.

1998-ban az Országgyűlés elfogadta az Országos Területfejlesztési Konceptiót, amelynek egyik deklarált célja a vidéki térségek felzárkóztatása. A dokumentum kijelöli az ország területfejlesztési politikájának céljait, elveit és prioritásrendszerét, amely az ország területileg harmonikus és hatékony működését és kiegyensúlyozott, fenntartható fejlődését kívánja biztosítani. 2005-ben az eredeti koncepció felülvizsgálata szintén fókuszál a vidékies térségekre. Ennek azonban nem volt jelentős hatása a támogatáspolitikára, a vidékies térségek, főként a perifériák leszakadása tovább fokozódott. A források felhasználásának éves területi értékelései a forrásfelhasználás alacsony területfejlesztési hatékonyságára hívták fel a figyelmet, és a területi koordináció erősítését szorgalmazták.

Az FVM-ben 1998-ban önálló szakf osztályként intézményesült a vidékfejlesztés, amely az ún. 33. cikkely és LEADER típusú intézkedésekre fókuszált. Az EU vidékfejlesztési politikájának és a hazai vidékfejlesztésnek, mint új szakterületnek a hazai megismertetésében, a fejlesztési források elnyerésének egyik alapfeltételét jelent pro gramkészítés kistérségi szint gyakorlatának elindításában meghatározó jelent ség volt az 1.2.3 fejezetben részletezett kistérségi agrárstruktúra és vidékfejlesztési tervek állami támogatás sal történt elkészítése. Ezekre, az egész országot lefed tervekre alapozva született meg a *Videkfejlesztési Célel irányzat (a továbbiakban VFC)* és az ezáltal finanszírozott pályázati rendszer, tulajdonképpen a SAPARD Program „diverzifikáció”, „falumegújít ás” és „vidéki infrastruktúra fejlesztése” intézkedések el futáraként. A VFC keretén belül 3 év alatt 12 md Ft pályázati úton történ felhasználására került sor. Támogatható tevékenységek közé tartozott a falumegújítás, vidéki örökségvédelem, a vidéki infr astruktúra fejlesztése és a vidéki gazdaság diverzifikációja kis lépték , helyi jellegzetességek el állítása és a falusi turizmus támogatása révén. A VFC vidékfejlesztési hatása jelent s volt mind a generált projektek, mind a fenti támogatási lehet ségek bevezetése, mind pedig a kistérségi kapacitások fejlesztése és m ködése szempontj ából.

Mindez az évenként meghirdetett hagyományos agrártámogatási rendszer kiegészít jeként három éven keresztül m ködött.

A hagyományos agrártámogatások új elemeként indult el 2002-ben a *Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program*. 2002-2003-ban területalapú támogatások (pályázatok) segítették a környezetkímél mez gazdálkodást. A célprogr amok, valamint a m velési ágak függvényében a támogatás összege 34 és 168,5 €/ha között mozgott. A pályázati felhívásra összesen 4.219-en adtak be 5.321 pályázatot. Az érintett terület meghaladta a 270 .000 ha-t, az igényelt területalapú támogatási összeg pedig megközelítette a 19 millió eurót.

Az *agrárpiaci rendtartásról* szóló új törvény 2001. novemberében lépett életbe. Ez a jogszabály garantált árakat biztosított az étkezési búza, takarmánykukorica, marhahús és borjúhús, sertéshús és tej számára, valamint irányárakat, illetve minimális és maximális intervenció árakat állapított meg az étkezési b úza, takarmánykukorica, marhahús és borjúhús, sertéshús, tej, cukorrépa és cukor esetében. A törvénynek jelent s piacstabilizáló hatása volt.

A *területi alapú kifizetési rendszert* 1999-ben vezették be és alkalmazása a csatlakozás évéig tartott. Ez volt a legfontosabb közvetlen támogatási rendszer a gazdák számára. A területi alapú kifizetésekhez a szántóföldi növénytermesztési ágazatban a legfeljebb 300 hektár területtel rendelkező gazdaságok juthattak hozzá a f bb szántóföldi növények esetében.

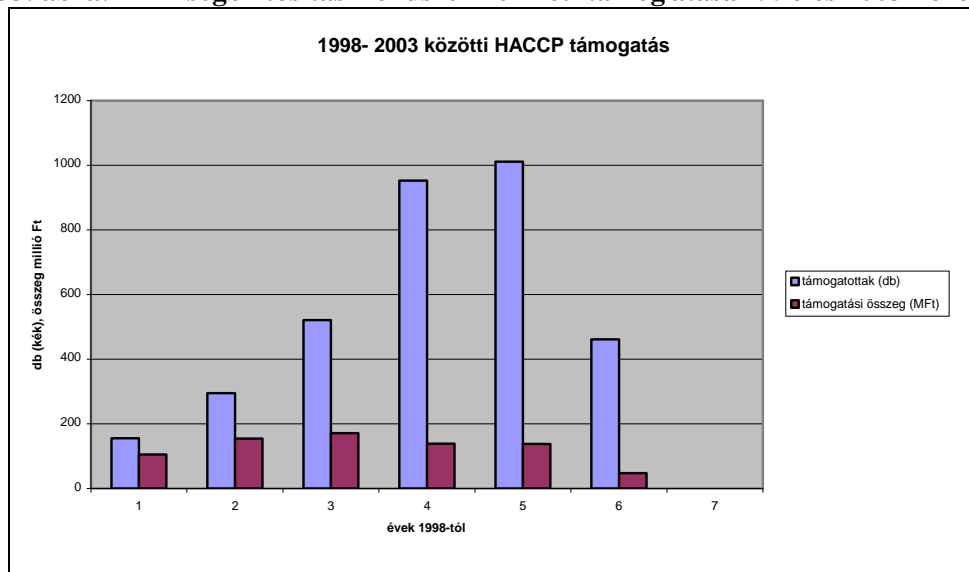
Rendelkezésre álltak kamathitelek a befektetésekhez és a m köd t kéhez, t ketámogatások a talajjavításhoz, öntözéshez és tenyészállat vásárláshoz, valamint adótámogatások üzemanyag vásárláshoz.

A *Nemzeti Földalapkezel Szervezet* 2002-ben alakult meg azzal a céllal, hogy kezelhet , költség hatékony és versenyképes tulajdonosi szerkezetet alakítson ki. Feladatai közé tartozik a földtulajdonra vonatkozó jogszabályok végrehajtása és koordinációja is.

A *min ségalapú kifizetéseket* f leg az állattenyésztésb l származó termékekre nyújtották a csatlakozás el tt, beleértve a marhahúst, tejet, sertéshúst, baromfit és a vadhúst. 1998 és 2003 között nemzeti forrás állt rendelkezésre a *HACCP rendszer bevezetésére (mintegy 755 millió Ft) az élelmiszeriparban*. Ennek mintegy fele a hús- és tejfeldolgozás min ségfejlesztését szolgálta. A szántóföldt l a fogyasztóig ível min ségfejlesztés eredménye sségét jelent s mértékben befolyásolta a 2003-ban az EU élelmiszerjogával harmonizált m agyar törvény megalkotása, majd 2004-ben a területalapú támogatás igénybevételeként feltét eleként jogszabályban kiadott „Helyes Gazdálkodási Gyakorlat” el írásai és dokumentációja. A két

szabályozás a termékpálya egészen érvényesítette a termelés, gyártó felelősségén alapuló élelmiszerbiztonság és nyomon követhetőség jogi kereteit.

33. ábra: Minőségbiztosítási rendszer nemzeti támogatása 1998 és 2003 között



Forrás: Dr. Szabó Zoltán: A SZÁNTÓFÖLDTŐL AZ ASZTALIG. Az EU - csatlakozás előtt megvalósult korszerűsítések és a hiányosságok felszámolásának tapasztalatai a magyar hús- és tejfeldolgozásban

1.4. A Program megvalósításának intézményrendszere

A Magyarország SAPARD Terve 2000-2006 c. programdokumentum 2000. októberi Bizottsági jóváhagyásával teljesült a Program megvalósítása megkezdésének első feltétele. A Többéves Pénzügyi Megállapodás (a továbbiakban TPM) aláírásával rögzültek a Program megvalósításának és a SAPARD Hivatal akkreditációjának szabályait. A TPM aláírására a többi tagjelölt országgal nagyjából azonos időben, 2001. márciusában került sor.

A Program megvalósításának megkezdéséhez létre kellett hozni a TPM-ben körvonalazott intézményi struktúrát, finanszírozási feltételekkel, a működésüket meghatározó jogszabályokkal, eljárási rendekkel (munkakövi kézikönyvekkel) betanított köztisztviselői személyzettel és az intézmények működését ellenőrző szervezettel, amelynek megléte első sorban feltételei voltak az illetékes hatóságnál történő nemzeti akkreditációnak, végső fokon pedig a támogatások kezelésének az Európai Bizottság általi átruházásának.

A Program időközi értékelése alapján az intézményfejlesztés kritikus tényezője volt a SAPARD Program sikeres végrehajtásának. Az eredeti koncepció szerint 1999-ben az Agrár Intervenciós Központból (AIK) alakult volna ki a SAPARD Hivatal, amelyhez történtek bizonyos előkészületek. 2000 májusában az akkori földművelésügyi miniszter úgy döntött, hogy az AIK nem képes saját szervezetén belül elvégezni a SAPARD Program kifizetői feladatát, ezért egy az AIK-tól független új intézmény szükséges létrehozni. Emiatt a döntés miatt az EU Bizottsággal folytatott tárgyalásokat és előkészítő megbeszéléseket elnapolták. Több mint másfél éven át a szervezet felállításának kérdése nem haladt előre. Mindez az Európai Bizottság figyelmeztetései és ajánlásai ellenére történt. Az akkreditáció közel 2,5 éves késedelmében végeredményben a fenti döntés, valamint a kinevezett vezető gyenge irányítási koncepciója játszottak közre, illetve az, hogy a Minisztérium illetékes politikusai elhanyagolták az intézményrendszerrel kapcsolatos kötelező feltételek teljesítését. (A magyarországi SAPARD Program időközi értékelése (2000 – 2003).

A Hivatal akkreditációja manuális adatfeldolgozási rendszer és csak részleges IT támogatás megléte mellett történt meg. Ez a tény minden szempontból lassította és nehezítette a Hivatal munkáját.

A SAPARD Hivatal létszáma az induláskor, 2002-ben 29 fő volt, amely 2003-ra 294 főre emelkedett. Jelenleg a KAP II. pilléres támogatások (AVOP, NVT) végrehajtásával foglalkozók száma 516 fő. A Hivatal, egy központi és hat regionális irodával jött létre. Az akkreditáció alapján önállóan látta el a pályázatkezelési és kifizetési funkciókat, semmilyen feladatot nem delegált külső szervezetre.

2002. szeptember 20-án 3+1 intézkedés, majd 2004. április 27-én további két intézkedés vonatkozásában kapta meg az akkreditációt.

A SAPARD Hivatal megalapításának első verziója óta az MVH megalapításáig több igazgató váltotta egymást a Hivatal élén. A gyakori igazgatóváltások és az állandó bizonytalanság nem segítette az akkreditáció és a végrehajtás folyamatát. A csapatmunka hiánya és az irányítási eljárások változásai növelték a bizonytalanságot az alkalmazottak körében, és a motiváltságukat is gyengítették. A vezetői szinteken és a minisztériumban végrehajtott folyamatos változások nem segítettek a megfelelő koordinációt, valamint az intézményfejlesztés folyamatát, beleértve a végrehajtás folyamatát is. A folyamatos átszervezés következtében a személyi állomány elhivatottsága csökkent és a fluktuációja növekedett.

„A SAPARD Program lebonyolításával kapcsolatos feladatokat 2003. július 1-jétől a SAPARD Hivatal és az Agrárintervenciós Központ összevonása után az MVH mint általános jogutód látja el. Az MVH-n belül a Program lebonyolításáért több igazgatóság volt felelős: a Vidékfejlesztési Támogatások Igazgatósága, melynek szakmai irányítása alá tartozik a régiós és központi pályázatkezelési, fejlesztési és értékelési feladatok ellátása, valamint a Gazdasági Igazgatóság, melynek keretei között, külön osztályokba szervezve történt a pénzügyi engedélyezési, kifizetési és nyilvántartási folyamatok lebonyolítása, valamint a helyszíni ellenőrzési tevékenység. A Program végrehajtásához kapcsolódó jogi - túlnyomóan szerződéskötéssel és szabálytalanság-kezeléssel kapcsolatos - feladatokat az MVH Jogi F osztálya keretében működő Jogi és Szerződéskötési Osztály látta el. Fontos szerepet vállalt a Program végrehajtásában az MVH Belső Ellenőrzési F osztály, a Vidékfejlesztési és SAPARD Ellenőrzési Osztálya és a Humánpolitikai F osztály.

A Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal szervezete Magyarország uniós csatlakozása kapcsán 2004. év folyamán jelentősen változott.

2004. év folyamán a Vidékfejlesztési Támogatások Igazgatósága feladatkörébe tartoztak a vidékfejlesztési támogatások, melyek a SAPARD program esetében a pályázatkezeléshez kapcsolódó feladatokat, pénzügyi engedélyezési feladatokat jelentették. Az igazgató feladatkörében szakmai utasítást és szakmai irányítást ad a Regionális Kirendeltségek Pályázatkezelési, illetve Számlakezelési Osztályai részére.

Az Igazgatóság munkáját, feladatait a 2004. év során legjelentősebben a SAPARD program pályázatkezelési szakaszának zárása és a szerződések befejezése jelentette.

A Vidékfejlesztési Igazgatóságon a SAPARD feladatok központi pályázatkezelési feladatainak megszűnésével, továbbá a monitoring terület hivatali szintű központosításával megszűnt a Vidékfejlesztési és Önkormányzati Pályázatok Osztálya, a Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Vállalkozások Pályázatkezelési Osztálya, az Értékelési és Elemző Osztály, a Vidékfejlesztési Összefoglaló Osztály.

A csatlakozással megnyíló fejlesztési lehetőségek igénybevételének biztosításához szükséges intézményi keretek fejlesztésére az MVH 2004. év elején létrehozta az AVOP Fejlesztési Osztályt, melyben 2004. szeptember 1-től két csoport működött, az AVOP Igazgatási csoport és a SAPARD Igazgatási csoport, a vidékfejlesztési igazgató közvetlen irányításával. 2004. december 1-jén ebből az osztályból kiválva alakult meg az AVOP és SAPARD Koordinációs és Monitoring Osztály, mely fejlesztéssel, koordinációval és monitoring tevékenységgel foglalkozik.

A Pénzügyi Engedélyezési Osztály – a szakmai irányítási szempontok figyelembevételével – a Gazdasági Igazgatóságról a Vidékfejlesztési Támogatások Igazgatóságára került.

A SAPARD program kifizetési és támogatás-nyilvántartási feladatait ellátó Pénzügyi Nyilvántartási és Könyvelési Osztály, továbbá az AVOP-SAPARD Kifizetési Osztály a szervezet-átalakítás során a Gazdasági Igazgatóságról átkerült a Pénzügyi Igazgatóság hatáskörébe.

Az MVH szervezeti felépítésében 2005. május 7-től ismételt változás történt.

A Területi Igazgatóság és a Vidékfejlesztési Támogatások Igazgatósága az Elnök közvetlen irányítása alól az Elnökhelyettes közvetlen irányítása alá került.

A SAPARD programot érintő helyszíni ellenőrzések és a hozzá kapcsolódó monitoring tevékenység a Vidékfejlesztési Támogatások Ellenőrzési Osztályára került.

A Pénzügyi Igazgatóság Kifizetési Osztálya különvált, a SAPARD kifizetések, az AVOP - SAPARD Kifizetési Osztályhoz kerültek.

A 2006. március 1-től hatályos SZMSZ a következő SAPARD folyamatok tekintetében a Pénzügyi Igazgatóság Pénzügyi Nyilvántartási és Könyvelési Osztályát érintette, hiszen a SAPARD folyamatokhoz kapcsolódó könyvelési feladatokat az AVOP -SAPARD Könyvelési Osztály vette át.” Magyarország 2006. évi zárójelentése a SAPARD Program végrehajtásáról 2000-2006)

2006. szeptember 29-től új SZMSZ lépett hatályba az MVH-nál, mellyel újabb szervezeti változások történtek a 2006. évet érintően. Az Elnökhöz tartozó Pénzügyi Igazgatóság és a Jogi F osztály, valamint az Elnökhelyetteshez tartozó Vidékfejlesztési Támogatások Igazgatósága az Általános Elnökhelyettes alá került. Az Elnökhöz tartozó Területi Ellenőrzési F osztály az Elnökhelyettes alá került. Az Elnöki Titkárságból létrejött a Titkársági F osztály, ahová bekerült a korábban Elnökhöz tartozó Másodfokú Döntéseket Elkészítő Osztály.

A RIK-eknél 2006. évben négy osztály foglalkozott SAPARD feladatokkal: a Jogi Osztály, a Pályázatkezelési Osztály, a Helyszíni Ellenőrzési Osztály és a Számlakezelési Osztály.

Az MVH 2006. december 31-én 1220 fő létszámmal rendelkezett, ezen belül a SAPARD programmal foglalkozó munkatársak száma 61 fő volt.

A SAPARD-al foglalkozó létszám folyamatosan csökkent az évek során, hiszen a pályázatkezelési feladatok alapvetően megszűntek. A számlakezelési és helyszíni ellenőrzési feladatok is fokozatosan csökkentek, így 2006-ban döntően az utóellenőrzésekre, monitoringra helyeződött át a hangsúly. Ennek megfelelően Kirendeltségenként monitoring munkatársak kerültek kinevezésre, akik a SAPARD projektek fenntartási ideje alatt is nyomon követik a projekteket.” (Magyarország 2006. évi éves zárójelentése a SAPARD Program végrehajtásáról 2000-2006).

A Program végrehajtása során folyamatos volt a nagy számú, legtöbb esetben hiányos vagy rosszul elkészített pályázat miatti munkacsúcsok kialakulása, valamint a beérkezett pályázatmennyiségnek nem megfelelő humán kapacitás problémája. 2004-ben a pályázatkezelés területén jelentkezett az intézmény munkáját csaknem megbénító munkacsúcs, amely a pályázatiírók alaposabb felkészítésével és hatékonyabb tájékoztatásával, valamint a hosszabb beadási határidővel enyhíthető lett volna. 2005-ben a számlakezelés, kifizetés és az azzal párhuzamosan zajló helyszíni ellenőrzés területén jelentkezett ugyanez a kapacitáshiány.

„A benyújtott elszámolások jelentős hányada többszöri hiánypótlásra szorult, ami jelentős többletmunkával, a feldolgozási idő elhúzódnásával járt. Az elszámolások benyújtása és felterjesztése között elvégzett munkafolyamatok időigénye nagymértékben meghaladta az egyes munkafolyamatok elvégzésére megállapított időkorlátokat.

A projektek elrehaladásához és az elszámolások ellenőrzéséhez ugyancsak nagyszámú helyszíni ellenőrzési kapacitás volt szükséges, melyhez kapcsolódó személyi és tárgyi feltételek a munkacsúcsokból adódóan szűkösek voltak. A problémán humán erőforrása átcsoportosítással, átirányítással segített az MVH vezetése.

A projekt monitoring feladatok ellátása is egyre nagyobb feladatot jelentett a Kirendeltségek számára, amit belső munkaerő-átcsoportosítással oldottak meg. A Kirendeltségeken önálló monitoring csoportok létrehozását kezdeményezték.” (Magyarország 2006. évi éves zárójelentése a SAPARD Program végrehajtásáról 2000-2006).

A Program végrehajtása során folyamatosan zajlott a végrehajtás eljárásrendjének csiszolása, egyszer sítése. Rendszeresek voltak a problémák egységes értelmezése érdekében szervezett megbeszélések, amelyeken a Regionális Kirendeltségek munkatársai is részt vettek.

A fókuszcsoporthoz szervezett megbeszéléseken többször említésre került a program bevezetésekor több alkalommal szervezett képzések hatékonysága és szükségessége, amelyeket uniós tagállamok gyakorlati tapasztalattal rendelkező szakértők tartottak. Az AVOP, NVT és a jelenleg bevezetés alatt álló Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (a továbbiakban ÚMVP) kapcsán nem került sor ilyen felkészítésre, amelyre minden régió szerint nagy szükség lett volna/lenne.

1.5. Az Ex-post értékelés

Az értékelés elkészítését a Tanács 1268/99 EK rendelete kötelezte abból a célból, hogy felmérje az egyes programokban meghatározott célkitűzésekhez képest elért eredményeket és hatásokat. Az értékelés a Bizottság 2001. áprilisában kiadott „Guidelines for the Evaluation of Rural Development Programmes supported by SAPARD” c. útmutatója alapján készült.

A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, Községi Ügyekért Felelős Szakállamtitkársága, mint a SAPARD Program Irányító Hatósága 2007. augusztus 17-én kérte fel a VÁTI Kht-t a Program Ex-post értékelése feladatához ajánlattételre, mely felkéréshez mellékelte a feladat leírását. Az FVM az augusztus 24-én beküldött ajánlatot elfogadta.

Az effektív munka 2007. szeptember elején kezdődött el, az ajánlatban szereplő feladatterv alapján. Az értékelés magyar és angol nyelvű változata elkészítésének végső határideje 2007. december 15.

Az értékelésre rendelkezésre álló rövid idő miatt fontos szempont volt a gyorsaság is, amelyet fokozottan figyelembe kellett venni a begyűjtendő elsődleges és másodlagos adatok körének és az adatgyűjtés módjának meghatározásakor.

Az értékelés menetét és módszertanát a 2. fejezet részletezi.

1.5.1. Az értékelés célja

Az Útmutató alapján az értékelésnek a Program végrehajtásáról és annak hatásairól kell információkat szolgáltatnia. Az értékelés célja egyrészt a programvégrehajtás elszámoltathatóságának és átláthatóságának növelése mind a hatóságok, mind pedig a „köz” számára, másrészt információ szolgáltatása a további tervezéshez és a döntéshozáshoz a valós szükségletek, végrehajtási mechanizmusok és forrásallokáció vonatkozásában.

Az utólagos értékelés célja, hogy elemezze a támogatások hatékonyságát, hatásosságát és eredményességét, hasznosságát és fenntarthatóságát a SAPARD általános céljai és a magyar Programban megfogalmazott specifikus célok tekintetében.

1.5.2. Az értékelés által lefedett tématerületek

Az utólagos értékelés a teljes tervezési és megvalósítási időszakot lefedi, amely 2000-től jelen pillanatig terjed. Az értékelés kiterjed a korábbi időszakok releváns támogatásainak, illetve az 1999-ben zajló tervezési és előkészítési folyamatoknak a rövid összefoglalására is.

Az értékelés a program külső gazdasági, társadalmi, politikai kontextusának, illetve a programvégrehajtást külső hatások vizsgálatának fényében a következő kérdésekre kell, hogy választ szolgáltatson:

1. **A Program relevanciája, intervenciós logika:** az elemzés tárgya, hogy a feltérképezett szükségletekkel összhangban történt-e a beavatkozások céljainak, tartalmának, mértékének és módjának megállapítása, következetes volt-e az alkalmazásuk, alkalmazkodtak-e az esetlegesen megváltozott körülményekhez.
2. **Belső és külső koherencia:** a belső koherencia vizsgálat elemzi az intézkedések és célok közötti szinergikus kapcsolatot és kiegészítő jellegét. A külső koherencia pedig a Program többi régiós, nemzeti és közösségi politikához viszonyított adekvátságát, összhangját és kapcsolódásának erősségét vizsgálja.

3. **Hatásosság és eredményesség:** az elért hatások és eredmények vizsgálata a kit zött célok és célértékek tükrében. Elérhet k voltak-e a Program által kit zött célok, eredmények és outputok, azok elérésének mértéke.
4. **Hatékonyság:** az elért hatások, eredmények és outputok vizsgálata a pénzügyi és adminisztratív ráfordítások tükrében. Az eredmények elérhet ek lettek volna kevesebb ráfordítással, vagy jelent sebb eredmény ugyanezen input felhasználásával.
5. **Hasznosság:** az elért hatások megfelelnek-e a feltárt szükségleteknek beleértve az ágazati, környezeti és társadalmi problémákat.
6. **A végrehajtási rendszerek min sége:** az intézményi háttér, eljárásrend, a Program megvalósítását támogató rendszerek vizsgálata.

1.5.3. A Program korábbi értékelései

Jelen értékelés figyelembe veszi a Program ex-ante és mid-term értékelésének megállapítása it, vizsgálja az értékelésekben megfogalmazott javaslatok megvalósulásának mértékét.

2003-tól 2006-ig folyamatosan készültek éves jelentések a Pro gram megvalósításának el rehaladásáról, amelyek beszámolók követték a programvégrehajtás folyamatának teljes spektrumát, beleértve a program menedzsmentet, valamint a pénzügyi és monitoring folyamatokat is. Az éves jelentésekben összegy jtött és rendszereze tt információk az utólagos értékelés fontos adatforrását képezik.

2. Az értékelés módszertani megközelítése

2.1. Az értékelés felépítése

Az értékelés a következő tartalmi egységekből épül fel:

- Bevezetés;
- Az értékelés módszertani megközelítése;
- Az összegyűjtött információk elemzésének értékelése az értékelési kérdések alapján;
- Következtetések, javaslatok;
- Mellékletek;

2.2. Alkalmazott munkamódszer

Annak érdekében, hogy az Útmutatóban szereplő összes kérdés megválaszolásra kerüljön, az értékelés főbb lépései az alábbiak:

- 1. lépés:** Az értékelés szerkezetének kialakítása :
1. az értékelési kérdések megválaszolásához szükséges elsődleges és másodlagos adatok körének meghatározása;
 2. a szükséges adatok forrásainak és elérhetőségének vizsgálata, adattérkép készítése;
 3. az adatok és információk begyűjtési módjának és eszközeinek meghatározása, az adatbegyűjtés stratégiájának elkészítése;
- 2. lépés:** Az elsődleges és másodlagos adatok begyűjtése és feldolgozása :
1. releváns dokumentumok összegyűjtése;
 2. az elsődleges adatbegyűjtés eszközeinek elkészítése (kérdőívek, interjúvázlatok, fókuszcsoport megbeszélés vázlatok);
 3. a másodlagos adatbegyűjtéshez szükséges adatbekerítési táblázat elkészítése;
 4. adatbegyűjtés különböző formákban, különböző forrásokból;
 5. az adatok strukturált feldolgozása az értékelési kérdések és kritériumok alapján;
- 3. lépés:** A feldolgozott információk és adatok 1.5.2 fejezetben részletezett témakörök szerinti elemzésének értékelése;
- 4. lépés:** Következtetések, javaslatok, a vezetői összefoglaló elkészítése;

Az elemzésben felhasznált dokumentumok listája a 1. sz. mellékletben található.

Az értékelés folyamatában az értékelők az időbeli korlátokat figyelembe véve a lehető legteljesebb mértékben érvényesítették a partnerség építésének elvét. Az értékelés folyamán folyamatos munkakapcsolatban álltak az FVM illetékes osztályaival, illetve a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal Vidékfejlesztési Koordinációs és Monitoring

Osztályával (a továbbiakban monitoring osztály). Mind a minisztérium, mind az MVH részéről készséges volt az együttműködés és rendelkezésre állás. Külön köszönet illeti az MVH Regionális Kirendeltségeit, amelynek munkatársai az elsődleges és a másodlagos adatgyűjtésben rendkívül nagy segítségére voltak az értékelőknek.

2.3. Elsődleges és másodlagos adatok

Az elemzés értékelés alapját az Útmutatóban szereplő értékelési kérdések, kritériumok és indikátorok képezték. Első lépésként elkészült egy alap adattábla, ún. **adattérkép**, amely tartalmazta:

- az Útmutatónak megfelelő szerkezetben az értékelési kérdések teljes listáját;
- az azokhoz tartozó mutatókat;
- a mutatók alapján az egyes kérdések megválaszolásához szükséges begyűjtendő adatokat;
- az adatok forrásait;
- megjegyzésként a számított adatok esetén a számítás módját, egyes esetekben a lekérdezések körét (összes projekt, vagy mintavétel), az adatok elérésével kapcsolatos esetleges nehézségeket, megoldási javaslatokat.

2.3.1. Másodlagos adatok

Elektronikus alapú monitoring adatbázis

Az értékelési kérdések megválaszolásának legfontosabb adatforrása a *Program elektronikus alapú monitoring rendszere* volt, amelyet az MVH monitoring osztálya gondoz.

Első lépésben a monitoring osztály az értékelők rendelkezésére bocsátotta azt az *összefoglaló adattáblát*, amely pályázatokra azonosítható módon tartalmazta az alábbiakat:

- a támogatott és elutasított pályázatok számát intézkedésenként, alintézkedésenként és régióként;
- a pályázat megvalósítási állapotát;
- a megvalósítás helyét és a pályázó székhelyét;
- a projekt összköltségét és a támogatás összegét;
- a pályázó gazdálkodási formáját és minősítési kategóriáját;
- a benyújtás, befogadás, szerződéskötés, az egyes ki fizetések és a projektzárás dátumát.

Az átadott adatbázis a Program végrehajtásának 2007. október 02-i állapotát tükrözi.

A továbbiakban a kérdésekhez rendelt mutatók és a monitoring rendszerben szereplő adatok összehasonlítását, majd ez alapján a lekérdezendő adatok pontos körének és az adat helyének meghatározását követően az értékelők benyújtotta a pontos adatigényét a monitoring osztályhoz.

A monitoring adatbázis több forrásból táplálkozik, egyrészt a pályázati adatlapok adataiból, másrészt a pályázóktól éventeként bekért éves jelentésekben, illetve ellenőrzési jegyzékekben. Az adatbázis feltöltöttsége az értékelés ideje alatt nem volt teljes. Egyáltalán nem, vagy a pályázatok jelentéktelen arányánál tartalmazta a legutolsó lezárt év (2006) tényadatait. Az idő rövidsége nem tette lehetővé a teljes adatbázis feltöltését és

frissítését, ezért azokban az esetekben, ahol nem volt teljes a feltöltöttség az értékelők a támogatott pályázatok intézkedésenkénti száma és régióenkénti aránya alapján meghatározták az intézkedés- és régióarányos reprezentatív mintanagyságot, amelyre kérték az értékeléshez szükséges adatok felvitelét. Minden régió pályázatai szerepeltek a monitoring adatok értékelésében. A mintanagyságon belül az egyes pályázatokat az MVH Regionális Kirendeltségei véletlenszerűen választották ki.

Ahol az adatbázis feltöltöttsége teljes volt, pl a Zárójelentésben szereplő fizikai mutatók esetében, ott az adatok a teljes pályázatszámra vonatkoznak. Az egyes kérdések megválaszolásánál az értékelők minden esetben jelzi, hogy az adatok a teljes támogatott pályázatszámra, vagy a reprezentatív mintanagyságra vonatkoznak.

A reprezentatív minta 1.053 db pályázatból állt, amelynek intézkedésenkénti és régióenkénti megoszlását a 3. táblázat tartalmazza.

Problémát jelentett, hogy a monitoring adatbázis adatai nem minden esetben teljes mértékig megbízhatóak, amely egyrészt a kedvezményezettek hibás adatszolgáltatásából, másrészt a pontatlan adatbevitelből adódhatott. A pótlólagos adatbevitel során a regionális MVH irodák elvileg ellenőrizték és javították a hibás adatokat. Sok esetben problémát okozott az egyes mutatók nem egyértelmű értelmezése (pl foglalkoztatási adatok) amely megnehezítette az összesítéseket.

3. táblázat: A mintanagyság intézkedésenkénti és regionális megoszlása

Intézkedések	Nyugat-Dunántúl		Közép-Dunántúl		Közép-Magyarország		Dél-Dunántúl		Észak-Magyarország		Észak-Alföld		Dél-Alföld		Összesen		
	szerz. d. pályázat *	minta	szerz. d. pályázat	minta	szerz. d. pályázat	minta	szerz. d. pályázat	minta	szerz. d. pályázat	minta	szerz. d. pályázat	minta	szerz. d. pályázat	minta	szerz. d. pályázat	minta	arány
Mez gazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása	210	10	180	29	76	13	249	27	129	27	326	33	278	46	1448	185	13
Mez gazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése	27	3	27	3	31	6	29	2	52	10	46	9	90	17	302	50	17
Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	34	34	26	26	18	18	21	21	35	35	49	49	45	45	228	228	100**
Tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	4	6	10	0	0	0	14	6	17	6	11	3	1	0	57	21	65
Vidéki infrastruktúra fejlesztése, javítása	87	87	42	42	16	16	70	70	142	142	93	93	119	119	569	569	100
Összes	362	140	285	100	141	53	383	126	375	220	525	187	533	227	2604	1053	40

* A 2007. október 02-án m kötetési szakaszban lévő szerződések száma

**100% esetén a kérdések megválaszolásához nem volt szükség olyan adatra, amelyek a kedvezményezettek beszámolóiból kerülnek feltöltésre a monitoring rendszerbe.

Egyéb adatforrások

Az elemzés értékelés további adatforrásai:

- a Központi Statisztikai Hivatal adatai;
- a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal élelmiszerbiztonságra vonatkozó adatbázisa;
- Magyarország SAPARD Terve 2000-2006;
- a Program korábbi értékelésének adatai;
- SAPARD Review, Impact Analysis of the Agriculture and Rural Development, Planning and Implementing the SAPARD Program in Hungary, Katalin Kovács, MTA RKK;
- Experiences of the modernization and removal of insufficiencies in the Hungarian meat and milk processing plants during the pre-accession period. In "From farm to fork: European experience in introduction of implementation and enforcement of the veterinary and food safety acquis". European Institute Sofia 2005.p.57 -68., Zoltán Szabó

2.3.2. Elsődleges adatok

Az Útmutató számos olyan értékelési kérdést tartalmaz, amely a másodlagos adatokon kívül elsődleges adatok gyűjtését teszi szükségessé. Az elsődleges adatgyűjtés többféle módszerrel és több csatornán folyt:

- pályázói kérdések;
- szakértői/szakmai interjúk;
- fókuszcsoportos megbeszélések;

Pályázói kérdések

A pályázói kérdések azokhoz az értékelési kérdésekhez gyűjtötték az információkat, amelyek megválaszolásához a monitoring rendszer nem tartalmazott megfelelő adatokat. A pályázói kérdések két fő részbe álltak: általános és intézkedés-specifikus kérdésekbe.

Az **általános kérdések** az alábbi témákban kérdezték rá a pályázók adataira, tapasztalataira és véleményére:

1. a Programmal kapcsolatos információkhoz, szakmai segítséghez való hozzájutás egyszerűsége, színvonala, hatékonysága;
2. az eljárásrend pályázóbarát volta, hatékonysága;
3. a pályázóra vonatkozó adatok, pl. foglalkoztatás, munkaközi idők ;
4. a fejlesztésre vonatkozó kérdések:
 - a. kapcsolódás más fejlesztésekhez;
 - b. a fejlesztés pénzügyi arányainak változása a megvalósítás során;
 - c. a fejlesztés hatása a foglalkoztatásra;
 - d. a fejlesztés hatása a versenyképességre;
 - e. a fejlesztés egyéb járulékos eredményei.

Az **intézkedés specifikus kérdések** az egyes intézkedésekkel kapcsolatosan megválaszolandó kérdéseket tartalmazták.

A pályázói kérd ívek a 2. sz. mellékletben található.

A rendelkezésre álló idő rövidsége miatt a kérd íveket az MVH Regionális Kirendeltségei juttatták el a pályázókhoz, egyrészt postai úton, másrészt a kérd ívek elérhetőek voltak elektronikus úton, az MVH honlapjáról is. A régiós munkatársak a pályázók telefonon történ többszöri megkeresésével próbálták ösztönözni a pályázókat a kérd ívek kitöltésére és beküldésére.

Összeségében 266 db kérd ívet töltöttek ki és küldtek be az ország hét régiójából a pályázók, amelynek regionális és intézkedésenkénti megoszlását a *4. táblázat* mutatja.

4. táblázat: A beérkezett kérd ívek száma intézkedésenként és régióként

Intézkedések	Nyugat-Dunántúl		Közép-Dunántúl		Közép-Magyarország		Dél-Dunántúl		Észak-Magyarország		Észak-Alföld		Dél-Alföld		Összesen		
	szerz. d. pályázat *	beérk. kér ív	szerz. d. pályázat	beérk. kér ív	szerz. d. pályázat	beérk. kér ív	szerz. d. pályázat	beérk. kér ív	szerz. d. pályázat	beérk. kér ív	szerz. d. pályázat	beérk. kér ív	szerz. d. pályázat	beérk. kér ív	szerz. d. pályázat	beérk. kér ív	arány
Mez gazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása	210	10	180	14	76	5	249	22	129	14	326	6	278	28	1448	99	7
Mez gazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése	27	5	27	9	31	5	29	3	52	12	46	1	90	12	302	47	16
Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szelemi örökségének védelme és meg rzése	34	2	26	8	18	2	21	3	35	7	49	1	45	4	228	27	12
Tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	4	0	10	5	0	0	14	6	17	11	11	1	1	0	57	23	40
Vidéki infrastruktúra fejlesztése, javítása	87	5	42	8	16	1	70	7	142	37	93	3	119	14	569	75	13
Összes	362	22	285	44	141	13	383	41	375	81	525	12	533	58	2604	271	10

* A 2007. október 02-án m ködtetési szakaszban lév szerz dések száma.

Szakmai/szakértői interjúk

A személyes interjúk megkérdezettjeinek köre:

- minisztériumi vezetők, akik a felelősei voltak, vagy részt vettek a Program egészének, vagy egyes szakterületeinek tervezésében és/vagy végrehajtásában;
- az MVH munkatársai, akik a felelősei voltak, vagy részt vettek a Program végrehajtásában;
- külső szakértők, akik részt vettek a Program tervezésében;
- társadalmi partnerek;

A Program megkezdése óta eltelt hosszú idő és a viszonylag markáns intézményi változások miatt a Programmal korábban foglalkozó szakemberek megkeresése néhol nehézségekbe ütközött. Összesen 25 interjú készült, amelynek a vázlatát a 3.sz. melléklet tartalmazza. Az interjúalanyok kiválasztásához a SAPARD Monitoring Bizottság taglistája nyújtott segítséget.

A személyes szakértői interjúk célja az volt, hogy az értékelő teljes körű információt szerezzen a tervezés és végrehajtás környezetéről, szakmai véleményeket és tapasztalatokat illesszen be az értékelésbe a Program relevanciájáról, koherenciájáról, eredményességéről, és a végrehajtás minőségéről. Az interjúk egy előre megtervezett kérdésvázlat alapján folytak, de hangsúlyos volt az a szempont, hogy az egyes szakterületek képviselőinek véleménye és tapasztalata szabad beszélgetés formájában a feltett kérdéseken kívül is hangot kaphasson.

Fókuszcsoportos megbeszélések

A fókuszcsoportos megbeszélések résztvevői az MVH Regionális Kirendeltségeinek azon munkatársai voltak, akik részt vettek a Program végrehajtásának valamely szakaszában. A megbeszéléseken képviseltette magát a pályázatkezelés, a szerződéskötés, a számlakezelés, az ellenőrzés és a monitoring.

A fókuszcsoportos megbeszélések során az értékelő elsősorban a kapott információt a programvégrehajtás gyakorlati oldaláról, illetve a leggyakrabban felmerülő problémákról és kérdésekről, valamint a követendő jó gyakorlatokról. A megbeszélés kitért a program relevanciájára, az információs és kommunikációs tevékenységek hatékonyságára, az eljárásrend pályázóbarát voltára, idő- és költséghatékonyságára illetve ennek változására a Program végrehajtása során.

Az értékelés keretében összesen négy fókuszcsoportos megbeszélésre került sor. A kiválasztott régiók: Észak-Alföld, Észak-Magyarország, Dél-Alföld és Nyugat-Dunántúl. A kiválasztás a támogatott pályázatok száma alapján történt. Emellett szempont volt az is, hogy az alföldi térségek mellett a Dunántúl és Észak-Magyarország is kiválasztásra kerüljön, hogy a dominánsan eltérő földrajzi és gazdasági adottságú térségek közötti esetleges különbségek kirajzolódhassanak. A fókuszcsoportos megbeszélések váza az 4.sz. mellékletben található.

2.4. Az értékelési kérdések megválaszolásának módja

Az els dleges szempont az volt, hogy az Útmutatóban szerepl , a Program szempontjából releváns kérdések lehet legteljesebb körére a lehet ségekhez mért legpontosabb válaszokat adja az értékel . El fordult azonban, hogy egyes kérdések megválaszolásához nem állt rendelkezésre megfelel információ, illetve maga a kérdés nem volt teljes egészében alkalmazható a Programra, illetve a hazai viszonyokra. Ezekben az esetekben magyarázattal ellátott módosítással élt az értékel . Emellett a szakért i interjúk, illetve a fókuszcsoportos megbeszélések alatt felmerültek olyan témák, amiket az Útmutató konkrétan nem említ, viszont a magyarországi Program megvalósításában fontos szerepet játszottak, a Program értékelésében így helyet kell, hogy kapjanak.

Az elemzés szerkezete megfelel az Útmutatóban el írt szerkezetnek.

3. A begy jtött adatok és információk bemutatása és elemzése

3.1. A Program bels logikája, relevancia és koherencia vizsgálat

A Program relevanciája, intervenciós logika

Az elemzés tárgya, hogy a feltérképezett szükségletekkel összhangban történt-e a beavatkozások céljainak, tartalmának, mértékének és módjának megállapítása, következetes volt-e az alkalmazásuk, alkalmazkodtak-e az esetlegesen megváltozott körülményekhez.

A Program elzetes és félid s értékelésének megállapítása szerint a program prioritásai, általános és specifikus céljai, valamint az azok teljesüléséhez meghatározott eszközök (intézkedések) a helyzetfeltárásban feltárt szükségletek alapján lettek meghatározva. Összhangban állnak a SWOT elemzéssel és valós igényekre reagálnak. Ezt támasztották alá az utólagos értékelés keretén belül készített szakmai interjúk és fókuszcsoportos megbeszélések véleményei is, melynek során a megkérdezettek szerint a Program tervezett és megvalósult intézkedései részben vagy teljes mértékben összhangban voltak a vidéki térségek és a mez gazdaság valós fejlesztési szükségleteivel.

A források prioritások közötti elosztásával kapcsolatosan felmerült az igény, hogy a „Vidéki térségek adaptációs képességének növelése” prioritás jóval nagyobb forrásokat igényelt volna. Arról, hogy ezt a forrást a „Az agrárgazdaság versenyképességének növelése” prioritásról kellett volna átcsoportosítani,ersen megoszlanak a vélemények. Az viszont minden megkérdezett szerint egyértelmű, hogy a Program keretén belül rendelkezésre álló forrásnagyság nem releváns a feltárt hiányosságok forrásigényének tükrében.

A félid s és az utólagos értékelés alapján a Program viszonylag rövid megvalósítási ideje alatt nem következtek be olyan meghatározó gazdasági, társadalmi és környezeti hatások, amelyek szükségessé tették volna a Program érdemi tartalmi módosítását.

Az utólagos értékelés megállapítja, hogy egyes célcsoportok esetén (pl. „A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése”) esetén az intézkedés megvalósításának módja nem alkalmazkodott az adott körülményekhez, nem alkalmazott olyan támogató rendszereket (módszertani segítségnyújtás pályázatok összeállításában, el leg biztosítása, egyszer sített pályázati csomag stb.) amely segítette volna az intézkedés által elérendő cél teljesülését. A fenti intézkedés megvalósításához rendelkezésre álló rövid idő sem tette lehetővé azt, hogy a pályázók „megszokják” a lehetőséget és fokozottabb mértékben igénybe vegyék azt.

Bels és küls koherencia vizsgálat

A bels koherencia vizsgálat elemzi az intézkedések és célok közötti szinergikus kapcsolatot és kiegészítő jellegét. A küls koherencia a Program többi régiós, nemzeti és közösségi politikához viszonyított adekvátságát, összhangját és kapcsolódásának erősségét vizsgálja.

A Program bels koherenciájának hiányait mutatja, hogy stratégiája felsorolásszerűen tartalmazza a Program prioritásait, általános és specifikus céljait, valamint az elvárt hatásokat. A megfogalmazott célok szintje (általános – specifikus – operatív) változó, a célok között előfordulnak tartalmi átfedések. A Program stratégiai fejezete nem ismerteti a prioritások és a célok hierarchiáját, azok egymás közötti fontossági sorrendjét, illetve nem tárja fel a

prioritások, célok és intézkedések közötti célzott logikai kapcsolatot. Ezt a hiányosságot a Program elzetes értékelés is megemlíti, az ex-ante értékelés erre vonatkozó javaslata azonban nem épült be a Tervbe. A program szinten megfogalmazott célokhöz nincsenek meghatározva azok teljesülését mutató indikátorok.

A Program intézkedései között nincs átfedés, ugyanakkor nem, vagy csekély hatással m ködtek olyan mechanizmusok a megvalósítás során, amelyek az intézkedések közötti összhangot és szinergikus hatást er sítették volna. Ezt támasztja alá a B.III.1-1. értékel kérdésre adott válasz is, miszerint a kérd íves felmérés alapján a 293 kérd ívb l a válaszadók 70%-ának pályázata nem kapcsolódik más pályázathoz. A többi válaszadónál jobbra egyenletesen oszlik el az, hogy intézkedésen belül, más intézkedés keretén belül benyújtott, vagy egyéb haza, vagy nemzeti forrásból finanszírozott pályázathoz kapcsolódik a támogatott fejlesztés.

A szakért i interjúk és fókuszcsoportos megbeszélések során többször felmerült, hogy a helyzetfeltárás alapján az egyik legéget bb probléma a mez gazdaságból kikerül k foglalkoztatása. A Program prioritásai között nem szerepel a foglalkoztatási helyzet javítása. A foglalkoztatás javítása, mint cél egyedül a diverzifikációval kapcsolatosan kerül említésre. A Program elérend hatásként mégis 25 ezer új/meg rzött munkahelyet t z ki célul amellyel némi ellentmondásban van a mez gazdasági termelés hatékonyságának növelésére fo rdított források jelent s aránya, amelynek a foglalkoztatásra gyakorolt közvetett hatása a modernizált gazdaságok munkaer -kibocsátása.

A SAPARD Program *küls koherenciájával* kapcsolatosan megállapítható, hogy a Program nem kapcsolódik szervesen egyéb más támogatási rendszerhez, régiós, vagy nemzeti politikához. A KAP célkit zéseivel való összhangja er s és bizonyítható, fként a program alapú tervezés és megvalósítás, a partnerség elve, a KAP követelményeinek megfelelő eljárásrendek alkalmazása alapján.

A SAPARD tisztán projekt-alapú, ún „mono-fund” támogatási rendszer. Mindamellet a "Mez gazdasági üzemek beruházásai" intézkedés pontozási rendszere tartalmaz olyan kritériumot, amely els bbséget ad az "Agrár-környezetvédelmi Célprogramokkal összhangban lev " projekteknek (10 pont). A monitoring rendszer nem rögzít adatot arra vonatkozóan, hogy a támogatott beruházás kedvezményezettje i közül hányan vettek részt a nemzeti finanszírozású agrár-környezetvédelmi programban.

A "Vidéki térségek adaptációja" prioritás intézkedéseinek pontozási rendszere olyan kritériumot tartalmaz (összesen 25-35 pont), amely premizálja azokat a projekteket, amelyek a SAPARD többi intézkedésének, vagy más támogatási rendszerek közös céljait szolgáló er források integrált felhasználását célozzák, illeszkednek a kistérség agrárstruktúra- és vidékfejlesztési stratégiájához, valamint a vidék gazdaságára gyakorolt multiplikátor hatással bírnak. A pontozási rendszer preferálja a partnerségben megvalósított fejlesztéseket. Nem áll rendelkezésre adat az értékel számára ezen intézkedések keretén belül támogatott projektek más fejlesztésekkel való kombinációik gyakoriságáról.

3.2. A forrásfelhasználás, pénzügyi hatékonyság elemzés

A fejezet a Program **hatékonyságát** vizsgálja, nevezetesen azt, hogy az elért hatások, eredmények és outputok elérhetőek lettek volna kevesebb ráfordítással, vagy jelentősebb eredmény ugyanezen input felhasználásával.

A Program eredeti, hét évre szóló pénzügyi kereteit a Magyarország SAPARD Terve 2000-2006 pénzügyi táblázatok melléklete tartalmazta.

A Program keretében rendelkezésre álló forrás nagysága, és azon belül a források intézkedések közötti elosztása a Program bizottsági jóváhagyása óta a megvalósítás során többször módosult.

Az értékelésben felhasznált pénzügyi adatok két helyről származnak:

- Az MVH Monitoring Osztályától kapott adatok tartalmazzák a kötelezettségvállalás, szerződés és kifizetés éves alakulását intézkedésenként, alintézkedésenként/fejlesztési területenként és régióként. Az ebből az adatforrásból készített táblázatok a források felhasználásának 2007. 10. 02 -i állapotát tükrözik.
- A pénzügyi adatok másik forrása az FVM Agrár-vidékfejlesztési F osztálya, amely a SAPARD Program Irányító Hatóság feladatainak ellátásáért is felelős. A F osztály az éves jelentésekben szereplő pénzügyi adatokat bocsátotta az értékelés rendelkezésére.

3.2.1. A program pénzügyi kereteinek változása

A SAPARD Tervben szereplő, Magyarország számára hét éven keresztül folyósítandó, összesen 265.618.381 eurót módosította az a tény, hogy Magyarország 2004. májusában csatlakozott az Európai Unióhoz, ezért 2004-től nem jogosult elcsatlakozási alapok felhasználására. A Bizottság 1999. július 20 -i 1999/595/EK döntése alapján Magyarország részére – 1999. évi áron számolva – évente 38 054 ezer euró közösségi forrás állt rendelkezésre a SAPARD Program megvalósításához négy évre.

A SAPARD Program keretén belül a fenti döntés alapján rendelkezésre álló források összegét tovább módosították a 2000, 2001 és 2002-2003 évben megkötött éves pénzügyi megállapodások, amelyek 159.757.279 euróban határozták meg az Unió támogatást négy évre.

A 2005.07.20-i STAR Bizottság által jóváhagyott (2005. szeptember 19 -i B(2005) 3625 sz.) bizottsági határozat a SAPARD Terv keretösszegéről a következő forrásarányokat határozta meg:

5. táblázat: A Bizottság által jóváhagyott, pótlólagos források nélküli pénzügyi keret

Intézkedés	SAPARD források 2000-2003 (euró)*
Technikai segítségnyújtás	289.615
Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása	79.524.174
Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése	69.374.262
Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	10.648.003

Intézkedés	SAPARD források 2000-2003 (euró)*
Tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	1.816.544
Vidéki infrastruktúra fejlesztése, javítása	51.713.598
Összes	213.366.196

Forrás: 2005.07.20-i STAR Bizottság által jóváhagyott (2005. szeptember 19 -i B(2005) 3625 sz. bizottsági határozat) a SAPARD Terv kamatok és egyéb kiegészít források nélküli keretösszegér 1

*EU forrás (75%) + nemzeti forrás (25%) együtt, kivéve a Technikai Segítségnyújtás intézkedést, ahol a forrásarány: EU forrás (80%) + nemzeti forrás (20%)

Alkalmazott árfolyam: 1 euró = 255 Ft

Kiegészít források

Kamatok:

1. A SAPARD számlákon a 2006-os zárójelentés alapján 2006. december 31 -ig összesen 282.996,82 euró kamatösszeg keletkezett, amelynek intézkedések közötti felhasználásáról a SAPARD Monitoring Bizottság (a továbbiakban SMB) döntött. Az így keletkezett forrásból 185.226,67 eurót, melynek hazai társfinanszírozással megnövelt összege 246.968,89 euró a „A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása” intézkedés forrásainak növelésére használták föl. A maradék összeggel, amely 97.770,15 euró, amelynek a nemzeti társfinanszírozással megnövelt összege 130.360,2 euró a „Falufejlesztés és felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és meg rzése” intézkedés keretét növelték.

Egyéb kiegészít források:

1. A NVT keretéb 1 átcsoportosított 20 millió euró az SMB 2004. június 18-i ülésének döntése alapján a „Mez gazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása” és a „Falufejlesztés és –felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és meg rzése” intézkedés kereteit növelte 10 – 10 millió euróval.
2. A 2212/2004. (VIII. 27.) Korm. határozat alapján engedélyezett 10%-os nemzeti többlet kötelezettségvállalási keret, 23 millió euró az SMB 2004. szeptember 1-i írásbeli döntése alapján a következők szerint került felosztásra:
 - a. Mez gazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása: 9.000 ezer euró
 - b. Mez gazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése: 7.078 ezer euró
 - c. Falufejlesztés és felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és meg rzése: 1.938 ezer euró
 - d. Vidéki infrastruktúra fejlesztése: 5.272 ezer euró

A Program 2006-os zárójelentése alapján a Program pénzügyi keretei a kamatokkal és az NVT forrásokkal megnövelt összegei a következőképpen alakultak:

6. táblázat:

Intézkedés	SAPARD források 2000-2003 (euró) eredeti*	SAPARD források 2000-2003 (euró) megnövelt**	Különbség (euró)
Technikai segítségnyújtás	289.615	289.615	0
Mez gazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása	79.524.174	89.524.174	10.000.000
Mez gazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése	69.374.262	69.375.393	1.131
Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és meg őrzése	10.648.003	20.754.231	10.106.228
Tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	1.816.544	1.816.544	0
Vidéki infrastruktúra fejlesztése, javítása	51.713.598	51.960.567	246.969
Összes	213.366.196	233.720.524	20.354.328

*2005.07.20-i STAR Bizottság által jóváhagyott (2005. szeptember 19 -i B(2005) 3625 sz. bizottsági határozat) a SAPARD Terv kamatok és egyéb kiegészít források nélküli keretösszegér l

** Magyarország 2006. évi éves zárójelentése a SAPARD Program végrehajtásáról 2000-2006, kamatokkal és NVT forrással megnövelt összeg

EU forrás (75%) + nemzeti forrás (25%) együtt, kivéve a Technikai Segítségnyújtás intézkedést, ahol a forrásarány: EU forrás (80%) + nemzeti forrás (20%)

Alkalmazott árfolyam: 1 euró = 255 Ft

3.2.2. A Program bels forrásarányainak változása

A Program forrásfelhasználása a tervezetthez viszonyítva egyrészt a pótlólagos források bevonásának intézkedések közötti elosztása (5. táblázat), másrészt az egyes intézkedések közötti átcsoportosítások következtében változott. Az intézkedések közötti átcsoportosítás SMB döntést igényelt, és bár ez okozott némi id beli csúszást, de nem volt jelent s akadálya a biztonságos forrásfelhasználásnak. A változások mértékét a 6. táblázat mutatja.

Az egyes prioritásokra és intézkedésekre tervezett források arányára a 7. táblázat alapján elmondható, hogy a Programban a legjelent sebb súllyal (58%) az agrárgazdaság versenyképességének növelése szerepelt. A prioritáson belül az els dleges mez gazdasági termék el állítás, illetve a feldolgozás fejlesztése kapta a legnagyobb hangsúlyt. A megvalósítás során a Program pénzügyi táblázatának módosításai eredményeképpen a „Mez gazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása” intézkedésre jelent s forrás került átcsoportosításra, melynek eredményeképpen a prioritás súlya 68%-ra emelkedett a másik két prioritás rovására. Sem a vidéki térségek általános helyzetfeltárásában részletezett hiányosságok és problémák, sem pedig a „Vidéki térségek adaptációs képességének er sítése” prioritás forráshiány miatt elutasított pályázatainak nagy száma és az összeshez viszonyított aránya (2.611 db; 65%), illetve az elutasított támogatási igény (252.871.987 euró; 38%) nem indokolta ezen prioritás súlyának a „Vidéki térségek adaptációs képességének er sítése” prioritás rovására történ ilyen nagyarányú (10% -os) növelését.

A környezetvédelem szempontjainak el térbe helyezésére allokált, viszonylag alacsony arányú 4% forrás lett tervezve, amely csak részben valósult meg. Az intézkedés, amely

közvetlenül ezt a prioritást szolgálta a Program keretein belül nem valósult meg. Ugyanakkor a mez gazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása, fként az állattartó telepek korszer sítése, a környezetvédelmi követelményeknek történ megfeleltetés révén hozzájárult ennek a prioritásnak a teljesüléséhez (részletesen kifejtve az értékel kérdések megválaszolása szövegrészben).

A vidéki térségek adaptációs képességének fejlesztésére szánt források aránya a végrehajtás során 36%-ról 32%-ra csökkent. Ezzel egyid ben az intézkedésekre fordított forrásarányok is módosultak. A tervezettnél jóval kevesebb összeg került a tevékenységek diverzifikálása és a falufelújítás intézkedések keretén belül felhasználásra, amíg a vidéki infrastruktúra fejlesztése intézkedés kerete, amely fként mez gazdasági utak fejlesztését tartalmazta, jelent s pótlólagos forrásokkal növekedett. Ebben a prioritásban volt a legnagyobb a kerethiány miatt elutasított pályázatok száma, ezért nem volt indokolt a forráskeret csökkentése.

A Programról elmondható, hogy er sen az els dleges mez gazdasági termék-el állítás fejlesztését helyezi el térbe, ezt bizonyítja a „Mez gazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása” intézkedés forrásának jelent s aránya (38%), amely önmagában meghaladja a vidéki térségek felzárkóztatására összesen fordítandó források arányát (32%). Az intézkedés eredetileg is jelent s forrásaránya (28%) a módosítás során igen nagymértékben (10% -kal) gyarapodott.

7. táblázat: Az egyes prioritásokra és intézkedésekre tervezett és felhasznált források aránya

Intézkedések	Eredetileg tervezett *		Módosított**		Megvalósult***	
	Összes közpénz (euró)	Forrásarány (%)	Összes közpénz (euró)	Forrásarány (%)	Összes közpénz (euró)	Forrásarány (%)
Mez gazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása	100.809.333	28	89.524.174	38	94.404.703	39
Mez gazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének támogatása	72.722.667	21	69.375.393	30	65.836.788	27
A szakképzés támogatása	6.330.667	2	0	0	0	0
Termelési csoportok felállítása és működtetése	26.040.000	7	0	0	0	0
Prioritás összesen: Az agrárgazdaság versenyképességének növelése	205.902.667	58	158.899.567	68	160.241.491	67
Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése	15.106.667	4	0	0	0	0
Prioritás összesen: A környezetvédelem szempontjainak előtérbe helyezése	15.106.667	4	0	0	0	0
Falufejlesztés és felújítás, a vidék szellemi örökségének védelme és megőrzése	32.093.333	9	20.754.231	9	22.307.783	9
A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	54.769.333	15	1.816.544	1	1.814.842	1
A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	42.438.667	12	51.960.567	22	54.765.489	23
Prioritás összesen: A vidéki térségek adaptációs képességének erősítése.	129.301.333	36%	74.531.342	32	78.888.114	33
Technikai segítségnyújtás	3.847.175	1	289.615	0	301.510	0
Intézkedések összesen	354.157.841	100	233.720.524	100	239.431.115	100

*"Magyarország SAPARD Terve 2000-2006", Pénzügyi Táblázatok

** Magyarország 2006. évi éves zárójelentése a SAPARD Program végrehajtásáról 2000-2006, kamatokkal és NVT forrással megnövelt összeg

*** Az MVH 2007. 10. 02-es adatbázisa alapján kötelezettségvállalás, amely nem tartalmazza a megíúsult pályázatokat.

3.2.3. A program megvalósulásának üteme

A Bizottság a SAPARD tervet 2000. októberében fogadta el. Az elsőként meghirdetett négy intézkedés akkreditációja 2002. november végén zárult le. Az első kötelezettségvállalások 2003. márciusától kezdtek, míg az első kifizetések időpontja 2003. májusa. A terv elfogadásától az első kifizetésekig több mint két és fél év telt el.

A 2000-2002. időszerű alacsony kötelezettségvállalási aránya az intézményrendszer felállításának és az intézkedések akkreditációjának késlekedésével magyarázható. Az akkreditált intézményrendszer kialakításának csúszását annak a vezetői döntésnek a késése okozta, amely meghatározta egy független intézmény létrehozásának szükségességét.

A forrásfelhasználás arányát befolyásolta az egyes intézkedések meghirdetésének és megvalósításának üteme.

A 8. táblázat tartalmazza az eredetileg tervezett és megvalósult kötelezettségvállalásokat évenként és intézkedésenként, míg a 9. táblázat a kifizetéseket tartalmazza ugyanebben a szerkezetben. Mindkét táblázat „Terv” oszlopai a SAPARD tervben szereplő kötelezettségvállalási összegeket tartalmazzák, mivel ezen kívül nem készült olyan időbeli ütemezés, amely a kötelezettségvállalásokat és a kifizetéseket intézkedés mélység bontásban tartalmazná. A táblázatok „Tény” oszlopai az MVH-tól kapott 2007. október 02-i állapotot tükröz, adatbázisból csak a munkaközpont szakaszában lévő pályázatokat tartalmazzák, a kedvezményezett vagy az MVH elállása miatt felbontott szerződés, illetve meghiúsult pályázatok nélkül.

Az intézkedések megvalósulásának ütemezéséből egyértelműen az „Az agrárgazdaság versenyképességének növelése” c. prioritás döntő súlya rajzolódik ki, hiszen elsőként a prioritás két intézkedésének megvalósítása indult el, illetve ezen felül a vidéki térségek infrastruktúrájának fejlesztése intézkedés, amely jobbra szintén a fenti prioritást szolgálta a mezőgazdasági utak korszerűsítésének, illetve a mezőgazdasági üzemek energiaellátásának fejlesztésével.

A vidéki térségek gazdasági szerkezetének és az ott élők életminőségének javítását szolgáló két intézkedés csupán 2004. áprilisában indult el, amelyek megvalósítására igen csekély forrás és nagyon rövid idő állt rendelkezésre, amely jelentős mértékben meghatározta a prioritás eredményességét. Ez a két intézkedés csupán néhány hónapig állt a pályázók rendelkezésére a 2004-es évben.

2003-ban elkezdtek a kötelezettségvállalások a három első körös intézkedésre, de az igazi munkacsúcs 2004-re alakult ki.

A kifizetések számottevő mértékben csak 2004-ben kezdtek, 2007-ben pedig lezárultak.

Jellemző volt a Program végrehajtására a pályázatok befogadásának időpontjára kiélezett munkacsúcsok kialakulása, amely a pályázatok befogadásától kezdve végigvonult a pályázatkezelés, szerződéskötés és kifizetés fázisokon is, nem kis fennakadást okozva a rendszer működésében. A munkaközponti szabályzat ugyanis korlátozta a munkaerő igény szerinti, rugalmas átcsoportosítását. Ezt a problémát egy kiegyensúlyozottabb, hosszabb távú, évekre lebontott forráskerettel megoldták, és annak megfelelően kommunikált Program csökkenthette volna.

8. táblázat: Tervezett és tényleges forrásfelhasználás (kötelezettségvállalás, TS-nél els kifizetés), euró

Intézkedések	2000-2002		2003		2004		2005-2006		Összesen	
	Terv*	Tény**	Terv	Tény	Terv	Tény	Terv	Tény	Terv	Tény
Mez gazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása	35.882.666	0	18.513.333	14.207.960	16.686.667	80.196.743	29.726.667	0	100.809.333	94.404.703
Mez gazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének támogatása	44.978.667	0	9.246.667	27.149.707	7.404.000	38.687.081	11.093.334	0	72.722.667	65.836.788
A szakképzés támogatása	2.477.333	0	713.333	0	1.046.667	0	2.093.334	0	3.330.667	0
Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése	5.673.334	0	1.866.667	0	1.886.667	0	5.620.000	0	15.106.667	0
Termelési csoportok felállítása és működtetése	11.160.000	0	3.720.000	0	3.720.000	0	7.440.000	0	26.040.000	0
Falufejlesztés és felújítás, a vidék szellemi örökségének védelme és megőrzése	11.293.334	0	3.740.000		5.540.000	22.307.783	11.520.000	0	32.093.333	22.307.783
A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	21.772.000	0	6.677.333	0	7.786.667	1.814.842	18.533.333	0	54.769.333	1.814.842
A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	16.897.333	0	5.513.333	27.784.334	5.940.000	26.981.156	14.088.000	0	42.438.667	54.765.489
Technikai segítségnyújtás	1.685.180	0	573.832	2.826	573.832	220.252	1.014.331	78.431	3.847.175	301.510
Intézkedések összesen	151.819.847	0	50.584.499	69.144.827	50.584.499	170.207.857	101.168.998	78.431	354.157.841	239.431.115

Forrás: * Magyarország SAPARD Terve 2000-2006

**MVH által 2007. októberében átadott monitoring adatok, amelyek nem tartalmazzák a bármilyen okból meghiúsult pályázatokat

Alkalmazott árfolyam: 1 euró = 255 Ft.

9. táblázat: Tervezett és tényleges forrásfelhasználás (kifizetés), euró

Intézkedések	2000-2002		2003		2004		2005-2007		Összesen	
	Terv*	Tény**	Terv	Tény	Terv	Tény	Terv	Tény	Terv	Tény
Mez gazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása	35.882.666	0	18.513.333	2.650.946	16.686.667	29.472.699	29.726.667	59.128.928	100.809.333	91.252.573
Mez gazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének támogatása	44.978.667	0	9.246.667	3.536.148	7.404.000	19.527.861	11.093.334	40.728.761	72.722.667	63.792.770
A szakképzés támogatása	2.477.333	0	713.333	0	1.046.667	0	2.093.334	0	3.330.667	0
Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése	5.673.334	0	1.866.667	0	1.886.667	0	5.620.000	0	15.106.667	0
Termelési csoportok felállítása és működtetése	11.160.000	0	3.720.000	0	3.720.000	0	7.440.000	0	26.040.000	0
Falufejlesztés és felújítás, a vidék szellemi örökségének védelme és megőrzése	11.293.334	0	3.740.000	0	5.540.000	0	11.520.000	21.503.383	32.093.333	21.503.383
A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	21.772.000	0	6.677.333	0	7.786.667	0	18.533.333	1.731.594	54.769.333	1.731.594
A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	16.897.333	0	5.513.333	2.996.921	5.940.000	15.508.330	14.088.000	34.423.875	42.438.667	52.929.126
Technikai segítségnyújtás	1.685.180	0	573.832	2.826	573.832	208.358	1.014.331	78.431	3.847.175	286.615
Intézkedések összesen	151.819.847	0	50.584.499	9.186.842	50.584.499	64.717.248	101.168.998	157.594.971	354.157.841	231.499.061

Forrás: * Magyarország SAPARD Terve 2000-2006, kötelezettségvállalás

**MVH által 2007. októberében átadott monitoring adatok, amelyek nem tartalmazzák a bármilyen okból meghiúsult pályázatokat

Alkalmazott árfolyam: 1 euró = 255 Ft.

3.2.4. A támogatások térbeli megoszlása

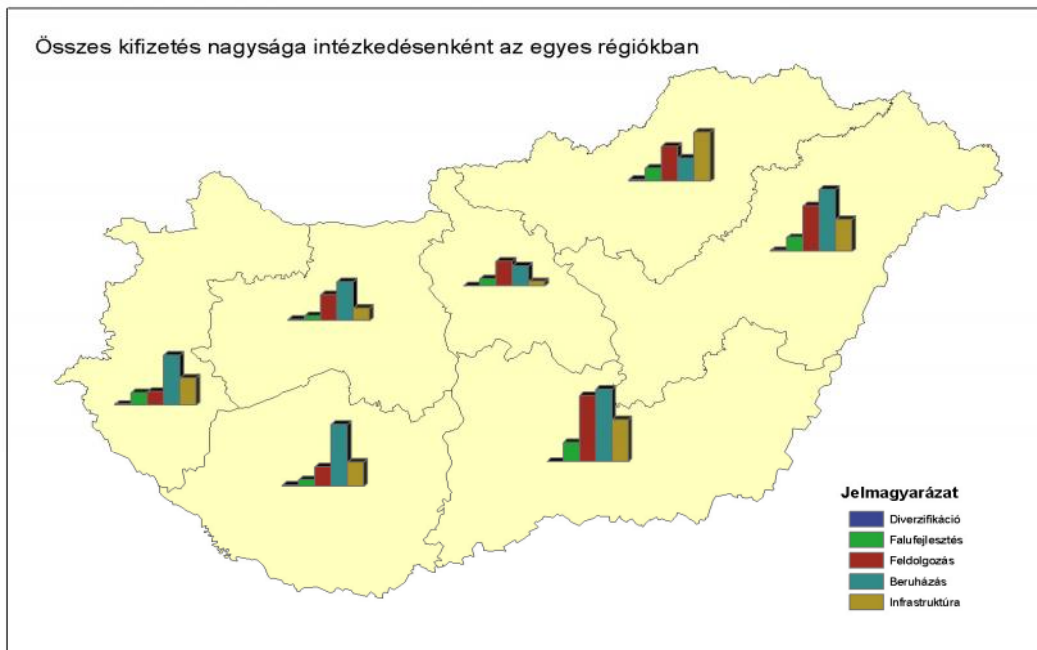
A támogatások térbeli megoszlása tekintetében csak a „Vidéki térségek adaptációs képességének erősítése” prioritás tartalmazza azt a jogosultsági kritériumot, hogy csak az ún. vidékinek minősülő településeken megvalósuló fejlesztések juthatnak támogatáshoz. Ennek a jogosultsági feltételnek leginkább a 120 f /km² vagy 10.000 f alatti települések feleltek meg. A térbeli szűrés alkalmazása hatékonyan szolgálta a vidéki kistelepülések fejlesztésének elősegítését. Az „Az agrárgazdaság versenyképességének növelése” prioritás intézkedései keretén belül az ország egész területén megvalósulhattak fejlesztések, nem volt területi preferencia.

Mivel a Program erőteljesen az elsődleges mezőgazdasági termelés fejlesztését helyezte előtérbe, ezért nem meglepő, hogy a jelentősebb mezőgazdasági termelési potenciállal és kedvező adottságokkal rendelkező alföldi régiók (Észak- és Dél-Alföld) és az Észak-magyarországi régió részesült a legnagyobb mértékben a támogatásokban (34. ábra).

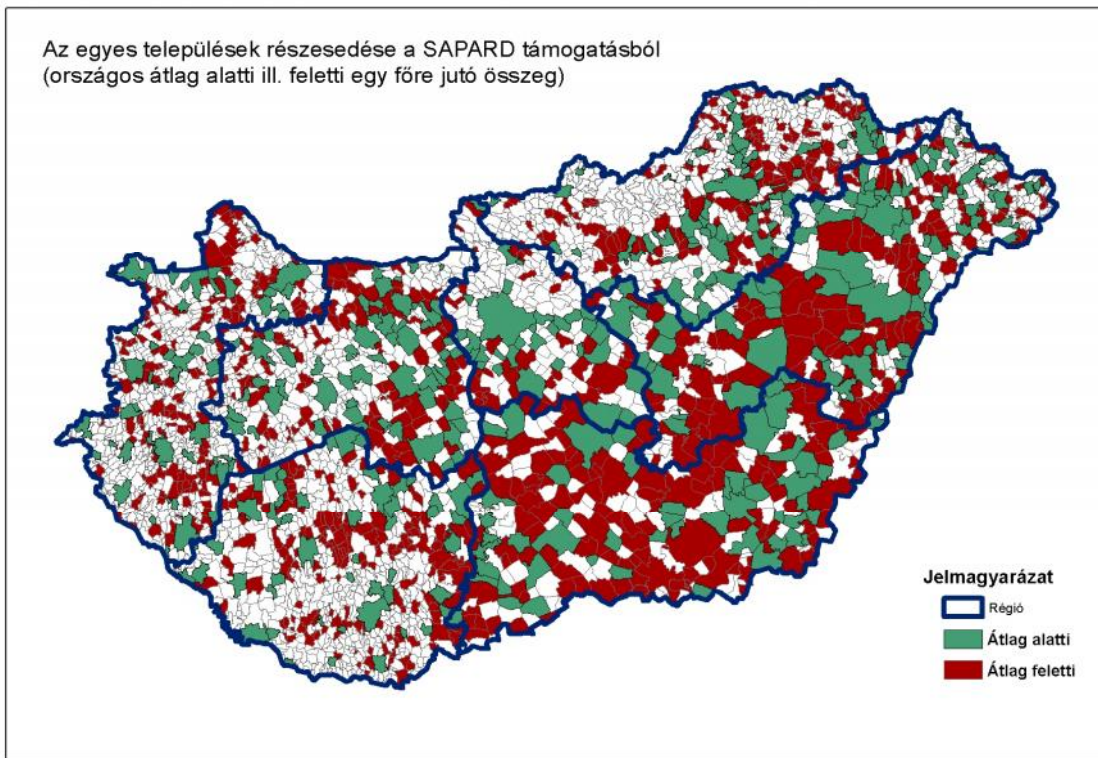
Ha megnézzük a 35. ábrát, amely a források települések közötti megoszlását szemlélteti, egyértelműen kirajzolódik az Észak-magyarországi régió és a Dél-Dunántúli régió aprófalvas területeinek fehérsége, amely azt mutatja, hogy ide nem jutottak SAPARD források, tehát ezen területek egyébként is jelentős leszakadása nem csökkent.

A 36. ábra alapján a 100 legnagyobb projekt országos megoszlása viszonylag egyenletes.

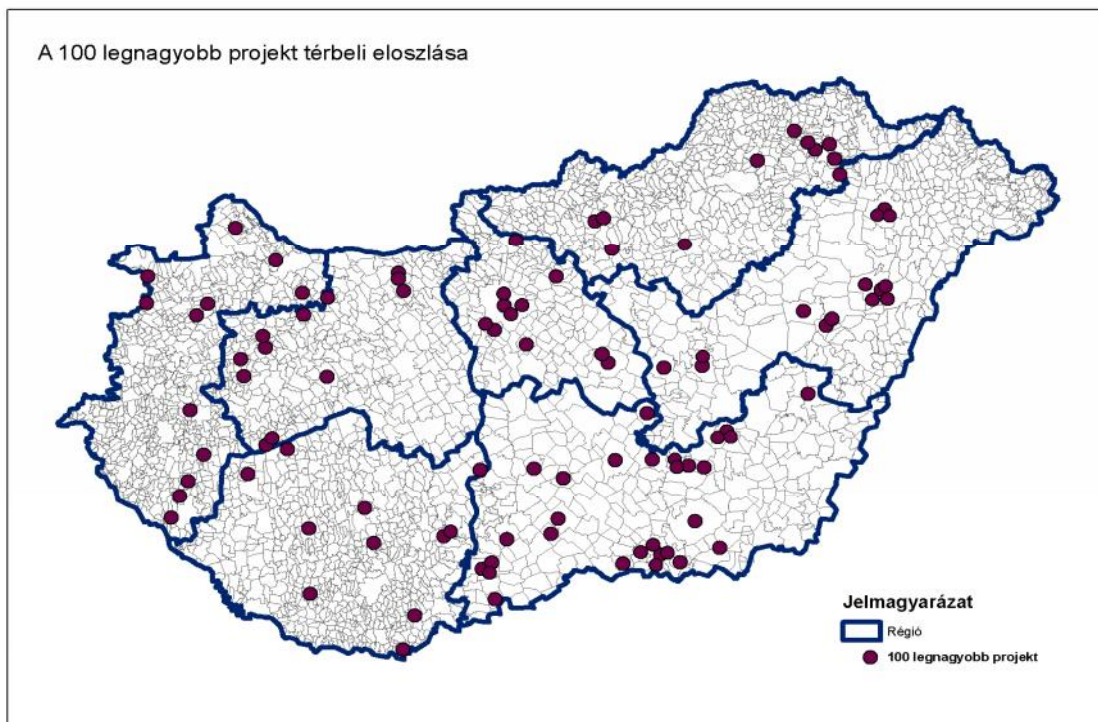
34. ábra



35. ábra



36. ábra



3.2.5. Pénzügyi hatékonyság

A Program zárásáig az eredetileg tervezett források 102%-a került lekötésre, amely nem tartalmazza azoknak a projekteknek a forrásigényét, amely projektek esetén vagy a kedvezményezett, vagy az MVH elállt a szerződés a megvalósítás folyamata alatt, illetve a pályázat meghiúsult. A kifizetés az MVH 2007. 10. 02. adatai alapján a tervezett forrás 99%-a.

A Program a források felhasználását tekintve tehát hatékonyan értékelhető. Jelentősen rontotta a Program hatékonyságát az a körülmény, hogy az eredetileg elfogadott, majd később három alkalommal módosított SAPARD terv hét naptári évre készült. Az abban meghatározott célok elérésére és az azokhoz rendelt támogatások felhasználására azonban csak az első négy és fél év állt rendelkezésre, mivel a 2004. május 1-i csatlakozás miatt az ún. „elcsatlakozási” programokat le kellett zárni. A program megvalósítására ténylegesen felhasználható idő azonban a lebonyolítás előkészítésének, a szükséges intézményi, szervezeti és technikai háttér megteremtésének elhúzódása kevesebb, mint két esztendőre rövidítette. Ennek következményeként, illetve a megvalósítás közben felmerülő eljárásrendi problémák miatt kialakuló munkacsúcsok nehezítették a hatékony munkavégzést, így a kitűzött célok, a tervezett eredmények és hatások megvalósulását.

Az időbeli csúszás egyik negatív következménye volt a rövid pályázati beadási határidők kényes szerepe. Ennek következtében, főként 2002-ben, a pályázati lehetőségek megnyílásának idején rendkívül sok hiányos, rosszul kidolgozott pályázat készült, amely felesleges munkát és költségeket okozott mind a végrehajtó intézményrendszeren belül, mind pedig a pályázók körében. A 2002-es meghirdetés után a beérkezett pályázatok 100%-át hiánypótolatni kellett. A formai és jogszabályi hiányosságok miatt elutasított pályázatok száma 1964 db, amely az összes beérkezett pályázat 22%-a.

A rövid, két éves kampányszerű megvalósítás hatása, hogy kiegyensúlyozatlan ütemben, hullámokban, a forrásokat 364%-kal meghaladó támogatási igény pályázat érkezett be. A forráshiány miatt elutasított pályázatok száma elérte a 4037 db-ot, amely az összes beérkezett pályázat 46%-a! A kerethiány miatt történő elutasítás főként az előzetes terveket és engedélyeket igénylő beruházások esetén rendkívül jelentős és felesleges költséget okozott az elutasított pályázóknak. Mindezt megfontoltabb, időben jobban felépített, a rendelkezési forrásokhoz igazított népszerűsítéssel mérsékelni lehetett volna.

A késedelmes indítás és a beadási határidők körül hullámszerűen csúcsosodó pályázati tömeg, valamint a nem erre a mennyiségre szabott pályázatkezelési eljárásrendi szabályzat rendkívüli mértékben leterhelte az újonnan létrehozott végrehajtási kapacitásokat. Ennek következménye, hogy az intézkedések zöménél legalább egy év eltelt a szerződéskötés és az első kifizetés között, és legalább másfél a pályázat beadása és az első kifizetés között. Ez a késedelem, illetve az utófinanszírozás rendszere egy beruházás szempontjából, de leginkább az alacsony likviditású mikro- és kisvállalkozások esetén, vagy az amúgy is forráshiányos önkormányzatok esetén rendkívül hosszú időnek számít. Emiatt a pályázóknak nagyon sok esetben áthidaló hitelekhez kellett folyamodniuk, amely jelentős mértékben megnövelte a beruházások összköltségét.

A 239 millió euró támogatás jelentős mértékű, 264 millió euró saját erő fejlesztési forrást mozgató meg az agrárgazdaságban és a vidéki településeken. Ennek megoszlása a Program intézkedéseit tekintve a következők:

10. táblázat: A Program keretén belül a fejlesztési folyamatokba vont forrásnagyság (kötelezettségvállalás), euró

Intézkedés	Támogatás (euró) (EU+nemzeti)	Saját er (euró)	A saját er aránya (%)	A fejlesztések teljes összköltsége (euró)
Mez gazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása	94.404.703	128.286.019	58	222.690.722
Mez gazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének támogatása	65.836.788	104.947.617	61	170.784.405
Falufejlesztés és felújítás, a vidék szellemi örökségének védelme és meg rzése	22.307.783	8.141.671	27	30.449.454
A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	1.814.842	1.956.890	52	3.771.732
A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	54.765.489	21.035.152	28	75.800.641
Összesen	239.129.605	264.367.349	52	503.496.955

Forrás: MVH által 2007. októberében átadott monitoring adatok, amelyek nem tartalmazzák a bármilyen okból meghíúsult pályázatokat

Alkalmazott árfolyam: 1 euró = 255 Ft.

Az arányok közötti különbség az egyes intézkedések jellegéb l fakad. Az agrárgazdaság versenyképességének növelését szolgáló intézkedések jövedelemtermel beruházások, amely esetben a támogatási arányok alacsonyabbak, mint a vidéki térségek adaptációját sz olgáló falumegújítási és infrastrukturális fejlesztéseké, amelyek nem min sülnek jövedelemtermel beruházásnak.

Az egyes intézkedések keretében megvalósult outputok részletes elemzését a 3.3 fejezet tartalmazza. Összességében elmondható, hogy a SAPARD Terv ben meghatározott célértékek elérése az egyes intézkedések között és intézkedés eken belül is változó mérték . Mivel a program-szint célokhoz nincsenek számszer sített indikátorok rendelve, ezért nehéz következtetni arra, hogy ezek a célok milyen szinten t eljesültek és a teljesülés forráshatékonyasága milyen.

A SAPARD Program els dleges célja – ahogyan azt a vonatkozó rendelkezések is egyértelm en megállapítják – a csatlakozásra való felkészülés volt, azaz egy olyan, a gyakorlatban is m köd képes és az EU elvárásainak megfelel rendszer kialakítása, amely alkalmas a közösségi források hatékony allokációjára. Ennek a célnak a pr ogram maradéktalanul megfelelt. A források felhasználásának hatékonysága ebben a tekintetben jónak mondható.

3.3. Az intézkedések outputjainak elemzése

A fejezet a Program **hatásosságát és eredményességét** értékeli, az elért hatásokat és eredményeket vizsgálja a kit zött célok és célértékek tükrében, intézkedés szinten. Az elemzés alapja a Programban meghatározott célértékek összehasonlítása a megvalósult outputokkal. Az adatok forrása egyrészt az MVH által az értékel k rendelkezésére bocsátott adatbázis, a lekérdezés id pontja 2007. október 02. A másik adatforrás a pályázók körében elvégzett kérd íves felmérés, illetve a SAPARD Program 2006 évi zárójelentése.

A fejezet a megvalósult értékeket hasonlítja össze a SAPARD Tervben szerepl tervezett célértékekkel, amelyeket a programid szak idejének csökkenésével rendelkezésre álló forrásokhoz arányosított az értékel . Az arányosításhoz az értékel k a 9. táblázatban szerepl eredetileg tervezett és módosított források arányát vették alapul.

A SAPARD Program a program-szint célok mellé nem határozott meg célértékeket , ezért a Program szint megvalósulás nem elemezhet . A Program 2.1 fejezete alapján a programszinten elvárt hatás 25 ezer megtartott, illetve újonnan létrehozott munkahely az agrárgazdaságban, illetve, a mez gazdasági termelés 10% -át érint korszer sítés.

A monitoring adatbázis alapján a fejlesztések eredményeként létrejött új munkahelyek száma: 12.969 db, amely az arányosított célérték – 16.500 db – 79%-a úgy, hogy nem tartalmazza a megtartott munkahelyek számát. Ez igen jó aránynak mondható. A monitoring adatbázisban szerepl foglalkoztatási mutató meghatározásának módszere n em tisztázott, így sokan a teljes vállalkozás állományb vülését adták meg, nem a fejlesztés hatására létrejött új munkahelyeket, így az adat megbízhatósága számos helyen megkérd jelezhet , de nagyságrendileg megfelel a valóságnak. A megtartott munkahelyek száma 72.873 db, ami valószínű , hogy nem a fejlesztés hatására meg rzött munkahelyeket jelenti, hanem legtöbb esetben a kedvezményezettek teljes állományát.

Az, hogy a támogatások a mez gazdasági termelés hány % -át érintik, az a monitoring adatbázis jelenlegi feltöltöttsége alapján nem számolható.

Összegzés

Általános probléma minden intézkedésnél, hogy a célok nem egy logikusan felépített célhierarchiában lettek meghatározva és mutatók sem kapcsolhatók ehhez a nem létez struktúrához. Így a begy jtött indikátorok sokszor nem alkalmasak az egyes célok teljesülésének mérésére. Az intervenciók logika alapján történ tervezési gyakorlat hiánya a SAPARD Terv írásakor még nem tette lehet vé egy egyértelm célhierarchia és az ahhoz tartozó indikátor struktúra kialakítását. Ez kés bb az AVOP-ban és az NVT-ben jóval megalapozottabb szerkezetben szerepel.

Az egyes intézkedések céljai sok esetben igen általánosan lettek megfogalmazva, átfedéseket tartalmaznak, illetve a keverednek bennük a konkrét és általános elem ek.

A monitoring rendszerben gy jtött adatok néhány esetben hiányosak, értelmezésük nem minden esetben egyértelm .

Mez gazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása

A monitoring indikátorok teljesülése értékelésénél a 2006. évi zárójelentés adatait használta fel az értékelés, miután más adatforrás nem tette lehetővé az elemzést.

A mez gazdasági üzemek beruházásai volt a SAPARD Program legnépszerűbb és a legnagyobb forráskerettel rendelkező intézkedése. Az intézkedésen belül külön kiemelve a gépbeszerzés alintézkedésre beadott és elnyert pályázatok nagy száma.

Az intézkedés tervezésekor az alintézkedések egymáshoz viszonyított forrásaránya nem a felmerült igények alapján lett becsülve, így a tervezők által megjelölt célértékeket a Programhol jelentősen túlteljesítette, hol pedig elmaradt attól.

Az 1.448 db sikeresen lezárt projekt nem csak a forrásarányosan csökkentett (979 db), hanem a teljes időszakra (1.100 db), illetve támogatási összegre tervezett célértéket is számottevően meghaladja. A rendelkezésre álló forrásból a tervezettnél lényegesen több vállalkozó részesült. Ez egyrészt mutatja az intézkedés keretén belül támogatott tevékenységekre jelentkező óriási igényt, másrészt abból is adódik, hogy erre az intézkedésre a pályázatokat több körben és hosszabb ideig lehetett elkészíteni és benyújtani.

A gépbeszerzési beruházások (1111) alintézkedésre benyújtott és sikeres pályázatok támogatási igénye 58 % volt az intézkedésen belül, ami a terv 10,7 % -os értékét jelentősen felülmúlja. Az erre gépekre tervezett eredeti célértéket a program mégsem érte el. Darabszámban 37,73 %, teljesítményben 62,59 % volt a „tervteljesítés”. A projektek átlagos nagysága a nagyobb értékű gépek (traktorok és magajáró betakarító gépek – kombájnok) iránti – a vártnál – mérsékelt kereslet miatt lett kisebb. Az a feltevés sem igazolódott be, hogy a gazdák és a vállalkozók a kisebb birtokokra kisebb teljesítményű gépeket vásárolnak majd. Az átlagosan 60 kW tervezett teljesítmény helyett a vásárolt erre gépek átlagos teljesítménye közel 100 kW lett.

Az állati termékek piacán a 90-es évek elejétől csökkenő tendencia mutatkozott. Az alapanyag termelésben megindult egy erre teljes koncentráció és centralizáció, melynek során a kisebb állatlétszámot tartó gazdaságok felhagytak a tevékenységükkel, a nagyobbak pedig korszerűsítésekkel együtt növelték telepeik férőhely kapacitását. Ez a tendencia tükröződik a SAPARD eredmény indikátorain is, hiszen a beruházások messze meghaladják a terv arányosított elmozdulásait. Kiemelkedő a szarvasmarha ágazat új/korszerűsített létrehozott állatférőhelyeinek tervhez viszonyított közel kétszeres túlteljesítése. A termelési értékek vizsgálata során a szarvasmarha esetében a vágómarha értékesítési átlagárának jelentős és trendszerű emelkedését állapítottuk meg, így a támogatott projektek versenyképessége biztosítottnak tűnik. A SAPARD tervben meghatározott célokat egyedül a baromfi ágazat nem tudta teljesíteni, az arányosított célértéknek csupán a 38,25 %-a valósult meg. Az elmaradást vélhetően a feldolgozó kapacitások és értékesítési csatornák szűkítése okozta.

A forrásarányosan 135,280 ezer tonna, eredetileg pedig 152,0 ezer tonna gabonátároló kapacitásfejlesztési elmozdulást a kedvezményezettek közel 190,0 ezer tonnával „túlteljesítették”. Ennek fő oka, hogy a 80-as években a mez gazdaságban és a gabonakereskedelemben lezajlott nagyszabású tárolóépítési és korszerűsítési program eredményeként létrejött kapacitás a 90-es években jelentős részben funkcióváltáson esett át, így a gabonatermesztés szempontjából kiemelkedő évek tárolása komoly problémát okozott.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy az intézkedés elérte a kitűzött célokat. A tervezésekor meghatározott fejlesztési területek megalapozottságát jól mutatja a forrásokat jelentősen meghaladó túligénylés. Jóllehet a szűkös forráskeret nem tette lehetővé a mez gazdasági vállalkozások fejlesztési igényeinek szélesebb körű támogatását, a Program révén országos szinten ismertté váltak az „új típusú” pályázati formák, ezáltal az érintettek az újabb -

pénzügyi forrását tekintve jelentősebb – programokra (AVOP, majd az ÚMVP intézkedései) már felkészültebben adtak be pályázatokat.

Az intézkedés gazdasági- társadalmi hatását elemezve az értékelés megállapította, hogy az egyik fő cél, a vállalkozások versenyképességének növelése teljesült, mivel a megkérdezettek 78 % számolt be javulásról ezen a téren és a gazdálkodók jövedelme is tervezett értéket meghaladó volt.

A monitoring adatbázisból nyert adatok alapján a támogatott gazdaságok megszűnt munkahelyeinek száma 19.242 f , a létrehozott munkahelyek száma pedig 770 f . Az értékelés alapján az intézkedésnek nemzetgazdasági szinten is nagy jelentősége volt a foglalkoztatottság területén, mivel a mezőgazdaságban foglalkoztatottak létszáma 2006 -ban 85.100 f volt (KSH). A gazdálkodók több mint fele úgy érzi, hogy részben javult az általános munkakörnyezet, a megkérdezettek 21% -a nyilatkozott jelentős pozitív változásról.

Az intézkedés környezeti hatását elemezve kijelenthetjük, hogy nemzetgazdasági szinten a programnak nem volt jelentős hatása, azonban a kérdések alapján a támogatott beruházások 16%-ánál a beruházás elsődleges célja a környezeti feltételeknek való megfelelés volt, míg 71%-uknál a beruházás közvetetten segítette el ezt a célt.

11. táblázat: A Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása intézkedés mutatóinak teljesülése

	Indikátor	Eredeti célérték	Arányosított célérték (89%)	Elért eredmény	Cél/elért eredmény %
1.	Összes Kedvezményezett	1.100	979	1.448 db sikeresen lezárt pályázat, amely messze felülmúlja a kitűzött célt.	147,90 %
<i>Gépbeszerzés /</i>					
2.	traktor beszerzés (db)	2.573	2.290	864 db traktor beszerzésére került sor, amely érték az elvárt eredményt jelent sen alulmúlja.	37,73 %
3.	traktor teljesítmény (kw)	154.000	137.060	85.784 kw a beszerzésre került er gépek (traktor) teljesítménye nem éri el a kitűzött célt, azonban az egy er gépre jutó teljesítmény a várakozásokat felülmúlta.	62,59 %
<i>Épületfejlesztés/</i>					
4.	Szarvasmarha fér hely	137.000	121.930	242.560 új, vagy korszer sített fér hely az elzetes várakozásokat jelent sen meghaladja.	198,93 %
5.	Sertés fér hely	358.700	319.243	341.620 fér hely , a kitűzött cél 107,01 %-a	107,01 %
6.	Baromfi fér hely (15 állat/m ²)	9.000.000	8.010.000	3.063.558 fér hely , ami elmarad a SAPARD terv mutatójától.	38,25 %
<i>Egyéb gazdasági épületekkel kapcsolatos beruházás</i>					
7.	Gabonátároló kapacitás (t)	152.000	135.280	189.573 t tárolókapacitás a célértéket jelent sen meghaladja.	140,13 %

Mez. gazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketing jének támogatása

Az intézkedés tervezésekor megfogalmazott célok elérését a monitoring rendszerben, a pályázói kérdőív felmérésben, illetve a SAPARD Program 2006. évi zárójelentésében származó adatok és információk alapján vizsgálták az értékelés tekintetében.

A *piaci hatékonyság* növelése tekintetében az intézkedés megvalósítása hozott bizonyos eredményeket, de bizonyos kétségek megfogalmazhatók az eredmények hosszú távú mivoltát tekintve.

Egyrészt nagyon sok mikro- és kisvállalat vett részt az intézkedésben, amelyek hosszú távú életképességi esélyei általában rosszabbak a közepes- és nagyvállalati szektorénál. Mindazonáltal épp ez a leginkább hiányos vállalkozói réteg, tehát amennyiben a kiválasztási kritériumok jól működtek, úgy ezen eredmények igen jelentősek lehetnek.

Másrészt a megjelölt fejlesztési területeket tekintve az intézkedés ugyan felülteljesítette az elvárásokat a magasabb hozzáadott értékű termékeket célzó projektek számát tekintve, de az intézkedés elemzésénél mintaként használt projektek alapján a hozzáadott érték növekedés alig kimutatható, legalábbis a projektek lezárulta óta eltelt rövid időszakt vizsgálva. Tovább színesíti ezt a képet, hogy bár a lezárult projekteknek alig több, mint 14% -a célozta új márkázott termék elállítását, ez így is többszörösen meghaladja az eredetileg kitűzött célértéket. Sajnálatos ugyanakkor, hogy a nyersanyagbeszállítási rendszerekről a monitoring rendszer nem gyűjt információkat, miközben az indikátorok alapján ez is vizsgálandó terület.

Kiemelendő, hogy az új technológiát bevezető vállalkozások száma jelentősen felülmúlta (330%) a megjelölt irányszámot, és ez mindenképpen fontos versenyképességi tényező, legyen szó akár a korábbi termékkáláról, akár új termékek gyártásáról. Ugyanígy a versenyképességet erősíti a minőségi szabványok és eredet-megjelölés bevezetése, azonban sajnálatos módon ez tekintetben az intézkedés messze lemaradt a várakozásoktól, csupán a földrajzi eredet-megjelölés terén sikerült az elvárások felett teljesíteni, ami még így is csak az összes megvalósult projekt alig 14% -át tette ki.

Az *EU elírásainak való megfelelés* tekintetében jobbra egységes, közepes eredményt láthatunk. Állatvédelmi valamint élelmiszerbiztonsági és higiéniai célok tekintetében ugyanis megközelít leggyakrabban egy- illetve kétharmadát sikerült teljesíteni a tervezett célkitűzéseknek. Üzemi szinten ezek a beruházások igen jelentősek voltak, hiszen egy-egy üzem fennmaradását jelenthették. Azonban figyelembe véve a tényt, hogy a csatlakozás valamint a Program lezárulta óta is működnek derogációval érintett üzemek, ez tekintetben nagyobb kiteljesedési lehetőség lett volna az intézkedésnek.

Megjegyezzük, hogy az intézkedés indikátorai között meglátásunk szerint érdemes lett volna szerepeltetni egyéb, például a munkabiztonságra vonatkozó kritériumokat is.

A *környezeti terhelés csökkentése* egyértelműen nem tartozott a kiemelt pályázói preferenciák közé. A vízkezelési eljárások tekintetében a pályázói aktivitás némileg túlteljesítette az elvárásokat, ám így is csak a lezárult projektek mintegy 10% -a célozta a vízkezelési rendszer fejlesztését. 2006 végéig az intézkedés által érintett kapacitás 671.059 m³ tisztított víz volt.

A hulladékkezelés sokkal kisebb mértékben képezett fejlesztési célt a megvalósult projektek körében, ugyanis messze az elvárások alatt maradván, mindössze 8 ilyen projekt jött létre, nagyságrendileg kétezer m³-es biztonságos hulladék-kezelési kapacitást érintve.

A *foglalkoztatás* célkitűzése természetesen leginkább mint közvetett cél értelmezhető az intézkedés tekintetében. Ezt az is alátámasztja, hogy a SAPARD Tervben megfogalmazott indikátorok között sem szerepel erre vonatkozó irányszám. Ugyanakkor ez a cél a monitoring adatbázis alapján ennél az intézkedésnél valósult meg a leghatékonyabban. 11.459 db új

munkahely jött létre és az egy munkahely létrehozásához felhasznált támogatás itt a legalacsonyabb (6.054 euró).

Az intézkedés keretében elért kimeneteket érintően összefoglalóan megállapítható, hogy azok jellemzően vagy nagyon elmaradtak a kitűzött célértékektől vagy jelentősen meghaladták azokat. Az egyértelműen megállapítható, hogy a termelés technológiai fejlesztések a környezetvédelmi beruházások „rovására” jutottak nagyobb szerephez. Ez nagyrészt érthető, hiszen minden vállalkozó a rövid(ebb) távon profitot hozó beruházási alternatívát preferálja, és a sokszor elmaradott technológiával rendelkező kis-közepes vállalkozások így a technológia modernizációja irányába mozdultak.

12. táblázat: Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének támogatása intézkedés mutatóinak teljesülése

	Indikátor	Eredeti célérték	Arányosított célérték (95%)	Elért eredmény	Cél/elért eredmény
1.	EU élelmiszerbiztonsági és higiéniai elírásoknak való megfelelés (db)	320	304	189 projekt célozta az elírásoknak való megfelelést, ami nem egészen kétharmada a kitűzött célértéknek.	62%
2.	Állatvédelmi elírásoknak való megfelelés (db)	95	90	A 31 e célt megfogalmazó projekt csupán egyharmada a kitűzött célértéknek.	34%
3.	Vízkezelési eljárások (db)	30	29	A megvalósult 35 projekt felülteljesíti az elvárásokat, ám így is az összes lezárt projekt alig több, mint 10%-át jelenti.	121%
4.	Hulladékkezelés (db)	70	67	8 projekt célozta e terület fejlesztését, messze elmaradva az eredeti célkitűzéstől.	12%
5.	Új technológia (db)	80	76	251 projekt célozta új technológia megvalósítását, így e téren igen jelentősen sikerült túlteljesíteni a tervezett célértéket.	330%
6.	Új nyersanyagbeszállítási és átvételi rendszer (db)	40	38	Ezen indikátor számításához a monitoring rendszerben az értékelők nem találtak releváns adatokat.	
7.	ISO 14000 (db) *	15	14	A lezárt projektek közül 4 esetben került sor az ISO szabvány bevezetésére, ami alig egyharmada a tervezett értéknek.	29%
8.	HACCP (db) *	350	333	A lezárt projektek körében mindössze 9 projekt célozta a HACCP szabvány bevezetését, így ez az indikátor marad el leginkább az elzets elvárásoktól.	3%
9.	Igazolt minőség termék (db) *	370	352	Az igazolt minőség termékek létrehozatalát 53 projekt célozta, ami alig hatoda az elzetsen megfogalmazott elvárásnak.	15%
10.	Földrajzi eredet megjelölés (db) *	20	19	A földrajzi eredet megjelöléssel ellátott termékeket eredményez 41 projekt több, mint duplája a SAPARD Tervben megfogalmazott mutatónak.	216%
11.	Organikus termékek (db) *	65	62	Mindössze 8 fejlesztés célja volt organikus termékek létrehozatala, ezzel – hasonlóan az igazolt minőség termékekhez – messze elmarad a megjelölt irányszámtól.	13%
12.	Új márkázott termékek (db) *	10	10	A 43 e célt (is) szolgáló projekt több, mint négyszerese a tervezéskor kijelölt értéknek.	430%
13.	Magasabb hozzáadott érték termékek (db) *	30	29	A megvalósult 71 projekt majdnem két és félszeresen múlja felül a tervezett értéket.	245%

* Az értékeléshez csak a 2006 végéig lezárt projektek adatai álltak rendelkezésünkre, a 11 db 2007-ben lezárt projekté (az összes lezárt projekt 3,6%-a) nem.

A tevékenységek diverzifikálása alternatív jövedelemszerzést biztosító tevékenysége k fejlesztése

A monitoring adatbázisban gy jtött adatok csaknem teljes mértékben megfeleltethet k a SAPARD Tervben nevesített mutatóknak.

Az intézkedésre beérkezett rendkívül alacsony számú pályázat okát az intézkedés specifikus kérdések bevezet jében részletezzük. Említésre méltó ellentmondás, hogy az amúgyis alacsony számú beérkezett pályázat több mint felének volt az elutasítás oka forráshiány. A célértékek teljesülésének alábbi arányaiból látható, hogyha nem került volna ilyen jelent s összeg átcsoportosításra az intézkedésr l, akkor több mint kétszer ennyi pályázat kerülhetett volna elfogadásra (a forráshiány miatt elutasítottakkal együtt), így a teljesített értékek elérték vagy meghaladták volna a tervezetteket.

Az „újonnan piacra juttatott termékek, szolgáltatások (db)” mutató esetén az eredmény megbízhatósága kérdéses, mivel a monitoring adatbázis az „új, zöldmez s beruházás” sorokban nem tünteti fel, hogy új termék vagy szolgáltatás jönne létre, pedig ez logikus lenne. Feltehetően tehát, hogy a célérték 72% -os teljesülésénél jobb arány jött létre, amely inkább a 85-90%-os teljesülés között mozog. .

A célértékhez képest igen alacsony, mindössze 44%-os hatékonysággal teljesült a modernizált vagy új élelmiszer-feldolgozó kapacitások száma. Az újonnan létrehozott élelmiszer-feldolgozó kapacitások közül 2 db szárított zöldséget, gyümölcsöt állít el, létrejött 2 káposztasavanyító, 1 kis borászat és 3 méhészet.

A falusi turizmus fejlesztése 12% -kal haladta meg a tervezett értéket. Ez az alintézkedés ezzel az aránnyal sikeresnek mondható.

A kisipari, kézm ipari tevékenységre részben vagy egészben átálló/új vállalkozások számának alakulása jóval elmaradt a várttól, csupán 46% -ban teljesült.

Ennél az intézkedésnél is releváns, hogy nincs logikusan felépített célhierarchia és a mutatók nem a célok teljesülésének kimutatására lettek meghatározva, a célok és a mutatók között csak nagyon kis mértékben áll fenn ilyen típusú logikai kapcsolat.

Az intézkedés egyik célja *„Alternatív tevékenységek és jövedelemforrások létrehozása a vidéki térségekben, ezáltal a munkahelyek meg rzése és új munkahelyek biztosítása a vidéki népesség számára.”* Ez a cél a falusi turizmust tekintve teljes mértékben megvalósult, hiszen 12%-kal több tevékenység kapott támogatást, mint amennyi a célérték volt. A kézm vesség és a helyi élelmiszertermékek létrehozása tekintetében ez a cél csak 44 -46%-ban valósult meg. A foglalkoztatásra nincs az intézkedés keretén belül meghatározva célérték, így a teljesülés aránya sem mérhető. Ugyanakkor a monitoring adatbázisból vett 11 pályázónyi reprezentatív minta alapján elmondható, hogy az évenként kötelező en bejelentett teljes munkaid s átlagos állományi létszám a benyújtást megelőző második évt l tekintve átlagosan 6%-kal, a benyújtást megelőző évt l tekintve pedig 5% -kal nőtt.

Az intézkedés másik célja igen összetett, nevezetesen *„A mez gazdasági szezonális foglalkoztatás és a mez gazdaság alacsony jövedelmez ségének ellensúlyozása, a több lábon álló gazdálkodás biztonságának erősítése, a szolgáltatások és a termékínálat bővítése az önellátás és a piacra jutás esélyeinek javítása.”* Ezen cél teljesülésének mértékét nem lehet megállapítani, mivel nincs olyan mutató, ami azt mérte volna, hogy a kedvezményezettek közül hányan rendelkeznek mez gazdaságból származó bevétellel, tehát hány esetben beszélhetünk a mez gazdaság alacsony jövedelmez ségének ellensúlyozásáról. A pályázók körében végzett kérdésvetési felmérés eredménye alapján a válaszadók 57% -a szerint a támogatás számottevően hozzájárult a vállalkozás nem mez gazdasági tevékenységéből

származó jövedelmének növekedéséhez. 35% -uk szerint hozzájárult ugyan, de nem számottevő mértékben. Az intézkedés több lábon állás el segítésére gyakorolt hatásáról nyújt információt az, hogy szintén a pályázói kérdések alapján 23 válaszadóból 11 válaszolta azt, hogy a támogatott tevékenység mellett van más jövedelemforrása. A termék és szolgáltatáskínálat bővítése amennyiben a monitoring adatbázis adatai helytállóak, 44%-ban teljesült.

A támogatott vállalkozások jövedelem-színvonalának változását tekintve 21 pályázat esetén van értékelhető mértékig feltöltve a monitoring rendszer. A vizsgált minta összes vállalkozására nézve az átlagos összesített jövedelemnövekedés a pályázat benyújtását megelőző második év (minden pályázat esetén 2002) és 2006 között 2%. A benyújtás éve (minden pályázat esetén 2004) és 2006 között 13%. Mivel nem volt célérték meghatározva, ezért a teljesülést sem lehet értékelni, az viszont megállapítható, hogy a kérdéses vállalkozások átlagos jövedelem-színvonala nőtt.

Az intézkedésnek feltételezhető gazdasági hatása van, a jelentéktelen számú támogatott pályázat miatt csakis mikro szinten. Makrogazdaság szintjén az intézkedésnek nincs hatása.

Az intézkedésnek nincs említésre méltó szociális vagy környezeti hatása.

14. táblázat: A tevékenységek diverzifikálása alternatív jövedelemszerzést biztosító tevékenységek fejlesztése intézkedés mutatóinak teljesülése

	Indikátor	Eredeti célérték	Arányosított célérték	Elért eredmény	Cél/elért eredmény %
1.	Újjonnan piacra juttatott termékek, szolgáltatások (db)	820	25	18	72%
2.	Modernizált vagy új élelmiszer-feldolgozó kapacitás (db)	600	18	8	44%
3.	Falusi turizmusra részben vagy teljesen átálló/új vállalkozások (db)	1060	32	36	112%
4.	Alternatív termelésre részben vagy egészben átálló/új vállalkozások (db)	620	19	Nincs adat	Nincs adat
5.	Kisipari, kézm ipari tevékenységre részben vagy egészben átálló/új vállalkozások (db)	420	13	6	46%

Falufejlesztés és felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése

A monitoring rendszerben begyűjtött információk nem azonosak a SAPARD Tervben szereplő mutatókkal. Mivel nem áll rendelkezésre egyéb adatforrás, az értékelők a monitoring rendszerben rendelkezésre álló adatok és a beérkezett kérdések alapján vizsgálták a célok és célértékek teljesülését.

A SAPARD Tervben az intézkedés hatásmutatói nincsenek számszerűsítve, így ezekhez nem lehetséges teljesülést vizsgálni. Az indikátorrendszer nem különbözteli el az output és eredménymutatókat.

A célértékekkel ellátott mutatók nem teszik lehetővé annak pontos megválaszolását, hogy az intézkedés elérte-e a kitűzött célokat. Az intézkedés céljainak megfogalmazása igen általános, és a számszerűsített mutatók nincsenek azokkal tisztázott kapcsolatban.

Az intézkedésre eredetileg 7 évre tervezett forrásnak a 65% -a maradt meg a pénzügyi tábla módosításai után. Ezzel arányosítva elmondható, hogy a tervezettel jóval (tervezett 26 db, megvalósult 87 db, 235% -os növekedés) meghaladta a felújított településrészekkel érintett települések száma. A pályázók körében megvalósított kérdéskörrel kapcsolatos felmérés válaszadóinak 60% -a állítja, hogy a településrészek megújítása bizonyíthatóan pozitív hatással volt a települések gazdasági, de sokkal inkább közösségi életére. Gazdasági hatásként legtöbbször a fellendült idegenforgalmat és vendéglátást említik, amelyet a kedvezményezett településeken a vidéki településekhez képest nagyobb mértékben növekvő vendégéjszakák száma és idegenforgalmi adó is bizonyít (lásd 3.4.1 fejezet Intézkedés specifikus kérdések). Ezáltal elmondható, hogy az intézkedés céljai közül „A kistelepülések fejlesztésével és felújításával a jövedelemtermelői tevékenységet érintő intézkedések alapfeltételeinek megteremtése, illetve hatásának kiegészítése a vidéki térségek népességmegtartó képességének fokozása érdekében;” c. cél a tervezettnél jóval nagyobb mértékben teljesült, hiszen a tervezettnél jóval több települést érint, bár ennek népességmegtartó hatásáról nincs információ. Az intézkedés hatása a teljes vidéki térségre nézve nem mondható számottevőnek, hiszen annak ellenére, hogy a teljesítés meghaladta a tervezett szintet, a vidéki térségek 3024 települése közül így is mindössze 87 települést érintett.

A felújított épületek közül a monitoring rendszer adatgyűjtése alapján nem lehet megmondani, hogy hány épületbe és hány új funkciót telepítettek be, és hogy azok miként működnek-e. A felújított, újjáépített épületek száma 12% -kal meghaladta a tervezettet, ami arra enged következtetni, hogy a tervezettnél több új funkció kapott otthont az intézkedés keretén belül megvalósított fejlesztések kapcsán. A kérdéskörrel kapcsolatos felmérések arról tanúskodnak, hogy a fejlesztések 56% -ában jött létre új funkció, amelyek kihasználtsága a válaszadók 63% -a szerint közepes, vagy jelentős. Nincs információ a kialakított új funkciók jellegéről, magyarázat arról, hogy ezek gazdasági, szociális vagy közösségi funkciók, ezért a „Az épített és természeti környezeti elemek rehabilitációja, új funkciókkal való megtöltése, ezáltal a vállalkozási és foglalkoztatási lehetőségek biztosítása a helyi népesség számára.” c. cél megvalósulásának mértéke nem becsülhető.

A felújított táji- természeti elemek száma jóval elmarad a tervezettől, amely lehetetlenebbé teszi a becslés eredménye csakúgy, mint annak hatása, hogy a vidéki települések első sorban épített örökségük megőrzését és lakókörnyezetük megújítását tartják fontosnak. Ez betudható az ezen a téren a korábbi időszakokra jellemző forráshiánynak, illetve a vidéki települések általánosan leromlott állapotának.

Az intézkedés nem tartalmaz indikátort a megőrzött vidéki örökségre vonatkozóan. A kérdéskörrel kapcsolatos felmérés alapján a megkérdezettek 81% -a gondolja azt, hogy az intézkedésnek a

kedvezményezett településeken közvetlen és jelentős hatása volt a vidéki önkormányzatok részére, ugyanakkor ez a vidéki népességnek csupán kb 6% -át érintette.

Felülül a kérdéskör felmérés tapasztalata támasztja alá azt a megállapítást, hogy az intézkedésnek vannak gazdasági és környezeti hatásai is, amelyek egyes esetekben közvetlenül a fejlesztés eredményeként jönnek létre:

- gazdasági: pl. felújított épületbe betelepített új gazdasági funkciók;
- környezeti: rendbetett, revitalizált településrészek, zöld felületek;

Más esetekben a fejlesztés járulékos eredményeként jönnek létre:

- gazdasági: felújított településrész vagy más emlék hatására több látogató, hosszabb ott tartózkodás, vendégéjszakák számának növekedése;
- környezeti: a megszépült településközpont körül a vállalkozások, magánemberek a saját portáikat is rendezték, megtörtént egyfajta szemléletváltás, így az egész település rendezettebb képet mutat, a fejlesztés eredménye fenntarthatóbb;

Az intézkedésnek azonban egyértelműen a helyi közösségek életére volt a legjelentősebb fejlesztő hatása egyrészt azval, hogy a felújított közösségi terek (kül- és beltér egyaránt) kulturális és közösségi események helyéül szolgálnak, kihasználtságuk többnyire jó, másrészt azval, hogy a felújított településrészekon láthatóan megújult a közösségi élet.

Összességében elmondható, hogy az indikátorok és a célok nincsenek logikai kapcsolatban, így a mutatók megvalósulásának mértéke nem minden esetben árul el egyértelmű információt az intézkedés céljai teljesülésének mértékéről.

13. táblázat: Falufejlesztés és felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése intézkedés mutatóinak teljesülése

	Indikátor	Eredeti célérték	Arányosított célérték	Elért eredmény	Cél/elért eredmény %
1.	Felújított településrészek (db)	40	26	Nincs pontos adat. Az értékelés a monitoring rendszerben begyűjtött adatokból következtetett a célérték teljesülésének mértékére. A települési karaktert erősítő és erősítő településszerkezet, utcák, közterületek felújítása alintézkedés keretén belül 99 db projekt valósult meg, amely 87 települést érintett. Ezen alintézkedés keretén belül sor kerülhetett: <ol style="list-style-type: none"> 1. lakó és középületek felújítására; 2. homlokzat felújításra; 3. út-, utcafelújításra; 4. közterületet gazdagító építmények emlékművek felújítására; 5. pihenők, gyalogos-, kerékpárutak felújítására; 	Nincs pontos adat. Közelítés: 335%
2.	Felújított, újjáépített épületek (db)	200	130	145	112%
3.	Felújított természeti, táji elemek (db)	320	208	36 vagy 7 Attól függően, hogy azokat a pályázatokat is bele vesszük-e, amelyek növényállomány telepítést és parkosítást tartalmaznak, vagy csak azokat, amelyek természetes- és művi vízpartok rendbetételét, műtárgyak felújítását, illetve védelmet igénylő fasorok, védett fák környezetének rendezését	17% vagy 3%
4.	Felújított épített és természeti elemekhez kapcsolt működő új tevékenységek (vállalkozás, idegenforgalmi vagy gazdálkodási információs központ) (db)	780	468	Nincs adat	Nincs adat

A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása című intézkedés

A monitoring rendszerben begyjtött információk nem azonosak a SAPARD Tervben szereplő mutatókkal. Mivel nem áll rendelkezésre egyéb adatforrás, az értékelők a monitoring rendszerben rendelkezésre álló adatok és a beérkezett kérdőívek alapján vizsgálták a célok és célértékek teljesülését.

Az intézkedés céljait vizsgálva megállapítható, hogy az egyik cél teljesült, miszerint a Program során *a vidéki térségek adottságai és szükségletei által meghatározott infrastrukturális fejlesztések valósultak meg, amelyek segítették a térségben található vállalkozások működését és javították az élet- és munkakörülményeket.* Ezt támasztja alá a kérdőíves felmérés és a nagyszámú beadott pályázat. A cél megvalósulását a jó helyzetfeltárás és az arra épülő támogatott tevékenységi kör meghatározása alapozta meg. Az intézkedés települési szinten érte el a fenti célt, országos szintű hatás elérésére a forrásnagyság miatt nem volt lehetőség. A másik kitzött cél az volt, hogy *az intézkedés kapcsolódjon a többi vidékfejlesztési intézkedéshez.* Az értékelés során összegyjtött adatok és információk azt mutatják, hogy ez a cél nem teljesült, az egyes intézkedések egyes projektjei inkább egymás mellett, komolyabb kapcsolódások nélkül futottak. Ennek egyik oka az intézkedések egymáshoz viszonyított időbeli csúszása lehetett, másrészt pedig a helyi LEADER típusú fejlesztési programok és az azokat megvalósító helyi humán kapacitás hiánya.

Az intézkedés céljainak megfogalmazása igen általános, és a számszerűsített mutatók nincsenek azokkal tiszta logikai kapcsolatban.

A SAPARD Tervben az intézkedés hatásmutatói nincsenek számszerűsítve, így ezekhez nem lehetséges teljesülést vizsgálni.

A termelési költségek csökkenéséről nem számolhatók konkrét mutatók, elmondható, hogy jelentős hosszúságú, 524 km-nyi, korszerű mezőgazdasági út készült, elenyésző számú (69 db) vállalkozás fejlesztett az energiaellátás területén, és a fejlesztéssel érintett települések esetében a legközelebbi piactól való átlagos távolság: 22,36 km-re csökkent. Ezek a tények lokálisan bizonyára javították a vállalkozások versenyképességét (ahogy az a kérdőívekben is kitűnik), azonban makrogazdasági szinten nem mérhető az intézkedés ilyen hatása.

Az intézkedésben a monitoring adatbázis adatai alapján 16 199 db *megteremtett* (tervezett: 40 662 db), és 659 db (tervezett: 559 db) *új munkahely* volt (meg kell jegyeznünk, hogy az adatbázis hiányos, így az adat megbízhatósága nem garantálható).

A csökkenő környezetterhelés célként csak a szennyvízkezelési létesítmények fejlesztésének lehetőségével szerepelt az intézkedésben, ezeknek a fejlesztéseknek a teljes vidéki lakosságra nagyon alacsony a hatása, ami az erre a fejlesztési területre benyújtott és megvalósult pályázatok viszonylagos kis számának (43 db) tudható be.

Az indikátorrendszer nem különíti el output és eredménymutatókat. A célértékekkel ellátott mutatók, mivel a megfogalmazott célokkal való kapcsolat nem egyértelmű, így nem teszik lehetővé annak pontos megválaszolását, hogy az intézkedés elérte-e a kitzött célokat.

Az intézkedés tervezésekor az intézkedésen belüli fejlesztési területek egymáshoz viszonyított aránya nem volt jól megbecsülhető, a források nem voltak fejlesztési területenként rögzítve, így a tervezők által megjelölt célértékeket a Program hol jelentősen túlteljesítette, hol pedig jelentősen elmaradt tőle.

Az intézkedésre eredetileg 7 évre tervezett forrásokat a nem akkreditált intézkedésekről történő és hazai források átcsoportosításával az eredeti összeg 122% -ára növelték, így ezzel a számmal kellett arányosítani az eredmény mutatókat az összehasonlíthatóság céljából.

Az intézkedésen belül nagyon jelentős azoknak a pályázatoknak a száma (313 db), amelyek célja mezőgazdasági utak rekonstrukciója vagy építése volt. Ennek feltehetően az oka, hogy a megváltozott birtokstruktúra szükségessé tette az úthálózat átalakítását és korszerűsítését, illetve hogy korábban csak igen korlátozott mértékű támogatás állt hasonló fejlesztések rendelkezésére. Az intézkedés 524 km mezőgazdasági út építését és fejlesztését támogatta, míg a SAPARD Terv 122%-ra arányosított mutatója 281 km volt.

69 db projekt valósult meg vállalkozások célját szolgáló energiaellátás területén. A SAPARD Terv az arányosítás után 232 db energiaellátással érintett vállalkozást jelölt meg eredménymutatóként, amit az elért eredmény jelentéssel elmaradt. Fontos megjegyezni, hogy az intézkedés preferálta az alternatív megoldásokat, ami a potenciális pályázóknak sokszor teljesen új terület volt.

Alternatív helyi szennyvíztisztítók esetén a SAPARD Terv 98 db kistelepüléssel tervezett (arányosított mutató). A megvalósult projektek 44 települést érintenek, ami a tervezésként 55%-os elmaradás. Magyarországon ezek az eljárások kevésbé elterjedtek, az engedélyezési eljárás hosszadalmas és bonyolult. Igen erős a nagy beruházási költségekkel járó standard szennyvízkezelési rendszereket képviselő lobby. A nagyszámú pályázatok elmaradásának másik lehetséges oka az, hogy a szükséges dokumentáció kidolgozásának költsége magas, és ezt a pályázónak kell elvinnie megfinanszírozni. Az ilyen típusú projektek esetében a pályázók jellemzően önkormányzatok, amelyek nem rendelkeznek elég pénzeszközzel, és nem vállalják a költséges építészeti tervek elvételének finanszírozásának kockázatát.

A SAPARD Tervben 634 db újonnan épített IT központ (teleházak, adatbankok, stb.) szerepel (arányosított) eredmény mutatóként. Feltételezve, hogy egy pályázat egyenlő egy IT központtal, a megvalósult pályázatok száma (121 db) elmarad az elvárt várakozásoktól.

Helyi piacok, felvásárló helyek vonatkozásában a SAPARD Terv 317 db -ot tartalmazott (arányosított mutató), a megvalósult 23 db ennek csupán 7% -a.

Általában levonhatjuk azt a következtetést, hogy a 'mezőgazdasági utak' fejlesztési terület sokkal nagyobb arányt képviselt az intézkedésen belül, mint ahogy azt a tervezők prognosztizálták. Ennek oka az útfejlesztésekkel kapcsolatos nagy pályázói igény volt, valamint az a tény, hogy a megnövekedett pályázati darabszám az utak esetében arányaiban még jelentősebb forrásokat kötött le (az útépitési beruházások nagyobb költségigénye miatt), ami megakadályozta a többi fejlesztési területen kitűzött célok elérését.

Az intézkedés gazdasági- társadalmi hatását elemezve az értékelés megállapította, hogy az intézkedés a források szűkössége miatt a vidéki térségeknek csak töredékéhez juthatott el – akár a támogatott vidéki vállalkozások, akár a támogatás hasznát élvező vidéki települések arányát tekintjük, így nemzetgazdasági szinten nézve a hatása elhanyagolható. Települési/kistérségi szinten azonban a helyi piacok kialakítása jelentős gazdasági hatással bír. A szennyvíztisztítók kialakítása és a vállalkozások megújuló energiával történő ellátása pozitív hatással van a környezetre, a teleházak kialakítása pedig a település szociális életét élénkíti. Vállalkozói szinten mind az energiaellátás, mind pedig a mezőgazdasági utak fejlesztése közvetve javítja az érintett vállalkozások versenyképességét.

15. táblázat

	Indikátor	Eredeti célérték	Arányosított célérték (122%)	Elért eredmény	Cél/elért eredmény %
1.	Új mez gazdasági úthálózat hossza (km)	230	281	Az új utak vonatkozásában nincs pontos adat. A fejlesztési terület keretében 524 km -nyi úthálózat kialakítása és fejlesztése történt meg, ami messze felülmúlja a kit zött célt.	186%
2.	Vállalkozás célját szolgáló energia ellátás (db)	190	232	69 projekt valósult meg ezen a fejlesztési területen, ami jelent sen elmarad az elvárásoktól.	30%
3.	Alternatív szennyvíztisztítás (db, kistelepülések száma)	80	98	43 projekt valósult meg ezen a fejlesztési területen, a fejlesztések 44 települést érintettek, ami a célérték 45%-a.	45%
4.	Helyi piacok és felvásárlóhelyek (db)	260	317	23 helyi piac kialakítása/fejlesztése történt meg az intézkedés keretében., ami messze elmarad a SAPARD Terv eredmény mutatójától.	7%
5.	Informatikai csomópontok kialakítása (db)	520	634	121 projekt valósult meg ezen a fejlesztési területen, feltételezve, hogy egy pályázat egyenl egy IT központtal, a megvalósult pályázatok száma (121) elmarad az el zetes várakozásoktól.	19%

3.4. Az értékel kérdések megválaszolása

A fejezet az Útmutatónak megfelelő szerkezetben az összegyűjtött elsődleges és másodlagos adatok alapján válaszolja meg az intézkedés-specifikus és keresztértékelési kérdéseket. Az értékelők és a szakmai interjúk során megkérdezettek nem fogalmaztak meg a közös értékelési kérdéseken felül program-specifikus értékelési kérdéseket. A kérdés-csomagok megválaszolása mellett az intézkedések rövid bemutatása és a kérdésekre adott válaszok összefoglalása, a következtetések találhatók.

3.4.1. Intézkedés specifikus kérdések

3.4.1.1. Mezőgazdasági üzemek beruházásai

Az intézkedést 2002. szeptemberében akkreditálták az első négy intézkedés között, majd az első pályázati felhívás után 2 körben újra meghirdetésre került.

Az intézkedés környezete és relevanciája

A Program tervezésekor az ágazati helyzetfeltárás kimutatta a termelés alacsony jövedelmezőségét, a reálértékben csökkenő beruházási támogatások és az egyre nyíló agrárrolló tényét, amik együttesen a gazdaságok eszközállományának elhasználódásához és versenyképességének csökkenéséhez vezettek. Így az ágazati politikáért felelős vezetés Magyarországon az Európai Unió Tanácsa 1268/99/EK rendeletének 1. cikkével összhangban az agrárgazdaság és a vidék fenntartható fejlesztése szempontjából az egyik legfontosabb feladatként a mezőgazdasági termelés hatékonyságának javítását, a megváltozott üzem- és tulajdoni struktúrához szükséges fejlesztések megvalósítását és a termelési szerkezet korszerűsítését jelölte meg. Bár a helyzetfeltáró rész nem tartalmaz konkrét statisztikai adatokat az állattartó telepek állattartási és környezetvédelmi feltételeknek történő megfeleléséről, a Program egyik fő feladatának azt tekintette, hogy a csatlakozás időpontjára minél több üzem megfeleljen az uniós elvárásoknak. Az ágazat megoldandó problémái és a Programban rendelkezésre álló források kombinációja miatt a Magyarországi SAPARD Terv beruházásokat támogató intézkedése kezdetben a legjelentősebb állattenyésztési ágazatokra és a magasabb árbevétellel rendelkező üzemekre koncentrált. Ezek a szűkítések a Program módosításai során enyhültek, lásd később.

Az intézkedésre benyújtott – a forrást jelentősen meghaladó – támogatási igénylések jól mutatják az intézkedés létjogosultságát. Ezen intézkedésre érkezett be a legtöbb pályázat, a sikeresen lezárt projektek számában és az igényelt támogatási összeg alapján is a SAPARD Program legnagyobb intézkedéséről van szó. A helyzetfeltáró elemzésben leírtak igazolják a fejlesztések szükségességét a tőkelihiánnyal küszködő, amúgy életképes mezőgazdasági vállalkozások esetében.

Az intézkedés célja

Az intézkedés a mez gazdasági létesítmények, gépek, eszközök, technológiai berendezések korszer sítésére irányul, egyrészt a meglév építmények felújítása, korszer sítése (rekonstrukció), másrészt pedig új gépek és eszközök termelésbe állítása révén. F bb célkit zései a következ k:

- a gazdaságok eszközellátottságának növelése,
- a technológiai színvonal emelése,
- a gazdaságok versenyképességének növelése, piaci hatékonyságának fokozása,
- a termékek min ségi paramétereinek javítása,
- az EU higiéniai és állatjóléti el írásainak való megfelelés,
- a meglév munkahelyek meg rzése, új foglalkoztatási lehet ségek kialakítása,
- az EU környezetvédelmi el írásainak való megfelelés.

Támogatott tevékenységek

Az intézkedés a mez gazdasági létesítmények, gépek, eszközök, technológiai berendezések korszer sítésére irányult, egyrészt a meglév építmények felújítása, korszer sítése, másrészt pedig új gépek és eszközök termelésbe állítása révén.

Az intézkedésen belül három alintézkedés valósult meg:

- gépbeszerzési beruházások támogatása;
- épületfejlesztési beruházások támogatása;
- egyéb gazdasági épületekkel kapcsolatos beruházások támogatása .

F jogosultsági kritériumok és azok változásai a program végrehajtása során

Az intézkedést már az els körben akkreditálták, majd további két körben újra megjelentek az alintézkedések pályázati felhívásai. Az újabb felhívások jelent s változtatásokat is tartalmaztak a támogatottak körében és a jogosultsági kritériumokban:

- A Gépbeszerzési (1111) els pályázati felhívása alapján három állattenyésztési ágazat (sertés, baromfi, szarvasmarha) takarmánytermelésével kapcsolatban lehetett gépet vásárolni, illetve az egyéb gazdasági épületek tekintetében is (1114 alintézkedés) ezen ágazatok takarmánytárolás min ségének javítását szolgáló beruházások szerepeltek a támogatható tevékenységek között. Az SMB 2003. 05. 21-i döntésével kiszélesítette a két alintézkedés kedvezményezett körét, így a növénytermesztési szektorból az állati takarmányt el állítókon felül a teljes ágazat fejlesztésére lehetett pályázatokat benyújtani..
- Az SMB 2003. 05. 21-i döntésével a támogatások mértékét gépbeszerzés esetén 30% -ról 40%-ra növelte, míg a támogatási intenzitás az épület beruházásokkal kapcsolatban a korábbi 40%-ról 50%-ra emelkedett. A támogatás fels határát 50 millióról 150 millió Ft -ra emelték, a támogatott beruházás legnagyobb bekerülési összege pedig 250 millióról 310 millió Ft -ra változott.

- 2003. augusztusától a gazdasági életképességet a pályázó üzleti terve alapján bírálták el, kiszélesítve ezzel a jogosultságot (reagálva a nagyarányú (46%) elutasításra, illetve azoknak az életképes pályázóknak a nagy számára, akik a korábbi feltételek miatt nem nyújtottak be pályázatot). Az elbírálásnál a korábbi fix összeg eredményelvárás helyett a tesztüzemi rendszer adatai kerültek figyelembevételre. A gazdasági életképességet a pályázó üzleti terve alapján bírálták el. Az üzleti terv elfogadhatóságát a SAPARD Hivatal értékelte tesztüzemi rendszer adatainak felhasználásával.
- Bővült a kedvezményezettek köre a Programnak a zöldség- és gyümölcsstermelői csoportokra, értékesítési szervezetekre és termelői csoportokra (TÉSZ, BÉSZ) való kiterjesztésével.
- Az intézkedés javára és az intézkedésen belül többször történt forrásátcsoportosítás, reagálva a pályázói igényekre (pl. nagyarányú gépbeszerzési támogatásigénylés). Az intézkedés forráskerete a megvalósítás során összességében 10 millió euróval nőtt, amely a Programra rendelkezésre álló forráskeret figyelembevételével jelentősen mondható.

A támogatott projektek alintézkedések szerinti aránya

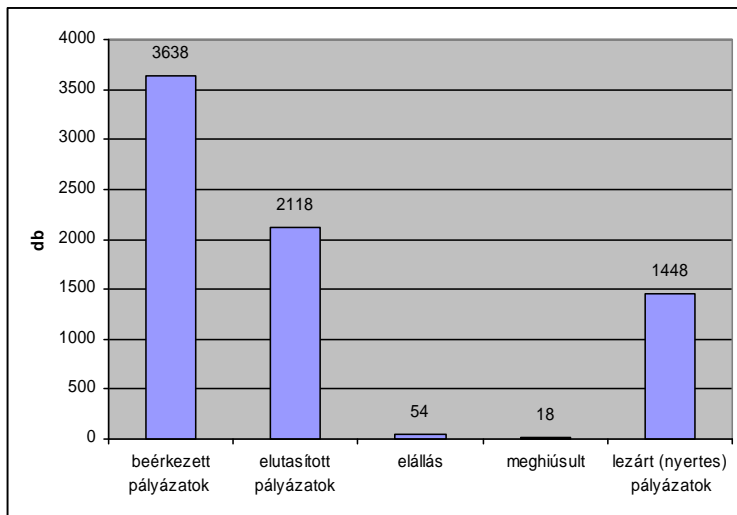
Az intézkedésre összesen 3638 db pályázatot nyújtottak be, összesen 70.204.048.868 Ft (=275.309.996 euró) támogatás igénylésére. A beérkezett pályázatokból 2.118 pályázatot utasítottak el, a támogatásra kiválasztottaknál 34 esetben a kedvezményezett, 20 esetben az MVH állt el a szerződéstől, míg szerződéskötések után 18 pályázat hiúsult meg. Az elutasítások megoszlása:

- 1.260 db pályázat – forráshiány;
- 391 db pályázat – hiányosság;
- 133 db pályázat – jogosulatlanság;
- 67 pályázat –életképtelenség;
- 80 esetben került sor pályázatok visszavonására;
- 16 db pályázat határidőn túl került benyújtásra ;
- 9 esetben pedig a helyszíni szemle igazolt jogosulatlanságot ;
- 14 db pályázat – helytelen adatközlés;
- 5 pályázat - forrás-költségtervének helytelensége;
- 3 pályázót nem teljesítette a kért módosításokat;
- 140 pályázat esetében egyéb okok miatt került sor elutasításra.

A kezdeti időszakban a túlszűrés versenyképességi feltételeknek való nehéz megfelelés és a jogosultsági kritériumok pályázók részéről történő félreértelmezése okozta a sok elutasítást. A program zárása előtt rengeteg pályázat érkezett, aminek jelentős részét még feldolgozni sem tudta az MVH, és forráshiány miatt kerültek elutasításra. A jogosultsági feltételek enyhítésén túl a nemzeti támogatási rendszer 2003-as bezárása is okozta a hirtelen nagyszámú pályázatot. Ugyanezen pályázatok jelentős részét az AVOP vonatkozó intézkedésre benyújthatták a pályázók, a SAPARD pályázatok összeállítása azonban jelentős felesleges költséget okozott számukra. Több szakértői interjúban is elhangzott ez a megállapítás. Az értékelők úgy találják,

hogy a beérkezett pályázatok számáról és a rendelkezésre álló forrásokról való naprakészebb tájékoztatással, illetve a programmal kapcsolatos ösztönző marketing-tevékenységek jobb (korábbi időpontra történő) időzítésével csökkenthető lett volna a feleslegesen elkészített pályázatok száma.

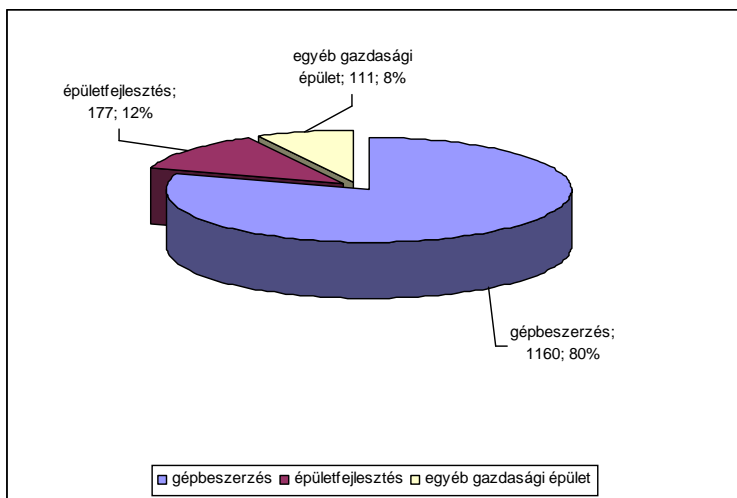
37. ábra: A beérkezett, elutasított és végül támogatott pályázatok száma



Az intézkedés sikerét jól mutatja a beérkezett nagyszámú pályázat, valamint a sikeresen lezárt pályázatokhoz mérten kisszámú meg hiúsult projekt. Az elutasítások nagy száma leginkább a forráshiánynak tudható be (60%), de sok esetben a pályázatok hiányossága (18,5%), vagy a pályázói jogosulatlanság (6,2 %) okozta.

Az intézkedés keretében 1448 pályázat valósult meg. Az intézkedésen belüli alintézkedések közötti arányt a 38. ábra szemlélteti, amelyen jól látható a gépbeszerzési beruházások támogatása alintézkedés dominanciája.

38. ábra: A lezárt pályázatok alintézkedések közötti aránya



Az intézkedés keretén belül lezárt pályázatok darabszámát és a kifizetett összegeket alintézkedésenként, régióként és évenkénti bontásban a 16. táblázat tartalmazza.

16. táblázat: A mez gazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása intézkedés lezárt pályázatainak bontása alintézkedésenként, régióként és évenként

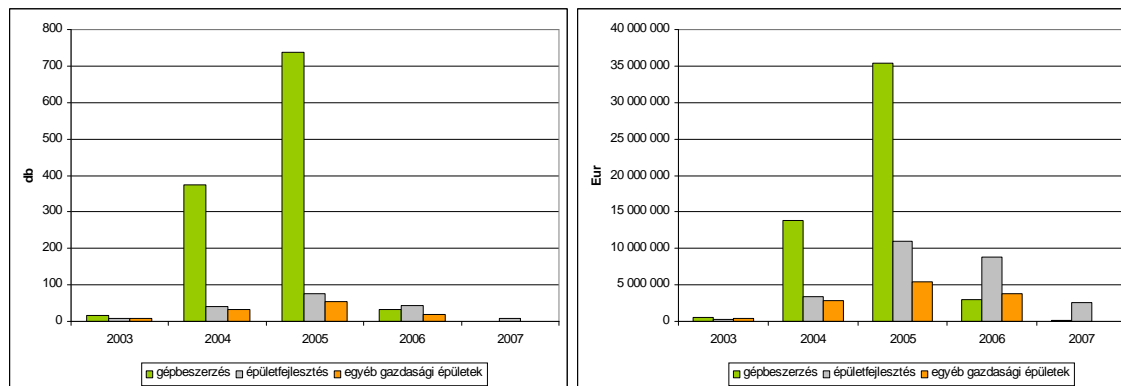
Régió	Alintézkedés	2003		2004		2005		2006		2007		2000-2007	
		Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat összesen (db)	Kifizetett támogatás összesen (euró)
DA	gépbeszerzés	2	58 937	70	2 930 989	142	8 119 178	7	846 647	0	0	221	11 955 751
DD	gépbeszerzés	3	81 192	82	4 467 635	107	5 671 775	1	14 514	0	0	193	10 235 116
ÉÁ	gépbeszerzés	4	157 128	82	2 378 682	172	7 071 710	8	803 747	0	0	266	10 411 267
ÉM	gépbeszerzés	2	56 118	24	854 874	79	3 056 072	5	141 597	0	0	110	4 108 661
KD	gépbeszerzés	0	0	47	1 441 978	91	3 460 913	6	724 727	1	70 823	145	5 698 441
KM	gépbeszerzés	2	60 218	28	683 952	30	2 274 803	3	109 629	0	0	63	3 128 602
NyD	gépbeszerzés	4	92 808	40	1 139 328	116	5 778 578	2	340 750	0	0	162	7 351 464
	Összesen	17	506 401	373	13 897 437	737	35 433 028	32	2 981 610	1	70 823	1160	52 889 299
DA	épületfejlesztés	1	20 152	10	643 312	17	2 479 161	8	1 576 799	2	855 325	38	5 574 749
DD	épületfejlesztés	2	52 019	10	877 211	13	2 328 484	3	661 219	1	588 235	29	4 507 168
ÉÁ	épületfejlesztés	0	0	8	840 297	12	1 412 077	11	2 028 866	1	145 314	32	4 426 554
ÉM	épületfejlesztés	1	19 506	1	18 226	6	348 412	5	1 109 786	1	244 023	14	1 739 953
KD	épületfejlesztés	3	173 046	5	427 569	10	1 890 180	6	772 053	1	261 333	25	3 524 181
KM	épületfejlesztés	0	0	3	168 829	4	1 238 648	1	588 235	0	0	8	1 995 712
NyD	épületfejlesztés	2	14 395	5	272 003	14	1 281 464	9	2 048 629	1	442 061	31	4 058 552
	Összesen	9	279 118	42	3 347 447	76	10 978 429	43	8 785 587	7	2 536 291	177	25 926 872
DA	egyéb épület	2	160 775	3	155 527	9	1 370 068	5	1 028 913	0	0	19	2 715 283
DD	egyéb épület	5	218 929	10	986 595	11	1 232 957	1	115 453	0	0	27	2 553 934
ÉÁ	egyéb épület	0	0	11	661 459	11	998 994	6	793 210	0	0	28	2 453 663
ÉM	egyéb épület	0	0	1	196 078	3	232 124	1	105 908	0	0	5	2 298 510
KD	egyéb épület	0	0	3	214 892	5	528 195	2	736 779	0	0	10	1 479 866
KM	egyéb épület	0	0	2	286 189	3	171 868	0	0	0	0	5	458 057
NyD	egyéb épület	0	0	2	299 228	11	883 403	4	1 058 856	0	0	17	2 241 487
	Összesen	7	379 704	32	2 799 968	53	5 417 610	19	3 839 120	0	0	111	12 436 402
	Intézkedés össz	33	1 165 223	447	20 044 852	866	51 829 067	94	15 606 318	8	2 607 113	1448	91 252 573

Forrás: Az MVH monitoring adatbázisa, 2007.10.02.

Id belüi ütemezés:

Az intézkedést 2002. szeptemberében akkreditálták az első négy intézkedés között, majd az első pályázati felhívás után 2 körben újra meghirdetésre került. A pályázatokat 2004. április 30-ig lehetett benyújtani.

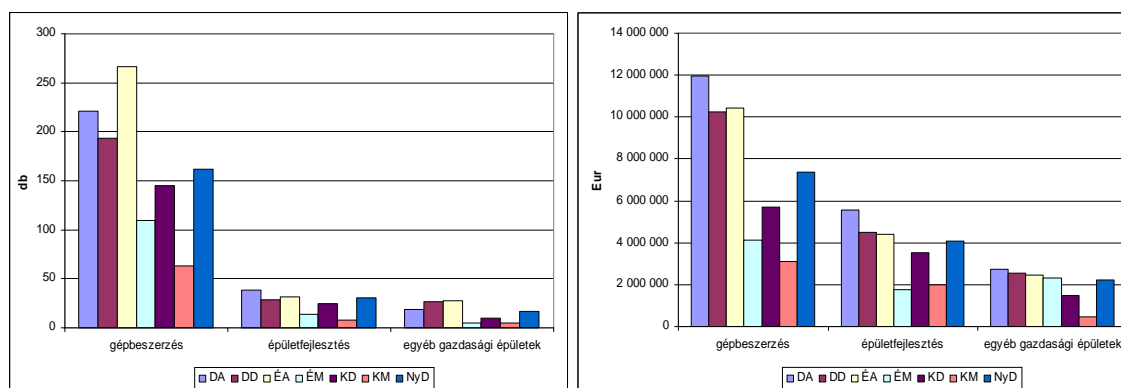
39. ábra: A pályázati folyamat elrehaladása: lezárt pályázatok száma (db) és kifizetett támogatás (euró)



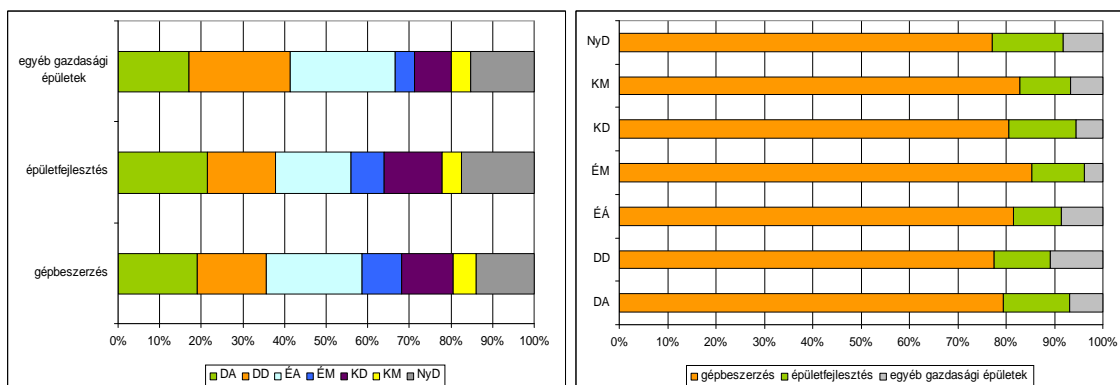
Regionális megoszlás:

Kimagasló az Észak-Alföld, Dél-Alföld és Dél-Dunántúl régiók részesedése a sikeres pályázatokból. A legkevesebb pályázat (mindössze 5 %) a közép-magyarországi régióban valósult meg. Míg a legtöbb lezárt pályázat Észak-Alföldről került ki, addig a legtöbb támogatást a dél-alföldi régió kapta. Ennek oka, hogy a legtöbb épületfejlesztési projekt itt valósult meg. Az átlagos támogatási összeg a közép-magyarországi régióban volt a legnagyobb (73.452 euró/projekt), a dél-alföldi régió előtt (72.827 euró/projekt), amíg az észak-alföldi régióban volt a legalacsonyabb (53.041 euró/projekt).

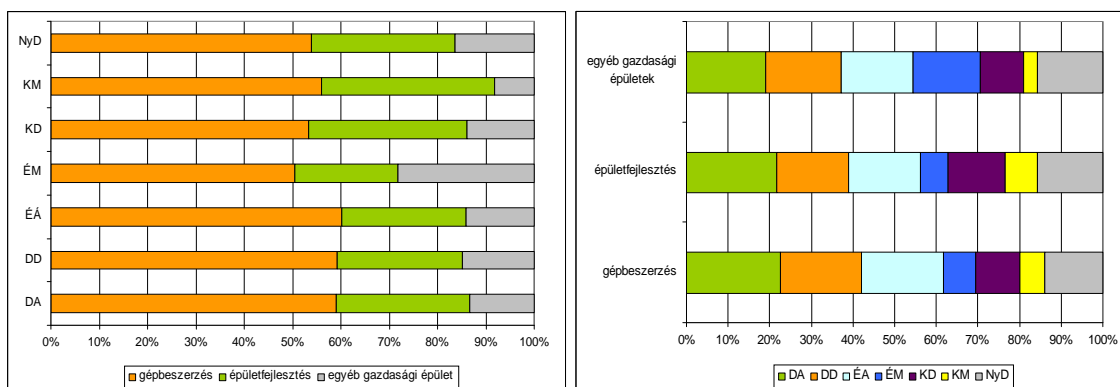
39. ábra: A pályázatok megoszlása régióként/alintézkedésenként: összes lezárt pályázat (db) és kifizetett támogatás (euró)



40. ábra: A pályázatok megoszlása régióként/alintézkedésenként: összes lezárt pályázat, %



41. ábra: A pályázatok megoszlása régióként/alintézkedésenként: összes kifizetett támogatás, %

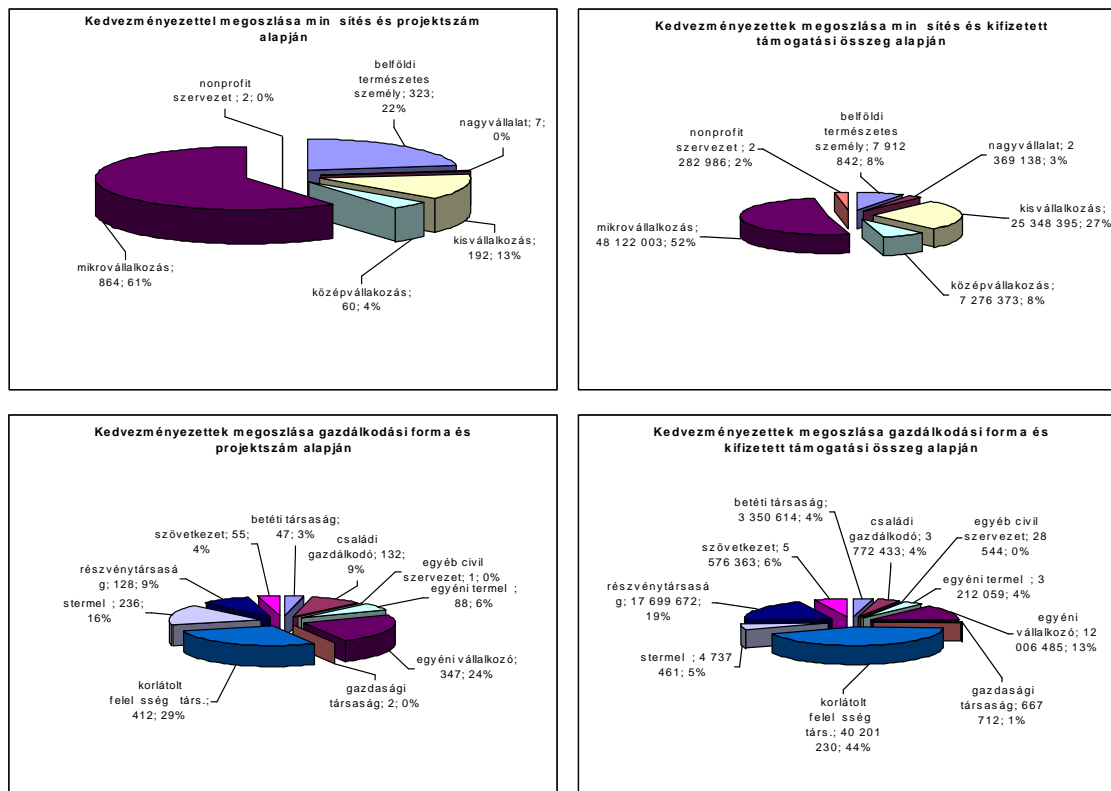


Kedvezményezettek köre és összetétele

Az intézkedés kedvezményezettjei azok az agrártermeléssel foglalkozó természetes és jogi személyek, és jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok volt ak, melyek árbevételének legalább 50%-a mez gazdasági tevékenységb l származott, és amelyeknél megvolt az esély, hogy a beruházás megvalósulásával gazdaságilag életképesek és versenyképesek lesznek.

Az intézkedés kedvezményezettjeinek gazdálkodási forma szerinti összetétele rendkívül változatos. Ez annak is köszönhet , hogy a jogosultsági kritériumok nem zártak ki semmilyen gazdálkodási formát. Min sítésük alapján a mikrovállalkozások és a belföldi természetes személyek valósították meg a legtöbb projektet, a támogatási összeg alapján – a nagyobb projekt méreteknél köszönhet en – azonban már a kisvállalkozások megel zik a természetes személyeket. A gazdálkodási forma szerint mind a projektszám, mind a támogatási összeg alapján a Kft-k voltak az intézkedés legf bb kedvezményezettjei.

42. ábra: A kedvezményezettek megoszlása



Összefoglalás és következtetések

A mezőgazdasági üzemek beruházásai volt a SAPARD Program legnagyobb pénzügyi súllyal rendelkező intézkedése. Az intézkedésen belül külön kiemelendő a gépbeszerzés alintézkedésre beadott és elnyert pályázatok nagy száma.

Az intézkedés sikeréhez jelentős mértékben hozzájárultak a Program megvalósítás folyamán végrehajtott módosítások. A módosítások a kedvezményezettek körének kiszélesítését, a támogatási intenzitások növekedését, a támogatás felső határának növelését tartalmazták, valamint lehetővé tették kamattámogatással nyújtott hitelek igénybevételét.

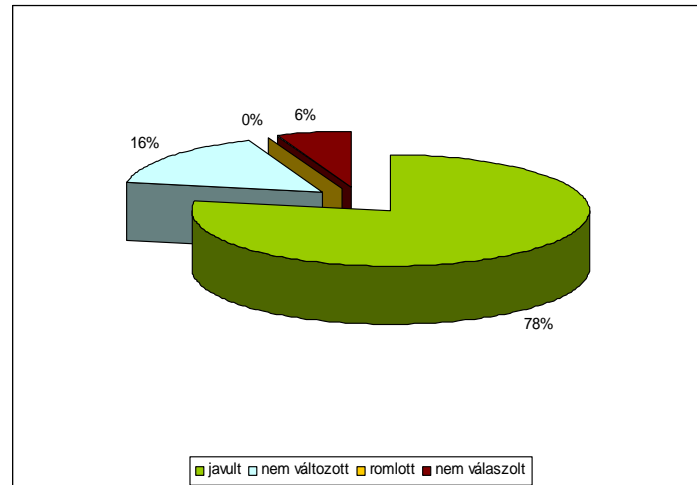
Az intézkedésre összesen 3.638 db pályázat érkezett be, ami az összes intézkedésre benyújtott pályázat 41 %-a, a támogatási igény (275.309.999 euró) pedig meghaladta a később kifizetett összeg (91.252.573 euró) háromszorosát.

A.I.1. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott beruházások a kedvezményezett gazdálkodók jövedelmének javulásához?

A SAPARD program céljai között elsődleges helyen található a mezőgazdasági vállalkozások szerkezetátalakításán keresztül elérni kívánt jövedelemjavítás.

A Program időközi értékelése az üzleti tervekben rögzített növekedéseket irreálisnak tartotta, azonban az intézkedés értékeléséhez rendelkezésre álló reprezentatív minta tény/terv aránya azt mutatja, hogy átlagban mégis elérhetőek voltak ezek a célok. Az átlagos 23,77% -os növekedés felülmúlja a 2004-ben valószínűsített 10%-os növekedést.

43. ábra: A vállalkozások versenyképességének alakulása a SAPARD Program hatására a Kedvezményezettek válaszai alapján.



Az eredményeket összegezve megállapíthatjuk, hogy a kedvezményezett vállalkozások szintjén a támogatás hatása általánosságban jövedelemnövekedés, amely a további beruházásoknak teremtheti meg a forrását.

A szakértői interjúk tapasztalataként elmondható, hogy azok a gazdálkodók képesek talpon maradni egy fokozottabb versenyhelyzetben, akik vagy már megvalósították a versenyképes működéshez szükséges beruházásaikat, vagy képesek a 2007-13-as programozási időszakban, az ÚMVP lehetőségeit kihasználva fejleszteni.

2004-ben a pályázók 54%-a prognosztizált versenyképesség-növekedést, míg a mostani kérdéses felmérésben ennél az intézkedésnél a megkérdezettek 78% -a látja úgy, hogy javult a versenyképessége.

A.I.2. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott beruházások a gazdaságok termelési tényezőinek jobb kihasználásához?

Az időközi értékelésben tett megállapítások - a támogatott beruházások segítségével a változó természeti állapot jelentősen befolyásolja a termelési tényezők jobb kihasználását, illetve javul a hatékonyság és a biológiai periódusok differenciáló hatása is mérséklődik - nem igazolhatóak a rendelkezésre álló monitoring adatok elemzésével, azonban a kérdésre adott válaszok alapján a vállalkozások jelentős részénél (44 %) javultak a termelési költségek a beruházás hatására.

44. ábra



A monitoring adatbázisból létrehozott reprezentatív mintából nyert adatok alapján a növénytermesztési ágazat termelési tényezőinek kihasználtsága a vizsgált periódusban nem javult. A termelési értékek - a környezeti feltételektől függően - évenként erősen változóak, a termelési költség ezt a változást kisebb mértékben követi. Az ágazat hozzáadott értéke ennek megfelelően évenként változó, nem állapíthatók meg ezzel kapcsolatos trendek.

Az állattenyésztési ágazat termelési tényezői fajoként, illetve termékenként változó képet mutatnak. A monitoring adatbázis az állattenyésztési ágazatban nem tehető le a termelési költségek vizsgálatát. Erre kizárólag a termelési értékekből lehetett következtetni, ezért a hozzáadott érték számítása nem volt lehetséges.

A szarvasmarha esetében a vágómarha értékesítési átlagárának jelentős és trendszerű emelkedését mutatják a reprezentatív minta monitoring adatai, míg a tejtermelés termelési értékében az EU-hoz történt csatlakozásunkat követően 8%-os visszaesés után stagnálás jellemző.

A sertéságazatot a periodicitás jellemzi. 2001-2004 közötti időszakban az értékesítési átlagárak csökkenése, míg azt követően némi emelkedése tapasztalható. Az ágazat gazdaságilag rendkívül érzékeny.

A vágóbaromfi ágazat elemzése, néhány kiemelkedő évet (2001, 2004) leszámítva az értékesítési átlagárak stagnálását mutatja, amely a takarmányozási költségek emelkedését feltételezve nehéz helyzetbe hozhatta a gazdaságokat, megkövetelve pl. a munkaerő hatékonyságuk fokozását.

A munkaóránként elállított termelési érték adatforrás hiányában sem a növénytermesztési, sem az állattenyésztési ágazat esetében nem elemezhető. A kérdésekre érkezett válaszok alapján azonban elmondható, hogy a támogatott gazdaságok jelentős részének (25%) javult a munkaerő hatékonysága, illetve egy támogatott gazdaság esetében sem romlott a hatékonyság. A válaszok a versenyképesség szempontjából pozitív képet mutatnak.

A.I.3. Milyen mértékben javítja a támogatott beruházás az EU normáknak megfelelő agrártermékek minőségét?

A pályázói kérdésekre adott válaszok alapján a beruházások a gazdálkodók nagy részénél (79%) hozzájárultak a termékminőség javulásához, azonban a termékek csupán kis hányada értékesít minőségtanúsítvánnyal ellátott termékeket, igaz ezen termékek aránya nem a beruházást követően.

Jóllehet a biogazdálkodás térnyerése egyre hangsúlyosabb Magyarországon, a kérdésvízes kérdésre adott válaszok alapján a hagyományos gazdálkodás keretében elállított termékmennyiséghez viszonyítva még igen csekély a jelentősége. A biogazdálkodásból származó termékeket a válaszadók csupán 2 %-a értékesíti, ami hitelesen szemlélteti az ökológiai gazdálkodás magyarországi helyzetét.

2000-2005 közötti időszakban 666-ról 1551-re nőtt a biogazdálkodók száma, hasonló arányban nőtt az ökológiai gazdálkodásba vont mezőgazdasági terület, illetve az állatállomány is, azonban így is a teljes szántóföldi terület csupán 2,84 %-án folyik ökológiai gazdálkodás, amely arány összhangban van a kérdésvízes elemzésben kapott 2 %-os értékkel.

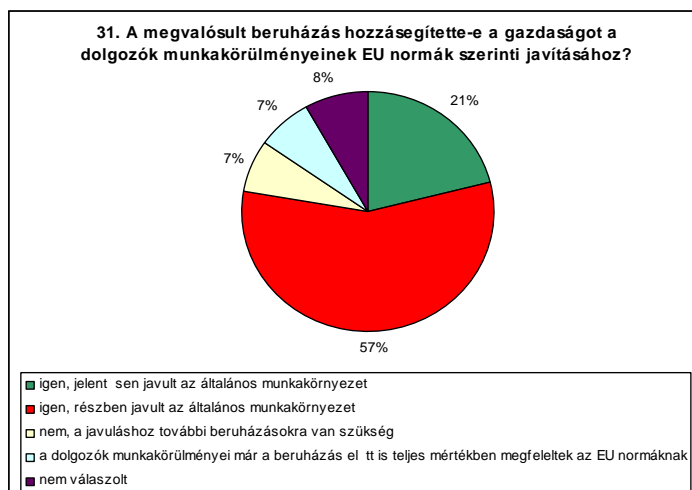
Összefoglalóan megállapítható, hogy a SAPARD pályázat intézkedései csekély mértékben segítettek a minőségi termék megjelöléssel értékesített termékek mennyiségének növekedésében és alapjaiban a biotermelés bővülését sem eredményezték. Ezt elsősorban a támogatható tevékenységek jellege miatt alakult így, illetve abból az okból, hogy a projekt kiválasztási rendszer nem preferálta a minőségi termék megjelöléssel értékesített termékeket.

A.I.4. Milyen mértékben javították a támogatott beruházások a termelési feltételeket az Európai Unió szabványainak megfelelő jobb munkakörülmények vonatkozásában?

A gazdálkodók több, mint fele úgy érzi, hogy a támogatott fejlesztés hatására részben javult az általános munkakörnyezet, a megkérdezettek 21%-a nyilatkozott jelentős pozitív változásról és csupán 7 %-a nyilatkozott arról, hogy további beruházással tudják csak megoldani az EU szabványoknak való megfelelést.

Az időközi értékelés alapján az addig már támogatott vállalkozások mindössze 17%-ának szerepelt az üzleti tervében a munka-, egészségügyi és biztonsági körülmények javítása. A kérdésvízes felmérés alapján – örömdetesen – ennél nagyobb arányban járult hozzá a Program a körülmények javulásához.

45. ábra



A.I.5. Milyen mértékben javították a támogatott beruházások a termelési feltételeket az Európai Unió szabványainak megfelelő állatjóléti szempontok alapján?

A támogatott gazdaságokban mind az EU szabványoknak megfelelő állatférőhelyeken tartott állatok aránya, mind az EU állatjóléti szabványainak megfelelő támogatott gazdaságok aránya teljes, miután a támogatott gazdaságokban, legalábbis a fejlesztés megvalósítása után, az

összes m köd állatfér helynek (100% -ban) meg kell felelnie az EU szabványoknak, hiszen a m ködési engedélyt telep szinten adják meg.

A.I.6. Milyen mértékben tették lehetővé a támogatott beruházások a környezetbarát gazdálkodást?

Jóllehet az „Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése” c. intézkedés nem került meghirdetésre, számos projekt magában hordozta a környezettudatos gazdálkodás fejlesztését hozzájárulva ezzel a környezetvédelmi prioritás céljaihoz.

A kérdések alapján a támogatott beruházások 16%-ánál a beruházás elsődleges célja a környezeti feltételeknek való megfelelés volt, míg 71% -uknál a beruházás közvetetten segítette el ezt a célt. Csak a megkérdezettek 5% -a mondta, hogy ezen a téren a beruházás nem hozott fejlődést.

Jóllehet az intézkedés három alapelve közül az egyik a környezetvédelmi szempontok előtérbe helyezése volt, a t kehiánnyal küszködő gazdaságok elsődlegesen versenyképességük megőrzése/növelése és életképességük fenntartásában voltak érdekeltek. Ezek alapján a támogatott beruházások által megvalósított trágyakezelési, vízgazdálkodási és egyéb környezeti fejlesztések jelentős száma mindenképpen örvendetes.

A *“Mezőgazdasági beruházások támogatása”* című intézkedés intézkedés specifikus kérdéseinek megválaszolásánál 99 visszaküldött pályázói kérdésválaszban a z MVH által kezelt monitoring adatbázisból rendelkezésre bocsátott adatokból dolgozhattak az értékelők. Az egyes mutatókra a monitoring adatbázisból eredetileg 10% -os mintanagyságokkal terveztünk, azonban az adatbázis feltöltöttségi állapota miatt a lekérdezettek körét esetenként csökkenteni kellett. A mintanagyságot az adott mutatóknál külön jelöljük.

Kérdés	A.I.1. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott beruházások a kedvezményezett gazdálkodók jövedelmének javulásához?
Értékelési szempont	A.I.1-1. A kedvezményezett gazdálkodók jövedelme javult
Mutatók	A.I.1-1.1. A támogatott gazdaságok "bruttó árbevétele" (euró).
<p>A monitoring adatbázis 134 projektet tartalmazó reprezentatív mintájából nyertük ki a mutatókat, amely 9,25 %-os mintavételt jelent. A vizsgált indikátor az Útmutató alapján a pályázat benyújtást megelőző év, illetve a benyújtást követő 5 év tényadataival számol. Az első pályázatok benyújtásától eltelt rövid időszakra a módszer módosítását indokolta, így a benyújtást megelőző 2 év, valamint a 2006. év közötti tényadatokat elemzésre került sor.</p> <p>2006-ra a gazdálkodóknak átlagosan 123,77% -ra nőtt az árbevétele a pályázat beadása előtti 2. évhez viszonyítva. A beadás évéhez képest 138,27% -os a növekedés. A gazdálkodók 63 (beadás előtti 2. évhez viszonyítva) illetve 72 %-ánál (beadás évéhez viszonyítva) tapasztalható növekedés az árbevételben, ami valószínűsíthető, hogy a nagyobb árbevétel pályázók esetében történt a növekedés.</p> <p>Ugyanezek az adatok a beadás éve szerinti bontásban a következőképpen alakulnak:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 2002-es beadású pályázatok: 226,07 ill. 143,96% -os növekedés, növekedés a gazdálkodók 80 ill. 50%-ánál³ • 2003-as beadású pályázatok: 108,95 ill. 145,86% -os növekedés, növekedés a gazdálkodók 67 ill. 78%-ánál • 2004-es beadású pályázatok: 124,08 ill. 124,14% -os növekedés, növekedés a gazdálkodók 58 ill. 72%-ánál <p>A terv (üzleti terv) és tényadatok összehasonlításából az alábbi következtetések vonhatók le:</p> <p>Az egész mintára a tény/terv arány 102,25%, ez az arány a 2002 -es beadású pályázatoknál 120,59%, a 2003-asoknál 99,62%, míg a 2004-eseknél 100,82%. A fenti számok azt mutatják, hogy az üzleti tervekben a 2002-es beadású pályázatokon kívül viszonylag pontosan jelezték előre a pályázók az árbevétel növekedését.</p>	

³ Az első szám a beadást megelőző második évhez, a második pedig a beadás évéhez viszonyítva mutatja a 2006 -ig elért nettó árbevétel növekedését.

Kérdés	A.I.2. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott beruházások a gazdaságok termelési tényezőinek jobb kihasználásához?
---------------	---

Értékelési szempont	A.I.2-1. A termelési tényező produktivitásának növelése
Mutatók	A.I.2-1.1. Termelési érték a támogatott gazdaságokban (euró/ha, euró/állategység)

Az ágazatonkénti termelési érték meghatározásához szükséges mintát a monitoring adatbázis adta.

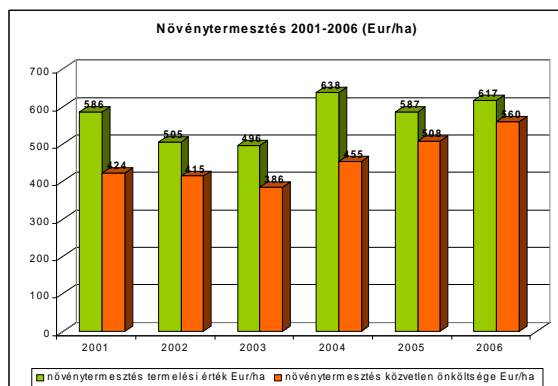
A növénytermesztési ágazat termelési értékeinek meghatározásához az adatbázis gépbeszerzéses pályázatait vizsgáltuk, miután a gépbeszerzés elsődlegesen a növénytermesztési ágazat fejlesztését szolgálta.

131 db projekt adatainak elemzésével 11,3% -os mintát kaptunk (1160 db gépbeszerzés pályázat).

A növénytermesztési ágazat elemzésénél a 10 legjelentősebb növénykultúra termelési adatait külön elemeztük, ezek közül a 3 legnagyobb területen termesztett növény (széles búza, kukorica, napraforgó) adatait jelen pontban külön is ismertetjük. A vizsgált terminus a monitoring adatbázis feltöltöttsége okán a 2001-2006 közötti időszak.

A termelési érték – termelési költség vizsgálata a 10 legjelentősebb növénykultúra súlyozott összesítése alapján:

46. ábra



A kibocsátást a benyújtást megelőző év, illetve az azt követő 5 év adataival kell elemezni, azonban a SAPARD Program késői indulása miatt az elemzési módszert megváltoztattuk.

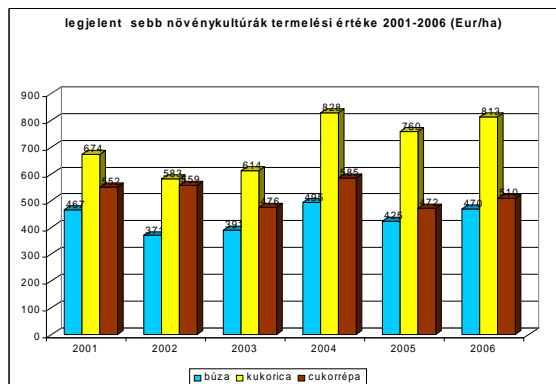
A pályázatok legnagyobb számban 2003-ban, illetve 2004-ben kerültek benyújtásra, ennek megfelelően az ágazat tényadatait 2001-től vizsgáltuk.

Megállapítható, hogy a Programnak köszönhetően megvalósított fejlesztések a növénytermesztés kibocsátásának növekedésében nem játszottak számottevő szerepet. A növénytermesztési ágazat kibocsátása erősen kitett a környezeti feltételeknek.

A 2002-2003-as aszályos évek a termelési érték jelentős visszaesését okozták, míg a kedvező feltételeket adó 2004 év kiemelkedő termelését azóta sem tudta reprodukálni az ágazat. A trend azonban kismértékű emelkedést mutat.

A termelési érték a legnagyobb területen termesztett növénykultúrák vizsgálata alapján hasonló képet mutat.

47. ábra



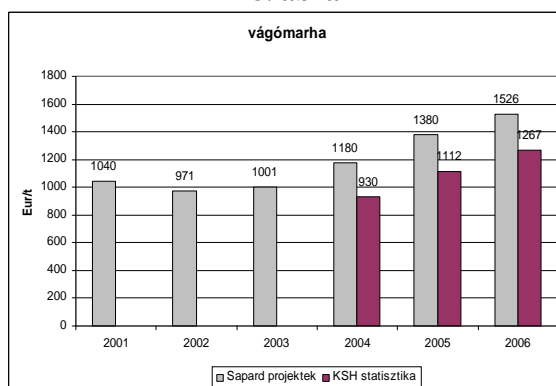
Az állattenyésztési ágazat termelési értékének meghatározásához a monitoring adatbázist használtuk. A kinyert adatokat a KSH hivatalos értékesítési átlagáraihoz hasonlítottuk a 2004 - 2005-2006 években.

Az állattenyésztési ágazatok közül a SAPARD program a szarvasmarha, a sertés, illetve a baromfi ágazat fejlesztéseit támogatta.

A szarvasmarha ágazatban a vágómarha, illetve a tej kibocsátását elemeztük.

A vágómarha termelési értékének megállapításánál a monitoring adatbázisból 26 projekt adatait használtuk fel, ami a SAPARD programban érintett vágó szarvasmarhatartással foglalkozó vállalkozások (176 db) 14,77 %.

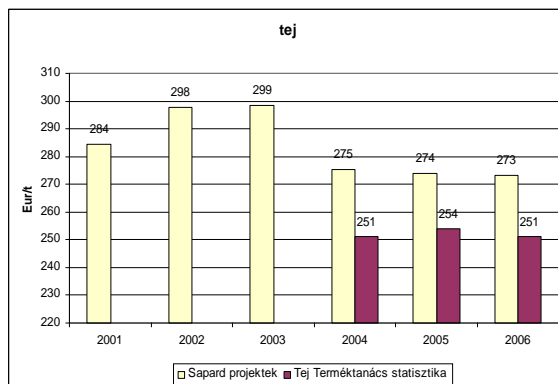
48. ábra



A vágómarhatartást folyamatos termelési érték növekedés jellemzi. 2001 -2006 között 46,7%-kal nőtt a vizsgált minta kibocsátása. Továbbiakban megállapítható, hogy a SAPARD projekteket megvalósító vállalkozások termelési értéke meghaladja az országos átlagot.

A tejtermelő gazdaságok termelési értékének megállapításához 46 projekt adatát használtuk fel. Ez a SAPARD programban részt vevő tejtermelő gazdaságok (158 db) 29,11 %-a.

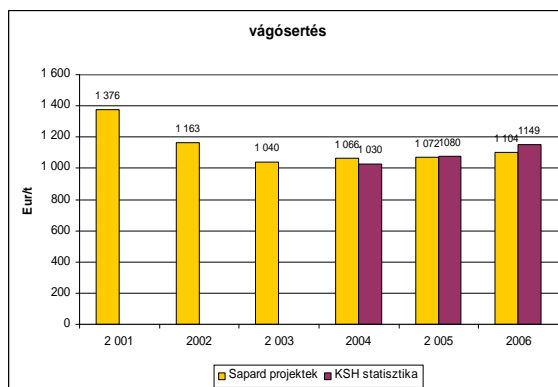
49. ábra



A tejtermelés kibocsátásban 2001-2003 közötti időszakban némi emelkedés mutatkozott, majd 2004-ben hirtelen visszaesés következett be. Azóta az értékesítési átlagárak stagnálása jellemzi az ágazatot. Az értékesítési átlagárak jelen termék esetében is meghaladják az országos átlagot.

A sertés ágazat termelési értékének megállapításához a monitoring adatbázis 44 projektjének adatát használtuk fel. Ez a SAPARD program által érintett vágósertés tartók (151 db) 29,14% -a.

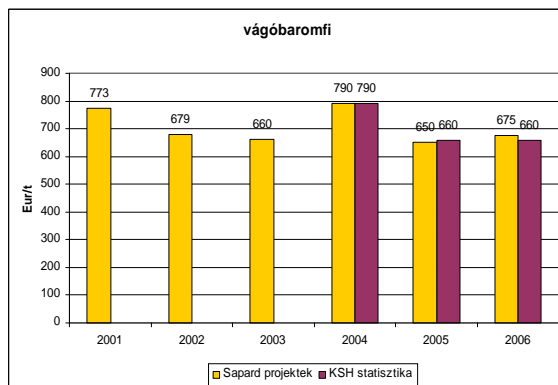
50. ábra



A sertés ágazat kibocsátása a 2001-2003 közötti időszakban jelentős mértékben csökkent, azóta az értékek némi emelkedése jellemzi az ágazatot. A SAPARD projektek értékesítési átlagára közel azonos a hivatalos országos statisztikai átlagakkal.

A vágóbaromfi termelési értékének megállapításához az adatbázis 5 db projektjének adatait elemeztük, amely a SAPARD program által érintett vágóbaromfit tartó gazdaságok (62 db) 8% -a.

51. ábra



A vágóbaromfi ágazat termelési értéke er sen ingadozó. A 2004 . évi kiemelked érték után visszaállt a korábbi 650-670 euró/t értékre.

Az étkezési tojás termelési értékének vizsgálatakor 2 projekt adta az elemzési mintát. Ez a SAPARD program által érintett tojástermel vállalkozások (25 db) 8 %-a. A monitoring adatbázis feltöltöttsége nem tette lehet vé nagyobb minta elemzését.

52. ábra



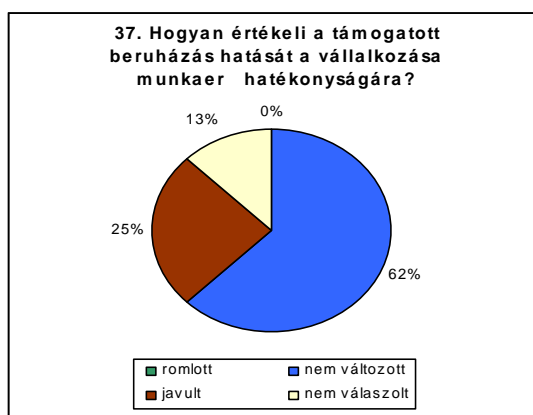
Az étkezési tojás értékesítési árának stagnálására mutatott rá az elemzés. A hivatalos országos étkezési tojásra vonatkozó termelési érték jóval magasabb, mint a vizsgált mintáé. Valószínűsíthető, hogy a vizsgált minta alacsony darabszám miatt az eredmény nem megbízható.

Mutatók

A.I.2-1.2. Munkaóránként el állított termelési érték a támogatott gazdaságokban (€/óra)

Adatforrás hiányában jelen mutató nem értékelhető a monitoring adatok alapján. Azonban a pályázói kérd ívekben megkérdezett vállalkozások 25% -a szerint javult a gazdasága munkaer hatékonysága.

53. ábra



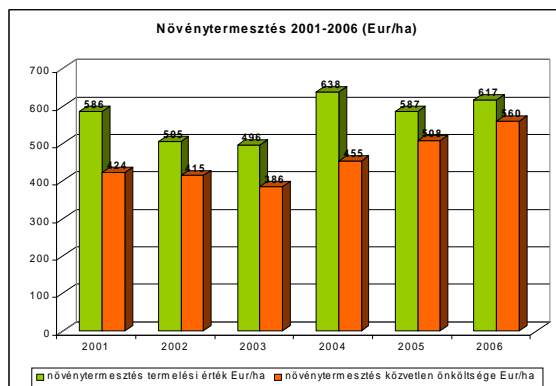
Mutatók

A.I.2-1.3. Költség (közvetlen ráfordítások) per alaptermék egység a támogatott gazdaságokban

A termelési költségek vizsgálatakor a növénytermesztésben a termelési értékeknél használt mintát alkalmaztuk.

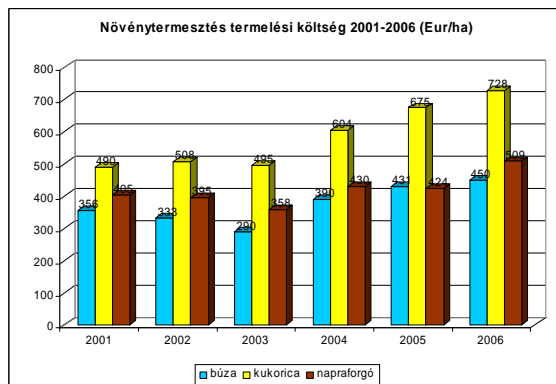
A termelési költség vizsgálata a 10 legjelentősebb növénykultúra súlyozott összesítése alapján:

54. ábra



Termelési költségek a legnagyobb területen termesztett növénykultúrák vizsgálata alapján:

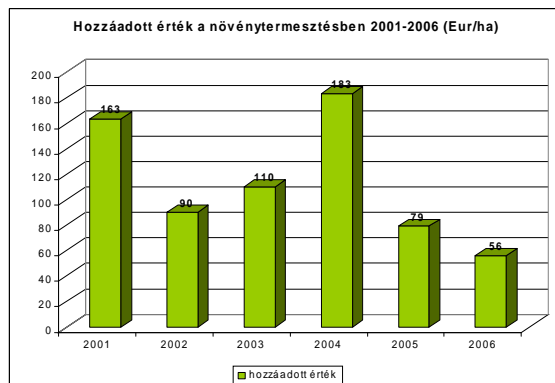
55. ábra



A növénytermesztési ágazat termelési költsége rendszeresen kismértékű emelkedést mutat. Ez vélhetően – a takarmányozási költségeken keresztül – kihat az állattenyésztési ágazat termelési költségének emelkedésére is, adatforrás hiányában azonban annak elemzése nem lehetséges.

Hozzáadott érték számítás a 10 legjelentősebb növénykultúra súlyozott összesítése alapján:

56. ábra



A növénytermesztési ágazat hozzáadott értékét évenkénti jelentős változások jellemzik, amelyek ingadozóak, nem figyelhető meg trendek.

Kérdés	A.I.3. Milyen mértékben javítja a támogatott beruházás az EU normáknak megfelelő agrártermékek minőségét?
Értékelési szempont	A.I.3-1. Az agrártermékek minősége az Európai Unió szabványainak megfelelően javult.
Mutató	A.I.3-1-1. A támogatott gazdaságokban a minőség tanúsítási címkével ellátott termékek aránya (%)
<p>A beruházás intézkedésre vonatkozó pályázói kérdéseken adott válaszok alapján a gazdálkodók 79%-ánál a Program hozzájárult a termékminőség javításához.</p> <p>A válaszok alapján a gazdálkodóknak azonban sajnos csak 67%-a ismer létező minőség tanúsítási rendszereket, és csupán a termékek 13%-a értékesít minőség tanúsítvánnyal ellátott árut. Ezen gazdálkodók termékszerkezetében a minőség tanúsítvánnyal ellátott termékek aránya 59 %-ot tett ki a támogatott beruházás előtt, és ez az arány 66% -ra nőtt a beruházás utáni időszakra (ezekről az adatokról mindössze 8 válaszadó nyilatkozott értékelhetően a kérdéseken).</p>	
(a) amelyek megfelelnek az EU ételminőség minőségi szabványainak (%)	
<p>A támogatott gazdaságok teljes köre meg kell, hogy feleljen az EU ételminőség minőségi szabványainak, mert ez a feltétel a támogatás jogosultsági kritériumai közé tartozott. A kedvezményezett gazdaságnak legkésőbb a beruházás megvalósítása után meg kell felelnie a fenti követelményeknek.</p> <p>A kérdésválaszok alapján (10 értékelhető válasz az adott kérdésre) a minőség tanúsítvánnyal ellátott áruk körében az EU termékminőségi előírásainak megfelelő áruk aránya 89 %-ot tett ki a támogatott beruházás előtt, és ez az arány 93%-ra nőtt a beruházás utáni időszakra.</p>	
(b) minősített biogazdálkodásból származó termékek aránya (%)	
<p>Minőségi biogazdálkodásból származó terméket a kérdésekre választ adó termékek csupán 2% -a értékesít. A biotermék termékszerkezetben képviselt aránya esetében nem kaptunk értékelhető választ egyetlen válaszadótól sem.</p>	

Kérdés	A.I.4. Milyen mértékben javították a támogatott beruházások a termelési feltételeket az Európai Unió szabványainak megfelel jobb munkakörülmények vonatkozásában?
Értékelési szempontok	A.I.4-1. A munkakörülmények javultak
Mutatók	A.I.4-1.1. Támogatott gazdaságok aránya, amelyek fejlesztéseikkel az Európai Unió munkahelyi egészségügyi és biztonsági követelményeinek való megfelelést javítják (%)
<p>A kérdésvetési felmérés válaszadóinak 7%-ánál a munkakörülmények már a beruházás előtt is teljes mértékben megfeleltek az EU normáknak, s ugyanúgy csupán 7% állítja, hogy a megvalósult beruházás nem segítette ennek a célnak az elérését.</p> <p>A gazdálkodók többsége (57%) úgy érzi, hogy részben javult az általános munkakörnyezet, s 21%-uk nyilatkozott jelentős pozitív változásról.</p> <p>Az időközi értékelés alapján az addig már támogatott vállalkozások mindössze 17%-ának üzleti tervében szerepelt a munka-, egészségügyi- és biztonsági körülmények javítása. A kérdésvetési felmérés alapján – örömdetesesen – ennél nagyobb arányban járult hozzá a Program a körülmények javulásához.</p>	

Kérdés	A.I.5. Milyen mértékben javították a támogatott beruházások a termelési feltételeket az Európai Unió szabványainak megfelelő állatjóléti szempontok alapján?
Értékelési szempont	A.I.5-1. Az állatvédelem javult
Mutatók	A.I.5-1.1. Az EU állatjóléti szabványainak megfelelő támogatott gazdaságok aránya (%);
<p>Magyarország uniós csatlakozásának időpontjában az összes állattartó telep közül csupán 21 db ketreces tojótyúk tartó telep kapott derogációt, mivel nem felelt meg az EU állatvédelmi szabványainak. Ezeknek a telepeknek csaknem fele az azóta eltelt időszakban bezárt, 13 db pedig folyamatosan fejleszt. A derogációs időszak 2009. december 31-én jár le, amely időpontban minden állattartó teleprek, köztük a támogatott gazdaságoknak is teljes mértékben meg kell felelniük az EU állatvédelmi szabványainak.</p> <p>A kért arány tehát 100%.</p>	
Mutatók	A.I.5-1.2. A támogatott gazdaságokban az EU szabványoknak megfelelő állatférhelyeken tartott állatok aránya (%).
<p>A fenti válasz alapján a támogatott gazdaságokban, legalábbis a fejlesztés megvalósítása után, az összes működő állatférhelyek (100%) meg kell felelnie az EU szabványoknak, hiszen a működési engedélyt telep szinten adják meg.</p>	

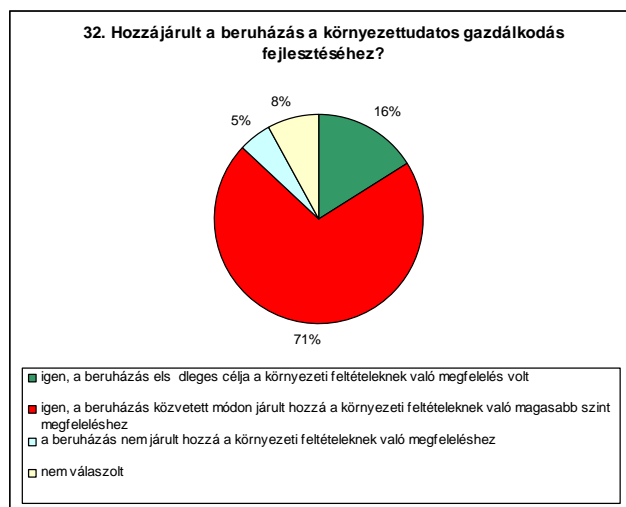
Kérdés	A.I.6. Milyen mértékben tették lehetővé a támogatott beruházások a környezetbarát gazdálkodást?
---------------	--

Értékelési szempont	A.I.6-1. A környezetvédelmi szempontok integrálása a gazdasági beruházásaiba
----------------------------	---

Mutató	A.I.6-1.1. Környezeti feltételek javítását eredményező fejlesztéseket bevezető támogatott gazdaságok aránya, (%)
---------------	---

A kérdések alapján a megkérdezettek 16%-ánál a beruházás elsődleges célja a környezeti feltételeknek való megfelelés volt, míg 71%-uknál a beruházás közvetetten segítette el ezt a célt. Csak 5% a megkérdezettek 5%-a mondta, hogy ezen a téren a beruházás nem hozott fejlődést.

57. ábra



(a) ahol a beruházás közvetlen célja a környezeti feltételek javítása

16%

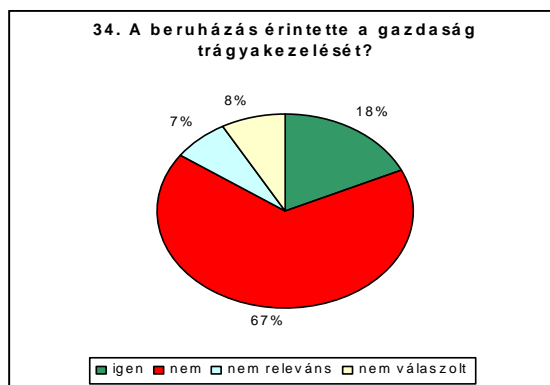
(b) ahol ez csak járulékos hatású (pl. a fentebb említett gazdasági célokra beszerzett új gépek miatt)

71%

(c) amely a hulladék és a trágyafelesleg kezelésére vonatkozik (%)

Az időközti értékelés arról számolt be, hogy az állattenyésztési ágazatban (elsősorban a sertés és a szarvasmarha ágazatban) támogatott vállalkozások 17%-ának beruházása irányult a trágyatárolás javítására. Az ex-post értékelés keretén belül a kérdésvízes felmérésre érkezett válaszok hasonló képet mutatnak. A megkérdezettek 18%-ánál érintette a beruházás a trágyakezelést.

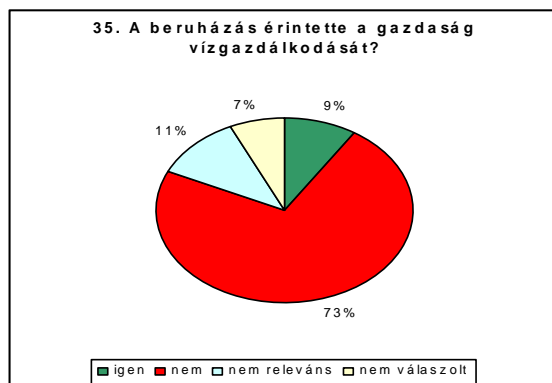
58. ábra



(d) amely a gazdaság vízgazdálkodására vonatkozik (%)

9%

59. ábra



(e) amely más kedvező gazdálkodási gyakorlatra/rendszerre vonatkozik (%)

25%

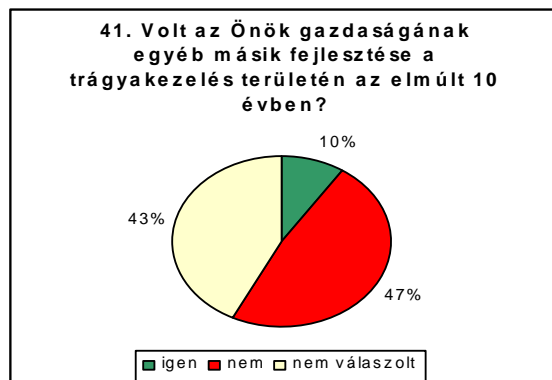
Értékelési szempont A.I.6-2. Az istállótrágya tárolásának és kiszórásának javítása

Mutató A.I.6-2.1. A trágyatárolást és trágyakijuttatást megvalósító támogatott gazdaságok aránya (%)

A mutató módosítása vált szükségessé annak érdekében, hogy könnyebben értelmezhető legyen a SAPARD Program szerepe a trágyakezelés fejlesztése területén.

A megkérdezettek 10 %-a hajtott végre fejlesztést a trágyakezelés területén az elmúlt 10 évben.

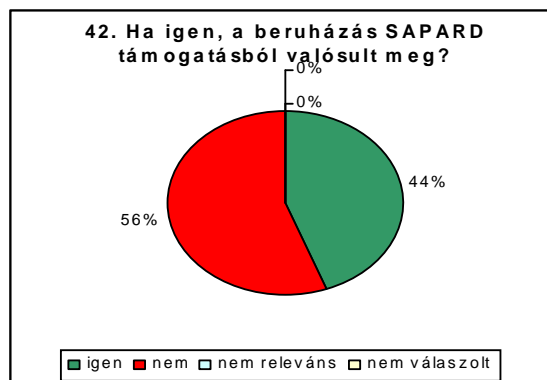
60. ábra



(a) amelyekből a támogatással társfinanszírozottak aránya (%)

Az elmúlt 10 évben a trágyakezelés területén fejlesztést végrehajtottak 44 %-a a SAPARD program támogatásával hajtott végre a szükséges fejlesztést.

61. ábra



(b) amelyekből a tárolás (%)

A kérdések értékelése alapján az elmúlt 10 év trágyakezelési fejlesztéseinek 67 %-a a trágyatárolás területén valósult meg.

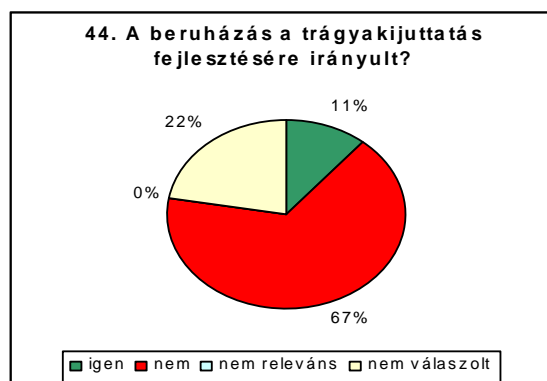
62. ábra



(c) amelyekből a kijuttatás (%)

A kérdések értékelése alapján az elmúlt 10 év trágyakezelési fejlesztéseinek 11 %-a a trágyakijuttatás területén valósult meg.

63. ábra



A.I.6-2.2. Azoknak a támogatott gazdaságoknak az aránya, amelyek megfelelnek a szerves trágyára vonatkozó EU követelményeknek (%)

A kérdések alapján a támogatott gazdaságok között 40-ről 46%-ra nőtt azoknak a száma, amelyek teljes mértékben megfelelnek a szerves trágyára vonatkozó EU követelményeknek. Rájuk kívül további 30% a SAPARD Programból támogatott fejlesztés után legalább részben megfelel ezeknek az előírásoknak.

3.4.1.2. Mez gazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének támogatása

Az intézkedés célrendszere

Az intézkedés a 2002 szeptemberében akkreditált négy intézkedés egyike. A pályázat els meghirdetésére 2002. szeptember 25-én került sor, majd további két alkalommal került meghirdetésre a pályázat, amelyre a végs benyújtási határid 2004. április 30. volt. Az intézkedés célrendszere a négy alábbi pillérre támaszkodik:

- piaci hatékonyság növelése ;
- az EU mez gazdasági termékfeldolgozásra vonatkozó el írásainak való megfelelés ;
- a termékek feldolgozása során okozott környezeti terhelés csökkentése ;
- foglalkoztatottság, munkahelyek meg rzése és új munkahely ek teremtése ;

A fentieknek megfelel en a felhasznált támogatás f prioritásai az alábbiak voltak:

1. Az el írásoknak való megfelelés
 - az élelmiszerbiztonság, az EU higiéniai el írásainak való megfelelés technikai feltételeinek megteremtése ;
 - a környezetvédelem, a hulladékgazdálkodás korszer sítése, feltételeinek javítása ;
 - az EU állatvédelmi el írásainak teljesítése ;
2. A versenyképesség és a min ség javítása
 - a versenyképesség javítása a technológia fejlesztése és a termékek min ségi színvonalának növelése révén ;

Az intézkedés relevanciája

A program helyzetfeltáró része egyértelm en alátámasztja az intézkedés szükségességét: a hazai üzemsztruktúra „átmeneti állapota” szükségessé teszi a beruházások folytatását, amely el segítheti a piaci pozíciók átrendez dése révén elszenvedett korábbi veszteségek kiküszöbölését. A kimutatható t kehiány azonban gátolja e fejlesztési tevékenységeket, a feldolgozók önmaguk nem képesek a szükséges m szakai fejlesztések megvalósítására. Emellett a mez gazdasági és halászati termékek feldolgozása terén m köd kis- és középvállalkozások jelent s része nem, vagy csak részben felelt meg az élelmiszerbiztonsági, higiéniai és környezetvédelmi el írásoknak, amely szintén a versenyhátrányt er síti az uniós piacokon.

Kedvezményezettek köre

Jogosultak voltak a pályázaton részt venni mindazon természetes és jogi személyek, valamint jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok és társulásaik, amelyek els dleges termékek feldolgozását végzik az alábbi területeken:

- marha-, borjú-, sertés- és egyéb húsok;
- baromfi;
- tej, tejtermék;

- tojás;
- bor;
- zöldség-gyümölcs;
- halászati termékek;

Kiemelend , hogy bár a pályázóknak üzleti tervvel kellett igazolniuk a vállalkozás életképességét, de konkrét, méret szerinti lehatárolása nem volt a kedvezményezett körnek. Ez az eredmények tekintetében felveti a hosszú távú fenntarthatóság kérdését, erre a lezárt projektek kedvezményezettjeinek vizsgálatánál vissza is térünk.

A fentiekén túlmen en a jogosultság feltételei egyebek mellett az alábbiak voltak:

- amennyiben a projektet termel m ködtette, úgy a felhasznált alapanyag több mint 20% -át más els dleges termel t l kellett beszereznie ;
- a vállalkozás fejlesztéssel érintett részének a beruházás befejezésének id pontjára meg kellett felelni a vonatkozó közösségi élelmiszerbizto nsági, higiéniai, környezetvédelmi és állatjóléti el írásoknak ;
- rendelkezni kellett a területileg illetékes állategészségügyi és környezetvédelmi hatóságnak a projektre vonatkozó szakvéleményével ;
- rendelkezni kellett a vállalkozás gazdasági életképességét igazoló üzleti tervvel, amely bizonyítja, hogy a tervezett beruházás támogatás nélkül nem valósítható meg .

A SAPARD Terv 2003. évi módosítása alapján nem volt támogatható a folyadék -tej feldolgozó, tejpor, kazein és vaj el állító valamint sertés -, marha- és baromfivágó kapacitás b vítése, csak abban az esetben, ha országos szinten nem növekszik a feldolgozó kapacitás.

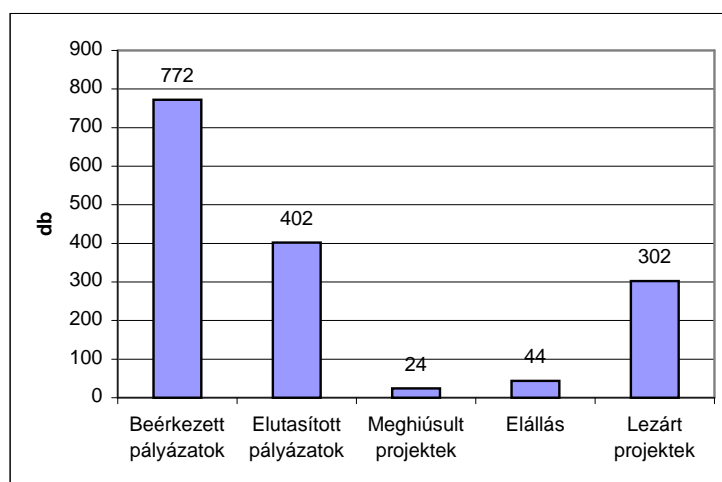
Emellett 2003-ban a korábbi legfeljebb 100 millió Ft-os támogatási értékhatár 250 millió forintra emelkedett. Ennek oka, hogy az EU el írások teljesítése, valamint a versenyképesség növelésének fokozottabb igénye miatt növekedett a beruházások költsége, különösen a környezetvédelmi beruházások területén. A projektek összköltségének ilyen nagyarányú megemelése mindenképp a nagyobb, t keer sebb v állalkozásoknak kedvezett.

2004-ben pontosításokra, kiegészítésekre került sor a malomipari termékek gyártása, haszonállat-eledel gyártása és a sz l feldolgozás és borkészítés területén .

Benyújtott és támogatott projektek

Az intézkedésre 772 db pályázat érkezett be, amely az összes beérkezett pályázat 9% -át teszi ki. Az intézkedésre beérkezett pályázatok összes támogatási igénye 164 .570.446 euró volt, amely a SAPARD Programra beérkezett összes pályázat támogatási igényének 19% -át fedi le. A 772 db beérkezett pályázatból 370 db projekt támogatásáról született döntés az intézkedés keretében. A támogatott projektek teljes elfogadott költségvetése 205 .500.282 euró volt, a hozzájuk kapcsolódó támogatási igény pedig 79. 629.656 euró.

64. ábra: A beérkezett, elutasított és végül támogatott pályázatok száma



Az elutasított pályázatok számát tekintve az intézkedés 402 db (a beadott pályázatok 52% -a) elutasított pályázattal a 'beruházás', a 'falufejlesztés' és a "vidéki infrastruktúra fejlesztése" intézkedések után a negyedik helyen áll, az elutasított pályázatok támogatási igénye 84.940.790 euró volt.

Az elutasítás okai és megoszlása:

- 166 db pályázat – forráshiány;
- 82 db pályázat – hiányosság;
- 64 db pályázat – jogosulatlanság;
- 13 pályázat – életképtelenség;
- 13 pályázat – nem megfelel költségvetés;
- 35 esetben a pályázó döntött úgy, hogy visszavonja pályázatát ;
- 3 pályázat határidőn túl került benyújtásra ;
- 2 esetben a helyszíni szemle igazolt jogosulatlanságot ;
- 2 pályázat – helytelen adatközlés;
- 2 pályázót nem teljesítette a kért módosításokat ;
- 20 pályázat esetében egyéb okok miatt került sor elutasításra ;

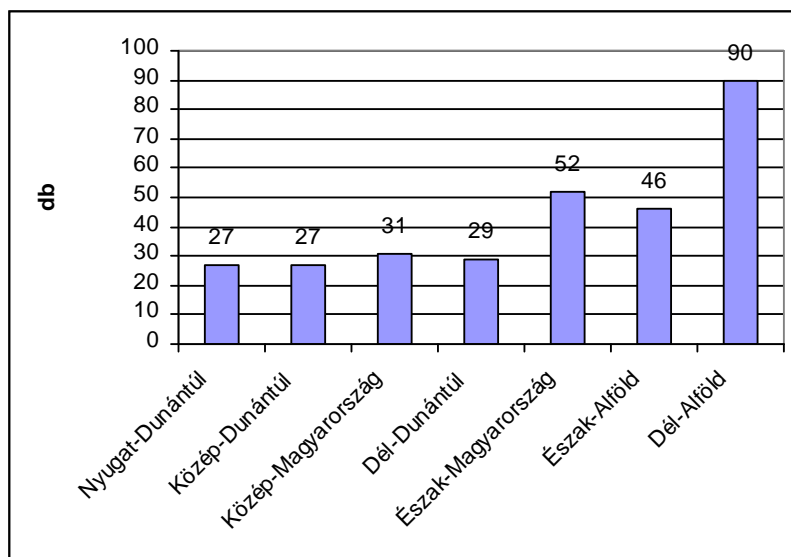
A támogatott projektek közül 302 került lezárásra, a többi 68 projektből 24 esetben meghiúsult a projekt, további 44 esetben a kedvezményezett vagy az MVH állt el a szerződéskötéstől. Az elfogadott projekteken belül a megvalósításra/lezárásra nem került projektek darabszáma és támogatási igénye egyaránt 18% körüli arányt képvisel.

Az intézkedésen belül szembe nem eső magas arányt képviselnek az elállással vagy meghiúsulással zárult projektek. Amint arra az intézményi interjúkon figyelmünket felhívták, ennek okai között bizonyos esetekben a rosszhiszemű pályázói magatartás is fellelhető. Az intézkedés keretében egyes esetekben az újonnan létrehozott cégek (projektcégek) egy része a projekt részbeni vagy teljes megvalósítása, illetve a támogatási összegek részbeni vagy teljes lehívása után – esetleg tulajdonosváltásokat követően – megszűnt. A meghiúsulások oka legtöbbször, hogy a nehezedő gazdasági környezet, illetve a bizonytalan piaci viszonyok miatt (pl madárinfluenza megjelenésének hatása a baromfi szektorra) a támogatott cégek pénzügyi

helyzete romlott, így sokuk ellen cs deljárást kezdeményeztek. A legtöbb elállás és meghiusulás a marha, sertés és egyéb húsok feldolgozása alintézkedés keretén belül történt, amelyen belül a legnagyobb problémák a sertéshús el állítás és értékesítés területén jelentkeznek.

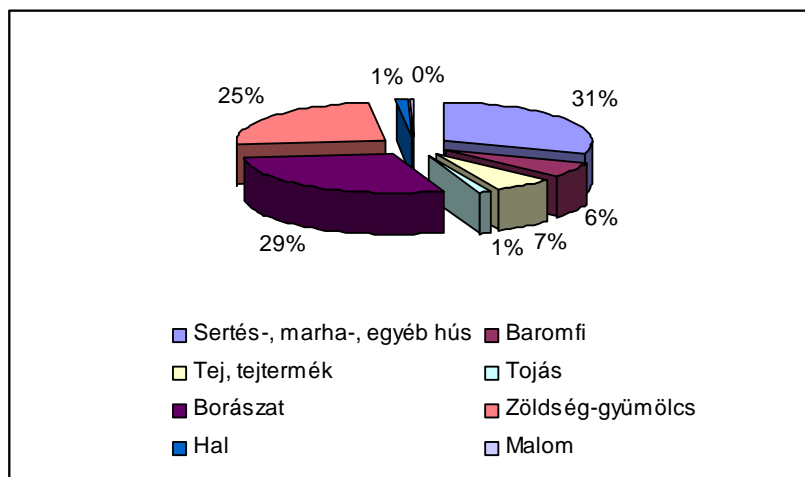
A lezárt projektek teljes elfogadott költségvetése 170.784.405 euró, míg támogatási igényük 65.836.788 euró volt. A projektek régióinkénti megoszlása természetesen nem volt egyenletes. A projektek majdnem 30%-a, összesen 90 db a dél-alföldi régióból érkezett, emellett az észak-alföldi (46 db) és az észak-magyarországi régió (52 db) teljesített az átlag felett, így a három keleti régióból származott az összes lezárt projekt 62% -a.

65. ábra: A lezárt projektek régióinkénti megoszlása



Az intézkedésen belül a fejlesztési területek közötti arányt az alábbi ábra szemlélteti, amelyen látható, hogy a sertés-, marha-, egyéb hús, valamint a zöldség-gyümölcs feldolgozás és a bortermelés együttesen az összes leáruult projektek több, mint négyötödét, azaz 85% -át lefedi.

66. ábra: A lezárt pályázatok fejlesztési területek közötti megoszlása



A fenti megoszlásban a baromfi ágazat szerény szereplése lehet meglepő, bár ezt némileg indokolja a program futásával párhuzamosan újra és újra megjelenő és rendszeres piaci zavarokat, így kiszámíthatatlanságot is okozó madárinfluenza. A sertés-, marha-, egyéb hús ágazat viszont annak ellenére a legnagyobb arányt képviseli, hogy itt sem volt megengedett a többletkapacitás létrehozatala. Kijelenthető, hogy ezen területen jelentős piaci átrendeződések zajlottak, hiszen a támogatás eredményeképpen kiépülő többletkapacitások más kapacitások megszüntetését jelentették. A tejipar esetében pedig éppen a kapacitáskorlát megléte lehetett a kiskapacitású részvétel egyik magyarázata. A malomipar esetében feltüntetett 0%-os kerekített érték mindössze egy lezárt projektet takar.

17. táblázat: A mez gazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének támogatása intézkedés lezárt pályázatainak bontása alintézkedésenként, régióként és évenként

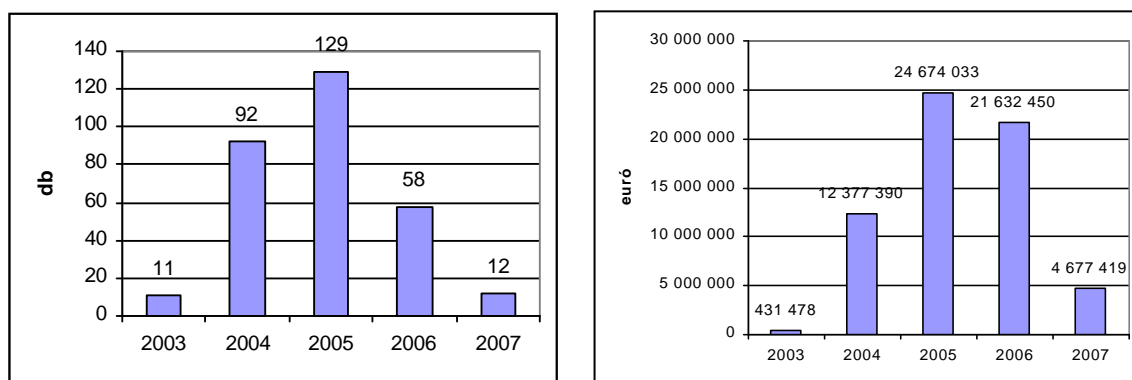
Régió	Alintézkedés	2003		2004		2005		2006		2007		2000-2007	
		Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat összesen (db)	Kifizetett támogatás összesen (euró)
DA		1	26.643	27	3.200.445	43	8.513.604	17	5.819.129	2	783.686	90	18.343.507
DD		2	109.457	10	1.172.613	15	2.840.323	2	1.200.863	0	0	29	5.323.256
ÉÁ		2	45.827	20	3.906.419	10	2.026.171	9	4.665.848	5	2.234.280	46	12.878.545
ÉM		4	56.312	9	750.753	20	2.659.214	17	5.666.271	2	534.484	52	9.667.034
KD		0	0	5	762.939	11	1.809.697	9	3.474.129	2	1.075.052	27	7.121.817
KM		0	0	13	1.924.273	16	4.493.336	2	407.702	0	0	31	6.825.311
NyD		2	193.239	8	659.948	14	2.331.688	2	398.508	1	49.917	27	3.633.300
	Összesen	11	431 478	92	12 377 390	129	24 674 033	58	21 632 450	12	4 677 419	302	63 792 770

Forrás: MVH adatbázis, 2007. október 02.

A projektek id belı ütemezése

Az összes lezárt projekt 4% -ának megvalósítása fejez dött be 2003-ban, 2004-ben 30%, 2005-ben 43%, 2006-ban 19%, míg 2007-ben 4%. A pályázatkezelés folyamatosan küzdött a csúszásokkal, a kifizetések pedig elhúzódóak voltak, ahogyan azt a kérd íves válaszok is jelezték.

67. ábra: Az egyes években lezárt projektek száma, valamint a lezárt projektekre kifizetett támogatási összegek

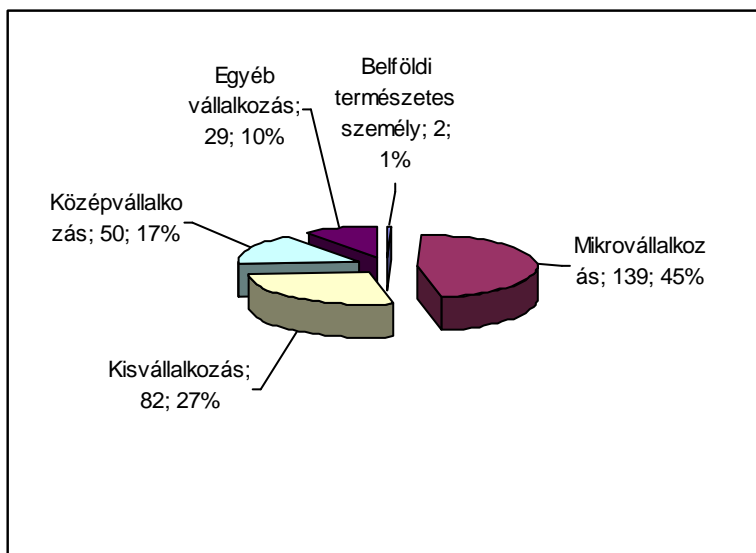


A fenti ábrák összevetéséb l jól látható, hogy jellemz en a nagyobb volumen beruházások fejez dtek be kés bb, hiszen míg a 2004-ben és 2005-ben a lezárt projektekre kifizetett támogatási összeg átlagosan 134 537 illetve 191 272 euró volt, addig ez 2006-ban és 2007-ben mintegy megduplázódott, 372 973 illetve 389 784 euróra. Természetesen e jelenség teljesen életszer , hiszen a nagyobb fejlesztések hosszabb el készítési, gyártási, üzembe állítási, tesztüzemi, stb. id t igényelnek.

Kedvezményezettek szerinti megoszlás

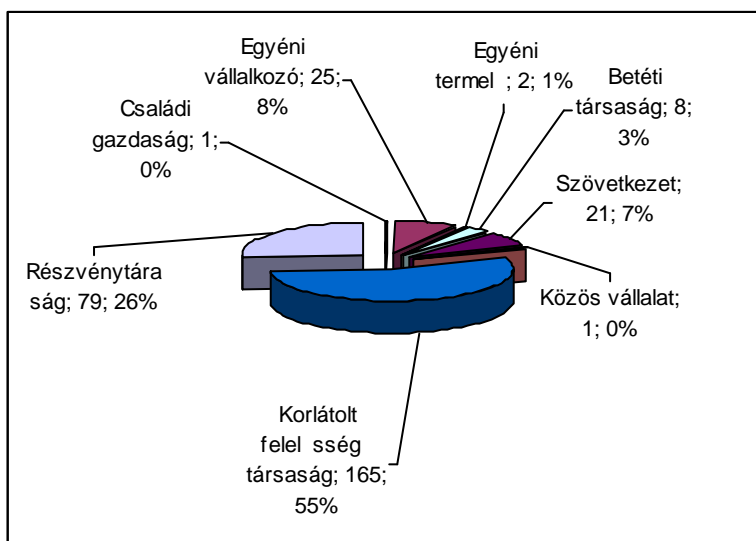
A kedvezményezettek min sítési kód és méret szerinti megoszlása az alábbiak szerint alakult:

68. ábra: A lezárult projektek kedvezményezettjeinek méret szerinti megoszlása



Mint látható, a lezárult projektek kedvezményezettjei közt meghatározó volt a mikro- és kisvállalkozások részvétele. Ez is alátámasztja a tényt, hogy minél kisebb egy vállalkozás mérete, annál valószínűbb az alult késítettség, azaz annál nagyobb szerepe van a támogatási programoknak a beruházások finanszírozásában. Ám a mikrovállalkozások (legfeljebb 10 fős alkalmazotti létszám) ilyen arányú szereplése még így is meglepő lehet. A piaci folyamatokat figyelembe véve nagy biztonsággal kijelenthetjük, hogy ezek a vállalkozások vagy a gyors megteremtés, növekedés vagy a versenypiaci viszonyok közötti életképtelenség és megszűnés a sorsa. Későbbi vizsgálat tárgya lehet, hogy a támogatott mikrovállalkozások közül hány éli meg a kötelező fenntartási időszak végét.

69. ábra: A lezárult projektek kedvezményezettjeinek szervezeti forma szerinti megoszlása



Az intézkedés legfőbb kedvezményezettjei – az intézkedés jellegénél és magas projekt költségeknél fogva – a jogi személyiségű társas vállalkozások, különösen a korlátolt felelősségű társaságok és részvénytársaságok, akiknek támogatások iránti abszorpciós képességét mutatja, hogy míg csak teszik ki a kedvezményezettek 81%-át, az intézkedésre kifizetett támogatások 91%-át „vitték el”. Mindazonáltal megjegyezzük, hogy a fenti két ábra összevetéséből egyértelműen következik, hogy a kft-k szignifikáns része biztosan legfeljebb 10 főt foglalkoztató mikrovállalkozás volt.

A részletes kedvezményezetti megoszlást, projektmérettel, támogatási összegekkel a 18. táblázat mutatja be.

18. táblázat: Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése 114 – kedvezményezett megoszlás

Gazdálkodási forma	Lezárt pályázat (db)	%	Támogatás (euró)	%	Össz projektméret (euró)	%	Kifizetett összeg (euró)	%	Átlagos projektméret (euró)
családi gazdaság	1	0	27 850	0	69 625	0	27 516	0	69 625
egyéni vállalkozó	25	8	1 708 582	3	4 271 508	3	1 624 910	3	170 860
egyéni termelő	2	1	228 420	0	571 051	0	228 420	0	285 526
betéti társaság	8	3	976 268	1	2 637 148	2	971 982	2	329 644
szövetkezet	21	7	2 958 739	4	7 431 308	4	2 859 709	4	353 872
közös vállalat	1	0	152 246	0	380 615	0	148 993	0	380 615
korlátolt felelősségtársaság	165	55	36 128 911	55	92 571 425	54	35 017 031	55	561 039
részvénytársaság	79	26	23 655 772	36	62 851 723	37	22 914 209	36	795 591
összesen	302	100	65 836 788	100	170 784 405	100	63 792 770	100	565 511
Minősítés	Lezárt pályázat (db)	%	Támogatás (euró)	%	Össz projektméret (euró)	%	Kifizetett összeg (euró)	%	Átlagos projektméret (euró)
belföldi természetes személy	2	1	228 420	0	571 051	0	228 420	0	285 526
mikrovállalkozás	139	46	20 015 609	30	51 343 985	30	19 046 434	30	369 381
kisvállalkozás	82	27	20 870 909	32	53 389 922	31	20 307 868	32	651 097
középvállalkozás	50	17	11 141 264	17	29 478 029	17	10 934 331	17	589 561
egyéb vállalkozás	29	10	13 580 585	21	36 001 417	21	13 275 717	21	1 241 428
összesen	302	100	65 836 788	100	170 784 405	100	63 792 770	100	565 511

Összefoglalás, következtetések

Az intézkedés keretében meglehetősen nagy elutasítási arány jelentkezett a beérkezett pályázatokra vetítve. Az elutasításoknak csak mintegy 40% -át magyarázza a forráshiány, a többi szakmai vagy adminisztratív okokra vezethető vissza. A támogatott pályázatokból is igen nagy volt a megíiusulás/elállás aránya, amely részben betudható a csupán egy bizonyos fejlesztési tevékenységre szervezett projektcégek megjelenésének. Emellett a relatíve kisösszegű támogatások esetén is jelentkezett túlzott adminisztrációs kötelezettség szintén akadályozta a nyertes pályázatok megvalósulását.

A lezárult 302 projekt jelentős részét, mintegy 73% -át, mikro- és kisvállalkozások valósították meg. Így egyrészt valóban a leginkább alult készített réteg jutott beruházási támogatáshoz, de ez egyúttal a hosszú távú fennmaradás tekintetében a legkockázatosabb vállalkozói kör is.

A.II.1. Milyen mértékben segítették a támogatott beruházások a mezőgazdasági és halászati termékek hozzáadott értékének növekedését a termékek racionalizált és javított feldolgozásán keresztül?

A termékek racionalizált és javított feldolgozásának eredményei elsősorban a fajlagos termelési költségek alakulásában és az új piaci lehetőségek kihasználásában nyilvánultak meg. Felméréseink mindkét területen egyértelműen pozitív visszajelzést adtak. Kisebbségi mértékben ugyan, de ugyanez elmondható a kapacitások kihasználtságának javulásáról is, míg a hozzáadott érték növekedés nem volt jelentős. Mindezek arra engednek következtetni, hogy a termékek átlagos feldolgozottsági szintje nem változott jelentősen, ám minőségük, illetve elállásuk erőforrásigénye terén pozitív elmozdulás történt.

A.II.2. Milyen mértékben segítették a támogatott beruházások a mezőgazdasági termékek hozzáadott értékének és versenyképességének növekedését a minőségjavítás révén?

A termékek minőségjavulása egyértelműen a minőségi homogenitás felé mozdította el a feldolgozó üzemeket, ráadásul a kedvezményezettek majdné kétharmada a fejlesztés hatására felelt meg az EU termékminőségi követelményeinek, így – figyelembe véve a SAPARD elcsatlakozási mivoltát – a Program e tekintetben jelentős eredményeket hozott az egyes kedvezményezettek számára.

A.II.3. Milyen mértékben javították a támogatott beruházások az egészségügyi és szociális feltételeket és az Európai Unió szabványainak való megfelelést?

Az egyértelműen pozitív hatás igazolható az élelmiszerbiztonság, munkahelyi biztonság és higiénia valamint az állatjóllét területén is, e tekintetben is számos kedvezményezettnek volt segítségére a támogatásból megvalósított fejlesztés a megfeleléshez.

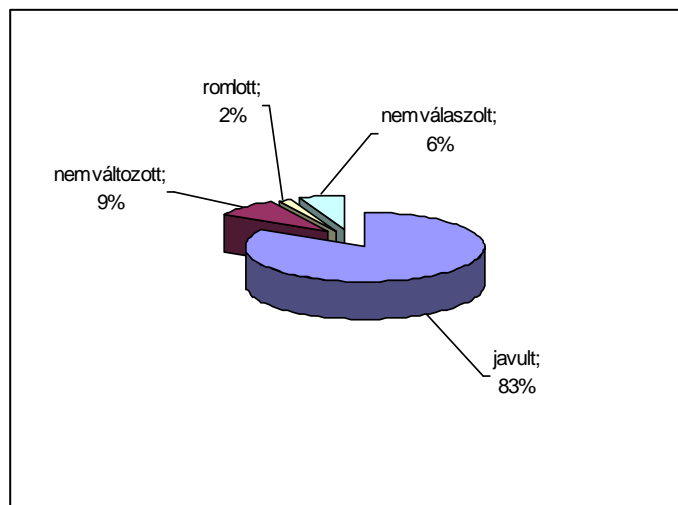
A.II.4. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott beruházások a környezetvédelemhez?

A környezetvédelmi szempontokat vizsgálva kisebb hatást mérhetünk, a projektek elsősorban a termelési technológiára koncentráltak, kevesebb teret hagyva a környezeti szempontok érvényesülésének. Ennek oka egyrészt a termelési technológiai színvonal emelésének elodázhatatlan igényében keresendő, másrészt a környezetvédelmi jellegű fejlesztések jellemzően hosszabb megtérülési időt kínálnak, így a jelentős saját erővel működő konstrukciók nem jelentenek megfelelő motivációt a kedvezményezettek számára a fejlesztésekhez.

A.II.5. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott beruházások az élelmiszer feldolgozó ipar átalakulásához az érintett ágazatban az uniós piaci versenyképesség eléréséhez?

A pályázói kérdőívek azon kérdésére adott válaszok alapján, hogy „Javult-e a vállalkozásának versenyképessége a támogatás hatására?” elmondható, hogy a támogatott fejlesztések többségénél a támogatás pozitív hatással volt a vállalkozás versenyképességére.

70. ábra: A versenyképesség alakulása a támogatott vállalkozásoknál



Összefoglalóan megállapítható, hogy a piaci szereplők körében nagy érdeklődés volt tapasztalható a konstrukció iránt, még akkor is, ha a pályázók elsősorban csak a meglévő termék-elállítási technológiák modernizációját látták benne, kevésbé a termékskála megújításának, bővítésének lehetőségét. A Program a rendelkezésre álló szűk forrásokkal csak elindítani tudott egy jó irányt, de szükség van a fejlesztési területen további támogatási lehetőségekre (ez a cél az AVOP és az ÚMVP intézkedéseiben meg is jelent). A kedvezményezett kör tagolása, szerése, újragondolás a mindenképp hasznos lehet a jövőbeni hasonló konstrukciók esetében.

Kérdés	A.II.1. Milyen mértékben segítették a támogatott beruházások a mez gazdasági és halászati termékek hozzáadott értékének növekedését a termékek racionalizált és javított feldolgozásán keresztül?
Értékelési szempont	A.II.1-1. Ésszer sített eljárások és a támogatott feldolgozó és marketing vonalak termelési tényez inek jobb kihasználása
Mutató	A.II.1-1.1. Kapacitás kihasználás a támogatott feldolgozó és értékesít termelési egységekben (arány)
<p>Az értékel csoport a kérdésre csupán az elvégzett kérd íves felmérés alapján tud részleges választ adni, mivel a kapacitások fejlesztés el tti és utáni alakulásáról a pályázati dokumentációból kellett volna adatokat beszerezni, amely adatokat a monitoring rendszer nem rögzít, külön adatgy jtés viszont nem történt. Így a mintára elvégzett pontos kalkulációk elvégzésére nem nyílt lehet ségünk.</p> <p>A kérd íves felmérésben e kérdésre válaszadók (32 f) 22,1% -ánál n tt jelent sen a kapacitás-kihasználtság a fejlesztés befejezését követ en. Ugyanerr l 33,8% nyilatkozott úgy, hogy csak kis mértékben n tt, 44,1% pedig stagnálásról számolt be e téren. A fejlesztést követ en a kapacitáskihasználtság csökkenésér l egy kedvezményezett sem számolt be.</p>	
Mutató	A.II.1-1.2. Hozzáadott érték a támogatott feldolgozó és értékesít ágakban (%)
<p>A monitoring rendszerben nem kerülnek elkülönülten rögzítésre a fejlesztéssel érintett tevékenységekre, illetve a teljes vállalkozásra vonatkozó árbevétel- és költségadatok, így a fejlesztés hatására bekövetkez hozzáadott érték növekedés számítása e módszerrel nem lehetséges. Mindössze a kibocsátott termékek egységárának változásából következtethetünk erre.</p> <p>A mintavétellel megvizsgált projektek esetében a lezárástól 2006 végéi g éves szinten átlagosan 5,2%-kal növekedtek az egységárak. Természetesen az egységár növekedésére többek közt az infláció is hatott, így megállapítható, hogy a hozzáadott érték jellemz en igen szerény mértékben vagy egyáltalán nem n tt a fejlesztések hatá sára.</p>	
Mutató	A.II.1-1.3. Feldolgozási/marketing költségek alaptermék egységre vetítve, a támogatás eredményeképpen
<p>A kérd íves felmérésben a válaszadók (43 f) majdnem háromnegyede (72,5%) esetében csökkent a termékegységre vetített el állítási költség. Ezen belül 18,7% jelent s, míg 53,8% kismérték egységköltség-csökkenésr l számolt be. Mindössze a válaszadók 8,8% -a szembesült a fajlagos termelési költségek emelkedésével, ezen belül 6,6% kis mérték , 2,2% jelent s emelkedést tapasztalt.</p>	
Értékelési szempont	A.II.1-2. A kedvezményezett üzemekben a termékek felvev piaca létrejött vagy javult
Mutató	A.II.1-2.1. Azoknak a feldolgozott termékek bruttó értékesítési aránya, amelyeket a támogatás révén létrejött vagy javult felvev piacokon értékesítettek (%) <ul style="list-style-type: none"> ➤ nemzeti piacokon (%) ➤ az Európai Unióban (%) ➤ a Közép-kelet-európai országokba (%)

<p>Az elvégzett felmérés az új piacokon való megjelenésre, az értékesítési csatornákra és az értékesítés összetételére is kiterjedt.</p> <p>A 43 válaszadó 70,2%-a megjelent valamilyen új piacon a fejlesztést eredményeként. Az új piac(ok)ra belépők 80,6%-a hazánkban, 35,5%-uk valamely EU-tagállamban, 29%-uk pedig EU-n kívüli országban (is) új piacra lépett.</p>
<p>A válaszadók majdnem kétharmada, azaz 64,8% érzi úgy, hogy javultak a vállalkozás értékesítési csatornáit, csupán 2,2% érzelékel romlást, a többiek esetében nem volt a fejlesztésnek e területen érzékelhető hatása.</p> <p>Az értékesítés földrajzi megoszlása - a válaszadók teljes körét figyelembe véve – csak szerény mértékben módosult a fejlesztés hatására. Az EU-s tagállamok és EU-n kívüli országok súlya némileg emelkedett (8,7% -ról 9,1%-ra, illetve 1,9% -ról 3,2%-ra), a hazai értékesítés arányának rovására.</p>

Kérdés	A.II.2. Milyen mértékben segítették a támogatott beruházások a mezőgazdasági termékek hozzáadott értékének és versenyképességének növekedését a minőségjavítás révén?
Értékelési szempont	A.II.2-1. A feldolgozott/értékesített mezőgazdasági termékek belső minősége javult.
Mutató	A.II.2-1.1.A támogatott feldolgozói / értékesítési területi egységekben származó javulás belső minőséggel rendelkező feldolgozott / értékesített termékekben a mezőgazdasági alaptermékek aránya (%)
a) Amelyben az automatizált minőségi monitoringnak alávetett termékek aránya a támogatás eredménye-képpen (%)	
Nincs adat.	
b) Amelyben a javított homogenitással rendelkező áruk aránya azonos tételben belül és/vagy a tételek között (%)	
A kérdéskör felmérésében válaszadók (44 fő) meghatározó része, 88,6% -a esetében egyértelműen kiegyensúlyozottabbá vált a termékminőség a fejlesztés hatására. A fennmaradó 11,4% -nál a termékminőség homogenitása már a fejlesztést megelőzően fennállt.	
c) Amelyekben az EU minőségszabványainak megfelelő termékek aránya (%)	
A 43 válaszadó 62,8%-ánál a termékek teljes körű megfelelése a beruházás hatására alakult ki, míg 11,6%-nál ehhez további fejlesztésekre van szükség. 20,9% -nál a beruházást megelőzően is megfelelő minőségű termékeket állítottak elő, míg 4,7% -nál a fejlesztés nem járult hozzá a minőségi megfeleléshez.	
d) Amelyekben a minőségi címkével (és ismertetővel) ellátott termékek aránya (%)	
Nincs adat.	
e) Amelyben az organikus gazdaságból származó termékek aránya (%)	
A monitoring adatbázisból az MVH által végzett lekérdezések keretében nem kaptuk meg az erre	

vonatkozó adatokat, információkat.

Kérdés	A.II.3. Milyen mértékben javították a támogatott beruházások az egészségügyi és szociális feltételeket és az Európai Unió szabványainak való megfelelést?																
Értékelési szempont	A.II.3-1. Az egészségügyi és szociális vonatkozásokat megfelelően kell integrálni a programba																
Mutató	A.II.3-1.1. Az egészségügyi és a szociális fejlesztést célzó beruházások részaránya a feldolgozás és értékesítés keretén belül támogatott beruházásokból (%)																
a) Amelyben az emberi fogyasztás céljára elállított termékek tápértékének és higiéniai minőségének javítását célzó beruházások részaránya (%)																	
A mintavétellel megvizsgált 50 db projekt 60% -a célozta az EU élelmiszerbiztonsági és higiéniai szabványainak való megfelelést. Ezek szektoronkénti megoszlása az alábbi:																	
<table border="0"> <tr> <td>- sertés-, marha-, egyéb hús</td> <td>16 db</td> </tr> <tr> <td>- baromfi</td> <td>1 db</td> </tr> <tr> <td>- tej, tejtermék</td> <td>4 db</td> </tr> <tr> <td>- tojás</td> <td>1 db</td> </tr> <tr> <td>- bor</td> <td>5 db</td> </tr> <tr> <td>- zöldség-gyümölcs</td> <td>2 db</td> </tr> <tr> <td>- hal</td> <td>1 db</td> </tr> <tr> <td>összesen</td> <td>30 db</td> </tr> </table>		- sertés-, marha-, egyéb hús	16 db	- baromfi	1 db	- tej, tejtermék	4 db	- tojás	1 db	- bor	5 db	- zöldség-gyümölcs	2 db	- hal	1 db	összesen	30 db
- sertés-, marha-, egyéb hús	16 db																
- baromfi	1 db																
- tej, tejtermék	4 db																
- tojás	1 db																
- bor	5 db																
- zöldség-gyümölcs	2 db																
- hal	1 db																
összesen	30 db																
b) Amelyben az állati takarmányozás céljára elállított termékek tápértékének és higiéniai minőségének javítását célzó beruházások részaránya (%)																	
Nem releváns.																	
c) Amelyben a munkahely biztonsági és higiéniai feltételeinek javítását szolgáló beruházások részaránya (%)																	
A kérdőív felmérésben választ adók 77,7% -ánál javultak a munkavégzés feltételei a fejlesztés hatására. 2,1%-nál ehhez további beruházásokra van szükség, 6,4% -nál pedig részleges javulás volt tapasztalható. További 13,8% pedig már a fejlesztést megelőzően is megfelelt a vonatkozó elírásoknak.																	
d) Amelyben az állattartás körülményeinek javítását szolgáló beruházások részaránya (%)																	
A megvizsgált projektek 8% -a, azaz összesen 4 db célozta az állatvédelmi elírásoknak való megfelelést, ezek mindegyike a 'sertés-, marha-, egyéb hús' ágazatból került ki.																	
Értékelési szempont	A.II.3-2. Az állategészségügy és az állatjólét körülményei megfelelnek az Európai Unió szabványelírásainak.																
Mutató	A.II.3-2.1. A támogatott üzemekben az Európai Unió szabványainak megfelelő üzemek részaránya (%)																

<p>A kérd íves felmérés alapján (38 válaszadó) megállapítható, hogy mintegy 28,1% már a fejlesztést megel z en is megfelelt az EU szabványoknak, 46,9% esetében ezt a fejlesztés eredményeképpen sikerült elérni, 6,3% esetében pedig további beruházásokra van ehhez szükség. 18,7% esetében nem járult hozzá a fejlesztés a szabványoknak v aló megfeleléshez.</p> <p>Kiemelend , hogy ez némileg ellentétben áll a ténnyel, hogy elvben minden pályázónak el kellett volna érni a megfelelést a fejlesztés végére. Elképzeltet , hogy a kedvezményezettek nincsenek pontosan tisztában az elvárások mibenlétével, illetve a bonyolult jogi szabályozás számukra nem átlátható, így nem egyértelm saját megfelelésük</p>	
Értékelési szempont	A.II.3-3. A humán biztonsági és higiéniai feltételek javulása a munkahelyeken
Mutató	A.II.3-3.1. A támogatás viszonylatában a biztonsági és higiéniai feltételek alakulási trendje (pl. a jelentett események gyakoriságának leírása)
<p>A kérd íves felmérésben válaszadó 44 kedvezményezett körében a fejlesztés hatására jellemz en nem változott azok aránya, ahol küls hivatal/hatóság által feltár t szabálysértés történt. Arányuk 2% körül mozog.</p> <p>Mindazonáltal a szabálysértések gyakorisága mintegy 20% esetében csökkent.</p>	
Mutató	A.II.3-3.2. A támogatott üzemek közül az Európai Unió szabványainak megfelel üzemek részaránya (%)
<p>Mivel a jogosultsági kritériumok megkövetelték, hogy a résztvev vállalkozások azon része, amelyre a beruházás irányul, megfeleljen az EU szabványoknak, és feltételezve, hogy a megfelelés érvényes a vállalkozás egészére, a támogatott vállalkozások 100% -ának eleget kell tennie a vonatkozó uniós el írásoknak.</p>	

Kérdés	A.II.4. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott beruházások a környezetvédelemhez?
Értékelési szempont	A.II.4. Javult a hulladékkezelés
Mutató	A.II.4-1.1. Az összegy jtött/kezelt hulladék a támogatott tevékenységeknél (a támogatásban részesül feldolgozóüzemek hulladékának százalékában)
<p>Az 50 vizsgált projektb l nem volt olyan, ahol a fejlesztés közvetlen célja a szilárd hulladék kezelés javítása, amely jelzi az ilyen típusú fejlesztések alacsony gyakoriság át. A vizsgált pályázatok közül mindössze 3 esetében kaptunk a monitoring rendszerb l adatot a folyékony hulladék-kibocsátás (szennyvíz) csökkenésér l, e projektek keretében összesen 6500 m³-rel csökkent a szennyvízkibocsátás.</p>	

Kérdés	A.II.5. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott beruházások az élelmiszer feldolgozó ipar átalakulásához az érintett ágazatban az uniós piaci versenyképesség eléréséhez?
Értékelési szempont	A.II.5-1. Az érintett ágazatban a feldolgozó üzemek jelentős része versenyképes az EU piacon
Mutató	A.II.5-1.1. Az uniós elvárásoknak megfelelő feldolgozó üzemek száma a támogatás eredményeképpen, a teljes ágazathoz viszonyítva (%) a) amelyek közül a támogatott üzemek részaránya (%)
Ld. Keresztértékel kérdések B.I.1-1.1.b. mutató	

3.4.1.3. A tevékenységek diverzifikálása alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése

Az intézkedést 2004-ben akkreditálták (STAR Bizottság 2004. február 18.), feltételes meghirdetése 2004. január 14-én jelent meg.

Az intézkedés célja

- Alternatív tevékenységek és jövedelemforrások létrehozása a vidéki térségekben, ezáltal a munkahelyek megőrzése és új munkahelyek biztosítása a vidéki népesség számára.
- A mezőgazdasági szezonális foglalkoztatás és a mezőgazdaság alacsony jövedelműségének ellensúlyozása, a több lábbon álló gazdálkodás biztonságának erősítése, a szolgáltatások és a termékkínálat bővítése az önellátás és a piacra jutás esélyeinek javítása.

Támogatott tevékenységek

- a jelen intézkedés alatt támogatott tevékenységekhez kapcsolódó termék- és szolgáltatásfejlesztés, marketing és a vállalkozások sokszínűsítése, piacutatás;
- a házi- és kézműipar termékek fejlesztése és értékesítése;
- a helyi (tájspecifikus) termékek kifejlesztése, az élelmiszer-feldolgozás technológiáinak és minőségének javítása a kis volumen specifikus, jövedelem-kiegészítő funkciót betöltő vállalkozásokban;
- a falusi turizmus fejlesztése, amely magában foglalja a helyi termékek és szolgáltatások marketingjét és az adottságok fenntartható használatát (a természeti és épített örökség megővésével).

A tevékenységi körökben a Program megvalósítása során nem történt változás.

Az intézkedés relevanciája

A program helyzetfeltáró része és SWOT elemzése kell mértékben alátámasztja az intézkedés szükségességét. Leírja a vidéki térségek országos átlaghoz viszonyított kedvezőtlen helyzetét mind a foglalkoztatás, jövedelmi viszonyok és a vállalkozások terén, ugyanakkor rámutat az ezekben a térségekben rendelkezésre álló természeti, gazdasági, kulturális és humán erőforrásokra, amelyek hasznosítása az intézkedés keretén belül rendelkezésre álló támogatásokkal javítható. A Program helyzetfeltáró része a falusi turizmus fejlesztésén kívül a többi alintézkedés esetében nem árnyalja a feltárt problémák enyhítésének és a rendelkezésre álló potenciálok jobb kihasználásának módját, módszertanát.

F jogosultsági kritériumok és azok változásai a program végrehajtása során

Az intézkedés nem jelöli ki egyértelműen a kedvezményezett célcsoportot. Nem fókuszál a kedvezményezettek körét csak térben szűkíti le, amennyiben csak a 120 fő/km² vagy 10.000 fő alatti települések lakói, vállalkozói és civil szervezetei pályázhatnak erre a támogatásra.

Szükségessé vált a társ-finanszírozásra való hivatkozások kiiktatása is (eredeti preferenciát jelentett), mivel a SAPARD Programban nem engedélyezett több forrás koordinációja („mono-fund” finanszírozás).

A vidéki térségek fejlesztésének mindhárom intézkedése esetében alapvetően fontos szempont a projektek egymást erősítő hatásának megítélésében az adott projektnek a kistérségi agrárstruktúra és vidékfejlesztési stratégiai programjához való illeszkedése.

Ezért a módosítás szerint a második lépésben alkalmazott értékelési kritériumok

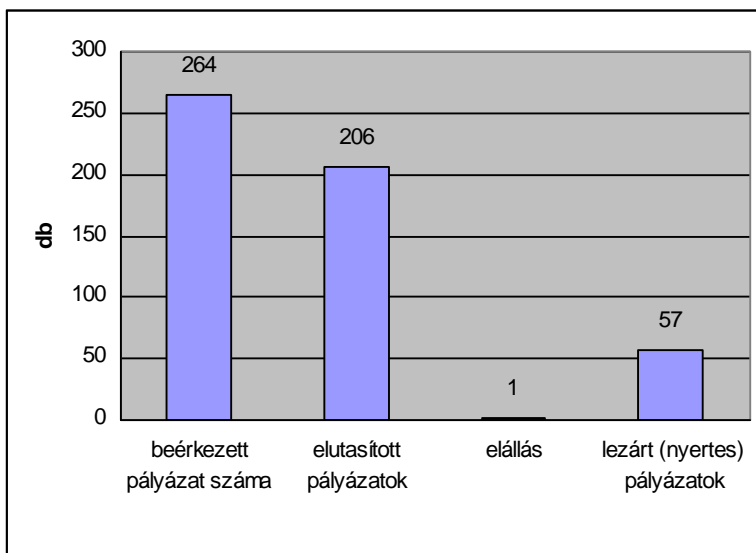
- partnerség a fejlesztésen belül;
- partnerség fejlesztések között;
- illeszkedés a kistérségi agrárstruktúra és vidékfejlesztési stratégiához (ennek hiányában a releváns megyei területfejlesztési koncepcióhoz).

A VFC 2000-2002. évek között alkalmazott pályázatos támogatási rendszer tapasztalataira támaszkodva, miszerint a pályázók az alacsony megengedett projektméret miatt „feldarabolták” a pályázatokat, emelni kellett a fejlesztések felső határának értékét. Ezért a módosítás szerint a közpénzráfordítás (támogatás) felső határa egy projektre: 5 millió Ft-ról (kb. 20 ezer euró) 15 millió Ft-ra (kb. 60 ezer euró), a beruházás teljes bekerülési költségének felső határa egy projektre vonatkozóan 15 millió Ft-ról (kb. 60 ezer euró) 40 millió Ft-ra (kb. 164 ezer euró) emelkedett.

A támogatott projektek alintézkedések szerinti aránya

Az intézkedésre mindössze 264 pályázat érkezett, amelynek rendkívül magas arányát (77%) utasította el a Hivatal. Az elutasított pályázatok 20% -át alapvetően jogosulatlanság vagy a pályázat hiányosságai miatt, amíg az 56% -át kerethiány miatt utasították el. Ez abból a szempontból figyelemre méltó tény, hogy a 2004-es évben jelentős összegek lettek átcsoportosítva az intézkedésről más intézkedésre, holott a források nem voltak elegendőek a beérkezett igények fedezésére, így az átcsoportosítás indokolatlan volt.

71. ábra: A beérkezett, elutasított és végül támogatott pályázatok száma

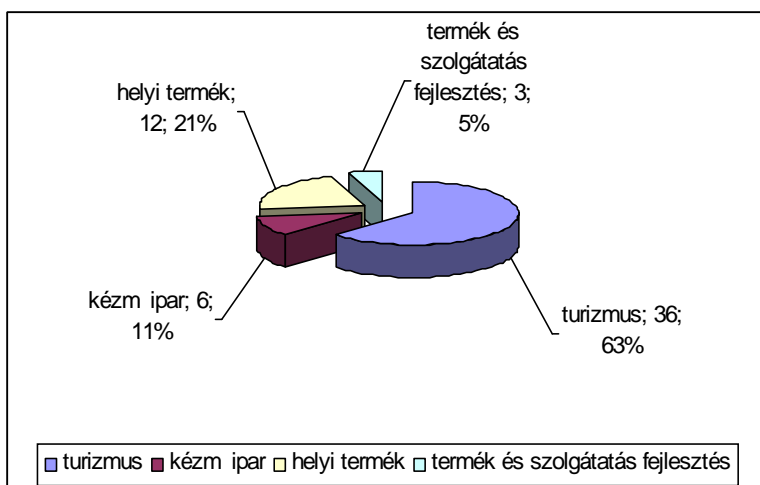


A Program többi intézkedéséhez képest a benyújtott pályázatok alacsony száma egyrészt a pályázatíráshoz szükséges idő rövidsége, egyáltalán az intézkedés megvalósításának rövid időtartama (mindössze fél év!) is magyarázza. A másik ok a kérdőív felmérésből derül ki, miszerint a pályázatok összetettsége miatt a legtöbb esetben profi pályázatíró alkalmazására volt szükség, akik (legalábbis a jobbak) bizonyos projektméret alatt nem

vállalták a pályázatírást. A 19. táblázatból látható, hogy a diverzifikációs fejlesztések átlagos projektmérete jóval elmarad a többi intézkedését 1. Ugyanakkor maga a célcsoport (mikro - és kisvállalkozások, természetes személyek) sem rendelkezik olyan humán kapacitással, mint egy élelmiszeripari vállalat, amely könnyebben meg tudja oldani vállalatán belül a bonyolult üzleti terv megírását és nagyobb kapacitása van a sok hivatalos igazolás beszerzésére is. A diverzifikációs intézkedésnél a célcsoport önerő hiánya is problémát jelentett. Ugyanakkor ez az a réteg, amelyet hathatós támogató rendszerekkel, szakértői segítséggel lehetett volna aktivizálni, kevésbé óriásplakátokkal és újság és rádióhirdetésekkel.

Az intézkedésen belüli alintézkedések közötti arányát a 72. ábra szemlélteti, amelyen jól látható a falusi turizmus fejlesztése alintézkedés dominanciája.

72. ábra: A lezárt pályázatok alintézkedések közötti aránya



19. táblázat: A tevékenységek diverzifikálása intézkedés lezárt pályázatainak bontása alintézkedésenként, régióként és évenként

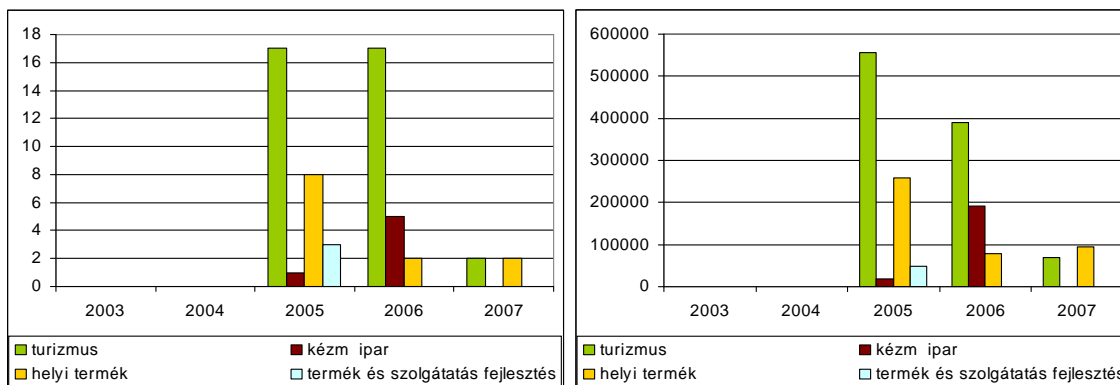
Régió	Alintézkedés	2003		2004		2005		2006		2007		2000-2007	
		Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat összesen (db)	Kifizetett támogatás összesen (euró)
DA	turizmus	0	0	0	0	0	0	1	4 957	0	0	1	4 957
DD	turizmus	0	0	0	0	5	60 139	3	39 611	0	0	8	99 750
ÉÁ	turizmus	0	0	0	0	1	52 625	5	102 287	0	0	6	154 912
ÉM	turizmus	0	0	0	0	9	380 819	5	139 078	1	22 949	15	542 846
KD	turizmus	0	0	0	0	1	5 003	2	54 656	1	47 034	4	106 693
NyD	turizmus	0	0	0	0	1	57 879	1	49 333	0	0	2	107 212
KM	turizmus	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Összesen	0	0	0	0	17	556 465	17	389 922	2	69 983	36	1 016 370
DA	kézm ipar	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DD	kézm ipar	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ÉÁ	kézm ipar	0	0	0	0	1	18 946	1	47 954	0	0	2	66 900
ÉM	kézm ipar	0	0	0	0	0	0	2	72 525	0	0	2	72 525
KD	kézm ipar	0	0	0	0	0	0	2	70 118	0	0	2	70 118
NyD	kézm ipar	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
KM	kézm ipar	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Összesen	0	0	0	0	1	18 946	5	190 597	0	0	6	209 543
DA	helyi termék	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DD	helyi termék	0	0	0	0	3	74 242	1	46 758	0	0	4	121 000
ÉÁ	helyi termék	0	0	0	0	2	75 859	1	31 564	0	0	3	107 423
ÉM	helyi termék	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
KD	helyi termék	0	0	0	0	1	58 824	0	0	2	94 429	3	153 253
NyD	helyi termék	0	0	0	0	2	76 559	0	0	0	0	2	76 559
KM	helyi termék	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Összesen	0	0	0	0	8	285 484	2	78 322	2	94 429	12	458 235
DA	term/szolg. fejl.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DD	term/szolg. fejl.	0	0	0	0	2	44 364	0	0	0	0	2	44 364
ÉÁ	term/szolg. fejl.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ÉM	term/szolg. fejl.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
KD	term/szolg. fejl.	0	0	0	0	1	3 082	0	0	0	0	1	3 082
NyD	term/szolg. fejl.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
KM	term/szolg. fejl.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Összesen	0	0	0	0	3	47 446	0	0	0	0	3	47 446
	Intézkedés össz	0	0	0	0	29	908 341	24	658 841	4	164 412	57	1 731 594

Forrás: MVH adatbázis, 2007. október 02.

Id beli ütemezés

A pályázatokat 2004. májusáig lehetett benyújtani. Ebben az évben megszülettek a támogatási döntések és megkötöttek a szerződések. A projektek 51% -a zárult le 2005-ben, 42%-a 2006-ban és 7%-a 2007-ben. A pályázatkezelés ebben az esetben tehát gyorsnak mondható. A kifizetések viszont elhúzódtak, ahogyan azt a kérdőív válaszok is jelezték.

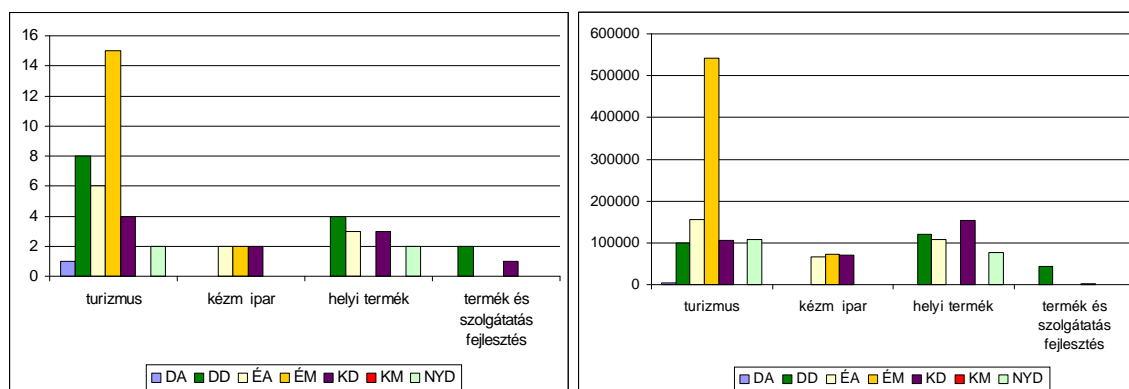
73. ábra: A pályázati folyamat elrehaladása: lezárt pályázatok száma (db) és kifizetett támogatás (euró)



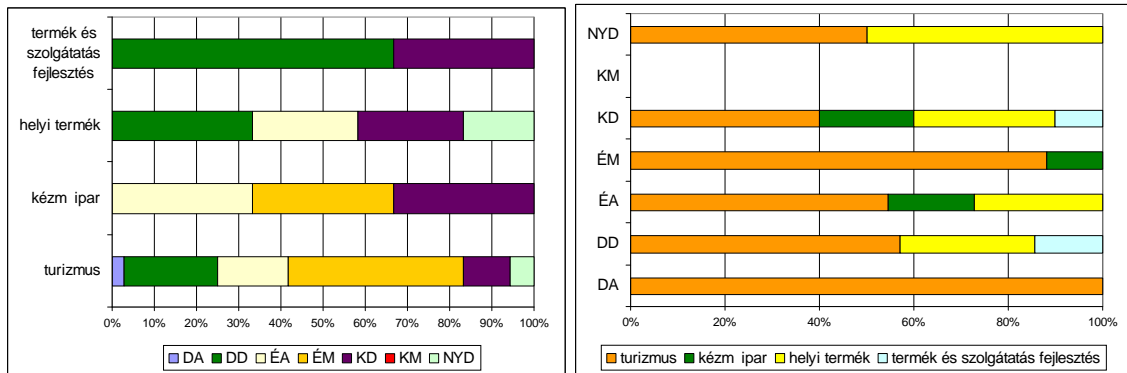
Regionális megoszlás

Észak-Magyarország részesedése a falusi turisztikai alintézkedésben kimagasló, amelynek a pontos okát nem sikerült kideríteni. A kézműipari fejlesztések, a helyi termék előállítás és a termék és szolgáltatásfejlesztés alintézkedésnél is található több olyan régió, amelyben egyáltalán nem érkezett be pályázat.

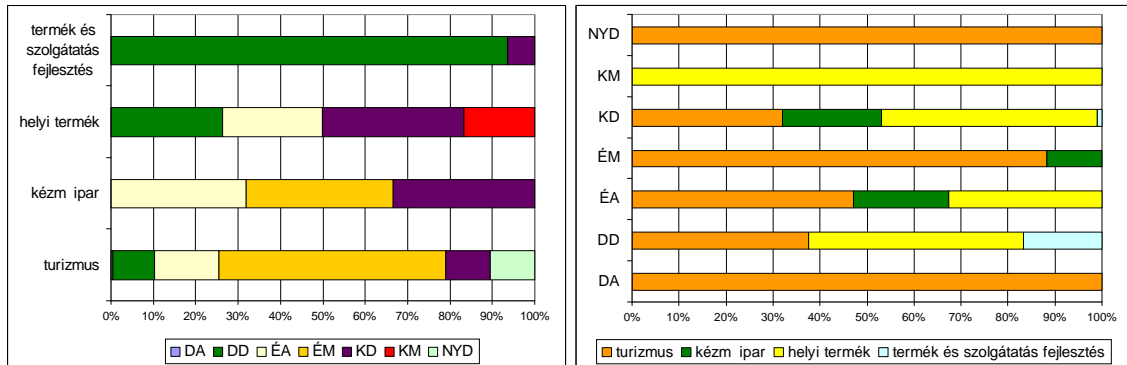
74. ábra: A pályázatok megoszlása régióként/alintézkedésenként: összes lezárt pályázat (db) és kifizetett támogatás (euró)



75. ábra: A pályázatok megoszlása régióként/alintézkedésenként: összes lezárt pályázat, %



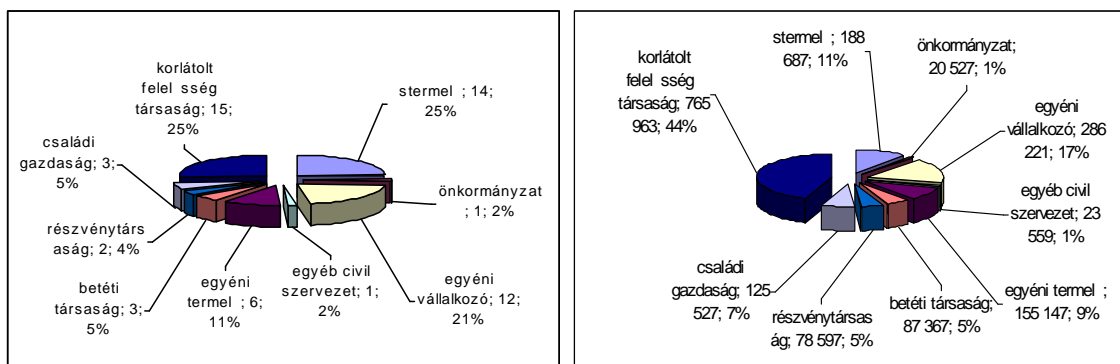
76. ábra: A pályázatok megoszlása régióként/alintézkedésenként: összes kifizetett támogatás, %

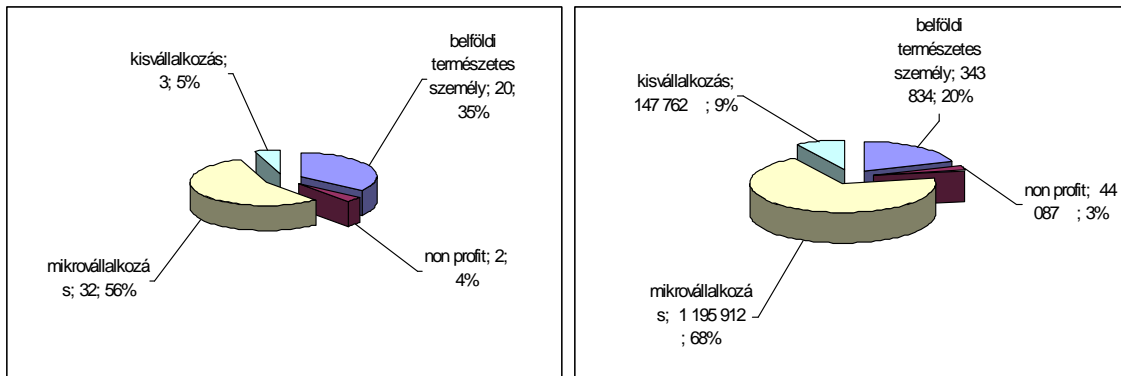


Kedvezményezettek összetétele

Az intézkedés kedvezményezettjeinek gazdasági forma szerinti összetétele rendkívül változó. Ez annak is köszönhető, hogy a jogosultsági kritériumok nem zártak ki semmilyen gazdálkodási formát, bárki pályázhatott. Az alacsony maximális projektméret és elnyerhető támogatás mégis meghatározta a célcsoportot, hiszen főként mikrovállalkozások és természetes személyek pályáztak az intézkedésre.

77. ábra: A kedvezményezettek körének megoszlása





Összefoglalás, következtetések

A beadott, alintézkedésenkénti alacsony pályázati darabszámot okozta az, hogy az alacsony projektméret ellenére a pályázati dokumentáció nem differenciált, az alacsony projekt-költségvetés többnyire nem bírt el egy profi pályázatkészítőt, a pályázó maga nem tudta összeállítani a dokumentációt. A kézműves alintézkedésnél egyrészt a saját erő hiánya, másrészt az egyes szakmák előregedése, az utánpótlás hiánya is hatott a gyenge pályázói érdeklődésre. A helyi termékek előállításánál az innovatív ötletek hiánya is megmutatkozott az alacsony pályázói kedvben.

Az aktív folyamatsegítés (pályázati, üzleti, piaci/marketing tanácsadás, folyamatos tájékoztatás) különösen szükséges az intézkedés célcsoportjának körében, hiszen csak azok, akik nem rutinból fejlesztenek, kevés a rendelkezésre álló pénzügyi és humán kapacitásuk, nagyobb a kockázatuk. Sokkal hosszabb időre lett volna szükség az intézkedés „felfutásához” éppen a korábbi hasonló lehetőségek hiánya, és a célcsoport hosszabb reakcióideje miatt.

A.V.1. Milyen mértékben járult hozzá az „on-farm” és „off-farm” tevékenységek fejlesztése és diverzifikációja a kedvezményezett vidéki lakosság jövedelmének (életszínvonalának) emelkedéséhez?

Mivel az intézkedés rendkívül rövid ideig élt, illetve nagyon alacsony forráskerettel rendelkezett, így elmondható, hogy makroszinten nem befolyásolta a vidéki népesség jövedelmi helyzetét és életminőségét. A kedvezményezett vállalkozások szintjén mind a kérdésekre beérkezett válaszok, mind pedig a vállalkozások pénzügyi mutatói azt árulják el, hogy a támogatott vállalkozások legalább kétharmadánál a nettó jövedelem a megvalósítást követő években (2004-2006) nőtt. A legkisebb mértékű nettó jövedelemnövekedés a turisztikai fejlesztéseknél volt megfigyelhető. A válaszadók 92%-a szerint a fejlesztés hozzájárult a nem mezőgazdasági tevékenységekből származó jövedelmének növekedéséhez. A támogatott vállalkozásoknál a falusi turizmus, a helyi élelmiszertermékek értékesítése és az egyéb nem mezőgazdasági jövedelemforrások együttesen jelentkeznek mint jövedelemforrás, a szöveges válaszok alapján ezek pozitívan hatnak egymásra és ezek közül a turizmus növekszik a legszámottevőbb mértékben (a többi tevékenység „rovására”).

A monitoring adatok és a kérdések alapján elmondható, hogy a fejlesztések pozitívan hatottak a foglalkoztatásra. A monitoring adatok átlagban 6%-os foglalkoztatott állománynövekedést mutatnak. A nemek közötti arány az új munkahelyek esetén kérdéseink alapján 50-50%. Az értékelés javasolja pontos módszertan és értelmezés kialakítását a foglalkoztatottságra vonatkozó mutatók begyűjtése vonatkozásában.

Kérdés	A.V.1. Milyen mértékben járult hozzá az „on-farm” és „off-farm” tevékenységek fejlesztése és diverzifikációja a kedvezményezett vidéki lakosság jövedelmének (életszínvonalának) emelkedéséhez?
Értékelési szempont	A.V.1-1. A támogatásnak köszönhetően alternatív jövedelemforrások alakultak ki.
Mutató	A.V.1-1.1. A kedvezményezettek nem mez gazdasági tevékenységből származó jövedelmének aránya (%), amely: (a) turisztikai tevékenységből származik (%); (b) kézműves tevékenységből származik (%); (c) helyi tradicionális termékek értékesítéséből származik (%); (d) más, nem mez gazdasági tevékenységből származik (%).
<p>A pályázati adatlapok és a monitoring rendszerben rögzített adatok nem teszik lehetővé a kérdés pontos megválaszolását. A monitoring rendszer nem rögzíti külön a nem mez gazdasági tevékenységből származó jövedelem arányát a támogatott vállalkozások jövedelemszerkezetében.</p> <p>A monitoring rendszer adatai alapján csupán a támogatott vállalkozások nettó jövedelemnövekedését lehet megmondani a teljes vállalkozásra nézve. A pályázatok beadását megelőző második év (2002) és az utolsó lezárt év (2006) nettó árbevételét vetettük össze.</p> <p>21 pályázat esetén van értékelhető mértékig feltöltve a monitoring rendszer. A vizsgált minta összes vállalkozására nézve az átlagos összesített jövedelemnövekedése a pályázat benyújtását megelőző második év (minden pályázat esetén 2002) és 2006 között 2%. A benyújtás éve (minden pályázat esetén 2004) és 2006 között 13%.</p> <p>2002 és 2006 között a 21 vállalkozásból 12 db jövedelme növekedett, 7 db vállalkozásé csökkent és 2 esetben újonnan induló vállalkozás pályázott. A benyújtás éve és 2006 között 14 db vállalkozás nettó jövedelme nőtt, 7 db vállalkozásé pedig csökkent.</p> <p>(a) A 21 vizsgált vállalkozásból 12 fejlesztése irányult turisztikai tevékenység kialakítására vagy továbbfejlesztésére. Ezen pályázatok esetében 2002 és 2006 között 16% -kal csökkent a vállalkozások összesített nettó árbevétele, 2004 és 2006 között pedig 1% -kal nőtt. Ebben az időszakban a vizsgált 12 vállalkozásból csupán 7-nek nőtt a nettó árbevétele.</p> <p>(b) A minta 4 db kézműves vállalkozást tartalmaz, amelyek összesített nettó árbevétele a 2002 - 2006-os és a 2004-2006-os időszakban is jelentős mértékben nőtt (+219% és +482%). Ezek a kiemelkedő értékek egyetlen támogatott vállalkozás nagy mértékű jövedelemnövekedésének köszönhetőek, de mind a 4 vizsgált vállalkozás nettó árbevétele növekedett mindkét vizsgált időszakban.</p> <p>(c) A helyi termék előállítás és értékesítés 5 db -os mintája alapján mindkét vizsgált időszakban az összesített nettó árbevétele növekedést mutat (+125% és +55%). Az 5 támogatott vállalkozás közül 3-nak nőtt az árbevétele, abból egynek kiugró mértékben (+578%) amely jelentős mértékben befolyásolja az összesített adatot. 2 vállalkozás esetén csökkent az árbevétel mindkét vizsgált időszakban.</p> <p>A pályázók 40% -ától beérkezett (23 db) kérdésvetítés felérés eredménye alapján a válaszolók 57% -a szerint a támogatás számottevően hozzájárult a vállalkozás nem mez gazdasági jövedelmének növekedéséhez. 35% szerint hozzájárult ugyan, de nem számottevően mértékben, 4% szerint a támogatás nem járult hozzá a nem mez gazdasági tevékenységből származó jövedelem növekedéséhez. A kérdésvetítés 4% -ánál a pályázók nem válaszoltak a kérdésre.</p>	

Ugyanezen válaszadók 17% -a (4 pályázó) f tevékenységként végzi a támogatott tevékenységet, amelyen felül nincs egyéb jövedelemforrása. Ugyanennyien úgyszintén f tevékenységként végzik a támogatott tevékenységet, de van(nak) ezen felül egyéb jövedelemforrása(i) is, amely(ek) összességében meghaladja(k) a támogatott tevékenység b l származó jövedelmet. A válaszadók 30% -a (7 pályázó) melléktevékenységként végzi a támogatott tevékenységet, amelyb l származó jövedeleme nem haladja meg a vállalkozás összes jövedelmének 50% -át. Ugyanennyien nem tudtak válaszolni a feltett kérdésre.

Szintén a kérd íves felmérés válaszai alapján az intézkedés egyes alintézkedéseire beadott pályázatoknál a:

1. A turizusból származó jövedelem aránya a 13 érintett válaszadók esetén az átlagos 13% -ról 28%-ra, tehát 15 százalékponttal növekedett.
2. A házi és kézm ipari termékek fejlesztése és értékesítése tevékenység b l származó jövedelem arány a 3 érintett válaszadónál nem változott, mindhárom esetben a beruházás el tt és után is a jövedelem 100% -a ebb l a tevékenység b l származik.
3. A helyi élelmiszertermékek kifejlesztése és értékesítése tevékenység b l származó jövedelem arány az 5 érintett válaszadó esetén átlagban 2 százalékponttal, 89% -ról 87%-ra csökkent, amelynek oka, hogy a válaszadók esetén megjelenik a falusi turizmus, mint kiegészít jövedelemforrás.
4. Az egyéb, nem mez gazdasági tevékenység b l származó jövedelem aránya 56% -ról 41%-ra csökkent szintén a falusi turizmus mint új jövedelemforrás megjelenése miatt.

A fentiekb l látszik, hogy a támogatott vállalkozásoknál a falusi turizmus, a helyi élelmiszertermékek értékesítése és az egyéb nem mez gazdasági jövedelemforrások együttesen jelentkeznek mint jövedelemforrás a vállalkozásoknál és ezek közül a turizmus növekszik a legszámottev bb mértékben (a többi tevékenység „rovására”).

Értékelési szempont	A.V.1-2. A létrehozott, vagy tovább fejlesztett helyi vállalkozások a támogatás után is m ködnek
Mutató	A.V.1-2.1.: A támogatás hatására létrehozott vagy továbbfejlesztett vállalkozások száma, amelyek a támogatás nyújtása után két évvel is m ködnek.
<p>Az intézkedés keretében támogatott 58 db vállalkozásból 29 db fejlesztési projekt zárása történt meg 2005-ben. Ezek azok a vállalkozások, amelyek esetében vizsgálható, hogy vajon a vállalkozások a támogatás nyújtása után két évvel is m ködnének e. A monitoring és ellen rzési adatbázis alapján a támogatás nyújtása után 2 évvel a támogatott vállalkozások 100% -a, tehát mind a 29 vállalkozás m ködik.</p> <p>Ebbe jelent s mértékben közrejátszik a támogatás feltételeként megszabott öt éves m ködtetési kötelezettség, amely megszabja, hogy a támogatás odaítélését l számított öt éven belül a támogatott tevékenység felszámolásának következménye a teljes támogatási összeg visszafizetése.</p>	
Értékelési szempont	A.V.2-1. A támogatás eredményeként a nem mez gazdasági tevékenységi körben munkahelyek fenntartási, illetve új munkahelyek létrehozása történik.
Mutató	A.V.2-1.1. A támogatott vállalkozásokban létrehozott vagy megtartott munkahelyek száma két évvel a támogatás megítélése után (FTE),

	<p>amelyb l: (a) turizmus (%) (b) kézm vesség (%) (c) helyi tradicionális termékek értékesítése (%) (d) más, nem mez gazdasági tevékenység (%) (e) n k részesedése (%) részesedése</p>
<p>A kérdés megválaszolására annak eredeti tartalmában adathiány miatt nincs mód. Ugyanakkor foglalkoztatási adatokra két forrásból is kapunk tájékoztató információt.</p> <p>Az egyik forrás az elektronikus monitoring rendszer adatai. Ebbe a rendszerbe a foglalkoztatási adatok a pályázók éves beszámolóiban kötelezően megadott mérleg szerinti foglalkoztatási adatsorai alapján kerülnek rögzítésre. Az adatok tehát a teljes vállalkozás foglalkoztatott létszámának változását mutatják, nem csak a nem mez gazdasági tevékenység fejlesztése kapcsán létrejött változást. Legkorábban 2005-ben kerültek lezárásra pályázatok. A legutolsó foglalkoztatási tényadatok 2006-osak, mivel a 2007-es mérlegek és beszámolók még nem készültek el, így a m ködtetésnek csupán egy évi adata áll rendelkezésünkre.</p> <p>Az intézkedés keretében támogatott 58 db vállalkozásból 29 db fejlesztési projekt zárása történt meg 2005-ben. Ezek azok a vállalkozások, amelyek esetében vizsgálható a vállalkozások foglalkoztatási helyzete a támogatás nyújtása után egy évvel. A 29 vállalkozásból a 11 pályázó adatait tartalmazza a monitoring rendszer úgy, hogy az értékelhető legyen.</p> <p>A kérdés megválaszolására az évenként kötelezően bejelentett teljes munkaidő átlagos állományi létszámot vizsgáljuk, amely az éven belül változó teljes munkaidő foglalkoztatott létszám átlaga.</p> <p>A 11 vállalkozás esetén a benyújtást megelőző második év átlagos állományi létszáma 165 fő volt, amely 2006-ra 175-főre emelkedett, tehát 6%-os létszámnövekedés mutatható ki. A benyújtás évében az állományi létszám 168 fő volt, így 2006-ra 5%-os növekedés mutatható ki.</p> <p>A szektoronkénti bontással kapcsolatosan megállapítható, hogy a fenti állományi létszámnövekedés tulajdonképpen egyetlen jelentős új munkahelyet generáló turisztikai fejlesztésnek köszönhető.</p> <p>A kérdésvetési felmérés 23 válaszadójából 20 adott értékelhető eredményt. Ez alapján a létrehozott munkahelyek száma 16 db, amelyből a n k által beöltött munkahelyek száma 8 (50%). A megtartott munkahelyek száma a 20 válaszadó alapján 18,5, amelyből a n k által betöltött munkahelyek száma 9 (50%).</p> <p>A teljes és részmunkaidőre vonatkozó kérdést hiányosan töltötték ki a pályázók, ezért ezek a válaszok értékelhetetlenek.</p>	

3.4.1.4. Falufejlesztés és felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése

Az intézkedést 2004-ben akkreditálták (STAR Bizottság 2004. február 18.), feltételes meghirdetése 2004. január 14.-én jelent meg.

Az intézkedés célja

- A kistelepülések fejlesztésével és felújításával a jövedelemtermelő tevékenységet érintő intézkedések alapfeltételeinek megteremtése, illetve hatásának kiegészítése a vidéki térségek népességmegtartó képességének fokozása érdekében;
- Az épített és természeti környezeti elemek rehabilitációja, új funkciókkal való megtöltése, ezáltal a vállalkozási és foglalkoztatási lehetőségek biztosítása a helyi népesség számára.

Támogatott tevékenységek

- A települési karakterteremtés és erősítés településszerkezet, utcák és közterületek felújítása, egységes falukép kialakítása, a települések idegenforgalmi vonzerejének javítása;
- A falvak történelmi és építészeti emlékeinek, értékeinek helyrehozatala, védelme, revitalizációja, betelepíthető új funkciók feltárása és telepítésük gazdaságossági vizsgálata, megszervezése;
- A falvakhoz tartozó táji elemek (fasorok, vízfolyások, tavak, csatornák, stb.) revitalizálása, védelme, ökológiai és jövedelemtermelési (turizmus stb.) céllal.

A tevékenységekben változtatás a program végrehajtása során nem történt.

Az intézkedés relevanciája

A rövid rendelkezésre álló idő és a pályázói vélemények szerint összetett pályázati dokumentáció ellenére beérkezett nagy mennyiségű pályázat igazolja az intézkedés relevanciáját. Ezen a téren óriási hiányosságok mutatkoznak a vidéki településeken és erre korábban igen jelentéktelen forrást fordított a kormányzat. A helyzetfeltárás és a SWOT elemzés is tartalmazza a vidéki települések állapotának és a vidék természeti és kulturális örökségének fokozatos erodálódását, amely nagymértékben elidézte a negatív életérzés kialakulásának és a fiatalok elvándorlásának. Ugyanakkor a Program a vidéki térségek gazdag örökségkincsével és természeti, táji adottságaival, mint kihasználatlan erőforrással számol.

F. jogosultsági kritériumok és azok változásai a végrehajtás során, a változtatás hatásai

Az intézkedés csakúgy, mint a diverzifikáció elég szélesen hagyja a kedvezményezett célcsoport körét. Csak térben szűkít, amennyiben csak a 120 f/km² vagy 10.000 f alatti települések lakói, vállalkozói és civil szervezetei pályázhatnak erre a támogatásra. Az intézkedésre a vidéki települések és tanyák lakói, vállalkozói, önkormányzatai, civil szervezetei pályázhattak.

A program 2003-as módosításakor az értékelési kritériumokat finomították, a VFC támogatási rendszer tapasztalatai alapján. Kiiktatták a társfinanszírozásra való hivatkozásokat (eredetileg preferenciát jelentett), mivel a SAPARD Hivatal nem tudta

megoldani több forrás koordinációját, továbbá a 2004-2006 közötti id szakban a Strukturális Alapok sem voltak koordinálhatók egymással („mono -fund” finanszírozás).

A vidéki térségek fejlesztésének mindhárom intézkedése esetében alapvet en fontos szempont a projektek egymást er sít hatásának megítélésében az adott projektnak a kistérségi agrárstruktúra és vidékfejlesztési stratégiai programjához való illeszkedése.

Ezért a módosítás szerint a második lépcs ben alkalmazott értékelési kritériumok az alábbiak:

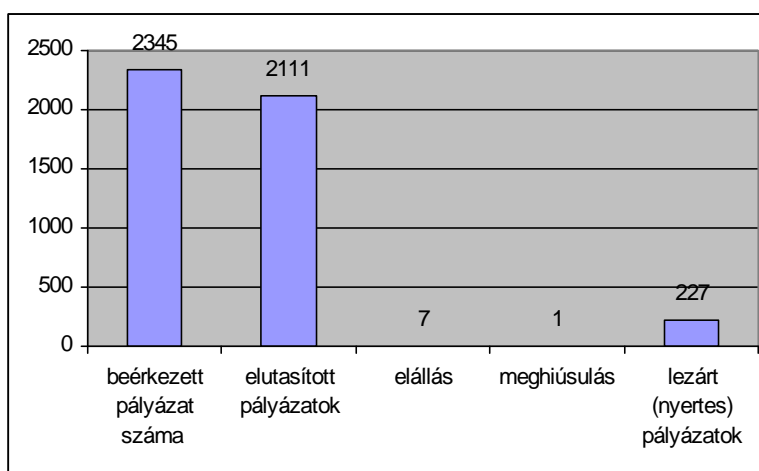
- partnerség a fejlesztésen belül;
- partnerség fejlesztések között;
- illeszkedés a kistérségi agrárstruktúra és vidékfejlesztési stratégiához (ennek hiányában a releváns megyei területfejlesztési koncepcióhoz).

A SAPARD Hivatal kezdeményezésére a támogatás mértékét maximum 75%-ban, magán gazdálkodó szervezetek által benyújtott pályázat esetében max. 50% -ban állapították meg. A módosítás szerint a közpénzráfordítás (támogatás) fels határa egy projektre: 50 millió Ft. A támogatás fix támogatási %-ának korlátját feloldották, hogy az igényelnél alacsonyabb mérték vagy összeg támogatást is megújlhessenek.

A támogatott projektek alintézkedések szerinti aránya

Az ún 33. cikkely típusú vidékfejlesztési intézkedések közül a falufejlesztés volt a legnépszerűbb, vagyis a vidéki térségek ilyen típusú fejlesztésére rendkívül jelent s igény mutatkozott. Erre az intézkedésre a keretnél háromszor nagyobb támogatási igényre nyújtottak be pályázatokat. Ugyanakkor ennél a jogcímnél volt a legnagyobb az alapvet hiányosságok miatt elutasítandó pályázatok aránya.

78. ábra: A beérkezett, elutasított és végül támogatott pályázatok száma

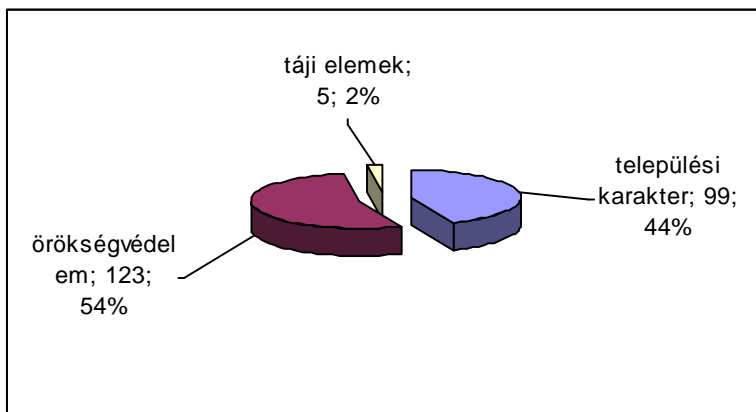


2003-ban nem m ködött az intézkedés. 2004-ben a mez gazdasági beruházások intézkedéssel csaknem azonos mennyiség pályázat (2345 db) érkezett be az intézkedésre, 79,8 Mrd Ft beruházási és 57,8 Mrd Ft támogatási igénnyel. Igen nagy volt azonban az elutasított pályázatok száma, a beérkezett pályázatok 90 % -át (!) (2111 db, 52,11 Mrd Ft) érdemi bírálat

nélkül utasították el a kerethiány indokával (Magyarország európai uniós csatlakozásával a SAPARD Program lezárult, újabb keretek lehívására a csatlakozást követően nem volt lehetőség). A pályázatok jelentős részét a SAPARD „átolta” az AVOP hasonló intézkedésére, de a pályázatokat újra be kellett nyújtani, illetve az AVOP szabályai szerint módosítani kellett azokat.

A legtöbb pályázat az örökségvédelem (123 db) és a települési karakter (99 db) és tevékenységekre érkezett, a táji elemek rekonstrukciójára csekély volt az érdeklődés (5 db).

79. ábra: A lezárt pályázatok alintézkedések közötti aránya



20. táblázat: Falufejlesztés és felújítás, a vidék szellemi örökségének védelme és megőrzése intézkedés lezárt pályázatainak bontása alintézkedésenként, régióként és évenként

Régió	Alintézkedés	2003		2004		2005		2006		2007		2000-2007	
		Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat összesen (db)	Kifizetett támogatás összesen (euró)
DA	települési karakt.	0	0	0	0	2	285.494	17	2.450.294	0	0	19	2.735.788
DD	települési karakt.	0	0	0	0	7	402.717	6	826.958	1	179.889	14	1.409.564
ÉÁ	települési karakt.	0	0	0	0	9	371.521	9	1.187.409	0	0	18	1.558.930
ÉM	települési karakt.	0	0	0	0	6	414.273	9	1.147.092	0	0	15	1.561.365
KD	települési karakt.	0	0	0	0	10	570.141	2	169.090	1	58.117	13	797.348
KM	települési karakt.	0	0	0	0	2	285.793	6	765.861	0	0	8	1051.654
NYD	települési karakt.	0	0	0	0	8	1.211.215	4	649.545	0	0	12	1.860.760
	Összesen	0	0	0	0	44	3.541.154	53	7.196.249	2	238.006	99	10.975.409
DA	örökségvédelem	0	0	0	0	8	571.341	16	1.863.363	1	193.388	25	2.628.092
DD	örökségvédelem	0	0	0	0	6	191.058	1	148.329	0	0	7	339.387
ÉÁ	örökségvédelem	0	0	0	0	13	403.507	16	1.844.693	1	74.883	30	2.323.083
ÉM	örökségvédelem	0	0	0	0	5	277.390	14	1.795.766	0	0	19	2.073.156
KD	örökségvédelem	0	0	0	0	9	221.810	4	366.076	0	0	13	587.886
KM	örökségvédelem	0	0	0	0	5	509.160	3	320.484	0	0	8	829.644
NYD	örökségvédelem	0	0	0	0	11	573.908	10	907.079	0	0	21	1.480.987
	Összesen	0	0	0	0	57	2.748.174	64	7.245.790	2	268.271	123	10.262.235
DA	táji elemek	0	0	0	0	1	8.188	0	0	0	0	1	8.188
DD	táji elemek	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ÉÁ	táji elemek	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ÉM	táji elemek	0	0	0	0	0	0	1	55.188	0	0	1	55.188
KD	táji elemek	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
KM	táji elemek	0	0	0	0	2	165.742	0	0	0	0	2	165.742
NYD	táji elemek	0	0	0	0	1	36.621	0	0	0	0	1	36.621
	Összesen	0	0	0	0	4	210.551	1	55.188	0	0	5	265.739
	Intézkedés össz	0	0	0	0	105	6.499.879	118	14.497.227	4	506.277	227	21.503.383

Forrás: MVH adatbázis, 2007. október 02.

Id beli ütemezés

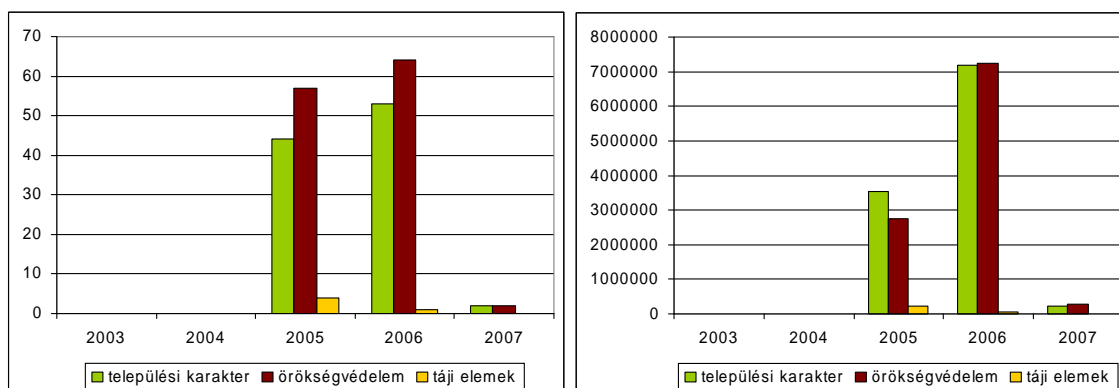
A pályázatokat csakúgy, mint a diverzifikációs intézkedés esetén 2004. májusáig lehetett benyújtani. Ebben az évben megszülettek a támogatási döntések és megkötöttek a szerzők. Az első kifizetésekre 2005-ben került sor.

2000-2007-ben összesen 227 pályázatot támogattak, 21,5 millió euró kifizetéssel. 2005-ben és 2006-ban fejeződték be a pályázatok 98%-a.

A jelentős túljelentkezés ellenére csak 227 pályázatot (5,7 Mrd Ft támogatási összeg) támogattak, de 2005 végéig csak ezek alig felénél, 164 esetben történt kifizetés (2,6 Mrd Ft), tehát a projekteknek csupán 47%-a valósult meg 2005 év végéig. Az alacsony kifizetési és megvalósulási arány az intézkedés késői meghirdetésével, és a projektek időigényével magyarázható. Egy kifizetett projekt átlagos költsége 136 millió forint, ami 43,9 millió forint támogatást jelent projektenként. A 2005 év végéig kifizetett összeg eléri az intézkedésre eszre 6 évre szóló közkiadás keret 91%-át.

Az elindított projektek 55%-a a felújított építészeti emlékek védelmére irányul, melyből 157 projekt fejeződték be 2005 végéig. A településrészek felújítása céljából indított projektek száma két és félszerese a tervezettnek, és közel a fele 2005 végéig befejeződték. A táji elemek revitalizálásához tartozó projektek közül a tervezett 320 helyett mindössze 5db indult el. Ennek a nagy eltérésnek oka az intézkedés késői megnyitása, így nem állt rendelkezésre elegendő idő pályázatkészítésére. Ezt támasztja alá az elutasított, illetve visszalépett pályázatok 90%-os rendkívül magas aránya.

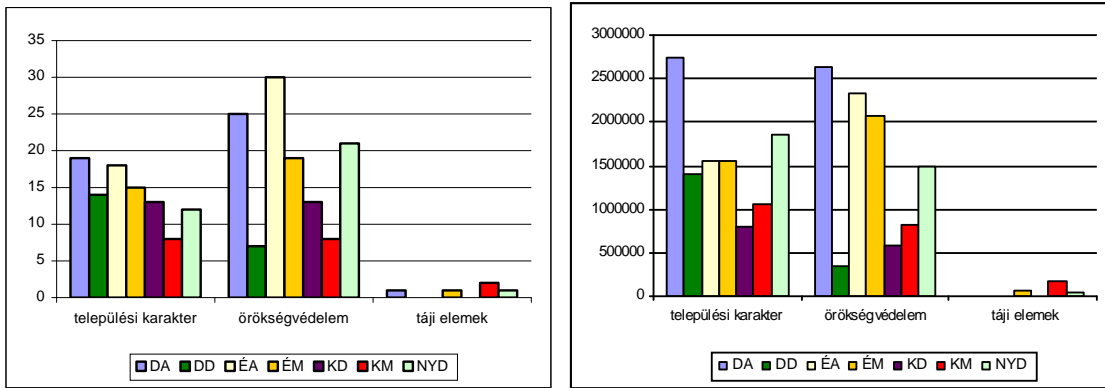
80. ábra: A pályázat folyamat elrehaladása: lezárt pályázatok száma (db) és kifizetett támogatás (euró)



Regionális megoszlás

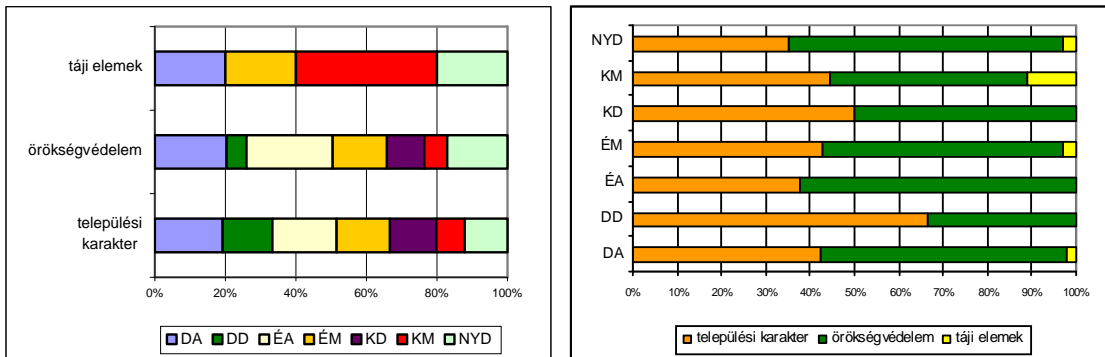
A regionális megoszlás első sorban a régió méretével (települések és lakosok száma) van összefüggésben, nem az ott lévő falvak vagy örökségértékek karakterével. Ennek megfelelően Észak-Alföld, Dél-Alföld és Észak-Magyarország a három vezető régió a pályázatok darabszámában és a forrásfelhasználásban.

81. ábra: A pályázatok megoszlása régiónként/alintézkedésként : összes lezárt pályázat (db) és kifizetett támogatás (euró)

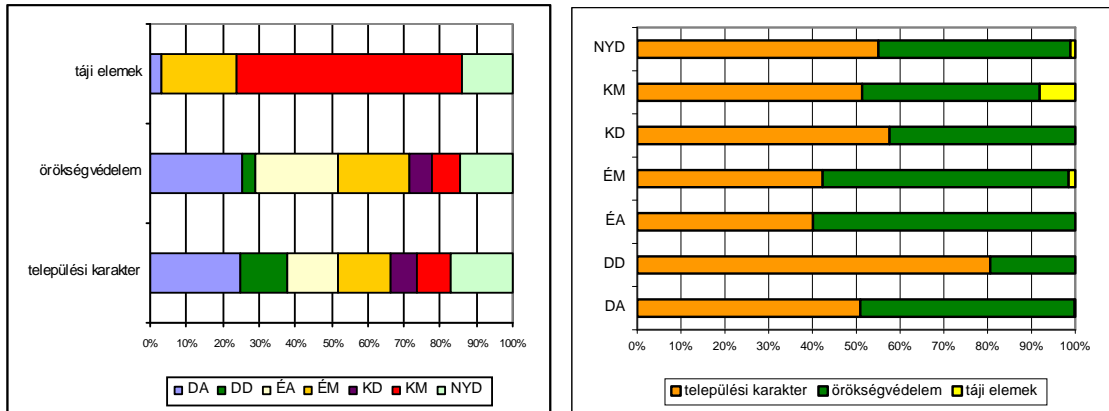


A régiók között az egyes tevékenységek arányában nincs lényeges különbség, mindenhol az örökségvédelem és a települési karakter képviseli a többséget, a táji elem részesedése pedig elenyész. Közép-Dunántúlon, Közép-Magyarországon, Észak-Alföldön erre a tevékenységre nem is volt támogatott pályázat.

82. ábra: A pályázatok megoszlása régiónként/alintézkedésként : összes lezárt pályázat, %



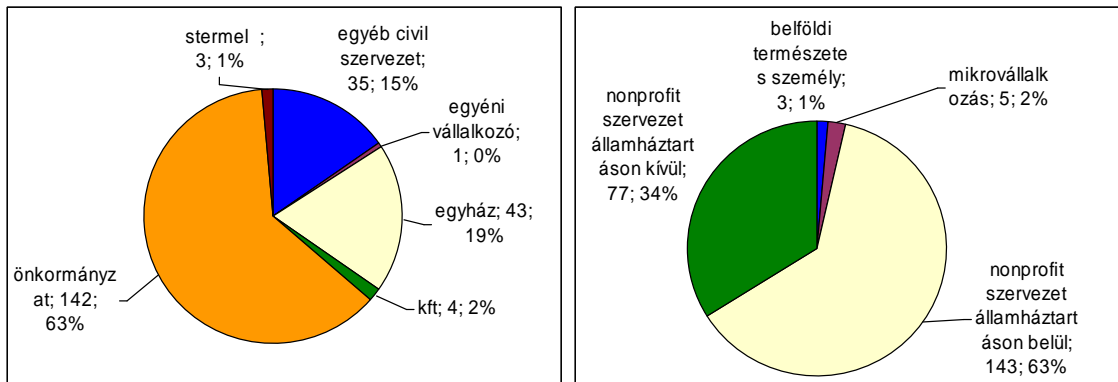
83. ábra: A pályázatok megoszlása régiónként/alintézkedésként : összes kifizetett támogatás, %



Kedvezményezettek összetétele/min sítési kódja

Az intézkedésre zömmel önkormányzatok (63%) és azok társulásai, valamint egyházak (19%) és egyéb civil szervezetek (15%) pályáztak. Ennek a pályázat jellege az oka, az örökségvédelmi, faluképi szempontból, illetve a közösségi funkció szempontjából meghatározó épületek, objektumok önkormányzati vagy egyházi (templom) tulajdonban vannak, illetve civil szervezetek a használók/-fenntartók. Magántulajdonú épülettel vállalkozások (2%) pályázhattak, illetve civil szervezetek foghattak össze ilyen fejlesztéseket.

84. ábra: A nyertes pályázók gazdálkodási forma és min sítési kódja szerinti megoszlása



Összefoglaló elemzés értékelés és következtetések

Az intézkedésre azért volt ilyen jelentős igény, mert a téren elmaradással küzd a települések, főleg a kistelepülések többsége. A múlt emlékek, helyi épített építészeti emlékek felújítása forráshiányos terület, emellett az '50-70-es években emelt épületek is felújításra szorulnak, az önkormányzatok önerős fejlesztési kapacitása pedig ugyancsak erősen korlátos. Az intézkedés ezért – bár a fejlesztési igények töredékét volt képes kezelni – egyértelműen pozitív hatással volt a falvakra, kistelepülésekre.

Ez derül ki a pályázók által kitöltött kérdőívekből is: a válaszadók többsége szerint a fejlesztés jelentős mértékben járult hozzá a kulturális örökség megőrzéséhez. Ez az örökség- és faluképi, illetve tájképi értékből jelentős következik is. A gazdasági hatás már

szerényebb (kis mérték hatás mutatható ki els sorban), ami az intézkedés köz - és nonprofit célját tükrözi. A létrejött új funkciók kihasználtságát jónak vagy közepesnek ítélték .

A.VIII.1. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott beruházások a kedvezményezett népesség gazdasági tevékenységének diverzifikációjához és fenntarthatóságához?

Az intézkedés hatása a település, térség gazdasági fejlődésére, társadalmi mutatóira els sorban közvetett. A fejlesztések kihasználatlan épületeket, helys zíneket töltöttek meg élettel, elhanyagolt házakat, köztereket hoztak teljesen vagy részben rendbe. Ezzel a faluképet és tájképet javították, ami statisztikailag nem kimutathatóan hat az emberek életmin ségére, identitására, akár beköltözést is indukálhatnak a leszakadó falvakba. Ugyanakkor a szóveges válaszok alapján érzékelhet , hogy az intézkedésnek jelent s hatása volt a kedvezményezett települések idegenforgalmára, a kedvezményezett települések idegenforgalmi adója jelent s mértékben n tt.

A.VIII.2. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott fejlesztések a kedvezményezett népesség jövedelmének életmin ségének javulásához?

A falumegújítás típusú fejlesztések esetén sokan említették, hogy olyan kül - és beltéri közösségi tevékenységhez nyíltak lehet ségek, amelyek korábban nem működtek a településen. Mindenképp szemléletformáló ezeknek a projekteknek a hatása, amely számokkal nem kifejezhet . A legfontosabb hatása a falumegújítási pályázatoknak talán az ún. „lavina hatás” volt, miszerint a felújított településrészek mentén működ vállalkozások jelent s része, s t sok esetben magánszemélyek is a fejlesztés hatására önként hozták rendbe az épületeik homlokzatát, parkosítást végeztek, de legalábbis rendbe tették a portájuk el tti közterületet, amely a vidéki népesség szemléletváltásának fontos indikátora.

A.VIII.3. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott fejlesztések a kedvezményezett térségekben az épített és kulturális örökség meg rzéséhez?

A kérd íves felmérés alapján arra a kérdésre, hogy m ilyen mértékben járult hozzá a fejlesztés a vidéki örökség (épített, természeti és kulturális) meg rzéséhez 22 válaszadó (81%) szerint a fejlesztéseknek jelent s közvetlen hatásuk van a vidék kulturális és természeti örökségének meg rzésében. Ketten válaszolták azt, hogy a hatás csak közvetett. Ugyanakkor ez a hatás a források korlátossága miatt a vidéki lakosságnak mindössze 6% -ához jutott el.

Rendkívül rossz visszhangja volt a nagyarányú elutasításoknak, a felbontatlanul visszaküldött pályázatoknak. Ennek egyik oka az id ben kés n indított, ugyanakkor hatékony kampánytevékenység volt.

Kérdés	A.VIII.1. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott beruházások a kedvezményezett népség gazdasági tevékenységének diverzifikációjához és fenntarthatóságához?
Értékelési szempont	A.VIII.1-1. A falvak és a vidéki örökség megújításával és meg r zésével új gazdasági tevékenységek jöttek létre, illetve lendültek fel újra.
Mutató	A.VIII.1-1.1. Új, vagy hagyományos gazdasági tevékenységek száma, amelyek a támogatás határá ra jöttek létre, illetve lendültek fel újra
<p>A kérd íves felmérés azon kérdése alapján, hogy „<i>milyen mértékben járult hozzá a támogatott fejlesztés a kedvezményezett település/közösség gazdasági tevékenységeinek fenntartásához, fejlesztéséhez, diverzifikálásához (el segítette-e a beruházás gazdasági tevékenységek beindulását, növekedését)?</i>” a 27 válaszadóból 16 válaszolta azt, hogy a fejlesztés pozitívan hatott a meglév vállalkozásokra, illetve hatására új vállalkozások jöttek létre. A 16 válaszadó közül 13 kis mérték , 3 jelent s mérték hatást írt le. Mindössze 6 -an válaszolták azt, hogy a fejlesztésnek sem közvetlenül, sem közvetve nem volt hatása a gazdasági tevékenységek fenntartására vagy létrehozására. 5-en nem tudtak választ adni a kérdésre.</p> <p>A 16 pozitív választ adó pályázó közül 10 említett konkrét gazdasági tevékenységet, amely a falu-fejlesztés hatására jött létre, vagy élénkült meg. A válaszadók közül többen említették, hogy a többfunkciós szolgáltatói tér, amely a támogatásból jött létre vállalkozásoknak ad otthont, amelynek kapcsán n tt az önkormányzat bevétele, a fejlesztés ezáltal munkahelyteremt hatással is bír. Több helyütt gazdasági szerepl k összejövetel einek, képzéseknek adnak otthont a felújított épületek. Egy részük azonban közösségi térként funkcionál, amely többek között a fiatalok hasznos és kulturált szabadid eltöltésében játszik nagy szerepet.</p> <p>A legtöbben a falumegújítási pályázatok idegenforgalomra gyakorolt pozitív hatását említették meg. A fejlesztés hatására megn tt a kedvez ményezett falvak turisztikai vonzereje. Ezek között szerepelnek megújított m emlékek, amelyek idegenforgalmi látogatottsága a fejlesztés hatására n tt. Többen említik a falusi vendéglátók számának és forgalmának emelkedését, amely a fejlesztés hatásának is betudható.</p> <p>A megújított faluközpontokban kültéri rendezvények szervezésére nyílt lehet ség (pl lovasbemutatók, borkóstolás), amely nemcsak a turizmusra, de az ott él k életmin ségére i pozitív hatással van.</p> <p>Említésre került, hogy a faluközpont megújításának eredménye, hogy a településközpont forgalma n tt, a helybéliek találkozóhelyévé vált és mind a turisták, mind az átmen forgalomból kikerül érdekl d k száma emelkedett. Ez el segítette a településközpont szolgáltató egységeinek el nyösebb m ködését. Új, kulturált szállásadó-vendéglátó egység, üzlet és bank nyitott a felújított faluközpontban.</p> <p>A legfontosabb hatása a falumegújítási pályázatoknak talán az ún. „lavina hatás” volt, miszerint a felújított településrészek mentén m köd vállalkozások jelent s része, s t sok esetben magánszemélyek is a fejlesztés hatására öner b l hozták rendbe az épületeik homlokzatát, parkosítást végeztek, de legalábbis rendbe tették a portájuk el tti közterületet, amely a vidéki</p>	

népesség szemléletváltásának fontos indikátora.

Értékelési szempont	A.VIII.1-2. A támogatáshoz kapcsolódóan a kedvezményezett térségben új/alternatív gazdasági tevékenységek alakultak ki
Mutató	A.VIII.1-2.1. A kedvezményezett térségben újonnan létrehozott KKV - k aránya a vidéki térségekben újonnan létrejött KKV-khoz képest (%)

A KSH a m kód vállalkozások számát regisztrálja, amelyben benne foglaltatnak a megsz n vállalkozások is. Így az újonnan létrejött vállalkozásokra nincs külön KSH adat.

A kérdés közelít leges megválaszolásához a fejlesztések megvalósításának id szakában (2004-2006) vizsgáltuk a KKV-k számának változását az intézkedés keretén belül fejlesztéssel érintett kedvezményezett településeken és a Programban vidékinek min sített jogosult településeken. A m kód vállalkozások számára összehasonlítható koherens adatokat csak 2005 -ig gy jt a KSH.

	M kód KKV-k száma 2004 (db)	M kód KKV-k száma 2005 (db)	Különbség (db)	Változás aránya %
A falumegújítás intézkedés jogosult településein	264 864	220 862	-44 002	-16,6
A fejlesztéssel érintett településeken	33 683	28 139	-5 544	-16,5
országos összesen	870 375	706 550	-163 825	-18,8

A fenti adatokból látszik, hogy 2004 és 2005 között drasztikusan csökkent a m kód vállalkozások száma. A fejlesztéssel érintett településeken egytized százalékkal volt alacsonyabb a csökkenés, de arra nincs bizonyítékunk, hogy ez a Program hatásának tudható be. Mindkét évben a vidéki térségben m kód vállalkozások 12,7% -a m kódított kedvezményezett településen, ebben az arányban nem történt változás.

Mutató	A.VIII.1-2.2. A támogatás hatására javuló fejl dési dinamizmus/potenciál bizonyítéka (leírás)
---------------	--

A támogatás 190 kedvezményezett településre jutott el, településenként átlag 113.176 euró támogatással. Az **A.VIII.1-1.1.** kérdésre adott szöveges válaszokon kívül nincs más bizonyítéka a fejl dési dinamizmus élénkülésének.

Kérdés	A.VIII.2. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott fejlesztések a kedvezményezett népesség jövedelmének é életmin ségének javulásához?
---------------	---

Értékelési szempont	A.VIII.2-1. A kedvezményezett térségek népességének jövedelme emelkedett
----------------------------	---

Mutató	A.VIII.2-1.1. Az önkormányzatok bevételeinek emelkedése a támogatott tevékenységek által (%)
---------------	---

A KSH adatok az önkormányzatok bevételeinek általános alakulásának vizsgálatát tették lehetővé, amelyből nem lehetett megállapítani, hogy ahhoz mekkora mértékben járult hozzá maga a támogatott fejlesztés.

Az önkormányzatok bevételeinek forrása a normatívákon kívül a helyi vállalkozások által

befizetett ipar zési adó és a helyi szállásadók által befizetett idegenforgalmi adó.

Az önkormányzatokhoz befizetett ipar zési adó változása a fejlesztések megvalósulásának id szakában (a 2006-os statisztikai adatok még nem állnak rendelkezésre):

	Ipar zési adó 2004 (ezer Ft)	Ipar zési adó 2005 (ezer Ft)	Különbség (db)	Változás aránya %
A falumegújítás intézkedés jogosult településein	49 429 807	52 237 118	2 807 311	5,7
A fejlesztéssel érintett településeken	6 462 967	6 219 485	-243 482	-3,8
országos összesen	310 275 715	257 365 901	-52 909 814	-17,1

A befizetett ipar zési adó a kedvezményezett településeken 3,8% -kal csökkent a vizsgált 2 évben. Ehhez képest a jogosult településeken ugyanez a bevétel n tt. Így megállapítható, hogy a Program nem volt jelent s hatással a kedvezményezett önkormányzatok ipar zési adóból származó bevételeinek növekedésére.

Az önkormányzatokhoz befizetett idegenforgalmi adó változása a fejlesztések megvalósulásának id szakában (a 2006-os statisztikai adatok még nem állnak rendelkezésre):

	Idegenforg. adó 2004 (ezer Ft)	Idegenforg. adó 2005 (ezer Ft)	Különbség (db)	Változás aránya %
A falumegújítás intézkedés jogosult településein	1 764 092	1 751 823	-12 269	-0,7
A fejlesztéssel érintett településeken	242 424	251 205	8 781	3,6
országos összesen	3 545 612	3 854 769	309 157	8,7

Jól látható, hogy amíg a vidéki térségben összesen az idegenforgalmi adó csökkent a pályázatok megvalósításának id szakában, addig a kedvezményezett településeken ez a bevétel 3,6% -kal n tt. A vidéki településeken befizetett idegenforgalmi adóból a fejlesztéssel érintett települések adója 2004-ben 13,7% -ot tett ki, 2005-ben ez az arány 14,3% -ra n tt. Azt nem lehet kimutatni, hogy ez a javulás a kedvezményezett településeken mennyiben a Program hatása, de a pályázói kérd ívek válaszai alapján joggal állítható, hogy a falumegújítá s intézkedés pozitív hatással volt az érintett települések idegenforgalmára.

Értékelési szempont	A.VIII.2-2. A kedvezményezett térségek lakó és települési környezete javult
Mutató	A.VIII.2-2.1.A felújított épületekben él vidéki népesség aránya (%)

A monitoring rendszer nem tartja számon külön a felújított lakóépületek számát, együttes adatot szolgáltat a felújított lakó- és középületekre.

A 2007. 10. 02-i állapot alapján 145 db lakó- és középület felújítására került sor. A jelent s különbséget a 2006-os zárójelentéshez képest az okozta, hogy 2007 -ben került lezárásra egy komplex falumegújítási projekt, amely egy kiemelked en szép fekvés , hagyományos építészeti stílust még rz dél-dunántúli falu, Nagyszékely, 84 db lakóházának felújítását tartalmazta.

Az intézkedés keretén belül lehet ség volt homlokzat felújítások támogatására is, amelyek lakóházakon is megvalósulhattak. 2007. októberéig megközelít leg 10 épület homlokzatát újították fel SAPARD támogatásból.

A fenti számokat figyelembe véve megállapítható, hogy a vidéki népességhez viszonyítva

elenyész a SAPARD támogatásból felújított lakóházban élők aránya.	
Mutató	A.VII.2-2.2.A jóléti fejlesztéseket (pl parkok, köztertek, védett területek stb.) élvező lakosság aránya (%)
<p>A falumegújítás intézkedés „Településhez tartozó táji elemek védelme, revitalizációja” alintézkedése tartalmazza a kérdés tárgyául szolgáló szabadterei kikapcsolódásra alkalmas terek fejlesztését. A fenti alintézkedés keretén belül mindössze öt településen valósult meg olyan fejlesztés, amely parkok, tavak, közteret revitalizációját eredményezte. Ezeknek a településeknek a lakosság száma összesen 10.211 fő. A „Települési karaktertervezési építészeti elemek felújítása” alintézkedésen belül támogatható volt pihenők, gyalogos- és kerékpárutak felújítása, amely további hét települést és 14.809 főt érint. Összességében a Program szerinti vidéki népességnek elenyésző arányát, csupán 0,5 %-át érintették ezek a fejlesztések.</p>	
Értékelési szempont	A.VIII.2-3. Több szociális, kulturális és információs szolgáltatás biztosított.
Mutató	A.VIII.2-3.1. A vidéki lakosság aránya, amelynek a támogatás, vagy a támogatott létesítmény eredményeképpen szociális, kulturális és információs szolgáltatásokhoz teremtődik meg a hozzáférése (%)
<p>Az elektronikus monitoring rendszer nem azonosítja azokat a projekteket, amelynek kapcsán új szociális, kulturális, informatikai vagy esetleg gazdasági funkciók megkövetetésének teremtik meg az infrastrukturális hátteret, így ez a kérdés nem válaszolható meg.</p> <p>A kérdésválaszok felméréséből kiderül azonban, hogy a 27 válaszadó közül 15 (56%) válaszában jelzi, hogy a fejlesztéssel a felsorolt új funkciók megkövetetésére nyílt lehetőség.</p> <p>Ezek közül a szöveges válaszokban többen kifejtették, hogy mind a kültéri, mind a beltéri fejlesztések új kulturális, közösségi és szabadidős tevékenységnek adnak otthont. Ezekben a településeken a falumegújítás kapcsán olyan közösségi terek jöttek létre, amelyeknek köszönhetően a szabadidős kulturális eltöltése vált lehetővé.</p> <p>A kérdésválaszok felméréséből 27 válaszadójából 13 szerint ezen új funkciók népszerűsége és kihasználtsága jelentős, 4 válaszadó szerint közepes. Senki nem válaszolta azt, hogy az új létesítmények kihasználtsága alacsony.</p>	
Értékelési szempont	A.VIII.2-4. A kedvezményezett területek vonzereje növekedett.
Mutató	A.VIII.2-4.1. A kedvezményezett térséget elhagyni szándékozó népesség aránya (%)
Nincs adat.	
Mutató	A.VIII.2-4.2. A látogatók/vendégéjszakák számának változásában mutatkozó trend
<p>A vendégéjszakák változása a fejlesztések megvalósulásának időszakaiban a vidéki térségekben és a kedvezményezett településeken a következőképpen alakult:</p>	

Magán szállásadásban:

	Vendég- éjszakák száma 2004	Vendég- éjszakák száma 2006	Különbség (db)	Változás aránya %
A falumegújítás intézkedés jogosult településein	2 633 246	2 608 824	-24 422	-1
A fejlesztéssel érintett településeken	163 615	204 251	40 636	25
országos összesen	3 094 224	3 094 263	39	0

Kereskedelmi szálláshelyeken:

	Vendég- éjszakák száma 2004	Vendég- éjszakák száma 2006	Különbség (db)	Változás aránya %
A falumegújítás intézkedés jogosult településein	14 999 996	15 605 625	605 629	4
A fejlesztéssel érintett településeken	991 327	1 153 679	162 352	16
országos összesen	18 893 993	19 647 679	753 686	4

A fenti adatokból kitűnik, hogy a kedvezményezett településeken kiugróan nagy volt a vendégéjszakák számának növekedése a falusi magán szálláshelyeken, amely részben a Program hatásának is betudható, hiszen azokon a jogosult településeken, amelyek nem érintettek falumegújítási projektekkel, azokon ugyanez a szám 4%-kal csökkent. A kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák száma is jelentősen nőtt a kedvezményezett településeken, sokkal nagyobb arányban, mint a vidéki településeken, vagy országosan.

Kérdés	A.VIII.3. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott fejlesztések a kedvezményezett térségekben az épített és kulturális örökség megőrzéséhez?
Értékelési szempont	A.VIII.3-1. A kedvezményezett térségek történelmi emlékműveit és táji elemeit és jellegzetességeit megőrizték
Mutató	A.VIII.3-1.1.A támogatás hatására bekövetkezett fejlődés igazolása: (a) táji elemek és jellegzetességek (leírás); (b) történelmi emlékművek (leírás);
<p>Az intézkedés keretén belül támogatott 227 db projektből 1123 db célja volt közvetlenül a falvak építészeti és történelmi emlékeinek helyreállítása és védelme, 5 db további projekt pedig a településekhez tartozó táji elemek védelmét és revitalizációját szolgálta. Ez összességében 10.527.974 euró forrás ilyen célra történő felhasználását jelentette, amely 190 települést érintett.</p> <p>A kérdésvízes felmérés alapján arra a kérdésre, hogy milyen mértékben járult hozzá a fejlesztés a vidéki örökség (épített, természeti és kulturális) megőrzéséhez 22 válaszadó (81%) szerint a fejlesztéseknek jelentős közvetlen hatásuk van a vidék kulturális és természeti örökségének megőrzésében. Kettő válaszolták azt, hogy a hatás csak közvetett.</p>	
Értékelési szempont	A.VIII.3-2. A vidéki örökséget megőrizték és fejlesztették

Mutató	A.VIII.3-2.1. A támogatásnak köszönhetően megvalósított vidéki örökséghez eléréssel rendelkező lakosság aránya (%)
A fenti válasz alapján a falvak építészeti és történelmi emlékeinek helyreállítását és védelmét, valamint a településekhez tartozó táji elemek védelmét és reviztalizációját szolgáló fejlesztésekkel érintett települések száma 115 db, amelyek lakónépességének száma 277 129 f. Ez a SAPARD Program által lehatárolt vidéki térségek lakosságának 6. %-a.	

3.4.1.5. A vidéki infrastruktúra fejlesztése

Az intézkedést 2002. szeptemberében akkreditálták az első négy intézkedés között, majd az első pályázati felhívás után 2 körben újra meghirdetésre került.

Az intézkedés környezete

A mezőgazdaságban végbement tulajdonviszony- és birtokstruktúra – változások és a megváltozott gazdasági környezet szükségessé tették az új állapothoz igazodó infrastrukturális elemek fejlesztését, illetve új elemek kiépítését.

Szükségessé vált a meglévő **mezőgazdasági utak**nak és a hozzájuk tartozó építményeknek az új struktúrákhoz igazítása, felújítása és karbantartása, valamint új utak kialakítása az egyes területek elérhetővé tétele érdekében. Az utak felújítása illetve új utak létrehozása egyben turisztikai célokat is szolgálhat.

Egyre komolyabb gondokat okoz a fokozatosan nyíló települési közműháló. A korábbi uniós támogatási konstrukciók (ISPA) és a nemzeti területfejlesztési támogatások a **szennyvízkezelés** területén nagyobb és regionális beruházásokat támogattak. A SAPARD Program keretében így mindenképpen fontos fejlesztési területként jelent meg a kistelepülések szennyvízproblémáinak javítása. Az intézkedés a helyi körülményekhez alkalmazkodó, alternatív környezetbarát technológiákat kívánta támogatni.

A **megújuló energiaforrások** felhasználása a környezet minőségének javulásához és ésszerű gazdasági elnyeréshez vezet: költségtakarékos, fenntartható és környezetbarát megoldásokat kínál. Ezt a célt szeretne volna támogatni az intézkedés energiaellátás fejlesztésére irányuló ága.

A termelési feltételek javításán felül fontos feladat a termékek értékesítési feltételeinek javítása is: **helyi piacok** kialakításával, illetve távolabbi piacokra való eljutás feltételeinek javításával. Részben ezt a célt szolgálták a **telekommunikációs fejlesztések** is. A vidéki térségekben az ott elállított termékek helyben történő értékesítésére alkalmas megfelelő infrastruktúrával ellátott helyi piacok és felvásárló-helyek száma a Program tervezésekor nagyon csekély volt, és a termékek nagy része közvetlen kereskedők révén cserélt gazdát, aminek jelentős áremelés és egyéb kedvezőtlen hatása van. Emellett a meglévő helyi piacok nagy része nem felelt meg semmilyen korszerű követelménynek, higiéniai elírásoknak. A helyi piacok kialakítását és fejlesztését célzó programrész ezeken a problémákon igyekezett javítani: minél több helyi piac feleljen meg az uniós normáknak, és a fejlesztések ezzel egyidejűleg szolgálják a térségben gazdálkodók gazdasági érdekeit is.

Az intézkedés célja

- A vidéki térségek adottságai és szükségletei által meghatározott infrastrukturális fejlesztések megvalósítása, amelyek segítik a térségben található vállalkozások működését és javítják az élet- és munkakörülményeket.
- Kapcsolódás a többi vidékfejlesztési intézkedéshez.

A SAPARD Terv a vidéki infrastruktúra vonatkozásában az alábbi szükségleteket határozza meg:

- Mezőgazdasági utak és csatlakozó létesítmények nem felelnek meg a jelentősen megváltozott tulajdonosi szerkezetnek, bizonyos esetekben a földterület megközelíthetősége sem biztosított;
- A kistelepülések (2000-nél kevesebb lakosú) többségénél hiányoznak a szennyvízkezelési létesítmények;
- A mezőgazdasági vállalkozások nem, vagy nem kellően hatékony energiaellátással rendelkeznek;
- A helyi vállalkozásokat és együttműködésüket a jobb információ-ellátással segítő számítógépes adatbázisok és hálózatok alacsony szintje jellemzi.

A szükségleteknek megfelelően az intézkedés az alábbi fejlesztési területeket foglalja magába (támogatott tevékenységek):

- Úthálózat fejlesztés a megművelt területeken;
- Energiaellátás fejlesztése a helyi üzleti vállalkozások számára;
- Helyi szennyvízkezelési rendszerek építése, amelyek a alternatív technológiákat alkalmaznának a 2000-nél kevesebb lakosú településeken;
- Helyi piacok és felvásárlási létesítmények fejlesztése;
- Az információ-technológiai hálózat fejlesztése és teleházak és tele-mailing létesítmények, tanácsadói rendszerek kiépítése.

Az intézkedés relevanciája

A program helyzetfeltáró része egyértelműen alátámasztja az intézkedés szükségességét: Az infrastrukturális fejlesztések nélkülözhetetlen háttérét adják a vállalkozásoknak, a fejlesztések gazdasági és társadalmi hatásai közvetett módon és hosszú távon jelentkeznek. A forráshiánnyal küzdő kistelepülési önkormányzatok hasonló támogatások nélkül képtelenek megvalósítani a szükséges és sürgetett fejlesztéseket.

Kedvezményezettek köre

Mezőgazdasági termelők, vállalkozók és ezek integrációi, civil szervezetek, vidéki települések önkormányzatai. Az intézkedés nem fókuszált a kedvezményezettek körének tekintetében.

Jogosultság és értékelés

A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása című intézkedés a vidékfejlesztési intézkedések körébe tartozik, így a beavatkozások a *vidékinek* minősül területeken voltak alkalmazhatóak.

A vidéki térségek fejlesztésének mindhárom intézkedése esetében alapvetően fontos szempont volt a projektek egymást erősítő hatásának megítélésében az adott projektnek a kistérségi agrárstruktúra és vidékfejlesztési stratégiai programjához való illeszkedése.

Ezért a módosítás szerint a második lépésben alkalmazott értékelési kritériumok

- partnerség a fejlesztésen belül;
- partnerség a fejlesztések között;
- illeszkedés a kistérségi agrárstruktúra és vidékfejlesztési stratégiához (ennek hiányában a releváns megyei területfejlesztési koncepcióhoz).

A támogatott projektek

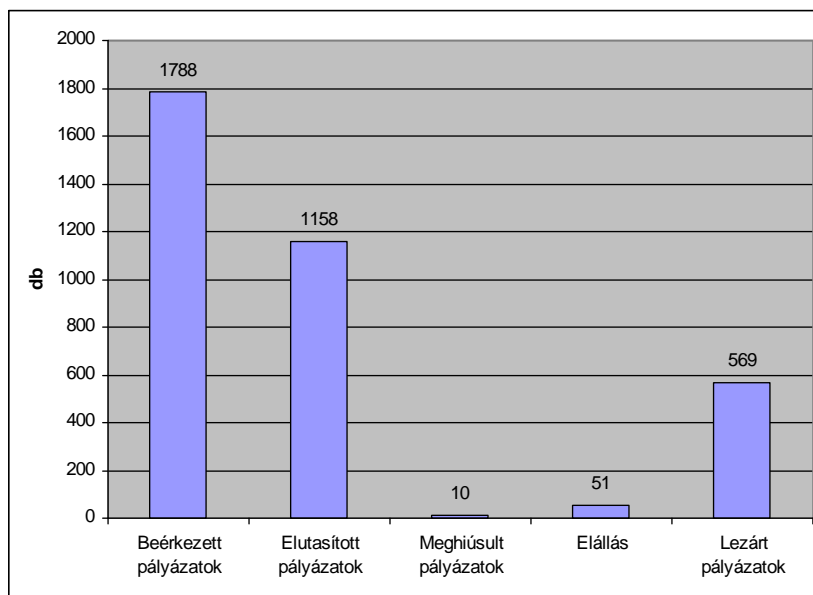
Az intézkedésre 1788 db pályázat érkezett be, mely az összes beérkezett pályázat 20 %-át jelentette. A támogatási igényt vizsgálva azt találjuk, hogy a beérkezett támogatásigényléseknek szintén 20%-át ennek az intézkedésnek a pályázati felhívásaira nyújtották be, összesen 174.308.012 euró értékben.

Az elutasított pályázatok számát tekintve az intézkedés 1158 db (a beadott pályázatok 65%-a) elutasított pályázattal a 'beruházás' és 'falufejlesztés' intézkedések után a harmadik helyen áll, az elutasított pályázatok támogatási igénye 115.624.707 euró volt.

Az elutasítás okai és megoszlása:

- 545 db pályázat – forráshiány;
- 336 db pályázat – hiányosság;
- 130 db pályázat – jogosulatlanság;
- 4 pályázat – életképtelenség;
- 5 pályázat – nem megfelelő költségvetés;
- 67 esetben a pályázó döntött úgy, hogy visszavonja pályázatát;
- 17 pályázat határidőn túl került benyújtásra;
- 10 esetben pedig a helyszíni szemle igazolt jogosulatlanságot;
- 7 pályázat – helytelen adatközlés;
- 5 pályázat - forrás-költségtervének helytelensége;
- 6 pályázó nem teljesítette a kért módosításokat;
- 29 pályázat esetében egyéb okok miatt került sor elutasításra;
- 2 esetben felülvizsgálat miatti elutasításra került sor.

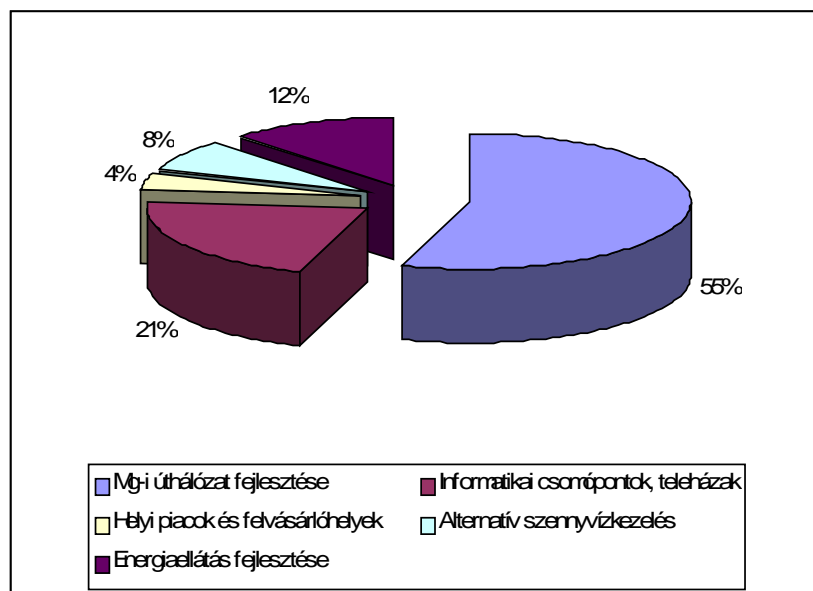
85. ábra: A beérkezett, elutasított és végül támogatott pályázatok száma



A támogatásra kiválasztott projektek 10 %-ánál történt meg hiúsulás vagy elállás, ami viszonylag nagy aránynak mondható. Az okok között az értékelők szerint szerepelhet a sok pályázó által nem várt jelentős adminisztrációs-, egyéb menedzsment- és elszámolási feladatokból származó leterhelés, a kifizetések csúszásáról kapott információk. Ennél az intézkedésnél egyetlen olyan pályázat van a végül meg hiúsultak között, ahol történt kifizetés, így a támogatási pénzekkel való visszaélés mint indok semmiképp sem helytálló a magyarázatra.

Az intézkedésen belüli fejlesztési területek közötti arányt a 86. ábra szemlélteti, amelyen jól látható a mezőgazdasági úthálózat fejlesztése fejlesztési terület dominanciája. Ezt a dominanciát a helyzetfeltáró részben már bemutatott birtokstruktúra-átalakulás és az ezáltal kialakult új fejlesztési szükségletek magyarázzák.

86. ábra: A lezárt pályázatok fejlesztési területek közötti aránya



21. táblázat: A vidéki infrastruktúra fejlesztése intézkedés bontása alintézkedésenként, régióként és évenként

Régió	Fejlesztési terület	2003		2004		2005		2006		2007		2000-2007	
		Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás összesen (euró)
DA	Mg-i úthálózat	5	578 269	20	2 171 990	44	6 129 491	10	1 589 425	0	0	79	10 469 175
DD	Mg-i úthálózat	1	23 523	22	2 097 675	21	2 522 300	1	231 294	0	0	45	4 874 792
ÉÁ	Mg-i úthálózat	11	1 348 132	20	2 075 630	19	1 836 329	18	2 799 504	0	0	68	8 059 595
ÉM	Mg-i úthálózat	1	16 691	12	1 094 749	12	1 335 623	14	2 050 423	4	652 311	43	5 149 797
KD	Mg-i úthálózat	2	317 087	3	298 830	6	698 706	7	1 139 716	1	235 294	19	2 689 633
KM	Mg-i úthálózat	0	0	3	249 734	2	446 029	0	0	0	0	5	695 763
NyD	Mg-i úthálózat	0	0	10	891 059	44	5 250 346	0	0	0	0	54	6 141 405
	Összesen:	20	2 283 702	90	8 879 667	148	18 218 824	50	7 810 362	5	887 605	313	3 808 0160
DA	Energiaellátás	1	110 196	6	392 955	6	207 256	1	97 934	0	0	14	808 341
DD	Energiaellátás	0	0	5	108 310	2	231 277	0	0	0	0	7	339 587
ÉÁ	Energiaellátásf	0	0	6	389 125	0	0	1	15 327	0	0	7	404 452
ÉM	Energiaellátás	1	18 118	5	193 469	3	274 964	2	315 729	0	0	11	802 280
KD	Energiaellátás	0	0	5	89 040	5	207 926	0	0	0	0	10	296 966
KM	Energiaellátás	0	0	2	63 067	2	150 763	0	0	0	0	4	213 830
NyD	Energiaellátás	0	0	6	97 430	10	515 722	0	0	0	0	16	613 152
	Összesen:	2	128 314	35	1 333 396	28	1 587 908	4	428 990	0	0	69	3 478 608
DA	Szennyvízkezelés	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DD	Szennyvízkezelés	0	0	0	0	5	925 926	1	235 286	0	0	6	1 161 212
ÉÁ	Szennyvízkezelés	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ÉM	Szennyvízkezelés	0	0	1	141 176	4	745 202	18	3 908 389	8	1 786 509	31	6 581 276
KD	Szennyvízkezelés	0	0	0	0	0	0	1	158 752	1	221 276	2	380 028
KM	Szennyvízkezelés	0	0	0	0	0	0	0	0	1	235 294	1	235 294
NyD	Szennyvízkezelés	0	0	1	10 513	0	0	1	213 020	1	235 294	3	458 827
	Összesen:	0	0	2	151 689	9	1 671 128	21	4 515 447	11	2 478 373	43	8 816 637
DA	Helyi piacok,	0	0	4	68 252	3	59 211	0	0	0	0	7	127 463
DD	Helyi piacok,	1	23 294	0	0	1	22 271	0	0	0	0	2	45 565
ÉÁ	Helyi piacok,	2	34 646	2	37 118	2	43 996	2	107 659	0	0	8	223 419
ÉM	Helyi piacok,	0	0	1	23 240	0	0	2	42 984	0	0	3	66 224
KD	Helyi piacok,	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
KM	Helyi piacok,	0	0	2	42 973	0	0	0	0	0	0	2	42 973
NyD	Helyi piacok,	0	0	0	0	1	12 118	0	0	0	0	1	12 118
	Összesen:	3	57 940	9	171 583	7	137 596	4	150 643	0	0	23	517 762
DA	Informatika	0	0	10	164 304	9	192 566	0	0	0	0	19	356 870

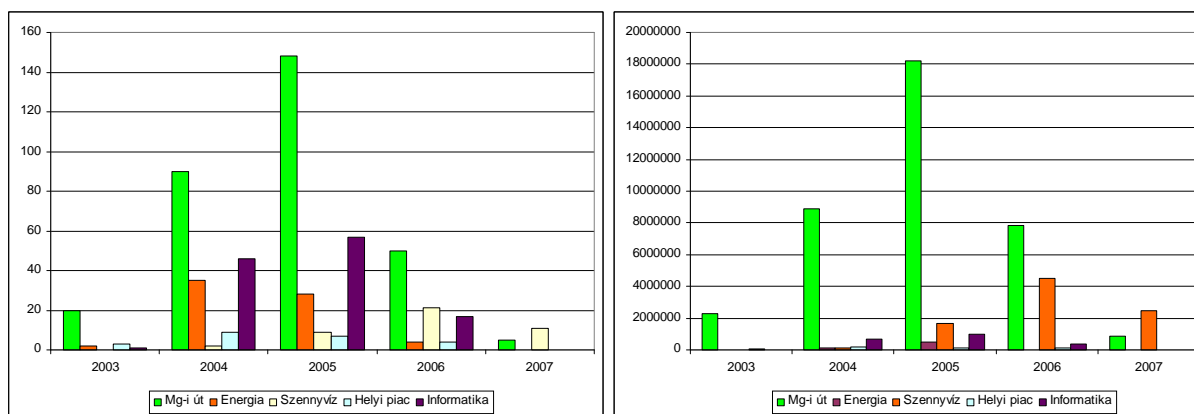
Régió	Fejlesztési terület	2003		2004		2005		2006		2007		2000-2007	
		Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás összesen (euró)
DD	Informatika	0	0	6	90 686	4	88 828	0	0	0	0	10	179 514
ÉA	Informatika	1	16 431	5	65 920	2	43 753	2	38 324	0	0	10	164 428
ÉM	Informatika	0	0	11	163 030	29	466 471	14	289 034	0	0	54	918 535
KD	Informatika	0	0	5	68 655	6	81 722	0	0	0	0	11	150 377
KM	Informatika	0	0	2	24 965	2	40 661	0	0	0	0	4	65 626
NyD	Informatika	0	0	7	128 256	5	52 094	1	20 258	0	0	13	200 608
	Összesen:	1	16 431	46	705 816	57	966 095	17	347 616	0	0	121	2 035 958
	Intézkedés összesen:	26	2 486 387	182	11 242 151	249	22 581 551	96	13 253 058	16	3 365 978	569	52 929 126

Forrás: MVH adatbázis, 2007. október 02.

Id beli ütemezés

A pályázatokat 2002 szeptember 26-ától 2004. április 30-ig lehetett benyújtani, 3 pályázati körben. 2003-ban a projektek 4% -a zárult le, 2004-ben 32%, 2005-ben 44%, 2006-ban 17%, míg 2007-ben 3%. A pályázatkezelés folyamatosan küzdött a csúszásokkal, a kifizetések pedig elhúzódóak voltak, ahogyan azt a kérd íves válaszok is jelezték. A diagrammok is jól mutatják a 2004-es és 2005-ös munkacsúcsokat, amikre a pályázatkezelés nem tudott megfelelően rugalmasan erőforrás-átcsoportosításokkal reagálni. Az interjúkon magyarázatként a szigorú eljárásrendet említették többen, aminek az elírásait be kellett tartani a folyamat során. Az értékelő véleménye szerint a magyar eljárásrend túlbiztosított és túl bürokratikus volt, sok felesleges duplikációt tartalmazott, ami jelentősen megnövelte az egyes folyamatok időigényét.

87. ábra: A pályázati folyamat elrehaladása: lezárt pályázatok száma (db) és kifizetett támogatás (euró)



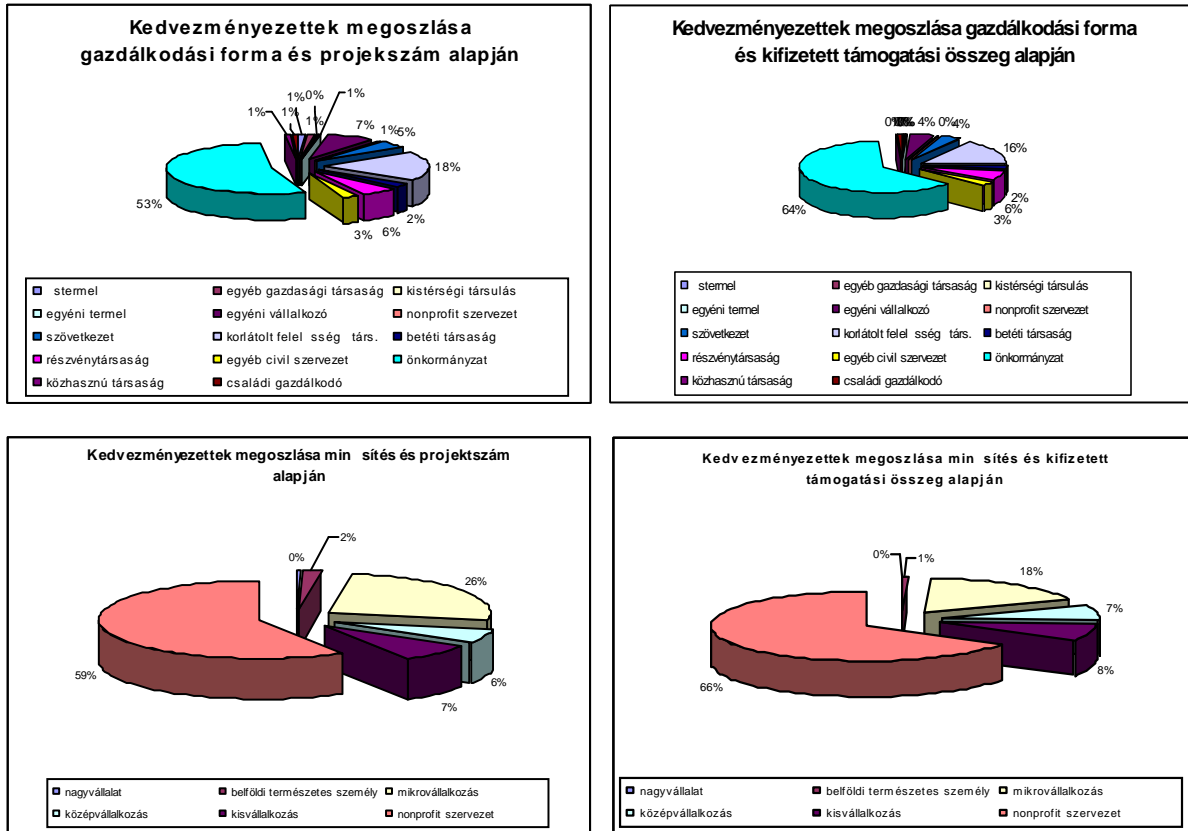
Regionális megoszlás

A 'mez gazdasági úthálózat' és a 'helyi piacok' fejlesztési területek esetében az alföldi régiók dominanciája figyelhető meg, míg az 'alternatív szennyvízkezelés' és az 'informatikai csomópontok, teleházak' esetében Észak-Magyarországon valósult meg messze a legtöbb projekt. Ezt az eloszlást az Alföld mez gazdasági úthálózatának elmaradott helyzete, illetve Észak-Magyarország közműellátásának és telekommunikációs hálózatának országos átlaghoz képest való lemaradása indokolja. A regionális eloszlást vizsgálva kijelenthetjük tehát, hogy az intézkedés megtalálta a "legrászorultabb" területeket. Közép-Magyarország infrastrukturális fejlettségét (hazai átlaghoz képest) mutatja, hogy egy kivételével minden fejlesztési terület esetében a legkevesebb támogatott pályázat valósult meg, mez gazdasági úthálózatot pedig csak 5 esetben támogatott a Program a régióban.

Az intézkedés kifizetési ütemezéséről és a projektek regionális megoszlásáról a 21. táblázat ad részletes információkat.

Kedvezményezettek megoszlása

88. ábra: A kedvezményezettek megoszlása



Az intézkedés keretében a legtöbb projektet önkormányzat valósította meg (305 db, 54%), amihez ha hozzávesszük még a sikeres projektzárók között található 5 közhasznú társaságot, a 15 egyéb civil- és 3 non-profit szervezetet, akkor ez már a kedvezményezettek 59%-át teszi ki. Ez alapján egyértelműen kijelenthetjük, hogy ez az intézkedés alapvetően 'önkormányzati' intézkedés volt, ami nem meglepő, hiszen támogatható infrastrukturális fejlesztések komoly hiányokat pótolnak, köztük sok olyat, amelyet az önkormányzatok forráshiány miatt korábban hasonló támogatási konstrukció nélkül nem tudtak kivitelezni. Emellett a fejlesztendő objektumok tulajdonosi viszonyaiból is következik ez az összetétel, hiszen ezek jellemzően mind önkormányzati tulajdonban vannak. Kivételként egyedül az energiaellátás fejlesztése jelentett, ami jellemzően vállalkozások esetében jelentkező fejlesztési terület, és ott így a pályázók nagy része vállalkozás volt.

Részletes kedvezményezetti megoszlást, projektmérettel, támogatási összegekkel a 22. táblázat mutat be.

Összefoglalás, következtetések

Az elutasított pályázatok nagy aránya (65%) és a nagymértékű túligénylés (29 .484.303.051 Ft, 115.624.707 euró) mindenképpen azt mutatják, hogy egyrészt nagyon nagy igény volt erre a konstrukcióra, másrészt pedig a Program a rendelkezésre álló szűk forrásokkal csak elindítani tudott egy jó irányt, de szükség van a fejlesztési területen további támogatási lehetőségekre (ez a cél az AVOP és az ÚMVP intézkedéseiben meg is jelent). A Program megvalósítása során az intézkedéssel kapcsolatban nem került sor jelentősebb forrásátcsoportosításra (végül nem akkreditált intézkedésekről csoportosítottak csak át forrásokat erre az intézkedésre), ami a többi intézkedés keretében jelentkező szintén nagyarányú/még nagyobb arányú túligényléssel magyarázható.

A.XII.1. Milyen mértékben felel meg a vidéki infrastrukturális tevékenységek fajtáinak és terjedelmének az érintett térségek prioritási szükségleteinek?

Az intézkedés relevanciáját a helyzetfeltárás részletesen indokolja. Ezen felül a konkrét beavatkozások szükségességét és azok összhangját a valós igényekkel mind a kérdőív adatok mind pedig a nagy számú benyújtott pályázat és a jelentős támogatási igény is alátámasztja.

Az intézkedésen belül a 'mez gazdasági úthálózat fejlesztése' volt a legnépszerűbb, a tervezett forrás-allokációhoz képest sokkal nagyobb arányt képviselt az intézkedés költségvetésében. Ez jelentősen kihatott a Program tervezésekor felállított természetes mutatókhoz viszonyított eredményekre, hiszen a többi fejlesztési terület a kisebb forrásokkal kisebb eredményeket tudott felmutatni, míg az utak esetében a Program messze felülmúlta az elvárásokat. A 'mez gazdasági úthálózat fejlesztése' fejlesztési terület dominanciáját a korábban már részletezett birtokstruktúra-változások és bizonyos régiók jelentős út-infrastrukturális hiányai indokolják.

A.XII.2. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott beruházások a vidéki térségek versenyképességének javításához?

A kérdőív felmérés és a fókuszcsoportos interjúk egyértelműen azt mutatják, hogy a kedvezményezettek körében az intézkedés versenyképesség-növekedést hozott. Azt azonban fontos megjegyezni, hogy az intézkedés a vidéki térségeknek csak töredékéhez juthatott el – akár a támogatott vidéki vállalkozások, akár a támogatás hasznát élvező vidéki települések arányát tekintjük (a források szűkösége miatt), így nemzetgazdasági szinten nézve a hatása elhanyagolható. A Programnak azonban ez nem is lehetett célja.

A.XII.3. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott beruházások a kedvezményezett vidéki lakosság életminőségének javításához?

Az intézkedés nem finanszírozott közútfejlesztést, és a szennyvízkezelésen kívül a kommunális feltételek javítása sem szerepelt a támogatott tevékenységek között, így közvetlenül nem volt jelentős hatása a vidéki lakosság életminőségére. A közvetett hatást azonban jól mutatja, hogy az intézkedés keretében 524 km -nyi mez gazdasági úthálózat építése/fejlesztése, 69 vállalkozás energiaellátás-fejlesztése, 44 települést érintő szennyvízkezelési projekt, 23 új/felújított helyi piac, 1.925 db kialakított piaci árusítóhely, 121 IT-fejlesztési projekt valósult meg. A beruházások által érintett vidéki lakosság (nem számolva az átfedésekkel) 1.735.027 fő volt, ami az intézkedésre jogosult lakosság 45% -a, és az életminőségükben legalább kismértékű pozitív elmozdulás mindenképp történt a Program hatására.

„A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása” című intézkedés intézkedés specifikus kérdéseinek megválaszolásánál 74 visszaküldött pályázói kérdőívvel és a monitoring

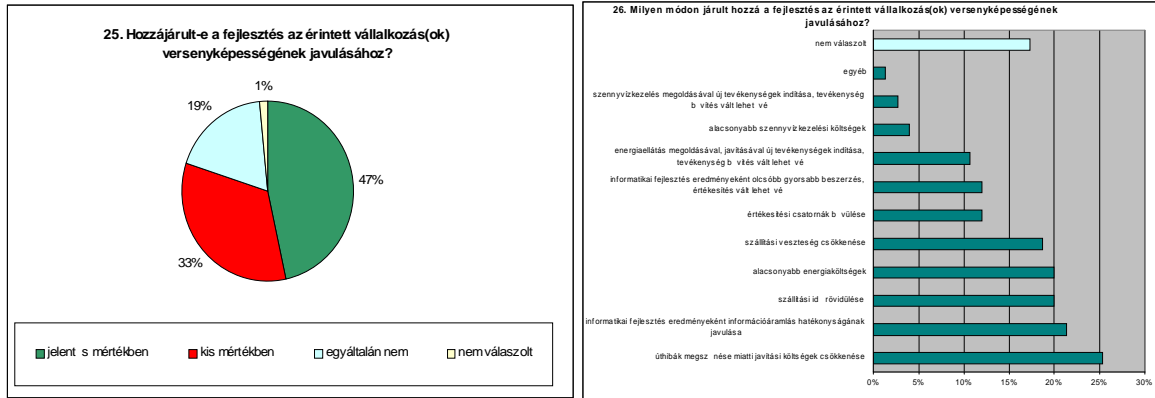
adatbázisból rendelkezésre bocsátott adatokból dolgozhattak az értékelők. Az egyes mutatókra a monitoring adatbázisból 100%-os mintanagyságokat terveztünk.

Kérdés	A.XII.1. Milyen mértékben felel meg a vidéki infrastrukturális tevékenységek fajtája és terjedelme az érintett térségek prioritási szükségleteinek?										
Értékelési szempont	A.XII.1-1. A végrehajtott beruházások megfelelnek az elzetes értékelési/programozási időszak során azonosított prioritási szükségleteknek.										
Mutató	A.XII.1-1.1. A beavatkozással érintett, azonosított prioritási szükségletek										
<p>A program helyzetfeltáró része egyértelműen alátámasztja az intézkedés szükségességét.</p> <p>A kérdőív felmérés során a válaszadók 89%-a válaszolt úgy, hogy a támogatott tevékenységek nagy mértékben összhangban voltak a térségi szükségletekkel.</p> <p style="text-align: center;">89. ábra</p> <div style="text-align: center;"> <p>24. Milyen mértékben voltak összhangban a SAPARD program "A vidéki infrastruktúra fejlesztése" c. intézkedés keretében támogatott tevékenységek az Ön településének/vállalkozásának valós infrastruktúra fejlesztési igényeivel?</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Értékelés</th> <th>Arány</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>nagy mérték volt az összhang;</td> <td>89%</td> </tr> <tr> <td>gyenge volt az összhang;</td> <td>7%</td> </tr> <tr> <td>egyáltalán nem volt összhang;</td> <td>3%</td> </tr> <tr> <td>nem válaszolt</td> <td>1%</td> </tr> </tbody> </table> </div> <p>Az intézkedésre benyújtott rengeteg pályázat és a jelentős támogatási igény is azt támasztja alá, hogy a prioritási szükségletek és az ehhez kialakított pályázati konstrukció a valós szükségletekkel összhangban volt.</p>		Értékelés	Arány	nagy mérték volt az összhang;	89%	gyenge volt az összhang;	7%	egyáltalán nem volt összhang;	3%	nem válaszolt	1%
Értékelés	Arány										
nagy mérték volt az összhang;	89%										
gyenge volt az összhang;	7%										
egyáltalán nem volt összhang;	3%										
nem válaszolt	1%										
A projektek száma fejlesztési területenként											
<p>Mezőgazdasági úthálózat: 313 db</p> <p>Vállalkozások célját szolgáló energiaellátás: 69 db</p> <p>Helyi alternatív szennyvíztisztítás: 43 db</p> <p>Informatikai, kommunikációs rendszerek: 121 db</p> <p>Helyi piacok és felvásárló helyek: 23 db</p> <p>Általában levonhatjuk azt a következtetést, hogy a 'mezőgazdasági utak' fejlesztési terület sokkal nagyobb arányt képviselt az intézkedésen belül, mint ahogy azt a tervezők prognosztizálták. Ennek oka az útfejlesztésekkel kapcsolatos nagy pályázói igény volt, valamint az a tény, hogy a megnövekedett pályázati darabszám az utak esetében arányaiban még jelentősebb forrásokat kötött le, ami megakadályozta a többi fejlesztési területen kitűzött célok elérését.</p>											

A fejlesztések által érintett népesség fejlesztési területenként:	
Mez gazdasági úthálózat: nem releváns Vállalkozások célját szolgáló energiaellátás: nem releváns Helyi alternatív szennyvíztisztítás: 39.881 f Informatikai, kommunikációs rendszerek: 913.260 f Helyi piacok és felvásárló helyek: 781.886 f Összesen: 1.735.027 f (természetesen lehetnek átfedések)	
A fejlesztések által érintett települések fejlesztési területenként:	
Mez gazdasági úthálózat: nem releváns Vállalkozások célját szolgáló energiaellátás: nem releváns Helyi alternatív szennyvíztisztítás: 44 település Informatikai, kommunikációs rendszerek: 121 település Helyi piacok és felvásárló helyek: 22 település Összesen: 187 település (természetesen lehetnek átfedések)	
A fejlesztések által érintett vállalkozások száma:	
Mez gazdasági úthálózat: 17.925 db Vállalkozások célját szolgáló energiaellátás: 69 db Helyi alternatív szennyvíztisztítás: 687 db Informatikai, kommunikációs rendszerek: 25.457 db Helyi piacok és felvásárló helyek: 7.956 db Összesen: 52 094 vállalkozás (természetesen lehetnek átfedések) A vállalkozásokat érint legfontosabb fejlesztési terület az energiaellátás volt. 69 projekt valósult meg vállalkozások célját szolgáló energiaellátás területén.	

Kérdés	A.XII.2. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott beruházások a vidéki térségek versenyképességének javításához?
Értékelési szempont	A.XII.2-1. A támogatott beruházások javították a gazdaságok / üzleti vállalkozások hozzáférését a potenciális piacokhoz

90. ábra



A válaszadók 47%-a érzi úgy, hogy a fejlesztés jelentősen hozzájárult a vállalkozás versenyképességének javulásához, s csupán 19% -uk mondja, hogy egyáltalán nem.

A legjelentősebb tényezők az útminőség javulását tartják, ezen kívül kiemelkedő még az információáramlás hatékonyságának javulása, a szállítási idő- és az energiaköltségek csökkenése.

A kérdőív felmérése egyértelműen azt mutatja, hogy a támogatott beruházások javították a gazdálkodók hozzáférést a potenciális piacokhoz.

Mutató	A.XII.2-1.1.: Az utazási idő átlagos csökkenése a kedvezményezett térségben a legközelebbi megyeszékhelyre (és fordított irányban) (%)
---------------	---

Ez a mutatószám nem releváns, mivel a közutak rekonstrukciója és építése a SAPARD Program értelmében nem támogatható. Fejlesztési területek kizárólag a mezőgazdasági célokat szolgáló utak lehetnek.

Értékelési szempont	A.XII.2-2. Jobb energiaellátás a gazdasági tevékenységekhez
----------------------------	--

Mutató	A. XII.2-2.1.: A támogatás eredményeképpen az energiaellátáshoz való jobb hozzáféréssel rendelkező vidéki gazdaságok / üzleti vállalkozás részaránya (%)
---------------	---

A hét magyarországi régióból összesen 69 pályázat valósult meg, amelyek célja az energiaellátás fejlesztése volt. (A SAPARD Terv arányosított eredmény mutatója 232 vállalkozás volt.)

A magyarországi vidéki KKV-k száma: 220 862.

Így 0,00312% -a részesült csupán a hazai vállalkozásoknak ilyen célú fejlesztés megvalósítására Sapard forrásból.

Ez a szám nagyon alacsony. Ennek oka a program valamint a közintézkedés szintjén rendelkezésre álló források alacsony összege, valamint a többi területhez képest alacsony pályázási kedv. Fontos megjegyezni, hogy az intézkedés preferálta az alternatív megoldásokat, ami a potenciális pályázóknak sokszor teljesen új terület volt, és ez is csökkentette a pályázási kedvet.

Megállapíthatjuk, hogy ennek a fejlesztési területnek országos szinten nem volt érezhető hatása.

A mezőgazdasági úthálózat fejlesztés tárgyában benyújtott pályázatok alapján az új utak teljes hossza
--

Mezőgazdasági úthálózat fejlesztés (új utak építése és a meglévő korszerűsítése) hossza: 524

km.
A SAPARD Terv által meghatározott eredmény mutató 165 km új út építése volt, így elmondhatjuk, hogy e szempontból az intézkedés messze felülteljesítette az elvárásokat.
A mez gazdasági úthálózat fejlesztéssel érintett terület nagysága
A mez gazdasági úthálózat fejlesztéssel érintett terület nagysága: 142.886 ha
Az energiafejlesztést végrehajtó, a Program révén megújuló energiát használó vállalkozások száma
69 db
A helyi alternatív szennyvíztisztítás fejlesztésével érintett gazdálkodási egységek száma
687 db
A helyi piacok, felvásárló helyek fejlesztéssel érintett alapterülete
85.165 m ²
A fejlesztéssel érintett helyi piacok, felvásárló helyek árusító helyeinek száma
1925 db
A helyi piacok, felvásárló helyek fejlesztésében érdekelt vállalkozások száma
5.185 db
Az informatikai, kommunikációs rendszerek fejlesztése általi kedvezményezett vállalkozások száma
25.185 db

Kérdés	A.XII.3. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott beruházások a kedvezményezett vidéki lakosság életmin ségének javításához?
Értékelési szempont	A.XII.3-1. A távolság csökkent
Mutatók	A.XII.3-1.1.: A támogatott tevékenységek miatt az utazás könnyebbé vagy szükségtelenné vált (leírás és az évente megtakarított kilométerek és/vagy órák)
<p>Ez a mutatószám nem releváns a Program szempontjából, mivel a SAPARD nem nyújt támogatást a közutak rekonstrukciójához vagy építéséhez. Csak a mez gazdasági célokra szolgáló utak részesülhetnek a pénzalapokból. A mez gazdasági utak építésének a legtöbb esetben nem az az oka, hogy a távolságot csökkentésük, hanem hogy javítsák a mez gazdasági létesítmények és területek hozzáférhet ségét, csökkentésük a szállítási költségeket, valamint a termék- és id veszteséget.</p> <p>Nincs megfelel adat sem a pályázatokban, sem pedig a SAPARD Tervben a fejlesztés révén megtakarított szállítási távolságok és id vonatkozásában.</p> <p>A pályázók kérd íve nem tartalmazott ebbe a témába tartozó kérdést abból az okból kifolyó lag, hogy egy interjú során nehézkes ezt a kérdést megválaszolni, mivel részletes számításokra van szükség.</p>	
Értékelési szempont	A.XII.3-2. A támogatás révén javultak a lakhatási és kommunális feltételek.
Mutató	A.XII.3-2.1.: A lakosságnak az a részaránya a, amely a támogatásnak köszönhet en jobb villamos - áram/csatorna/ivóvíz/szemét - elszállítási szolgáltatásokhoz jut hozzá (%)

<p>Ezt a mutatót az alábbiak szerint módosult:</p> <p>A támogatás révén a jobb szennyvíz szolgáltatásokkal rendelkező települések/vállalkozások/lakosok száma (%)</p> <p>A módosítás indoka: Az ivóvíz és szemétszállítási szolgáltatásokat ez az intézkedés nem támogatta.</p> <p>A pályázatokban nincsenek részletes adatok azokról az energiaforrás típusokról, amelyet a fejlesztés tartalmaz.</p> <p>Az érintettek köre:</p> <p>44 település</p> <p>687 db vállalkozás</p> <p>Az érintett népesség: 39.881 f</p> <p>Magyarországi kistelepülések száma: 3026</p> <p>Így a mutató: 1,5 %</p> <p>A szennyvízkezelési létesítmények fejlesztésének hatása a teljes vidéki lakosságra nagyon alacsony, ami az erre a fejlesztési területre benyújtott és megvalósult pályázatok viszonylagos kis számának tudható be. A SAPARD Terv arányosított eredmény mutatója 98 település volt, amihez képest a 44 jelentősen elmarad.</p>	
Értékelési szempont	A.XII.3-3. A támogatás révén javult a hulladékkezelés
Mutató	A.XII.3-3.1.: A támogatás segítségével megvalósuló szilárd/folyékony hulladékkezelés aránya (%)
<p>Fejlesztéssel érintett mennyiség: 120.200 m³</p> <p>Az érintett települések összes kezelt szennyvízmennyisége 352.000 m³</p> <p>Az érintett népesség: 39.881 f</p>	
További mutatószámok	
A támogatás révén fejlesztett mezőgazdasági utak teljes hossza (km)	
<p>A vizsgált 313 pályázat 524 km hosszúságú új vagy felújított utat jelent. A SAPARD Terv arányosított mutatója 281 km, tehát sokkal alacsonyabb, mint a teljesített mutató. Amikor a mutatószámokra vonatkozó döntés megszületett, a tervezők még nem látták el erre ennek a fejlesztési területnek a népszerűségét.</p>	
A helyi piacok és felvásárló helyek fejlesztését élvező vidéki települések száma és aránya	
<p>A 3026 vidéki település közül 22 részesül a SAPARD támogatásból létrehozott helyi piacok elnevezésűre. A résztvevő települések aránya nagyon alacsony, mindössze 0,73%.</p>	
A támogatás révén létrejött új piaci helyek száma (db), a kialakított piactér és felvásárló létesítmények területe (m²), és a legközelebbi piactól való átlagos távolság	
<p>Érintett népesség: 781.886 f</p> <p>Piaci helyek száma: 1.925 db</p> <p>Piactér, felvásárlólétesítmények területe: 85.165 m²</p> <p>Legközelebbi piactól való átlagos távolság: 22,36 km</p>	

Helyi piacok, felvásárlóhely vonatkozásában a SAPARD Terv 317 db-bal tervezett (arányosított mutató), a megvalósult 23 ehhez képest nagyon alacsony szám.

Az érintett népesség mutatója (781.886 f) nagyon szép eredmény, azonban az értékelők fontosnak tartják kihangsúlyozni, hogy ez a szám irreálisan magasnak tűnik, és a monitoring adatbázis túlzó adatai valószínűleg abból eredhetnek, hogy az adat értelmezése eltér volt pályázónként.

Az IT fejlesztéseket élvező vidéki üzleti vállalkozások / lakosok száma

Az IT fejlesztések vonatkozásában jóváhagyott pályázatok száma 121. Az IT fejlesztések jellegüknél fogva nagy számú üzleti vállalkozásra és jelentős számú lakosra lehetnek pozitív hatással. Az összes IT beruházással érintett üzleti vállalkozás becsült száma jelentős, eléri a 25 457-et. A minta alapján az érintett lakosság száma 913 260 f .

A SAPARD Tervben 634 újonnan épített IT központ (teleházak, adatbankok, stb.) szerepel eredmény mutatóként (arányosítva). Feltételezve, hogy egy pályázat egyenlő egy IT központtal, a megvalósult pályázatok száma (121) elmarad az elzáró várakozásoktól.

3.4.1.6. Technikai segítségnyújtás

Az intézkedés célja, hogy hozzájáruljon a SAPARD program hatékony, az elírásoknak megfelelő lebonyolításához szükséges tevékenységek megvalósításához. Az összes többi intézkedést jól elhatárolható, mert a hagyományos értelemben véve nem pályázható, mert kedvezményezettje a SAPARD Program Irányító Hatósága. Ez az intézkedés hozzájárul a többi intézkedés hatékony megvalósulásához, hiszen az alábbi tevékenységeket támogatja:

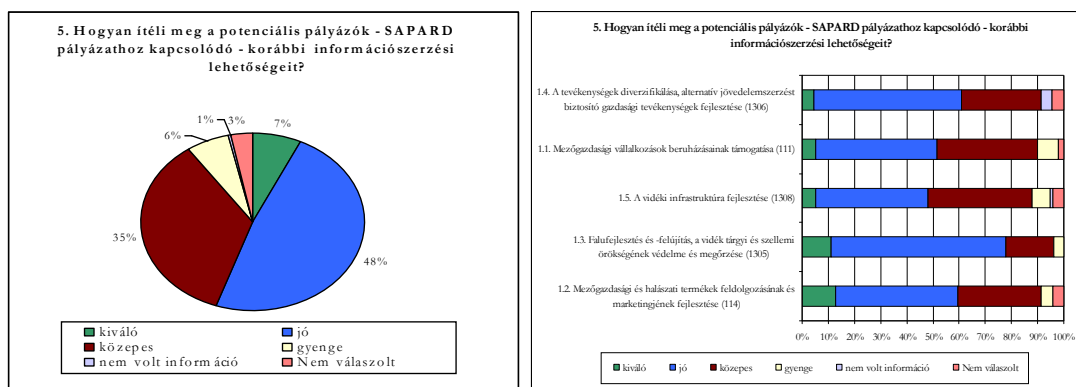
- Információnyújtás és nyilvánosság keretében: a közvélemény folyamatos tájékoztatása, pályázati segédanyagok, tájékoztatók készítése és terjesztése, előadások és fórumok szervezése, szakmai felkészítő tanfolyamok szervezése a Program kedvezményezettjei részére, SAPARD web-oldal készítése, és egy-egy sikeres projekt bemutatásával SAPARD Program népszerűsítése.
- Program monitoring tevékenységen belül: a Monitoring Bizottság munkáját segítő Titkárság munkatársainak felkészítése, a programot felőlel tanulmányok készítése a széleskörű monitoring feladatok elvégzéséhez, a Monitoring Bizottság üléseinek megszervezése, felidő értékelés elvégzése (Magyarország 2006. évi éves zárójelentése a SAPARD Program végrehajtásáról 2000-2006).

A technikai segítségnyújtás intézkedés keretén belül összesen 13 szerződés kötött 286.615 euró értékben. Az intézkedés a funkciójához képest igen későn, 2003-ban indult. A szerződések 100%-a lezárult a 2003 és 2004-es évek folyamán.

Összefoglalás, következtetések

Nagyon kevés megbízható és releváns adat áll rendelkezésre az intézkedés hatásáról. Tekintve az intézkedés keretén belül megvalósult tevékenységek alacsony számát, illetve az intézkedés megvalósításán dolgozó néhány főt, azt lehet mondani, hogy az intézkedésnek önmagában sokkal kisebb hatása volt a Program megvalósítására, mintha összességében nézzük azokat a technikai segítségnyújtás típusú tevékenységeket, amelyek ugyan nem SAPARD forrásból lettek finanszírozva, de a TS intézkedés céljait szolgálták. Itt kell megemlítenünk az IH, a szakf osztályok és a SAPARD Hivatal szerteágazó tájékoztatási tevékenységét, amelynél az esetek és a résztvevők számáról nincs pontos információ. A kérdőív felmérések alapján a pályázók a Programmal kapcsolatos információhoz jutási lehetőségeket az alábbiak szerint ítélik meg:

91. ábra



Hangsúlyozni kell azonban, hogy ennek a tevékenységnek csak a töredékét finanszírozta a TS intézkedés.

A.XV.1. Milyen mértékben könnyítették meg a technikai segítségnyújtási intézkedés keretén belül támogatott tevékenységek a Program megvalósítását?

Tekintettel a TS intézkedésben I finanszírozott tevékenységek alacsony számára és jellegére, az intézkedés nem könnyítette meg számottevő mértékben a Program megvalósítását, bár finanszírozott néhány olyan tevékenységet, amely nélkül a program nem valósulhatott volna meg (pl SAPARD Monitoring Bizottság m kódése). A fentiekben közrejátszott az intézkedés későbbi elindítása, az ilyen típusú tevékenységek megtervezésében és megvalósításában rendelkezésre álló tapasztalatok és jártasság hiánya és az alacsony forráskeret.

Ugyanakkor a kérdőív felmérések alapján meg kell említeni, hogy a TS -ben I finanszírozott képzési tevékenységek hozzájárultak a pályázatok elkészítésének megkönnyítéséhez. A megkérdezettek kevesebb, mint 6%-a válaszolta azt, hogy a képzés nem segítette a pályázat elkészítésében.

A.XV.2. Milyen mértékben növelte a technikai segítségnyújtás intézkedés az EU, de elsősorban a SAPARD Program eljárásrendjével, szabályaival és elveivel kapcsolatos felkészültséget?

Mind a szakmai interjúk, mind a fókuszcsoportos megbeszélések tapasztalata az, hogy a Program rendkívül nagy hatással volt a lakosság és az adminisztráció EU-s eljárásrendekkel és szabályozással kapcsolatos felkészültségének fejlődésében. A SAPARD Program mind a pályázók körében, mind pedig a Program keretén belül létrejött végrehajtó intézményrendszeren belül alapvető szemléletformáló hatással bírt. Rendkívül nagy hatással volt az EU vidékfejlesztési politikájával, programjaival és pályázati rendszerével kapcsolatos ismeretek megszerzésében. Mindez természetesen nem csak a TS intézkedésnek volt köszönhető.

22. táblázat: Technikai segítségnyújtás

Régió	Alintézkedés	2003		2004		2005		2006		2007		2000-2007	
		Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat (db)	Kifizetett támogatás (euró)	Lezárt pályázat összesen (db)	Kifizetett támogatás összesen (euró)
KM	--	2	2.826	11	286.789	0	0	0	0	0	0	13	286.615
	Összesen	2	2.826	11	286.789	0	0	0	0	0	0	13	286.615
	Intézkedés össz	2	2.826	11	286.789	0	0	0	0	0	0	13	286.615

Forrás: MVH adatbázis, 2007. október 02.

Kérdés	A.XV.1. Milyen mértékben könnyítették meg a technikai segítségnyújtási intézkedések a program megvalósítását?
Értékelési szempont	A.X.V.1-1. Az intézkedés segítette a kedvezményezetteket a projektek el készítésében és megvalósításában.
Mutató	A.X.V.1-1.1 Azon más intézkedések kedvezményezettjeinek aránya, akik a technikai segítségnyújtás intézkedésekből kaptak segítséget (%) (a) intézkedésenként (b) n k aránya

A kérdésvízes felmérés azon kérdésére, hogy „Tudott-e, illetve részesült-e szakmai segítségnyújtásban (információs nap, képzés, tanácsadás, szakmai fórum stb.) a SAPARD pályázata(i) elkészítése és végrehajtása kapcsán a programot bonyolító intézmények közvetlen, vagy megbízott munkatársaitól?” a 271 válaszadóból 102-en (38%) válaszolták azt, hogy tudtak róla és részesültek technikai/szakmai segítségnyújtásban. 81-en (30%) tudtak a technikai segítségnyújtásról, de nem igényelték, vagy nem tudták igénybe venni azt, 83-an (31%) nem tudtak erről a lehetőségről, és nem kaptak segítséget a pályázatuk elkészítéséhez.

Természetesen azok a pályázók, akik olyan csatornán értesültek a SAPARD Program lehetőségeiről, amelynek a finanszírozási forrása a technikai segítségnyújtás intézkedés (média, hirdetések, szórólapok, fórumok stb.) és akik száma nem becsülhető, ezáltal részesültek technikai segítségnyújtásban.

A fenti arányok intézkedések közötti megoszlása a következő:

Intézkedés	db	%
Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása	99	
tudott róla és részesült	34	34
tudott róla, nem részesült	28	28
nem tudott róla	35	35
nem válaszolt	2	2
Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének támogatása	47	
tudott róla és részesült	20	43
tudott róla, nem részesült	16	32
nem tudott róla	10	21
nem válaszolt	1	2
Falufejlesztés és felújítás, a vidék szellemi örökségének védelme és megőrzése	27	
tudott róla és részesült	12	44
tudott róla, nem részesült	6	22
nem tudott róla	9	33
nem válaszolt	0	0
A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	23	
tudott róla és részesült	6	26
tudott róla, nem részesült	5	22
nem tudott róla	12	52
nem válaszolt	0	0
Vidéki infrastruktúra fejlesztése	79	
tudott róla és részesült	30	45
tudott róla, nem részesült	26	35
nem tudott róla	17	23
nem válaszolt	2	3

<p>A pozitív válaszok intézkedésenkénti arányából kitűnik, hogy a legrosszabbul informáltak, illetve a legkevésbé segítséget igénybe vevők a diverzifikációs intézkedés kedvezményezettjei voltak. Ezt igazolja az intézkedésre beérkezett pályázatok alacsony száma is.</p> <p>A falumegújítás és a vidéki infrastruktúra fejlesztése intézkedésre beérkezett pályázatok magas száma a kérdésekben is visszaigazolódó hatékony technikai segítségnyújtásnak is köszönhető volt.</p> <p>A technikai segítségnyújtásban részesülő kedvezményezettek között a nők arányáról nem áll rendelkezésre információ.</p>	
Értékelési szempont	A.XV.1-2. Országos/regionális/helyi hatóságok vagy szervezetek, amelyek részt vettek a program kialakításában és irányításában .
Mutató	A.XV.1-2.1. A támogatott intézkedésekben (képzés, szakmai támogatás, információs tevékenységek) résztvevő tisztviselők száma (f) (a) helyi szint (%) (b) regionális szint (%) (c) országos szint (%)
<p>A SAPARD Program technikai segítségnyújtás intézkedésének kedvezményezettje a SAPARD Program Irányító Hatósága (a továbbiakban IH). A technikai segítségnyújtás intézkedés megvalósításában az IH-ről 4-5 fő vett részt közvetlenül.</p> <p>A Program intézkedéseinek népszerűsítésében, a képzési és tájékoztatói tevékenységekben mind az IH munkatársai, mind az FVM illetékes szakfőosztályai, mind pedig a SAPARD Hivatal, később MVH munkatársai részt vettek. Ennek forrása legtöbb esetben nem a TS intézkedés volt. Számos tájékoztató program került megszervezésre nemzeti forrásokból, illetve a fent említett szervezeti egységek munkatársai számos esetben vettek részt meghívott eladóként szakmai fórumokon és rendezvényeken, ahol információt szolgáltattak a Program által kínált lehetőségekről. Ezekről az eseményekről, illetve az ezeken résztvevő kedvezményezettekről nincs pontos adat.</p> <p>Fontos forrása volt a potenciális pályázók tájékoztatásának a SAPARD Hivatal Regionális Kirendeltségeinek 2002-ben beindított ügyfélszolgálati tevékenysége.</p> <p>A potenciális pályázóknak nem volt lehetőségük helyi szinten hivatalos forrásból információt szerezni a Programról. A SAPARD Program megvalósítása alatt települési szinten működött falugazdász hálózat és a kistérségi szinten tevékenykedő vidékfejlesztési menedzser hálózat munkatársai azonban gyakran szerveztek olyan szakmai fórumokat, ahol a SAPARD Hivatal munkatársai meghívott eladóként adtak tájékoztatást a Programról.</p> <p>A nemzeti szinten készített interjúk és a régiókban folytatott fókuszcsoportos megbeszélések alapján az információszolgáltatás és tájékoztatói tevékenységben résztvevők számára a területi szintenkénti arányáról az alábbiakra lehet következtetni:</p> <p>(a) helyi szint részvétel a tájékoztatásban: 0 fő , 0%.</p> <p>(b) regionális szint részvétel a tájékoztatásban: 4-5 fő régióként, összesen kb 30 fő , 62%</p> <p>(c) nemzeti szint részvétel a tájékoztatásban: 5-6 fő az IH-ről, 5-6 fő az FVM szakfőosztályairól, 6-7 fő a SAPARD Hivatal központjából, összesen kb 18 fő , 38%</p>	

Kérdés	A.XV.2. Milyen mértékben növelte a technikai segítségnyújtás intézkedés az EU, de els sorban a SAPARD Program eljárásrendjével, szabályaival és elveivel kapcsolatos felkészültségét ?
Értékelési szempont	A.X.V.2-1. A vidéki népesség felkészült az EU vidékfejlesztési politikájával, és els sorban a SAPARD Programmal kapcsolatosan
Mutatók	A.XV.2-1.1. A program információs és tájékoztatási tevékenységét igénybevev gazdálkodók aránya az összes gazdálkodóhoz képest (%).
<p>A Program információs és tájékoztatási tevékenységét igénybevev gazdák számáról nem készül felmérés és a monitoring rendszer sem tartalmaz pontos adatot, ezért ez a kérdés nem válaszolható meg pontosan.</p> <p>A korábbi válaszokból kiderül, hogy a Programmal kapcsolatos információszolgáltatási és tájékoztatási tevékenység jelentős részének nem a technikai segítségnyújtás intézkedés volt a forrása.</p> <p>Ezeknek a tájékoztató tevékenységeknek a számáról, látogatottságáról nincs pontos adat. Némi információt nyújtanak az alábbiak:</p> <p>A SAPARD Program 2006-os zárójelentéséből és az egykori SAPARD Hivatal jelentéseiből kiderül, hogy a 2002 év folyamán a Hivatal több mint 700 szakmai előadást tartott és több mint 42 esetben vett részt szakmai kiállításokon. A 2003-as év első félévében a Hivatal további 231 rendezvényen vett részt, ahol kb 11 ezer potenciális pályázó kaphatott első kézből tájékoztatást a Programról.</p> <p>A SAPARD Program honlapja összesen 226.499 látogatót regisztrált.</p> <p>Össességében csaknem 230 ezer tájékoztató broszúra került kiosztásra.</p> <p>A regionális irodák csaknem 2.000 percet szerepeltek rádióban, helyi televíziók adásaiban, és 460 db újságcikk jelent meg a SAPARD Programról.</p> <p>Ebből a SAPARD Program 2006-os zárójelentése alapján technikai segítségnyújtásból finanszírozott tevékenységek, amelyek a gazdálkodók felkészülését szolgálták ⁴ az alábbiak:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) 5 db kiállításon és vásáron való részvétel; 2) átfogó országos tájékoztatási program az FVM Képzési és Szaktanácsadási Intézete keretében az ország 19 megyéjében; 3) a fenti képzéshez készített „Tananyag a SAPARD Programról kötetéhez”; 4) a „Falufejlesztés és felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése” valamint a „Tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító tevékenységek fejlesztése” intézkedések témájában 19 megyében megtartott felkészítő képzés, amely résztvevők száma közel 700; 5) 8000 db a Programot ismertető kiadvány; 6) 226.499 látogatót regisztráló SAPARD honlap; 	

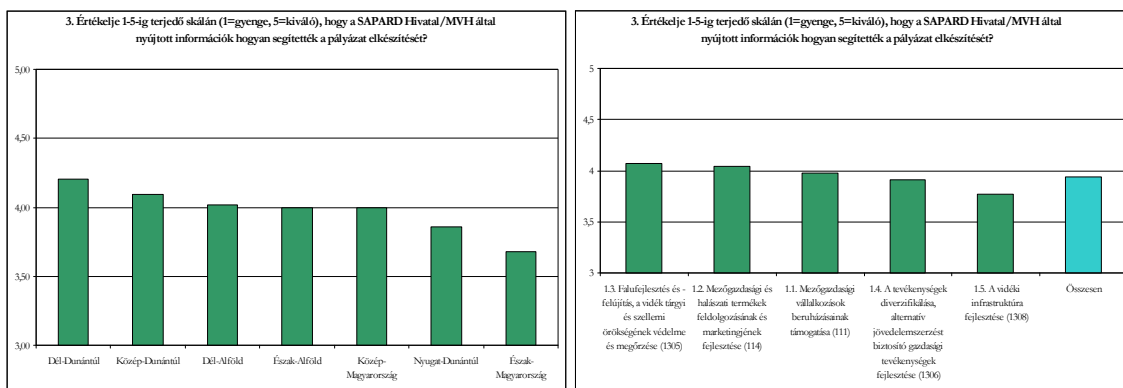
⁴ A TS-ből finanszírozott médiamixet (újsághirdetés, óriásplakát, radio és TV hirdetés) nem soroljuk abba a kategóriába, amely a potenciális pályázók felkészültségét szolgálja.

Mutató **A.XV.2-1.3 Az információs eszközök terjesztésének trendje (pl. brosrák, konferenciák, képzések)**

Mindenképp ketté kell választani a SAPARD Program TS -b I és egyéb nemzeti forrásból finanszírozott tájékoztatási tevékenységeit.

A nem TS-b I finanszírozott tevékenységekre a pályázói kérd ívek, szakmai interjúk és fókuszcsoportos megbeszélések alapján elmondható, hogy a pályázati felhívások megjelenését megelőző időszakokban voltak intenzívek és mivel maguk a kedvezményezettek, vagy azok érdekképviselői kezdeményezték mind ütemezésben, mind gyakoriságban, mind pedig tartalmában megfeleltek a pályázók igényeinek. Ennek megfelelően a kérd íves felmérés alapján a 266 válaszadó véleménye a SAPARD Programról való információszerzési lehetőségekről (amelyben a TS-b I és egyéb forrásokból finanszírozott tájékoztatási tevékenységek egyaránt benne foglaltatnak) a következők:

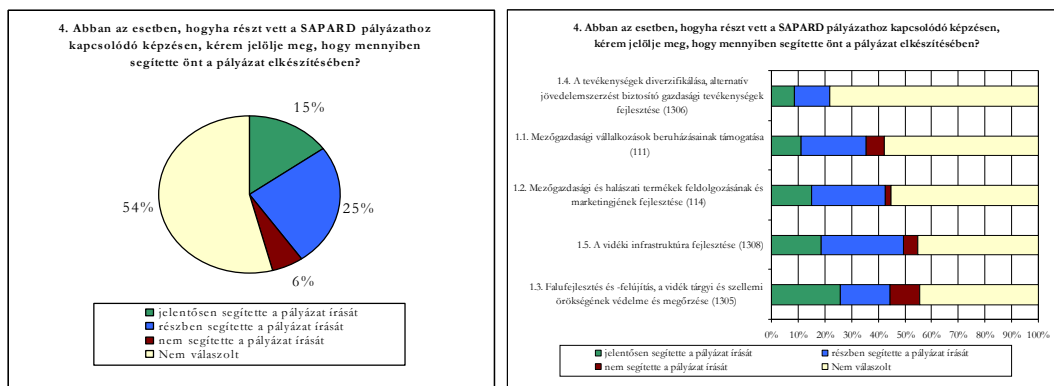
92. ábra



A TS-b I finanszírozott tájékoztatási tevékenységek időbeli ütemezéséről elmondható, hogy igen jelentős mértékben késésben, csupán 2003 tavaszán indult a megvalósításuk. A csúszás miatt a két nagy felkészítő program kezdeményezésére csupán 2003. augusztusában és novemberében került sor. A SAPARD kiadványok kibocsátására és a médiatevékenységek időmérése is 2004-ben került sor, amikor a források már korlátozott mértékben álltak rendelkezésre. Emiatt a késés miatt a TS intézkedés tevékenységei az információnyújtás és tájékoztatás terén a program bevezetésében és a megvalósításában nem nyújtottak hatékony segítséget.

A képzési tevékenységek hatékonyságáról a megkérdezettek az alábbi módon vélekedtek:

93. ábra



A 266 megkérdezettből 124 pályázó adott választ, 147 pályázó nem válaszolt.

Mutató	A.XV.2-1.3. A technikai segítségnyújtás keretében a kimondottan az acquis ismertetése tárgyában végzett tevékenységek aránya pl. EU követelmének (pl. egészségügyi követelmények, élelmiszer minőség, a munkahelyek higiéniai feltételei, stb) (%)
<p>A szakmai interjúk és a TS szerződés címei alapján elmondható, hogy a TS keretén belül nem került sor kimondottan az EU követelményeknek való megfelelés tárgyában tájékoztató tevékenységre.</p> <p>0%</p>	
Értékelési szempont	A.XV.2-2. A nemzeti/regionális/helyi hivatalos szervek felkészültek az EU vidékfejlesztési politikájával, elsősorban a SAPARD Programmal kapcsolatos szabályok és mechanizmusok tekintetében
Mutató	A.XV.2-2.1. A különböző területi szinteken a vidékfejlesztéssel foglalkozó hivatalnokok aránya, akik részt vettek a technikai segítségnyújtás keretében támogatott képzési és információszolgáltatási tevékenységben (%) (a) amely tevékenységek kimondottan az acquis ismertetésével kapcsolatosak (%)
<p>A szakmai interjúk és a TS szerződés címei alapján elmondható, hogy a TS keretén belül nem került sor a vidékfejlesztéssel foglalkozó hivatalnokok kimondottan az EU követelményeknek való megfelelés tárgyában történő felkészítésére.</p> <p>0%</p>	

3.4.2. Keresztértékel kérdések

3.4.2.1. B.I. Ami a közös agrárpolitikára vonatkozó Közösségi joganyag, az *acquis communautaire* érvényesítéséhez való hozzájárulást illeti

Összefoglalás, következtetések

Bár a Phare programok jelentős eredménnyel zárultak a KAP intézményrendszerének létrehozásában (lásd 5. sz melléklet), Magyarország számára mégis a SAPARD Program volt az első olyan támogatási konstrukció, ahol program alapon, hét évre (a csatlakozás miatt ez négyre csökkent) előre meghatározott feltételekkel és pénzügyi keretekkel, valamint a partnerség elvének figyelembevételével gyakorlatban megvalósultak KAP második pilléres fejlesztések. Ez mind az Programot megtervező, megvalósító adminisztrációra, de a forrásokat igénybevevő pályázók körében jelentős mértékben hozzájárult a KAP-ra vonatkozó joganyag megismeréséhez és alkalmazásához. Mindez nem a fejlesztésekkel érintett üzemek vagy települések száma miatt volt jelentős, hiszen a Program forrása az agrárágazat és a vidéki térségek szereplői közül viszonylag kevesek fejlesztéseit tette lehetővé, amelynek nem mutathatók ki makrogazdasági hatásai. Ugyanakkor mind a szakmai interjúk, mind a fókuszcsoportos megbeszélések alapján megállapítható, hogy a Program végrehajtása nélkül kevésbé lett volna zökken mentes a csatlakozás utáni programok megvalósítása.

B.I.1. Milyen mértékben segítette el a Program az agrárágazatnak és a vidék gazdaságának a Közösségi szabványoknak történő megfelelését, valamint a felkészülést a Közösségi joganyag, az *acquis communautaire* átvételére és érvényesítésére?

A Program hatása a Közösségi szabványoknak történő megfelelésben nem első sorban a támogatott gazdaságok száma miatt jelentős. Nagyarányú változást ezen a téren a SAPARD Program keretében rendelkezésre álló forrás nem tett lehetővé. Ugyanakkor a Program jelentős pozitív hatással volt az érintett vállalkozók és üzemek menedzsmentjeinek szemléletváltozására. A pályázók tudomásul vették, hogy fejlesztéseikhez csak akkor kapnak támogatást, hogyha azok a beruházás befejeztével megfelelnek az uniós követelményeknek, valamint elfogadták azt a tényt, hogy a jogszabályok betartását szigorúan ellenőrzik és szankcionálják.

A környezetvédelmi követelményeknek történő megfelelésről nincs egységes nyilvántartási rendszer. A SAPARD Program megvalósítása alatt és jelenleg sem működik olyan adatbázis a mezőgazdasági üzemek környezetvédelmi követelményeknek történő megfeleléséről, amihez mind a Környezetvédelmi Felügyelőségeknek mind pedig a pályázatokat kezelő Kirendeltségeknek hozzáférése lenne, és naprakész információt szolgáltatna mindkét hatóság számára az egyes mezőgazdasági üzemekről, vállalkozásokról. Ez a rendszer megspórolhatná a pályázó azon költségét és fáradságát, amely a szükséges igazolás beszerzésével keletkezik, és tényleg a Környezetvédelmi Felügyelőségnek is kevesebb munkát jelentene, hogyha a pályázók nem egyenként folyamodnának az igazolásokért, hanem a két hivatal egymás között elintéznék az igazolást. Ezt a könnyítést megoldást az AVOP-ban már alkalmazzák a végrehajtásban.

A kölcsönös megfeleltetés 2009-es bevezetésével ennek a rendszernek a kialakítása elengedhetetlené válik. Mivel jelenleg nincs pontos adat arról, hogy hány üzem milyen típusú környezetvédelmi követelménynek felel vagy nem felel meg, ezért a Program erre gyakorolt hatását sem lehet megállapítani.

A program keretén belül 155 élelmiszeripari üzem fejlesztett az EU élelmiszerbiztonsági és higiéniai feltételeinek való megfelelés céljából, amely a jelenleg engedélyezett üzemek 17% -a és ez jelentősen mondható. A Program hatása tehát az élelmiszerbiztonsági és higiéniai megfelelés területén jelentős.

Az EU állategészségügyi és állatjóléti követelményeinek való megfelelés céljából, vagy hatással kb 189 üzem valósított meg fejlesztést, amely a teljes agrárgazdaságnak elenyésző hányada (kb 1%).

A Program által finanszírozott tájékoztató tevékenységek nem tartalmaztak az EU követelményeknek való megfeleléssel kapcsolatos részletes képzéseket, így az ezzel kapcsolatos felkészültséget nem javította számottevően a SAPARD Program. Mégis közvetve elmondható, hogy a beruházások szabályszerű megvalósításával a termelők és feldolgozók felkészültsége javult.

B.I.2. Milyen mértékben járult hozzá a Program a KAP célkitűzéseinek és eljárásrendjének megvalósításához az adminisztrációban ?

A szakmai interjúk szerint a Programmal kapcsolatos jogszabályok és eljárásrendek integrálták a KAP célkitűzéseit és eljárásrendjét. A megkérdezettek arról is beszámoltak, hogy az intézményrendszer akkreditációja során sok olyan adminisztrációs követelménynek kellett eleget tenni, amelyet az akkori tagállamokban az Orientációs Részleg eljárásrendje nem követelt meg (pl négy szem elve helyett sok szem elve, helyszíni ellenőrzések olyan esetekben, amikor nem volt mit ellenőrizni pl gépvásárlást megelőző helyszíni szemle, stb.). Ez nagy mértékben növelte a Program végrehajtásának bürokráciáját, sokhelyütt szakközpontokat okozott a végrehajtásban, amely következménye egyrészt idővesztés, másrészt felesleges költségek keletkezése.

Kérdés	B.I.1. Milyen mértékben segítette el a Program az agrárágazatnak és a vidék gazdaságának a Közösségi szabványoknak történő megfelelését, valamint a felkészülést a Közösségi joganyag, az <i>acquis communautaire</i> átvételére és érvényesítésére ?
Értékelési szempont	B.I.1-1. A kedvezményezett ágazatok nagyobb mértékben megfelelnek az uniós követelményeknek (ami a környezetvédelmet illeti)
Mutató	B.I.1-1.1.a. A mezőgazdasági és halászati üzemek/vállalkozások/feldolgozó üzemek száma, amelyek rendszeresen/folyamatosan megfelelnek az EU környezetvédelmi előírásainak (%)
Nincs adat.	
Nincs egységes nyilvántartás arról, hogy a kérdésben szereplő gazdasági egységek megfelelnek-e a környezetvédelmi előírásoknak.	
A megfeleléssel kapcsolatos igazolásokat a Környezetvédelmi Felügyelet adják ki egyedileg papír alapú, illetve helyszíni ellenőrzéseket követően.	
A kölcsönös megfeleltetés 2009-es kötelező bevezetése kapcsán jelenleg a kormány eltilt napirenden van az egységes nyilvántartás kialakítása.	
a) ebből a támogatott gazdaságok/vállalkozások/feldolgozó üzemek aránya (%)	

<p>Ez a mutató a „Mez gazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása” és a „Mez gazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének támogatása” intézkedések szempontjából releváns.</p> <p>A „Mez gazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása” intézkedés keretén belül a monitoring rendszer nem különíti el a közvetlenül a környezetvédelmi elírásoknak történő megfelelés céljából eszközölt beruházásokat. Ugyanakkor feltételezhető, hogy az állattartó telepek korszerűsítését célzó fejlesztések, amelyek 166 üzemet érintenek, közvetlen eredménye az EU környezetvédelmi követelményeinek való megfelelés, egyébként nem kapják meg a telepek a Környezetvédelmi Felügyelektől a beruházáshoz szükséges igazolást.</p> <p>A „Mez gazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének támogatása” intézkedés keretén belül az EU környezetvédelmi követelményekhez történő megfelelés érdekében végzett beruházások száma 39 db, amely 35 db üzemet érint.</p>	
Értékelési szempont	B.I.1-1. A kedvezményezett ágazatok nagyobb mértékben megfelelnek az uniós követelményeknek (ami az élelmiszerek minőségét és a fogyasztóvédelmet illeti).
Mutató	B.I.1-1.1.b. Az EU élelmiszerminőségi és fogyasztóvédelmi szabványainak megfelel mez gazdasági/halászati termelés aránya (%)
<p>Az EU élelmiszer-elállítással kapcsolatos követelményeinek megfelelő üzemek által kibocsátott termelésről nincs adat.</p> <p>Nincs nyilvántartás a termelés üzenekénti bontásáról. A Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal Élelmiszer- és Takarmánybiztonsági Igazgatóságának adatbázisa alapján jelenleg 908 db üzem működik engedélyezett üzemként Magyarországon, amely 100%-ban megfelel az EU élelmiszer-elállítással kapcsolatos követelményeinek. Ezen felül 112 db olyan üzem működik, amelyek korábban az ún. kiskapacitású üzem kategóriájába tartozott, csak nemzeti piacra termelt és a korábbi hatályos jogszabály alapján nem volt kötelező az EU engedélyeztetése. A jelenlegi szabályozás alapján azonban ezeknek az üzemeknek is meg kell felelni az EU követelményeinek, amelynek végső határideje 2009. december 31. A 112 üzemből mintegy 70 üzem az, amelyiknek EU engedélyeztetési eljárása folyamatban van, vagy a közeljövőben elkezdődik. A többi üzem, olyan kis hús-készítmény-elállító, aki közvetlenül a végső fogyasztónak értékesíti termékét, ezek az EU jogszabályok alapján kiskereskedelmi tevékenységet végző létesítményekként lesznek nyilvántartva.</p> <p>A csatlakozás során összesen 59 húszem és 21 tejüzem esetében kapott derogációt Magyarország. A derogáció értelmében, az üzemek nagykapacitású üzemként működhetnek, annak ellenére, hogy csak részben teljesítették az EU követelményeit, termékeiket pedig csak a nemzeti piacon forgalmazhatták. A derogációs üzemek közül 28 húszem és 18 tejüzem fejezte be a fejlesztéseket és EU engedélyezett üzemmé vált.</p>	
a) ebből a támogatott gazdaságokból/vállalkozásokból/feldolgozó üzemekből származó termékek aránya (%)	

<p>Az EU élelmiszer el állítással kapcsolatos követelményeinek megfelel üzemek által kibocsátott termelésről nincs adat.</p> <p>A Program keretén belül 189 db pályázat érkezett be összesen 155 üzem fejlesztésére, amelynek közvetlen célja az EU élelmiszerbiztonsági és higiéniai követelményeinek való megfelelés. Ez az EU élelmiszer el állítással kapcsolatos követelményeinek megfelel üzemek 17 %-a.</p>	
Értékelési szempont	B.I.1-1. A kedvezményezett ágazatok nagyobb mértékben megfelelnek az uniós követelményeknek (ami az állategészségügyet és állatjólétet illeti).
Mutató	B.I.1-1.1.c. Az Unió állategészségügyi és állatjóléti követelményeinek megfelel mez gazdasági/halászati vállalkozások, üzemek, feldolgozóüzemek aránya (%)
<p>Az Unió állategészségügyi követelményeinek megfelel üzemek száma az állomány egészségi állapotától függ en természetesen leg változik. Az Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal illetékes igazgatósága folyamatosan végzi az ezzel kapcsolatos hatósági feladatokat.</p> <p>Magyarország uniós csatlakozásának időpontjában az összes állattartó telep közül csupán 21 db ketreces tojótyúk tartó telep kapott derogációt, mivel nem felelt meg az EU állatvédelmi követelményeinek. Ezeknek a telepeknek csaknem fele az azóta eltelt időszakban bezárt, 13 db pedig folyamatosan fejleszt. A derogációs időszak 2009. december 31-én jár le, amely időpontban minden állattartó telepnél, köztük a támogatott gazdaságoknak is teljes mértékben meg kell felelniük az EU állatvédelmi szabványainak.</p> <p>A kért arány tehát csaknem 100%.</p>	
a) ebből a támogatott gazdaságok/vállalkozások/feldolgozó üzemek aránya (%)	
<p>Ez a mutató a „Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása” és a „Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének támogatása” intézkedések szempontjából releváns.</p> <p>A „Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása” intézkedés keretén belül a monitoring rendszer nem különíti el a közvetlenül az állategészségügyi és állatjóléti elírásoknak történő megfelelés céljából eszközölt beruházásokat. Ugyanakkor feltételezhető, hogy az állattartó telepek korszerűsítését célzó projektek, amelyek 166 db üzem érintenek közvetlen pozitív hatással vannak az állategészségügyre és állatjólétre.</p> <p>A „Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének támogatása” intézkedés keretén belül az EU állatvédelmi elírásainak történő megfelelés érdekében végzett beruházások 23 üzem érintenek.</p> <p>A 2005-ös országos adat szerint a mezőgazdasági vállalkozások száma a mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás, halgazdálkodás nemzetgazdasági ágakban több mint 24 ezer. Ezt kiegészíti a több, mint 1000 feldolgozóüzem.</p> <p>A támogatott gazdaságok/vállalkozások/feldolgozó üzemek aránya így elenyésző, kevesebb, mint 1%.</p>	
Értékelési szempont	B.I.1-1. A kedvezményezett ágazatok nagyobb mértékben megfelelnek az uniós követelményeknek (ami a munkahelyi biztonsági és higiéniai feltételeket illeti)

Mutatók	B.I.1-1.1.d. Az Unió munkahelyi biztonsági és higiéniai követelményeinek megfelel mez gazdasági/halászati vállalkozások/üzemek/feldolgozó üzemek aránya (%)
Nincs adat.	
a) ebb l a támogatott gazdaságok/vállalkozások/feldolgozó üzemek aránya (%)	
Nincs adat.	
Értékelési szempont	B.I.1-1. A kedvezményezett ágazatok nagyobb mértékben megfelelnek az uniós követelményeknek (ami a halászati szabványokat és rendeleteket illeti)
Mutató	B.I.1-1.1.e. Változás az EU halászati szabványainak és rendeleteinek eleget tev halászati vállalkozások részarányában (%)
Magyarország számára nem releváns. A SAPARD Program a halászatot nem, csak halfeldolgozást támogatott.	
a) ebb l a támogatott gazdaságok/vállalkozások/feldolgozó üzemek aránya (%)	
Magyarország számára nem releváns. A SAPARD halászatot nem, csak feldolgozást támogatott.	
Értékelési szempont	B.I.1-2. Magánszerepl k felkészültsége javult az EU mez gazdasági és halászati termék el állításával kapcsolatos szabályozásról és eljárásrendr l
Mutatók	B.I.1-2.1. A program által finanszírozott információs kampánnyal közvetlenül, vagy közvetve elért vidéki lakosság (háztartások, üzemek, gazdálkodók) részaránya (%)
A Programmal kapcsolatos információs kampányról a „A.XV.2.„ kérdésre adott válasz tartalmaz részletes információkat. Arról, hogy ez a vidéki népesség mekkora arányát érte el, nem készült felmérés.	
a) ebb l a csatlakozással kapcsolatos kérdésekkel foglalkozó (%)	
A Program által finanszírozott információs kampány teljes mértékben a SAPARD Program nyújtotta lehet ségekr l szólt, nem tért ki a csatlakozással kapcsolatos egyéb kérdésekre.	

Kérdés	B.I.2. Milyen mértékben járult hozzá a program a KAP célkit zéseinek és eljárásrendjének megvalósításához az adminisztrációban ?
Értékelési szempont	B.I.2-1. A program intézkedési területein történ új jogszabályok integrálják a KAP célkit zéseit és alapelveit
Mutató	B.I.2-1.1. A vidékfejlesztés területén a Program megvalósítása alatt született jogszabályok integrálják a KAP célkit zéseit és alapelveit (leírás, kapcsolat a Programhoz)
A szakmai/szakért i interjúk szerint mind az egyes szakterületeket érint , mind pedig a Program megvalósításának intézményi hát terével és annak m ködtetésével és eljárásrendjével kapcsolatos jogszabályok integrálják a KAP céljait és alapelveit.	

Értékelési szempont	B.I.2-2. Az adminisztráció felkészült az EU követelményekkel, szabályokkal és eljárásrenddel kapcsolatban
Mutató	B.I.2-2.1. A vidékfejlesztés területén dolgozó, az EU követelményekkel, szabályokkal és eljárásrenddel kapcsolatosan felkészült tisztvisel k részaránya (%)
<p>Az FVM érintett szakf osztályain a vidékfejlesztéssel foglalkozó, az uniós jogszabályokkal tisztában lév tisztvisel k száma a SAPARD Program tervezésének kezdetekor elenyész volt. A Program végrehajtás során megvalósított jelent s szervezeti átalakulások miatt nem lehet megbecsülni a vidékfejlesztés területén dolgozó, az EU követelményekkel, szabályokkal és eljárásrenddel kapcsolatosan felkészült tisztvisel k arányának változását .</p> <p>A Program végrehajtásáért egy újonnan létrehozott intézmény, az egykori SAPARD Hivatal, a mai MVH volt a felel s. A SAPARD Hivatal létszáma az induláskor, 2000 -ben 29 f volt, amely 2003-ra 294 f re emelkedett. Jelenleg a KAP II. pilléres támogatások (AVOP, NVT) végrehajtásával foglalkozók száma 516 f .</p>	

3.4.2.2. B.II. Ami a csatlakozó országokban az agrár- és vidéki területek fenntarthatóságával kapcsolatos els dleges és specifikus problémák megoldás át illeti

Az értékelés során begy jtött kvalitatív és kvantitatív információk alapján az akkreditált intézkedések a mez gazdasági és élelmiszeripari ágazatban viszonylag kevés, fként a legjobban felkészült gazdálkodók és vállalkozások problémáinak megoldásához és uniós követelményekhez történ adaptálásához járultak hozzá. Jóllehet a Terv részletes elemzést ad a vidéki területek helyzetér l és a problémák megoldására intézkedéseket is megfogalmaz, ezek a feltárt problémákhoz képest sokkal kisebb súlyt képviselnek a megvalósításban. A vidék problémái megoldásának fel nem vállalása hosszú távon veszélyeztetheti a többi intézkedés eredményeit és hatásait is. Természetesen a rendelkezésre álló forrás nem tette lehet vé a vidéki térségek problémái teljes spektrumának figyelembevételét.

B.II.1. Milyen mértékben segített a program stabilizálni a vidéki lakosságot?

A vidék általános problémája az elöregedés, a fiatalok elvándorlása. A Program nak csekély hatása volt erre a problémára egyrészt a sz kös források keretében, másrészt a támogatott tevékenységek jellegéb l következ en. A támogatások a legnagyobb arányban az elöreged gazdasáradalom beruházásainak támogatását szolgálták. Annak ellenére, hogy a beruházás intézkedésnél 15 ponttal méltányolták a fiatal gazdálkodókat, az intézkedés keretén belül lekérdezett reprezentatív minta alapján a kedvezményezettek csupán 37% -a volt 40 éven aluli. A többi intézkedés kedvezményezettjeinek kedvez bb koreloszlásáról árulkodik, hogy programszinten 6%-kal magasabb a 40 éven aluli kedvezményezettek aránya.

A n k reprezentáltsága a projektgazdák között programszinten nagyon alacsony (16%), csak a diverzifikáció és falufejlesztés intézkedések esetén érik el az 50%-ot. Az id közi értékelés a Programot nemek szempontjából vak programnak min sítette, azonban a 2004 elején meghirdetett két további vidékfejlesztési intézkedés javított valamennyit ezen a képen.

B.II.2. Milyen mértékben vezetett a program a vidéki területeken történ foglalkoztatási lehet ségek megteremtéséhez/fenntartásához?

A Program els sorban a versenyképesség növelésére koncentrált, amelynek nem automatikus velejárója a munkahelyteremtés, hanem éppen ellenkez hatása lehet. A monitoring adatbázis szerint létrehozott 12 969 új munkahely a Program jelent s eredménye. Ebb l részmunkaid s 4.141 db. Feltételezhet , hogy a létrehozott új munkahelyek nem minden esetben a fejlesztés közvetlen következményeként jöttek létre. A csaknem tizenháromezer új munkahelyb l mindössze 770 db jött létre a beruházások támogatása által. Munkahelyteremtés szempontjából a legnagyobb hatása a feldolgozás intézkedésnek volt , de a diverzifikációs intézkedés az arra alokált források viszonylatában úgyszintén hatékonyak bizonyult. A falumegújítás és infrastruktúra fejlesztés a támogatott tevékenységek jellegéb l ered en nem voltak nagy hatással a foglalkoztatásra.

23. táblázat: Az egyes intézkedések munkahelyteremt hatékonysága

Intézkedés	kifizetett támogatás (euró)	létrehozott új munkahely (db)	1 új munkahely létrehozásához szükséges támogatás (euró)
beruházás	89 524 174	770	116 265
feldolgozás	69 375 393	11 459	6 054
falufejlesztés	20 754 231	43	482 657
diverzifikáció	1 816 544	39	46 578
infrastruktúra fejlesztés	51 960 567	385	134 963
Összes	233 720 524	12 696	18 409

B.II.3. Milyen mértékben vezetett a program a kedvezményezett lakosság életszínvonalának javításához?

A Program települések szennyvíztisztításával, helyi piacok fejlesztésével, informatikai szolgáltatások é kulturális és szociális szolgáltatások létrehozásával járult hozzá a vidéki népesség életszínvonalának javulásához. Fent említett szolgáltatások a vidéki lakosság elenyész részét érintik.

A támogatott vállalkozások szintjén minden intézkedés esetén jövedelemnövekedés mutatható ki (lásd intézkedés specifikus kérdések).

B.II.4. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott intézkedések a vidéki gazdaság diverzifikálásához és a vidéki területek piaci helyzetének javításához?

A válaszadók 20%-a jelezte, hogy fejlesztése új tevékenység kialakítására irányult. Az intézkedések között pedig természetesen a „diverzifikáció” intézkedés emelkedik ki a 60%-nál is nagyobb értékével.

B.II.5. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott intézkedések a vidéki területek környezetvédelméhez?

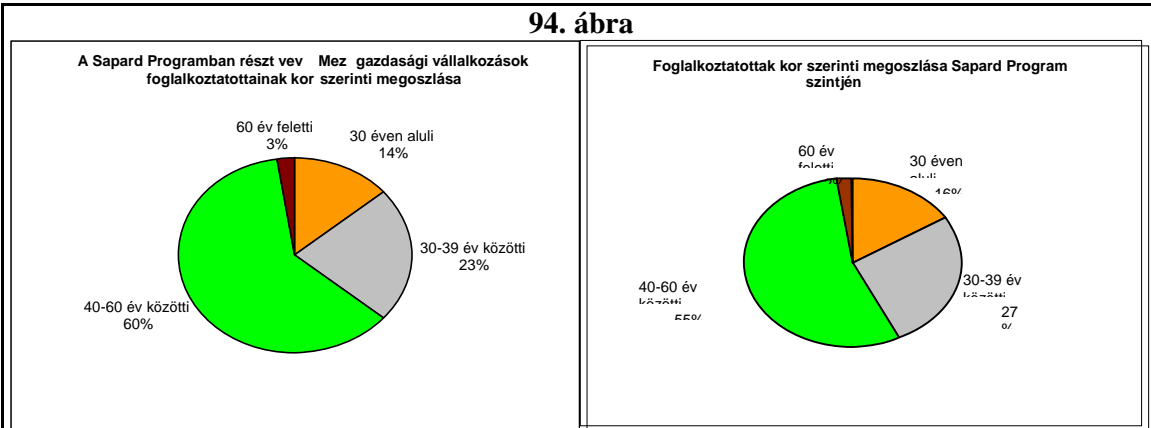
Mivel a környezetvédelemre közvetlenül vonatkozó intézkedések nem kerültek megvalósításra, az intézkedéseknek nincs jelentős hatása a környezet védelmére.

A SAPARD program hozzájárulása a környezet védelméhez csak a megvalósított beruházások keretén belül jelentős mértékben, hogy minden beruházásnak, így az állattartó telepek felújításának is a beruházás végére meg kellett felelni az EU környezetvédelmi követelményeinek.

A vidék helyzetének komoly problémáira tekintettel, úgymint munkanélküliség, szegénység, szolgáltatások és infrastruktúra hiánya, munkahelyek hiánya, a SAPARD támogatás nem hozhatott jelentős változásokat e problémák megoldásában, csupán helyi tüneteket tudott kezelni.

Kérdés	B.II.1. Milyen mértékben segítette a program stabilizálni a vidéki lakosságot?
Értékelési szempont	B.II.1-1. A támogatásban részesülő népesség korösszetétele hozzájárul a kiegyensúlyozott népegyensúly fenntartásához /elmozdításához
Mutató	B.II.1-1.1. A kedvezményezett gazdaságokban/erdészeti birtokokon dolgozó személyek részaránya és kora: 30 év alatt % 30-39 év között 40-60 év között 60 év fölött
Az értékelést 10%-os minta alapján terveztük elvégezni, a vártnál azonban kevesebb kérdés került kitöltésre. A mezőgazdasági beruházásoknál 99 kérdés érkezett vissza (1.453 pályázat esetén ez 6,8%-os minta), a jelen kérdésre 90 kérdés tartalmazott információt. Programszinten a kor szerinti megoszlás kedvezőbb képet mutat, mint a kedvezményezett gazdaságok szintjén.	

94. ábra



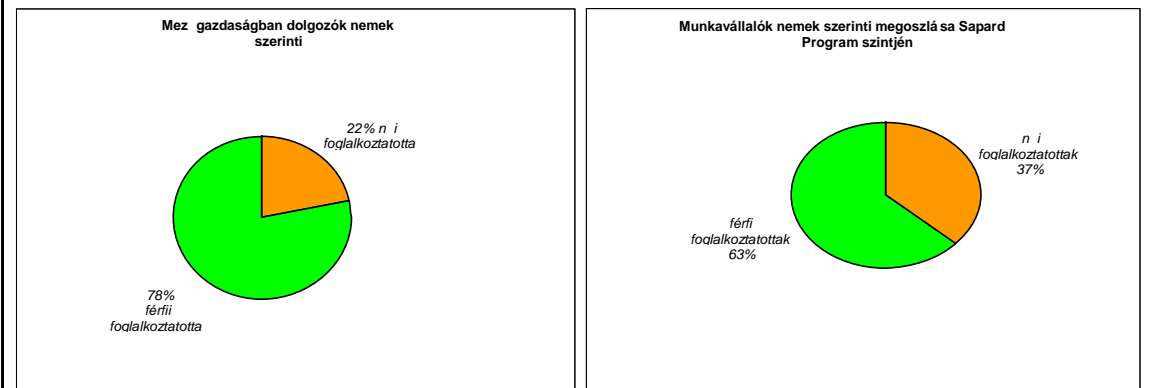
Az intézkedések közül a foglalkoztatottak koreloszlását tekintve a beruházás intézkedés mutatja a legkedvezőtlenebb képet, azonban programszinten is a foglalkoztatottak 55% -a 40-60 év közötti, és csupán 16% -uk 30 éven aluli.

Értékelési szempont B.II.1-2.
A támogatásban részesülő népesség nemek szerinti profilja hozzájárul a kiegyensúlyozott népességszerkezet fenntartásához/elmozdításához

Mutató B.II.1-2.1. A segítségnyújtásban részesült nők és férfiak aránya

A kérdőív felmérés alapján a kedvezményezett mezőgazdasági vállalkozások dolgozóinak nemek szerinti megoszlását mutatja a baloldali ábra. A foglalkoztatottak nemek szerinti megoszlása a Program szintjén (szintén) kedvezőbb

95. ábra



B.II.1-2.2. A nők által vezetett, támogatott projektek részaránya

185 válaszadó alapján a nők által vezetett projektek aránya csupán 16%. A fenti arány intézkedések szerinti megoszlása az alábbiak szerint alakult:

- Beruházás: 11,76 %;
- Feldolgozás: 2,7 %;
- Falufejlesztés: 63,64 %;
- Diverzifikáció: 50 %;
- Infrastruktúra fejlesztés: 23,08 %;

A nők reprezentáltsága a projektgazdák között intézkedésenként különböző arányban ugyan, de nagyon alacsony. Csak a diverzifikáció és falufejlesztés intézkedésekben éri el az 50% -ot,

ami azzal magyarázható, hogy a falusi turizmus és a helyi termékek és szolgáltatások kis lépték el állítása tipikus n i vállalkozás. A falumegújítás intézkedés kedvezményezettjei f ként önkormányzatok, ahol úgyszintén nagyobb arányban fordulnak el vezet beo sztásban n k, mint a mez gazdasági termelés és feldolgozás profilú üzemekben. Az infrastruktúra fejlesztését célzó projektekben ugyanez az ok valószínűsíthető.

Kérdés	B.II.2. Milyen mértékben vezetett a program a vidéki területeken történő foglalkoztatási lehetőségek megteremtéséhez/fenntartásához?
Értékelési szempont	B.II.2-1. A foglalkoztatottságot a program közvetlenül, illetve közvetve teremtette meg a vállalkozásokban (kivéve a mg. és halászati vállalkozásokat) a vidéki területeken, illetve a mez gazdasághoz kapcsolódó ágazatokban
Mutató	B.II.2-1.1. A közvetlenül és közvetetten támogatásban részesülő vállalkozásokban fenntartott/teremtett foglalkoztatottság (FTE) a. ebből n % b. ebből (30 év alatti) fiatal % c. ebből a részmunkaidősgazdák többi irányú tevékenysége % d. ebből közvetve, szállítói és bevétel-sokszorozó hatások eredményeként

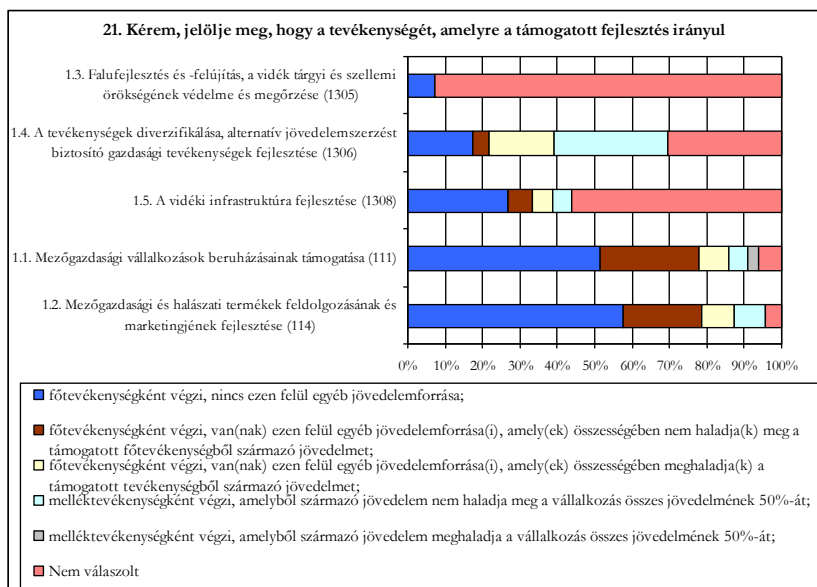
A monitoring adatbázis adatai alapján:

- Megrészelt munkahelyek száma: 72 873 db
- Ebből részmunkaidősgazdák: 2.263 db
- A fejlesztések eredményeként létrejött új munkahelyek száma: 12 969 db
- Ebből részmunkaidősgazdák: 4.141 db

A pályázók között készített kérdéses felmérés alapján a megtartott/új munkahelyeket betöltők aránya a következő:

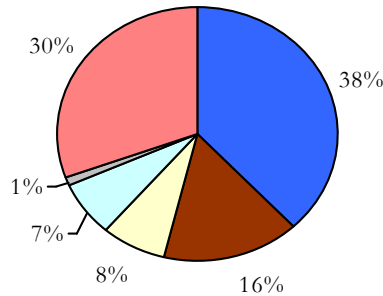
- a) 37 % n
- b) 16 % 30 alatti
- c) a rendelkezésre álló adatok:

96. ábra



97. ábra

21. Kérem, jelölje meg, hogy a tevékenységét, amelyre a támogatott fejlesztés irányul



- főtevékenységként végzi, nincs ezen felül egyéb jövedelemforrása;
- főtevékenységként végzi, van(nak) ezen felül egyéb jövedelemforrása(i), amely(ek) összességében nem haladja(k) meg a támogatott főtevékenységből származó jövedelmet;
- főtevékenységként végzi, van(nak) ezen felül egyéb jövedelemforrása(i), amely(ek) összességében meghaladja(k) a támogatott tevékenységből származó jövedelmet;
- melléktevékenységként végzi, amelyből származó jövedelem nem haladja meg a vállalkozás összes jövedelmének 50%-át;
- melléktevékenységként végzi, amelyből származó jövedelem meghaladja a vállalkozás összes jövedelmének 50%-át;
- Nem válaszolt

A válaszadók 16%-a jelölt meg részmunkaidővel teremtett foglalkoztatást a támogatott fejlesztés esetében. Az önkormányzati dominanciájú intézkedések esetén (falumegújítás, infrastruktúra fejlesztés) sokan nem tudták értelmezni a kérdést.

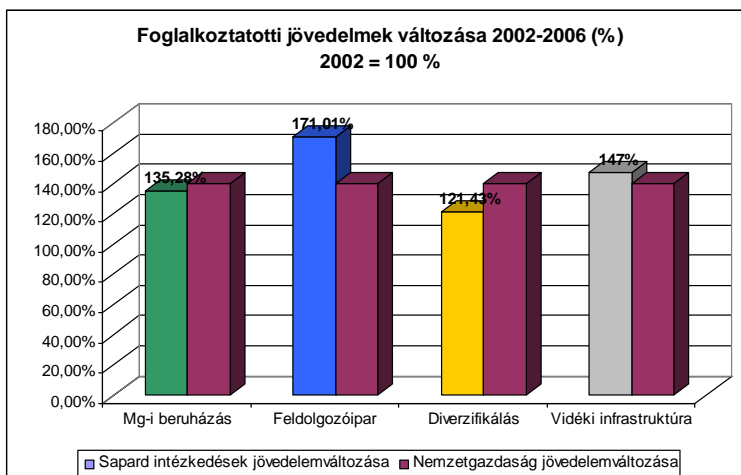
Kérdés	B.II.3. Milyen mértékben vezetett a program a kedvezményezett lakosság életszínvonalának javításához?
Értékelési szempont	B.II.3-1. A támogatott vidéki lakosoknak a program által közvetlenül, illetve közvetve fenntartott, illetve javított jövedelme
Mutató	B.II.3-1.1. A közvetlenül, illetve közvetve támogatott lakosság jövedelem-változásának az összlakosság átlagos jövedelem-változásához viszonyított aránya.

A Falufejlesztés intézkedésnél nem értelmezhető.

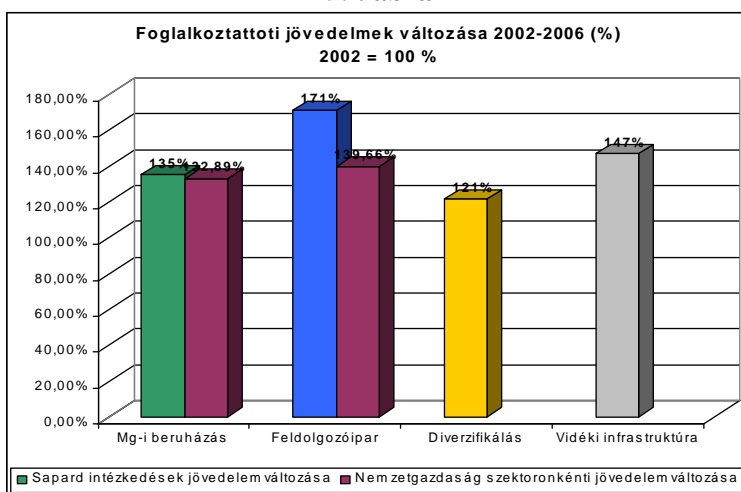
A 2002-2006 időszaki jövedelemváltozásának elemzéséhez az MVH által kezelt monitoring adatbázison felül további adatforrásokat/statisztikákat is igénybe vettünk.

Egyrészt összehasonlítottuk az intézkedések jövedelemváltozásait a nemzetgazdaság egészének jövedelemváltozásával, illetve nemzetgazdaság intézkedéseknek megfelelő szektorainak jövedelemváltozásaival (ahol értelmezhető).

98. ábra



99. ábra



Az adott szektorokhoz viszonyítva jobban teljesítettek a támogatott projektek a jövedelemnövekedés esetében, míg a nemzetgazdasági átlagtól két intézkedés is elmaradt.

Értékelési szempont	B.II.3-2. A vidéki lakosság hozzáférése a program által közvetlenül vagy közvetve továbbfejlesztett szolgáltatásokhoz
Mutató	<p>B.II.3.-2.1. A vidéki lakoságnak a szolgáltatásokhoz a program el tt és után történ hozzáféréseinek aránya %</p> <p>a. ebb l a program által közvetlenül vagy közvetve támogatott %</p> <p>b. ebb l alapszolgáltatások (vízellátás, szennyvíz, elektromos áram)</p> <p>c. ebb l telefon- és telekommunikációs szolgáltatások %</p> <p>d. ebb l kulturális/szociális szolgáltatások %</p>

A mutató az alapszolgáltatások közül csak a szennyvíz szolgáltatásokkal kapcsolatban értelmezhető. Az ivóvíz és szemétszállítási szolgáltatásokat és a lakossági energiaellátást a Program nem támogatta. A szennyvíztisztító kapacitással ellátott lakosság aránya az összes vidéki lakosághoz képest: 1 % (44 település, 687 db vállalkozás, 39.881 f)

Helyi piacok/felvásárlóhelyekkel kapcsolatos fejlesztésekkel érintett lakosság aránya az összes vidéki lakossághoz képest: 20,3%, amely a támogatott alacsony számú projekt (23 település) tükrében megkérdőjelezhetően magas értéknek tűnik. A monitoring adatbázisban szereplő adatok torzítanak.

Az összes IT beruházással érintett üzleti vállalkozás becsült száma jelentős, eléri a 25 457 -et. A minta alapján az érintett lakosság száma 913 260 f.

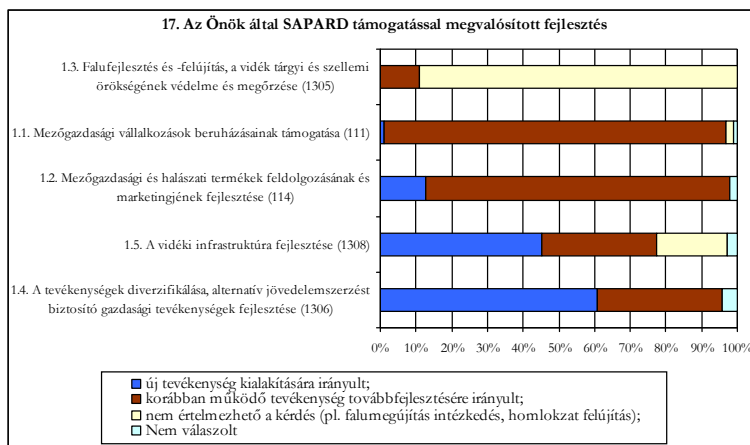
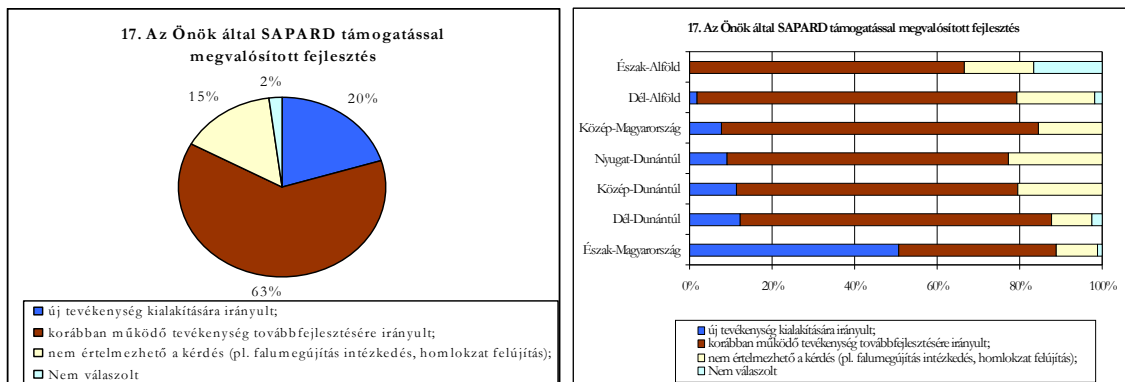
A falumegújítás intézkedés kapcsán létrehozott kulturális és szociális szolgáltatásokkal érintett népesség arányáról nincs adat. A kérdésvízes felmérésből kiderül azonban, hogy a 27 válaszadó közül 15 (56%) válaszában jelzi, hogy a fejlesztéssel a felsorolt új funkciók/szolgáltatások megvalósítására nyílt lehetőség.

Ezek közül a szöveges válaszokban többen kifejtették, hogy mind a kültéri, mind beltéri fejlesztések új kulturális, közösségi és szabadidős tevékenységnek adnak otthont. Ezekben a településeken a falumegújítás kapcsán olyan közösségi terek jöttek létre, amelyeknek köszönhetően a szabadidős kultúrát eltöltése vált lehetővé.

A kérdésvízes felmérés 27 válaszadójából 13 szerint ezen új funkciók népszerűsége és kihasználtsága jelentős, 4 válaszadó szerint közepes. Senki nem válaszolta azt, hogy az új létesítmények kihasználtsága alacsony.

Kérdés	B.II.4. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott intézkedések a vidéki gazdaság diverzifikálásához és a vidéki területek piaci helyzetének javításához?
Értékelési szempont	B.II.4-1. Dinamikusabb gazdaság a vidéki térségekben
Mutató	B.II.4-1.1. A kedvezményezett területeken végzett új, közvetlenül vagy közvetve támogatott gazdasági tevékenységek száma B.II.4-1.2. A kedvezményezett területeken javult dinamizmus bizonyítása (leírás)
<p>A kvalitatív információk alapján megemlíthető, hogy a SAPARD megvalósítása nem volt túlságosan kedvező az új vagy az újonnan alapított vállalkozások számára, különösen azok számára, amelyeknek még nem rendelkeztek éves mérleggel. Ezek az új vállalkozások az értékelési eljárások során kétszeresen is alapos vizsgálatnak vetették alá.</p> <p>Az interjúkból nyert kvalitatív információk alapján javuló dinamizmus várható azokon a kistérségeken, ahol az infrastruktúra-fejlesztés vonzóbbá teszi a településeket a vállalkozások számára és jobb megközelítést, és piaci infrastruktúrát biztosít a helyi termelők számára.</p> <p>Arra a megállapításra jutottak az értékelők, hogy a Program lokálisan beindított kedvező folyamatokat a vidéki területek piaci helyzetének javításában.</p>	

100. ábra



A válaszadók 20%-a jelezte, hogy fejlesztése új tevékenység kialakítására irányult. Az új vállalkozásoknál kitűnik az ÉM dominanciája, ami a régióban tapasztalható nagyarányú munkanélküliséggel magyarázható. Új vállalkozások/tevékenységek beindításával próbálnak új munkahelyeket teremteni. Az intézkedések között pedig természetesen a „diverzifikáció” intézkedés emelkedik ki a 60%-nál is nagyobb értékével.

Értékelési szempont	B.II.4-2. A termelői tevékenység javult és/vagy a költségek csökkentek a főbb termelési láncokban, a programnak köszönhetően
Mutató	B.II.4-2.1. A hozzáadott érték a támogatásban részesült főbb termékek pályákon a támogatás előtt és után

A hozzáadott érték növekedésére csak a feldolgozás intézkedés keretében van adat, amely az öt év átlagában 21%-os az élelmiszer-feldolgozó cégek vonatkozásában, az ágazatok közötti különbségekkel. A hozzáadott érték növekedése a borágazatban 52%-os lesz, a többi ágazatban pedig 9-17%. Ez a becslés a 25%-os mintából vett számadatokon alapul. Ezek az adatok vállalati szintű kalkulációt tükröznek.

Kérdés	B.II.5. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott intézkedések a vidéki területek környezetvédelméhez?
Mivel a környezetvédelemre közvetlenül vonatkozó intézkedések nem kerülnek megvalósításra, a jelenlegi intézkedéseknek nincs jelentős hatása a környezet védelmére.	
Értékelési szempont	B.II.5-1.

	A vidéki területeken javult a környezetvédelem
Mutató	B.II.5-1.1. A közvetlenül vagy közvetve védett vidéki területek részaránya (%)
Nem releváns,	
Értékelési szempont	B.II.5-2. A hulladék-gazdálkodás javult
Mutató	B.II.5-2.1. A támogatásnak köszönhetően begyűjtött/kezelt hulladék mennyisége (m³), a) ebből a vízkezelés % b) ebből a szilárd hulladék-kezelés %
<p>43 projekt valósult meg alternatív szennyvízkezelés területén.</p> <p>Összesen 120.200 m³ az újonnan létrehozott, vagy korszerűsített kapacitás.</p> <p>Az érintett 43 település összes kezelt szennyvízmennyisége 352.000 m³.</p> <p>A fejlesztés 100 %-ban vízkezelés.</p> <p>A szilárd hulladék kérdése nem volt releváns a Programban.</p>	
Értékelési szempont	B.II.5-3. A környezetvédelmi kérdésekkel kapcsolatos tudatosság fokozódott a lakosság körében
Mutató	B.II.5-3.1. Bármely jellegű környezetvédelmi vonatkozású, támogatott intézkedésekben résztvevő vidéki népesség részaránya (%), környezetvédelmi képzés, kísérleti tevékenységek, tájékoztatási kampányok)
<p>A SAPARD Programról szóló tájékoztatási kampány alatt a résztvevők gyakran tették fel kérdéseket a környezetvédelemmel, higiéniai szabványokkal, állatorvosi rendeletekkel kapcsolatos EU-követelményeket illetően a SAPARD Hivatal Regionális Kirendeltségei szakértőinek. Bár az agrár-környezetvédelmi intézkedések nem kerültek beindításra, ezen intézkedések előkészítése is hozzájárult a környezetvédelmi tudatosság erősödéséhez vidéken.</p> <p>Az értékelők nem értesültek olyan, a környezetvédelemre vonatkozó kampányról, amely a vidéki népesség ismereteinek bővítését célozta volna.</p>	

3.4.2.3. B.III. mi a Program koncepcióját és megvalósítását illeti

Összefoglalás, következtetések

B.III.1. Milyen mértékben járultak hozzá a végrehajtási intézkedések a program tervezett hatásainak maximalizálásához?

A fókuszcsoportos megbeszélések és a szakmai interjúk alapján továbbra is érvényes az id közti értékelés azon megállapítása, hogy az egy pályázó által történ több pályázat benyújtása gyakoriságának oka, hogy egy komplex beruházás összetartozó részei különböző jogcímek alá esnek, amelyek a beruházót arra kényszerítik, hogy egyszerre egynél több pályázatot készítsen. Ez a körülmény idő- és költségdöbbletet rótt a pályázóra és fokozza a komplex fejlesztés megvalósulásának kockázatát is, mivel egyáltalán nem biztosított, hogy egy komplex beruházás megvalósítását biztosító összes pályázat jóváhagyásra kerül. Ez egy időben jelentős felesleges adminisztrációs terhet ró a pályázatot feldolgozó intézményre is. Az "energia-ellátás vidéki vállalkozások számára" alintézkedés esetén a legnyilvánvalóbb a komplex beruházások mesterséges szétbontása. A jogosult költségek körének szűkítése nem teszi lehetővé, hogy a pályázók egészésként valósítsák meg a beruházást. Vannak olyan lényeges költségek, amelyek nem jogosultak (ugyanakkor nincsenek tételesen felsorolva a pályázati felhívásban a nem-jogosult költségek között). Ez a körülmény jelentősen csökkenti a támogatási arányt a teljes beruházásra nézve, hiszen a fejlesztés egyes elengedhetetlen részeinek költségeit így teljes egészében a pályázónak magának kell fedeznie. Mindezeként a gazdaságilag érzékenyebb vállalkozásokat érinti hátrányosan.

A SAPARD rendszerben egy állattartónak a telep épületeinek korszerűsítésére, az odavezető út javítására, a telep energiaellátásának modernizálására és az esetleges informatikai fejlesztésekre 4 különböző pályázatot kellett beadnia. Ezt igazolják az intézkedésen belüli és intézkedések közötti kombinációk számai is.

A kérdésekre adott válaszok alapján megállapítható, hogy kevésbé fordultak elő olyan esetek, ahol a fejlesztések összehangolt egymásra épülése miatt került sor csoportos pályázatbeadásra.

Az intézkedések közül csak az ún. 33. cikkely típusúak fókuszáltak területi alapon. Az intézkedések a kedvezményezettek körét tekintve sem fókuszáltak egy kiemelt célcsoportra. A kedvezményezettek típusát tekintve a támogatásra jogosult tevékenységek típusai és a projektek maximális összköltsége határozta meg. Ahol ez magas volt (pl. feldolgozás) ott nagyobb cégek, magas átlagos projektmérettel valósítottak meg beruházásokat, ahol ez alacsony volt (pl. diverzifikáció) ott kisebb cégek, kisebb átlagos összköltségű fejlesztésekre fordultak.

A szakmai/szakértői interjúkon és a fókuszcsoportos megbeszéléseken a megkérdezettek szerint a pályázók elbizonytalanodását legjelentősebb mértékben az új, eddig ismeretlen és a korábbi agrártámogatási rendszer eljárásrendjénél jóval összetettebb pályázati rendszerrel szembeni bizonytalanság okozta. Ennek egyik tényezője a nem igazán pályázóbarátnak minősített pályázati csomag és a bonyolult üzleti terv volt, amelyet a legegyszerűbb és legkisebb beruházásra is egyformán el kellett készíteni mindenkinek. A másik elbizonytalanító tényező volt a pályázatokhoz esetenként feleslegesen bekért dokumentáció, hatósági engedélyek. A pályázatokhoz kiadandó mellékletek tartalmi követelményeivel az illetékes hatóságok nem minden esetben voltak felkészítve/tájékozottak, a pályázóknak egyenként kellett ezeket a különböző hatóságoktól beszerezniük. A hatósági igazolások ilyen számú és ilyen formában történő megkövetelése jelentős felesleges idő- és költségfordítással terhelte a pályázókat.

A bürokratikus eljárásrend úgyszintén egyik volt az elbizonytalanító tényezők között.

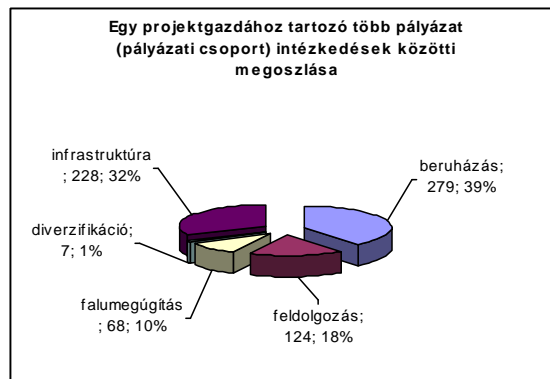
A kevésbé szilárd anyagi bázissal rendelkező pályázók (azok, akik valóban rászorulnak a támogatásra gazdasági tevékenységük továbbfejlesztéséhez) jelentős kockázatnak vannak kitéve a beruházás megvalósításának, illetve a befektetett költségek utófinanszírozásának késedelme miatt, amelyet a lassú feldolgozási eljárás okozott. Pénzügyileg erős, nagyobb cégek esetén (amelyek a holt teher számítás alapján valószínűség szerint a támogatás nélkül is képesek voltak megvalósítani a beruházást) ez nem fokozta a projekt sikeres megvalósítás kockázatát. Minél hosszabb a „passzív id szak”, annál nagyobb a megvalósítás és a további üzemeltetés kockázata, főképp a kisebb cégek esetén. Minél hosszabb ideig kell várnia a pályázónak a térítésre, annál törekenyebbé válik pénzügyi helyzete.

A monitoring rendszer adatai alapján az intézkedések zöménél legalább egy év eltelt a szerződéskötés és az első kifizetés között, és legalább másfél év telt el a pályázat beadása és az első kifizetés között. Ez a késedelem egy beruházás szempontjából, de leginkább az alacsony likviditású mikro- és kisvállalkozások esetén, vagy az amúgy is forráshiányos önkormányzatok esetén rendkívül hosszú időnek számít. Ellentmondás, hogy éppen a vidéki térségek felzárkóztatását célzó, általában kevésbé teheres vállalkozásokat, természetes személyeket és forráshiányos önkormányzatokat támogató intézkedéseknél volt ez a kockázatos idő a leghosszabb, 11% -kal meghaladva a program átlagát.

Sok esetben a késedelmes folyósítást a pályázóknak banki hitelekkel kellett áthidalniuk, amelyek megnövelték a pályázatok költségeit.

Kérdés	B.III.1. Milyen mértékben járultak hozzá a végrehajtási intézkedések a program tervezett hatásainak maximalizálásához?
Értékelési szempont	B.III.1-1. A támogatott intézkedések összehangoltak és kiegészítik egymást annak érdekében, hogy kölcsönhatásokon keresztül erősítsék a szinergiát a vidékfejlesztés különböző szempontjait illetően.
Mutató	B.III.1-1.1. Csoportok/intézkedések kombinációi/projektek gyakorisága a) intézkedéseken belül (%) b) intézkedések között (%) c) a SAPARD és más elcsatlakozási alapok között (jelesül a PHARE) (%) d) a SAPARD és más nemzeti támogatási rendszerek között
<p>A pályázati felhívások szerint egy pályázó jogosult egynél több pályázat benyújtására egy adott intézkedésen belül és intézkedések között is. Egy pályázat csak egy jogcímre vonatkozhat. Ugyanaz a beruházás csak egyszer jogosult támogatásra.</p> <p>A monitoring adatbázis alapján összesen 285 pályázó (a pályázók 13% -a, a pályázatok 11% -a) nyújtott be egynél több pályázatot, ami összesen 706 pályázatot érint. Ebből ketten nyújtottak be 10 pályázatot, hárman 7-et, négyen 6-ot, öten 5-öt, tizennyolcan 4-et, harmincnyolcan 3-at, kettőszáztizenöt pedig 2-t. A csoportos pályázatok legnagyobb mértékben a beruházás intézkedésnél fordultak elő.</p>	

101. ábra

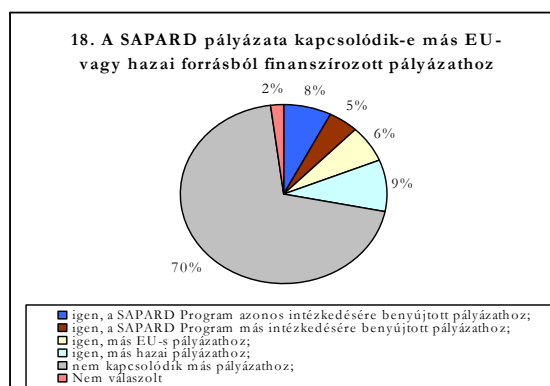


Az intézkedések közötti kombinációkra az alábbi táblázat alapján jellemz, hogy a leggyakoribb kombináció a beruházás intézkedésen belül történt. 100 pályázó nyújtott be egynél több pályázatot az intézkedésen belül. 48 pályázó nyújtott be egynél több pályázatot az infrastruktúrafejlesztés intézkedésen, 38 pedig a feldolgozás intézkedésen belül. Az intézkedések közötti kombináció a beruházás és infrastruktúrafejlesztés intézkedések között, illetve a falumegújítás és infrastruktúra intézkedések között következett be.

	beruházás	feldolgozás	falumegújítás	diverzifikáció	infrastruktúra
beruházás	100	12	1	3	37
feldolgozás	12	39	0	2	10
falumegújítás	1	0	11	1	27
diverzifikáció	1	2	1	0	3
infrastruktúra	37	10	27	3	48

A kérd íves felmérés alapján a 293 kérd ívb l a válaszadók 70% -ának pályázata nem kapcsolódik más pályázathoz. A többi válaszadónál jobbra egyenletesen oszlik el az, hogy intézkedésen belül, más intézkedés keretén belül benyújtott, vagy egyéb haza, vagy nemzeti forrásból finanszírozott pályázathoz kapcsolódik a támogatott fejlesztés.

102. ábra



A SAPARD tisztán projekt-alapú, ún „mono-fund” támogatási rendszer. Mindamellett a "Mez gazdasági üzemek beruházásai" intézkedés pontozási rendszere tartalmaz olyan kritériumot, amely els bbséget ad az "Agrár -környezetvédelmi Célprogramokkal összhangban lev " projekteknek (10 pont). A monitoring rendszer nem rögzít adatot arra vonatkoz óan, hogy a támogatott beruházás kedvezményezettje közül hányan vettek részt a nemzeti finanszírozású agrár-környezetvédelmi programban.

A "Vidéki térségek adaptációja" prioritás intézkedéseinek pontozási rendszere olyan kritériumot tartalmaz (összesen 25-35 pont), amely premizálja azokat a projekteket, amelyek a SAPARD többi intézkedésének, vagy más támogatási rendszerek közös céljait szolgáló er források integrált felhasználását célozzák, illeszkednek a kistérség agrárstruktúra - és vidékfejlesztési stratégiájához, valamint a vidék gazdaságára gyakorolt multiplikátor hatással bírnak. A pontozási rendszer preferálja a partnerségben megvalósított fejlesztéseket. Nem áll rendelkezésre adat az értékel számára ezen intézkedések keretén belül támogatott projektek más fejlesztésekkel való kombinációik gyakoriságáról.

Értékelési szempont	B.III.1-2a. A végrehajtási mechanizmusok kombinációjának köszönhet en (mint pl. a jogosultsági kritériumok, támogatás arányaiban történ premizálás és/vagy kiválasztási eljárás módok/kritériumok, valamint a felesleges késedelmek és a kedvezményezettek számára felmerül bürokratikus költségek minimalizálása), a program forrásait azok használják (pl. vállalatok, vállalkozások, egyesületek,..) akiknek a legnagyobb szükségük és/vagy potenciáljuk van a vidéki gazdaság egységes piachoz történ felzárkóztatására és a közösségi szabályok átvételére (EU szabványok és eljárásrendek átvétele) a program által érintett területeken.
Mutató	B.III.1-2.1 A kedvezményezettek típusai (pl. üzemek, vállalkozások, szövetkezetek, egy esületek; feldolgozók/értékesít k; szántóföld/legel ; kisüzem /nagyüzem, ideértve az adminisztrációt és a tisztvisel ket minden szinten), akik részt vesznek a programban (rangsor)

A 24-28. táblázatok szemléltetik a kedvezményezettek típusai és min sítése szerint intézkedésenként a támogatott pályázatok és felhasznált források arányait, valamint az átlagos projektméreteket.

Mez gazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása

A támogatások 53%-át mikrovállalkozások nyerték el, amelyek átlagos projektnagysága közelíti az intézkedési átlagot. A nonprofit szervezetek, kis - és középvállalkozások valamint nagyvállalatok számban nem dominálnak ugyan (összesen 17%), mégis mivel átlagos projektméretük többszöröse az intézkedési átlagnak, így a forrásokban való részesedésük összesen csaknem 40%.

A kedvezményezettek vállalkozási kategória szerinti megoszlása és az azokhoz tartozó nyertes pályázat és elnyert forrás alapján arra lehet következtetni, hogy az intézkedés egyik vállalkozásméretet sem premizálta külön, egyformán lehet séget teremtett a különböző méret és típusú vállalkozás támogatására. Ez f ként az üzleti tervek bírálati rendszerének enyhítése után vált lehet vé (lásd B.III.1-2.2 kérdésre adott válasz).

Mez gazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének támogatása

Gazdálkodási forma alapján csoportosítva a támogatott pályázatok zömét (81%) Kft -k és Rt-k

nyújtották be. Az általuk elnyert forrás aránya 91%. A Kft-k által benyújtott pályázatok átlagos összköltsége csaknem eléri, az Rt-ké pedig jóval meghaladja az intézkedésen belüli átlagos projektméretet. Az általában kevésbé tkeer s egyéni vállalkozók, betéti társaságok, szövetkezetek, gazdasági társaságok a források jelentéktelen hányadát (9%) tudták felhasználni.

Az átlagos projektméret alapján három jól elkülöníthető kategória alakult ki:

1) a mikrovállalkozások, amelyek átlag projektmérete jóval alatta van az intézkedési átlagnak, a források 30% fölött rendelkeztek. k nyújtották be a legtöbb támogatott pályázatot (139 db, 46%).

2) A kis- és középvállalkozások használták föl az intézkedés forráskeretének zömét (49%). Ezek átlag projektmérete az intézkedési átlag körül van.

3) A harmadik az egyéb vállalkozások kategóriája, amelyek az átlagos projektméretük alapján valószínűsíthetően a nagyvállalatokat jelentik, a források 21%-át használhatták fel. Ennek a 29 pályázatnak az átlagos projektmérete csaknem háromszorosa az intézkedési átlagnak.

Az intézkedés az igénybe vehető támogatási maximumának (1 372 549 eúr) megemelésével kedvezett a tkeer s közép- és nagyvállalatoknak.

Falufejlesztés és felújítás, a vidék szellemi örökségének védelme és megőrzése

A forrás 97%-át a támogatható tevékenységek természetéből adódóan non-profit szervezetek használták föl. Ezek között dominálnak az önkormányzatok, de jelentős számban pályáztak egyházak és egyéb civil szervezetek is. A vállalkozások átlagos projektmérete majdnem kétszerese az intézkedési átlagnak, de az önkormányzatoké is jóval felette van annak. A természetes személyek által megvalósított fejlesztések jóval alatta vannak az intézkedés átlagos projektméretének. A vállalkozásokon belül az egyéni vállalkozók átlagos projektmérete csaknem harmada a kft-k által nyert pályázatok projektméretének.

A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése

A várakozásoknak megfelelően az intézkedés keretén belül a források zömét mikrovállalkozások használták föl (69%), amelyek átlagos projektmérete kevéssel meghaladja az intézkedési átlagot. A belföldi természetes személyek felkért a falusi turizmus fejlesztése kapcsán, mint magánszállásadók részesülhettek támogatásban. k nyerték el a támogatások 20%-át. Átlagos projektméretük csaknem fele az intézkedési átlagnak.

Az intézkedés eredeti céljának megfelelően kedvezett a kisebb, kevésbé tkeer s, a több lábon állás stratégiájával az elremenykedést választó vidéki vállalkozásoknak.

Vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása

Az intézkedés által támogatható tevékenységi körök és a fejlesztés tárgyának sokféleségéből (út, közterület, gazdaság stb) adódóan a támogatást felhasználó kedvezményezettek köre is igen szerteágazó. A támogatottak között megtalálhatók önkormányzatok (felkért helyi piacok, mez gazdasági utak, közösségi informatikai fejlesztések) és vállalkozások (felkért energiaellátás, informatikai fejlesztések). A támogatási összegek viszonylag alacsony hányadát (összesen 15%) felhasználó kis- és középvállalkozások és a támogatott pályázatok többségét benyújtó (59%) és a források ennél is nagyobb hányadát (67%) felhasználó non-profit szervezetek átlagos projektmérete haladja meg az intézkedési átlagot, de nem számottevő mértékben. A támogatott pályázatok összesen 28%-át kitevő mikrovállalkozások és természetes személyek, amelyekhez az intézkedés forrásának csupán 19%-a jutott el, az átlagos projektméretet tekintve jóval elmaradnak az intézkedési átlagtól.

24. táblázat: Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása

Gazdálkodási forma	lezárt pályázat db	%	Támogatás euró	%	Össz projektméret euró	%	Kifizetett összeg euró	%	átlagos projektméret euró
stermel	236	16	4 907 718	5	11 966 251	5	4 737 461	5	50 704
családi gazdálkodó	132	9	3 865 404	4	9 221 063	4	3 772 433	4	69 857
egyéb civil szervezet	1	0	28 544	0	71 359	0	28 544	0	71 359
egyéni vállalkozó	347	24	12 399 268	13	30 309 820	14	12 006 485	13	87 348
egyéni termel	88	6	3 307 067	4	7 884 539	4	3 212 059	4	89 597
betéti társaság	47	3	3 416 064	4	7 696 561	3	3 350 614	4	163 757
korlátolt felelősségű társ.	412	28	41 598 474	44	97 302 233	44	40 201 230	44	236 170
szövetkezet	55	4	5 855 806	6	13 680 678	6	5 576 363	6	248 740
részvénytársaság	128	9	18 354 635	19	43 214 762	19	17 699 672	19	337 615
egyéb gazdasági társaság	2	0	671 723	1	1 343 454	1	667 712	1	671 727
összesen	1448	100	94 404 703	100	222 690 722	100	91 252 573	100	153 792
Minősítés	lezárt pályázat db	%	Támogatás euró	%	Össz projektméret euró	%	Kifizetett összeg euró	%	átlagos projektméret euró
belföldi természetes személy	323	22	8 174 487	9	19 750 045	9	7 912 842	8	61 146
mikrovállalkozás	864	60	49 694 547	53	116 734 950	52	48 122 003	52	135 110
nonprofit szervezet	2	0	226 661	0	566 657	0	2 282 986	2	283 328
középvállalkozás	60	4	7 686 787	8	17 843 654	8	7 276 373	8	297 394
kisvállalkozás	192	13	26 232 208	28	62 474 594	28	25 348 395	27	325 389
egyéb vállalkozás	7	0	2 390 013	3	5 320 822	2	2 369 138	3	760 117
összesen	1 448	100	94 404 703	100	222 690 722	100	93 311 736	100	153 792

25. táblázat: Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének támogatása

Gazdálkodási forma	lezárt pályázat (db)	%	támogatás (euró)	%	össz projektméret (euró)	%	kifizetett összeg (euró)	%	átlagos projektméret (euró)
családi gazdaság	1	0	27 850	0	69 625	0	27 516	0	69 625
egyéni vállalkozó	25	8	1 708 582	3	4 271 508	3	1 624 910	3	170 860
egyéni termelő	2	1	228 420	0	571 051	0	228 420	0	285 526
betéti társaság	8	3	976 268	1	2 637 148	2	971 982	2	329 644
szövetkezet	21	7	2 958 739	4	7 431 308	4	2 859 709	4	353 872
egyéb gazdasági társaság	1	0	152 246	0	380 615	0	148 993	0	380 615
korlátolt felelősségű társ.	165	55	36 128 911	55	92 571 425	54	35 017 031	55	561 039
részvénytársaság	79	26	23 655 772	36	62 851 723	37	22 914 209	36	795 591
összesen	302	100	65 836 788	100	170 784 405	100	63 792 770	100	565 511
Minősítés	lezárt pályázat db	%	Támogatás euró	%	össz projektméret euró	%	Kifizetett összeg euró	%	átlagos projektméret euró
belföldi természetes személy	2	1	228 420	0	571 051	0	228 420	0	285 526
mikrovállalkozás	139	46	20 015 609	30	51 343 985	30	19 046 434	30	369 381
középvállalkozás	50	17	11 141 264	17	29 478 029	17	10 934 331	17	589 561
kisvállalkozás	82	27	20 870 909	32	53 389 922	31	20 307 868	32	651 097
egyéb vállalkozás	29	10	13 580 585	21	36 001 417	21	13 275 717	21	1 241 428
összesen	302	100	65 836 788	100	170 784 405	100	63 792 770	100	565 511

26. táblázat: Falufejlesztés és felújítás, a vidék szellemi örökségének védelme és megőrzése

Gazdálkodási forma	lezárt pályázat db	%	Támogatás euró	%	Össz projektméret euró	%	Kifizetett összeg euró	%	átlagos projektméret euró
stermel	3	1	89 972	0	180 213	1	82 650	0	60 071
egyéni vállalkozó	1	0	46 986	0	93 973	0	46 986	0	93 973
egyéb civil szervezet	35	15	2 486 423	11	3 315 602	11	2 444 476	11	94 731
egyház	43	19	3 480 627	16	4 659 081	15	3 467 797	16	108 351
önkormányzat	142	62	15 698 822	70	21 111 475	69	14 974 988	70	148 672
korlátolt felelősség társ.	4	2	504 953	2	1 089 110	4	486 485	2	272 277
összesen	228	100	22 307 783	100	30 449 454	100	21 503 383	100	133 550
Minősítés	lezárt pályázat db	%	Támogatás euró	%	Össz projektméret euró	%	Kifizetett összeg euró	%	átlagos projektméret euró
belföldi természetes szem.	3	1	89 972	0	180 213	1	82 650	0	60 071
non profit szervezet	220	96	21 665 872	97	29 086 159	96	20 887 261	97	132 210
mikrovállalkozás	5	2	551 939	2	1 183 082	4	533 472	2	236 616
összesen	228	100	22 307 783	100	30 449 454	100	21 503 383	100	133 550

27. táblázat: A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése

Gazdálkodási forma	lezárt pályázat db	%	Támogatás euró	%	Össz projektméret euró	%	Kifizetett összeg euró	%	átlagos projektméret euró
stermel	14	25	191 339	11	391 852	10	188 687	11	27 989
önkormányzat	1	2	20 563	1	41 055	1	20 527	1	41 055
egyéni vállalkozó	12	21	295 991	16	611 914	16	286 221	17	50 993
egyéb civil szervezet	1	2	28 298	2	56 596	2	23 559	1	56 596
egyéni termel	6	11	170 055	9	340 111	9	155 147	9	56 685
betéti társaság	3	5	89 216	5	217 647	6	87 367	5	72 549
részvénytársaság	2	4	81 646	4	182 099	5	78 597	5	91 049
családi gazdaság	3	5	149 020	8	298 710	8	125 527	7	99 570
korlátolt felelősség társ.	15	26	788 715	43	1 631 749	43	765 963	44	108 783
összesen	57	100	1 814 842	100	3 771 732	100	1 731 594	100	66 171
Minősítés	lezárt pályázat db	%	Támogatás euró	%	Össz projektméret euró	%	Kifizetett összeg euró	%	átlagos projektméret euró
belföldi természetes szem.	20	35	361 395	20	731 962	19	343 834	20	36 598
non profit	2	4	48 861	3	97 651	3	44 087	3	48 826
mikrovállalkozás	32	56	1 251 492	69	2 617 486	69	1 195 912	69	81 796
kisvállalkozás	3	5	153 095	8	324 633	9	147 762	9	108 211
összesen	57	100	1 814 842	100	3 771 732	100	1 731 594	100	66 171

28. táblázat: Vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása

Gazdálkodási forma	lezárt pályázat db	%	Támogatás euró	%	Össz projektméret euró	%	Kifizetett összeg euró	%	átlagos projektméret euró
stermel	7	1	132 934	0	180 869	0	118 061	0	25 838
egyéb gazdasági társaság	6	1	123 343	0	164 457	0	118 366	0	27 410
kistérségi társulás	1	0	23 529	0	32 941	0	23 529	0	32 941
egyéni termel	3	1	168 645	0	224 859	0	164 356	0	74 953
egyéni vállalkozó	42	7	2 408 812	4	3 386 000	4	2 361 254	4	80 619
nonprofit szervezet	3	1	220 948	0	305 072	0	220 948	0	101 691
szövetkezet	26	5	2 136 272	4	2 933 544	4	2 071 363	4	112 829
korlátolt felelősségű társ.	106	19	8 654 414	16	12 083 146	16	8 540 535	16	113 992
betéti társaság	13	2	1 129 164	2	1 586 824	2	1 124 959	2	122 063
részvénytársaság	33	6	3 013 474	6	4 146 873	5	2 926 498	6	125 663
egyéb civil szervezet	15	3	1 445 049	3	1 955 938	3	1 418 770	3	130 396
önkormányzat	305	54	34 177 008	62	47 215 204	62	32 832 950	62	154 804
közhasznú társaság	5	1	594 565	1	868 077	1	474 470	1	173 615
családi gazdálkodó	4	1	537 332	1	716 836	1	533 067	1	179 209
összesen	569	100	54 765 489	100	75 800 641	100	52 929 126	100	133 217

Minősítés	lezárt pályázat db	%	Támogatás euró	%	Össz projektméret euró	%	Kifizetett összeg euró	%	átlagos projektméret euró
egyéb vállalkozó	2	0	34 063	0	45 433	0	33 653	0	22 716
belföldi természetes személy	10	2	301 578	1	405 729	1	282 417	1	40 573
mikrovállalkozás	147	26	9 763 184	18	13 595 084	18	9 599 337	18	92 484
középvállalkozás	35	6	3 711 797	7	5 043 991	7	3 628 381	7	144 114
kisvállalkozás	41	7	4 387 850	8	6 191 951	8	4 312 686	8	151 023
nonprofit szervezet	334	59	36 567 017	67	50 518 454	67	35 072 652	66	151 253
összesen	569	100	54 765 489	100	75 800 641	100	52 929 126	100	133 217

Mutató	B.III.1-2.3. Evidencia a pályázók elbizonytalanítására, a szükségte n késedelmekre vagy a kedvezményezettek számára felmerül költségekre (leírás)
<p>A szakmai/szakért i interjúkon és a fókuszcsoportos megbeszéléseken a megkérdezettek szerint a pályázók elbizonytalanodását legjelent sebb mértékben az új, eddig ismeretlen és a korábbi agrártámogatási rendszer eljárásrendjénél jóval összetettebb pályázati rendszerrel szembeni bizonytalanság okozta. Ennek egyik tényez je a nem kell en pályázóbarátnak min sített pályázati csomag és a bonyolult üzleti terv volt, amelyet a legegysz er bb és legkisebb beruházásra is egyformán el kellett készíteni mindenkinek. A másik elbizonytalanító tényez volt a pályázatokhoz esetenként feleslegesen bekért dokumentáció, hatósági engedélyek. A pályázatokhoz kiadandó mellékletek tartalmi követelménye ir l az illetékes hatóságok nem minden esetben voltak felkészítve/tájékoztatva, a pályázóknak egyenként kellett ezeket a különböz hatóságoktól beszerezniük. A hatósági igazolások ilyen számú és ilyen formában történ megkövetelése jelent s felesleges id - és költségráfordítással terhelte a pályázókat.</p> <p>A bürokratikus eljárásrend úgyszintén egyik e volt az elbizonytalanító tényez k nek.</p> <p>A kevésbé t keer s pályázók számára problémát jelentett a szükséges öner el teremtése és igazolása, valamint az el leg nélküli utófinanszírozási rendszernek történ megfelelés, figyelembe véve a kifizetési késedelmeket.</p> <p>A biztosítékadási kötelezettség úgyszintén sok potenciális pályázót visszatartott.</p> <p>A megkérdezettek megemlítették az alacsony támogatási arányokat is, amelyek kel szemben a pályázóknak igen jelent s kockázattal járó többlet terhet kellett vállalniuk (5 éves foglalkoztatási és m ködtetési kötelezettség). Ezek a kötelezettségek a jelenlegi vállalkozói környezetben nehezen teljesíthet k, a nem teljesítés jogkövetke zménye ugyanakkor a teljes támogatási összeg visszafizetése volt.</p> <p>A pályázók a kérd ívekben az alábbi tényez ket említették meg , amelyek elbizonytalanították ket a pályázás szándékában:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. „Már kezdetben megállapítható volt, hogy a pályázati csomag összetet tsége miatt sikeres pályázatra csak gyakorlott pályázatíró igénybevételével lesz lehet ség.” Ez jelent s költségtényez , amely hátrányosan érinti a t keszegény pályázókat. Mivel az adminisztrációs kötelezettségek nem tettek különbséget projektméret alapján , tehát kisprojektekhez is bonyolult üzleti tervvel és engedélyekkel ellátott pályázati csomagot kellett beadniuk, ilyen esetben nehéz volt olyan jó pályázatíróat találni, aki az alacsony projektköltség miatt a kis nyereségért cserébe bevállalta a pályázatírást. 2. Több potenciális pályázót elbizonytalanított a pályázati felhívás megjelenése utáni rövid beadási határid . 3. „A pályázati kiírások körülményes, nyakatekert módon, b lére eresztve, sokszor értelmezhetetlen megfogalmazásúak voltak. Gyakorlatilag, sok e setben értelmezési kérdésekkel kellett a MVH ügyfélszolgálatát keresni, tapasztalatunk hogy a hivatal munkatársai türelmesen és biztatóan álltak a kérdéshez, sokszor a pályázat benyújtása ezen az információ cserén múlt. Fontos megjegyezni, hogy segítettek abban is, hogy el tudjuk dönteni az alkalmasságunkat, vagy annak hiányát.” 4. Többen említették az öner hiányát és a nehéz hitelhez jutási körülményeket. 5. A hosszú távú kötöttségek nem álltak arányban a támogatással elért el nnyel. Ez a túlzó garanciák megkövetelése (biztosíték, foglalkoztatás stb.) és a pályázók szerinti alacsony támogatási arányok miatt állt el . 	

6. Az önkormányzatok részére nagy megterhelést jelentettek a biztosítékok (jelzálogjog), mivel az önkormányzatok kevés forgalomképes ingatlannal rendelkeznek.
7. Túlzott bürokrácia, bonyolult adminisztráció, többszöri határidő módosítás és a pályázatok késedelmes elbírálása, valamint az erre terjedő híresztelések;

A fentiek felett a pályázók megemlítették, hogy felesleges késedelmet és költségeket okozott az elszámolások bonyolultsága, amely a műszaki tartalom igazolása tekintetében több fölöslegesen bekért igazolást tartalmazott. Sokan említették, hogy a pályázat végrehajtása során a mérőföldkövenkénti elszámolásoknál többször bekérték ugyanazon adatokat és dokumentumokat (pl. tulajdoni lap, cégkivonat stb.), amelyek beszerzése idő- és költségigényes volt, sok ismételt utánajárással járt. Problémát jelentett sok esetben az eredeti igazolások beszerzése. Ezt olyan gépeknél is kérték, amelyek a magyarországi gép katalógusban szerepelnek. Az elbírálás, szerződés kötés és kifizetés elhúzódása a legtöbb pályázónál nehézséget és kockázatot okozott a beruházások megvalósításában és működtetésében. Az egyes mérőföldkövi elszámolások utáni kifizetések nagyon nehezen, hosszú késedelemmel kerültek átutalásra. Ennek áthidalása sok pályázót banki források igénybevételeire kényszerített, ami külön eredetileg nem tervezett költségeket jelentett. Az ÁFA finanszírozása is okozott némely esetben gondot, hiszen a költségelszámolás nettó értéken történt. A kérdőív felmérés alapján a válaszadók 11%-ának változott a fejlesztés forrásösszetétele a saját erő szükséges megnövelésével. Ezt vagy az önerő pótlásával, vagy pedig hitelfelvétellel oldották meg a pályázók. A válaszok alapján az önerő mértéke ahol változott a forrásösszetétel a projekt összköltségéhez viszonyítva átlagosan 16%-kal, a felvett hitelállomány pedig átlagosan 34%-kal nőtt.

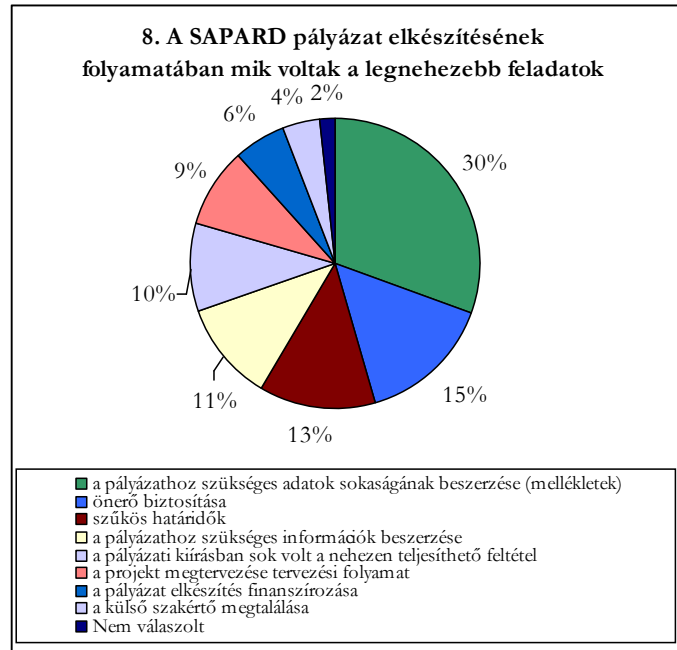
A pályázók szerint felesleges költséget jelentett az engedély köteles beruházások esetén a műszaki ellenőrzés alkalmazása a felelős műszaki vezető mellett. A túl részletes és pontos tervezetés, tervdokumentáció készítése, és emiatt az esetleges apróbb változtatások miatti tervmódosítások úgyszintén késedelmet okoztak.

Az igazolások, hozzájárulások, támogatási nyilatkozatok, minőségi bizonyítványok, megfelelő minőségi nyilatkozatok gyakran többszöri bekérése jelentős fölösleges költséget és idővesztést okozott.

Néhány pályázó említette, hogy költséges volt az idegen nyelvű dokumentumok (számlák, szállítólevelek, ajánlatok, szerződések) hitelesített magyarra fordítása.

A pályázói kérdőív felmérés eredménye alátámasztja a fent leírtakat:

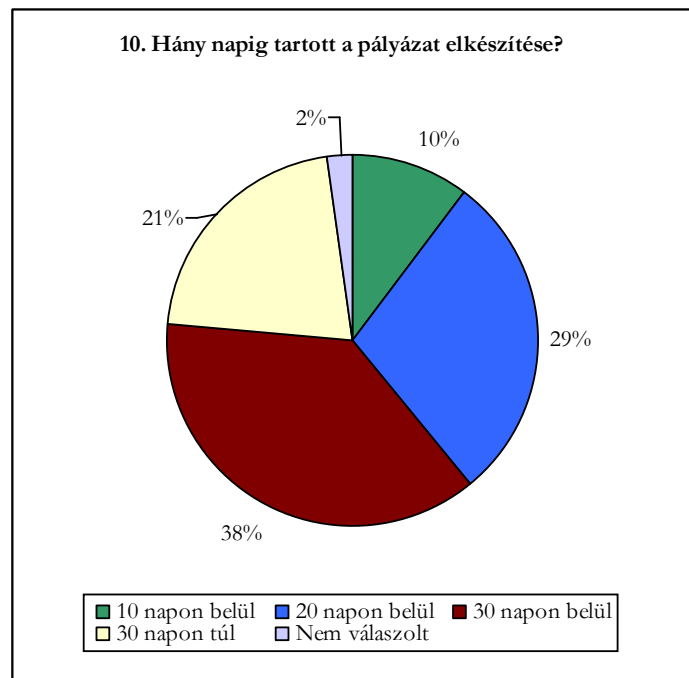
103. ábra



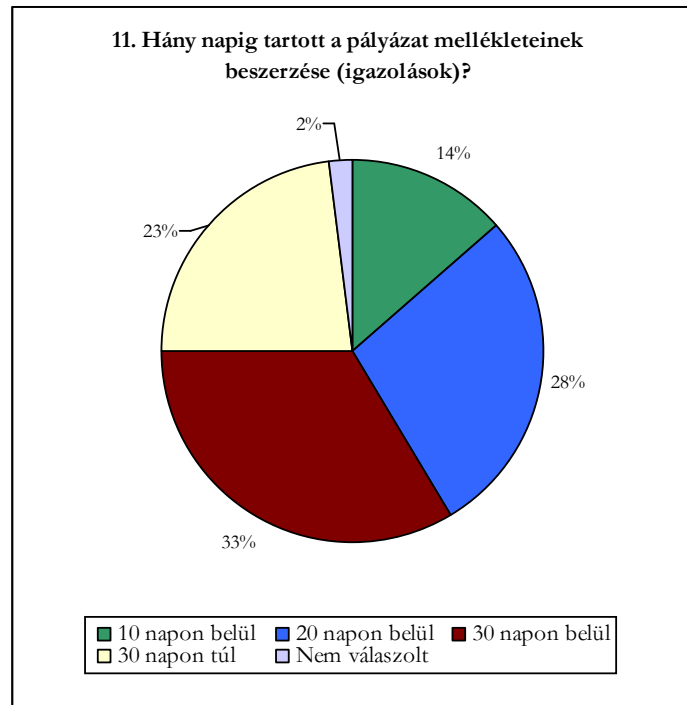
Nagyon kedvező volt a pályázók számára, hogy a teljes jogosult költség 12% -áig lehetett finanszírozni az ún. "egyéb költséget", amelyen belül a pályázat elkészítésének szakértői költsége elismerhető volt.

A pályázatok elkészítésének és a szükséges igazolások beszerzésének időigényéről szólnak az alábbi diagramok, amelyek alapján a pályázók több mint felének több mint egy hónapig tartott a pályázat elkészítése.

104. ábra



105. ábra



Probléma volt, különösen a kisebb, alacsonyabb likviditási rátával rendelkező cégek vonatkozásában az, hogy tilos volt a beruházások beindítása a szerződés aláírása előtt. A pályázónak előfinanszíroznia kellett a projekt előkészítését (mérnöki költségek, üzleti terv stb.), ami épületek vagy más infrastrukturális beruházás esetén jelentős összegbe kerül. A szerződésre történő várakozás alatt ez a pénz " elveszett költségnek " számított. A pályázatok benyújtása, a szerződés kötése és az első kifizetések között eltelt időt a 29. táblázat szemlélteti.

29. táblázat

intézkedés		beadás-szerződés (nap)	beadás-első kifizetés (nap)	beadás-zárás (nap)	szerződés-első kifizetés (nap)	szerződés-zárás (nap)
beruházás	átlag	6	14	15	8	10
	min.	1	6	6	2	2
	max.	18	45	46	40	40
feldolgozás	átlag	7	18	22	11	15
	min.	1	9	9	3	3
	max.	18	50	50	34	42
diverzifikáció	átlag	5	17	22	12	16
	min.	4	10	10	6	6
	max.	7	33	37	28	32
falmegújítás	átlag	5	19	22	14	16
	min.	4	11	11	6	6
	max.	7	35	35	29	29
infrastruktúra	átlag	7	19	21	12	14
	min.	3	9	9	3	3
	max.	21	43	55	34	47
összesen	átlag	6	17	21	11	14
	min.	3	9	9	4	4
	max.	14	41	45	33	38

A pályázatok beadása és a szerz d éskötés között átlagban 6 hónap telt el, ez alól a két legkés bben meghirdetett intézkedés a kivétel, ahol ez 5 hónapot igényelt. Ez egy vállalkozás vagy önkormányzat szempontjából egyaránt túl hosszú id nek min síthet . Különösen érvényes ez a megállapítás a diverzifikációs intézkedés projektjeire, amelyre összességében igen kevés pályázatot adtak be.

Az utófinanszírozás miatt nagyon jelent s szempont a beadás/szerz d éskötés és az els kifizetés között eltelt id . A beadás és els kifizetés között eltelt id a falumegújít ás és infrastruktúra intézkedés esetén volt a leghosszabb, 19 hónap, de a diverzifikáció és a feldolgozás intézkedésnél is elérte a 17 hónapot. A leggyorsabban a beruházás intézkedésnél történtek meg az els kifizetések, átlagban a beadást követ 14. hóna pban.

Átlagban a beruházás intézkedés esetén záródtak a leggyorsabban a pályázatok, valószínű síthet , hogy a nagyszámú, egy mérföldköves gépbeszerzések miatt.

Az intézkedések zöménél legalább egy év eltelt a szerz d éskötés és az els kifizetés között, és legalább másfél a pályázat beadása és az els kifizetés között. Ez a késedelem egy beruházás szempontjából, de leginkább az alacsony likviditású mikro - és kisvállalkozások esetén, vagy az amúgy is forráshiányos önkormányzatok esetén rendkívül hosszú id nek számít. Emiatt a pályázóknak nagyon sok esetben áthidaló hitelekhez kellett folyamodniuk, amely jelent s mértékben megnövelte a beruházások összköltségét.

A „Vidéki térségek adaptációja” prioritás intézkedéseinél a szerz d éskötés és els kifizetés között eltelt id átlaga 11% -kal nagyobb, mint az összesen átlag.

A táblázatban szerepl maximum értékek rendkívül figyelemre méltóak.

Értékelési szempont	B.III.1-3. A jogosultsági kritériumok, illetve a projektek kiválasztására vonatkozó eljárás/kritériumok kombinációja révén érvényesülő pozitív hatások maximalizálása
----------------------------	--

Mutató	B.III.1-3.1. T keättétel
---------------	---

A Program keretében lezárt projektekre mintegy 231 millió euró támogatási összeg került kifizetésre, amely körülbelül 15% -kal nagyobb egyéb finanszírozási forrást (saját forrás, hitel, stb.) mozzgatott meg, így együttesen mintegy 500 millió eurónyi beruházási érték valósult meg. (Nagyságrendileg ez a programmegvalósítás id szakában (2002 -2006) hazánkban végzett összes beruházások 1% -ának megfelel érték.)

A t keättétel fenti mértéke egyúttal azt is jelenti, hogy a kedvezményezettek jellemzően nem vállaltak nagyobb saját finanszírozást a program felhívásaiban elvárt mértékeknel, azaz igyekeztek maximálisan kihasználni az elérhet támogatási intenzitásokat.

Mutató	B.III.1-3.2.1. Holtteher bizonyítása (leírás és hozzávet leges számszer sítés)
---------------	---

Nincs adat.

A holtterhes projektek számszer sítéséhez megtérülési mutatók számítására lenne szükség, hiszen mindazon projekteket holttehernek min síthetjük, ahol a beruházás 5 éven belül a támogatás nélkül is megtérülne, illetve ahol a beruházás önrésze sem térül meg 5 éven belül.

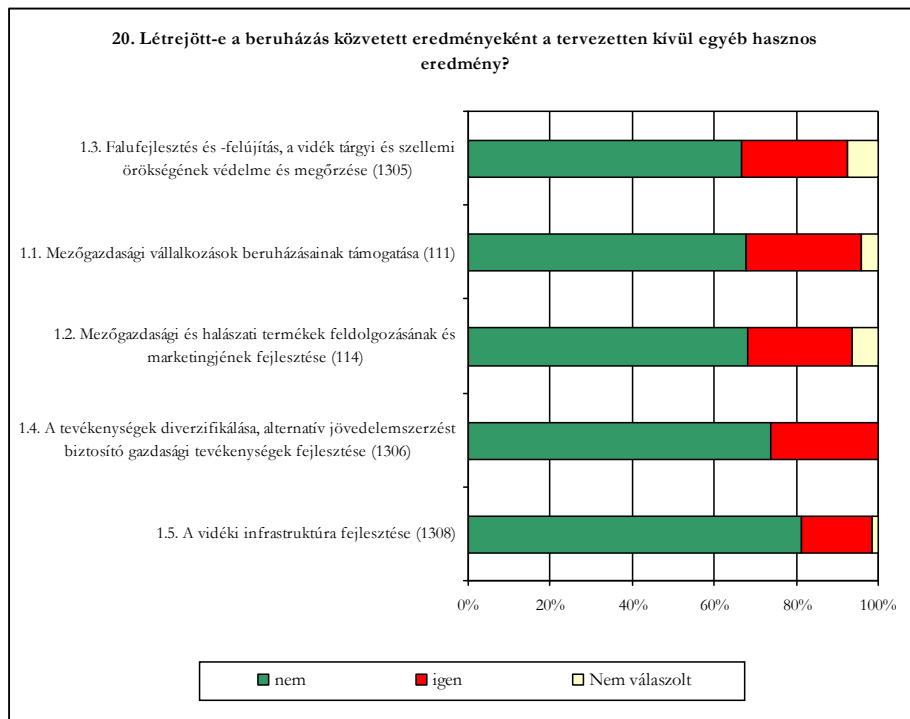
Sajnos a monitoring rendszerben csak vállalkozási szinten szerepelnek a termelési és egyéb költségek, ráadásul a projektek lezárása óta nem telt el 5 év, így ennek vizsgálata nem volt lehetséges.

Mutató

B.III.1-3.3. Kedvez közvetett hatást eredményez pályázatok/projektek (ismertetés)

A pályázói kérd ívekben a megkérdezettek 24% -a (66 válaszadó) szerint jött létre a közvetlen tervezett eredményen keresztül járulékos eredmény a fejlesztés megvalósításával. A vidéki infrastruktúra fejlesztése intézkedést kivéve a többi intézkedés esetén nagyjából azonos mértékben a válaszadók több, mint 25% -a adott pozitív választ a kérdésre.

106. ábra



A támogatott jövedelemtermelő beruházásoknál a vállalkozók a kedvez közvetlen hatáson kívül az új termék vagy szolgáltatási kör kialakulását, a költség hatékonyság, termelékenység, növekedését, a veszteségek csökkenését és a munkakörülmények, munkahelyi biztonság, környezeti kondíciók, értékesítési lehetőségek javulását, elhanyagolt területek megújítását is említették. E mellett a diverzifikációs projektek kedvezményezettjei említették a vállalkozáson belül végzett különböző gazdasági tevékenységek pozitív egymásra hatását a pályázók.

Csak a falumegújítás intézkedések kedvezményezettjei említették klasszikus értelemben vett járulékos eredményeket, mint pl: környezeti károk csökkenése, helyi identitás erősödése, értékrendbeli változások, fiatal családok beköltözése, a település ingatlanjainak értékének növekedése, sok olyan rendezvény rendszeressé válása, amelyhez a beruházást megelőzően nem voltak meg a feltételek. A falumegújítás intézkedés járulékos hatásait az intézkedés specifikus kérdések részletezik.

4. Következtetések, javaslatok

A fejezet tartalmazza az értékelés fő megállapításait, amelyek alapján definiálhatók a következtetések a Program relevanciájára, az intézkedések közötti koherenciára, a célok teljesülésének mértékére, illetve a programon belül az egyes intézkedések (egyen)súlyára vonatkozóan. A következtetések tartalmazzák a Program és a SAPARD rendelet általános céljai teljesülésének mértékére, valamint a Program és az intézkedések hatásaira vonatkozó megállapításokat.

A következtetések és javaslatok a megválaszolendő értékelési témakörök és értékelési kérdések alapján képeznek csoportokat.

A Program relevanciája

Következtetések: A Program előzetes és időközi értékelésének megállapítása szerint a program prioritásai, általános és specifikus céljai, valamint az azok teljesüléséhez meghatározott eszközök (intézkedések) a helyzetfeltárásban korrekt módon kielégítő részletességgel feltárt szükségletek alapján lettek meghatározva. Összhangban állnak a SWOT elemzéssel és valós igényekre reagálnak. Ezt támasztották alá az utólagos értékelés keretén belül készített szakmai interjúk és fókuszcsoportos megbeszélések véleményei is, melynek során a megkérdezettek szerint a Program tervezett és megvalósult intézkedései részben vagy teljes mértékben összhangban voltak a vidéki térségek és a mezőgazdaság valós fejlesztési szükségleteivel.

A források prioritások közötti elosztásával kapcsolatosan felmerült az igény, hogy a „Vidéki térségek adaptációs képességének növelése” prioritás jóval nagyobb forrásokat igényelt volna. Arról, hogy ezt a forrást a „Az agrárgazdaság versenyképességének növelése” prioritásról kellett volna átcsoportosítani, erről megoszlanak a vélemények. Az viszont minden megkérdezett szerint egyértelmű, hogy a Program keretén belül rendelkezésre álló forrásnagyság nem releváns a feltárt hiányosságok forrásigényének tükrében.

A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése intézkedés esetén szükség lett volna a megvalósítást támogató mechanizmusok alkalmazására (módszertani segítségnyújtás pályázatok összeállításában, előleg biztosítása, egyszerűsített pályázati csomag stb.).

A Program megvalósításának ideje alatt nem történt olyan mértékű és jellegű gazdasági, társadalmi és környezeti változás, amely a Program megvalósítására jelentős hatással lett volna, illetve a Program lényegi módosítását igényelte volna.

Javaslatok: A következő tervezési időszakban érdemes mérlegelni, hogy a források korlátossága szükségessé teszi egyes szükségletek/intézkedések esetén a célcsoport, vagy fejlesztési célok alapján történő fókuszálást. Ezzel elkerülhető a nagy mennyiségű, kerethiány miatt elutasított pályázat (pl. falumegújítás, gépbeszerzés).

A megvalósítás mechanizmusait nagyobb mértékben kell igazítani az intézkedés célcsoportjának lehetőségeihez és készségeihez. A vidéki gazdaság diverzifikálásának eredményez kisléptékű vállalkozásfejlesztés esetén szükség van speciális eszközök/módszerek alkalmazására (pl. LEADER típusú segítségnyújtás a fejlesztések előkészítésében, generálásában, előleg nyújtása, segítségnyújtás a pályázat megvalósításában, stb.).

A Program bels és küls koherenciája

Következtetések: A Program intézkedései között nincs átfedés, ugyanakkor nem, vagy csekély hatással m ködtek olyan mechanizmusok a me gvalósítás során, amelyek az intézkedések közötti összhangot és szinergikus hatást er sítették volna.

A Program nem kapcsolódik szervesen egyéb más támogatási rendszerhez, régiós, vagy nemzeti politikához. A KAP célkit zéseivel való összhangja er s és biz onyítható, f ként a program alapú tervezés és megvalósítás, a partnerség elve, a KAP -nak követelményeinek megfelel eljárásrendek alkalmazása alapján.

Javaslatok: Az intézkedések közötti szinergikus hatás er sítése érdekében javasolt olyan támogatási „er ny ” konstrukciók kidolgozása, amely komplex fejlesztési elképzelések esetén abban az esetben, ha a fejlesztés megfelel a jogosultsági kritériumoknak, automatikusan biztosítja a fejlesztés minden elemének támogatását függetlenül attól, hogy a különböz intézkedések forrásaiból támogatható. Ez könnyítené a végrehajtást végz adminisztráció terheit is.

A Program forrásfelhasználásának hatékonysága

Következtetések: A Program a források felhasználását tekintve (102%) hatékonynak értékelhet .

Jelent sen rontotta a Program hatékonyságát az a körülmény, hogy az eredetileg hét naptári évre készült SAPARD terv megvalósítását a szükséges intézményi, szervezeti és technikai háttér megteremtésének elhúzódása kevesebb, mint két esztend re rövidítette. Az id beli csúszás egyik negatív következménye volt a rövid pályázati beadási határid k kényszere. Ennek következtében, f ként 2002-ben, a pályázati lehet ségek megnyílásának idején rendkívül sok hiányos, rosszul kidolgozott pályázat készült, amely felesleges munkát és költségeket okozott mind a végrehajtó intézményrendszeren belül, mind pedig a pályázók körében. A 2002-es meghirdetés után a beérkezett pályázatok 100% -át hiánypótolatni kellett. A formai és jogosultsági hiányosságok miatt elutasított pályázatok száma 1.964 db, amely az összes beérkezett pályázat 22% -a.

A rövid, két éves kampányszer megalósítás hatása, hogy kiegyensúlyozatlan ütemben, hullámokban, a forrásokat 364 %-kal meghaladó támogatási igény pályázat érkezett be. A forráshiány miatt elutasított pályázatok száma elérte a 4.037 db-ot, amely az összes beérkezett pályázat 46% -a! A kerethiány miatt történ elutasítás f ként az el zetes terveket és engedélyeket igényl beruházások esetén rendkívül jelent s és felesleges költséget okozott az elutasított pályázóknak. Mindezt megfontoltabb, id ben jobban felépített, a rendelkezési forrásokhoz igazított népszerű sítéssel mérsékelni lehetett volna.

A késedelmes indítás és a beadási határid k körül hullámszer en csúcsosodó pályázati tömeg, valamint a nem erre a mennyiségre szabott pályázatkezelési eljárásrendi szabályzat rendkívüli mértékben leterhelte az újonnan létrehozott végrehajtási kapacitásokat . Ennek következménye, hogy az intézkedések zöménél legalább egy év eltelt a szerz déskötés és az els kifizetés között, és legalább másfél a pályázat beadása és az els kifizetés között. Ez a késedelem, illetve az utófinanszírozás rendszere egy beruházás szempontjából, de leginkább az alacsony likviditású mikro- és kisvállalkozások esetén, vagy az amúgy is forráshiányos önkormányzatok esetén rendkívül hosszú id nek számít. Emiatt a pályázóknak nagyon sok esetben áthidaló hitelekhez kellett folyamodniuk, amely jelent s mértékben megnövelte a beruházások összköltségét.

Az elutasított pályázatok nagy száma, a nagyarányú hiánypótlás és az elhúzó pályázat és számlakezelés jelentős idővesztést és költség-többletet okozott mind a pályázóknak, mind pedig a végrehajtó intézményrendszernek.

Sem a vidéki térségek általános helyzetfeltárásában részletezett hiányosságok és problémák, sem pedig a „Vidéki térségek adaptációs képességének erősítése” prioritás forráshiány miatt elutasított pályázatainak nagy száma és az összeshez viszonyított aránya (2.611 db; 65%), illetve az elutasított támogatási igény (252.871.987 euró; 38%) nem indokolta ezen prioritás súlyának csökkentését. A tervezettnél jóval kevesebb összeg került a tevékenységek diverzifikálása és a falufelújítás intézkedések keretén belül felhasználásra, amíg a vidéki infrastruktúra fejlesztése intézkedés kerete, amely főként mezőgazdasági utak fejlesztését tartalmazta, jelentős pótlólagos forrásokkal növekedett. Ebben a prioritásban volt a legnagyobb a kerethiány miatt elutasított pályázatok száma, ezért nem volt indokolt a forráskeret csökkentése.

A Programról elmondható, hogy ezen az elsődleges mezőgazdasági termékek-ellátás fejlesztését helyezi előtérbe, ezt bizonyítja a „Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása” intézkedés forrásának jelentős aránya (38%), amely önmagában meghaladja a vidéki térségek felzárkóztatására összesen fordítandó források arányát (32%). Az intézkedés eredetileg is jelentős forrásaránya (28%) a módosítás során igen nagymértékben (10% -kal) gyarapodott.

Az intézkedések megvalósulásának ütemezéséből is egyértelműen az agrárgazdaság versenyképességének növelése prioritás döntő súlya rajzolódik ki, hiszen az elsődleges prioritás két intézkedésének megvalósítása indult el, illetve ezen felül a vidéki térségek infrastruktúrájának fejlesztése intézkedés, amely jobbra szintén a fenti prioritást szolgálta a mezőgazdasági utak korszerűsítésének, illetve a mezőgazdasági üzemek energiaellátásának fejlesztésével. A vidéki térségek gazdasági szerkezetének és az ott élők életminőségének javítását szolgáló két intézkedés csupán 2004. áprilisában indult el, amelyek megvalósítására igen csekély forrás és nagyon rövid idő állt rendelkezésre, amely jelentős mértékben meghatározta a prioritás eredményességét. Ez a két intézkedés csupán néhány hónapig állt a pályázók rendelkezésére a 2004-es évben.

A program-szintű célokhoz nincsenek számszerűsített indikátorok rendelkezve, ezért nehéz következtetni arra, hogy ezek a célok milyen szinten teljesültek és a teljesülés forráshatékonyasága milyen. A SAPARD Tervben meghatározott célértékek elérése az egyes intézkedések között és intézkedéseken belül is változó mértékű.

Tekintettel arra, hogy a SAPARD Program elsődleges célja a csatlakozásra való felkészülés, azaz egy olyan, a gyakorlatban is működőképes és az EU elvárásainak megfelelő rendszer kialakítása, amely alkalmas a közösségi források hatékony allokációjára. Ennek a célnak a program maradéktalanul megfelelt. A források felhasználásának hatékonysága ebben a tekintetben jónak mondható.

Javaslat: A SAPARD Program megvalósítása során kikristályosodott, a megvalósítás hatékonyságát növelő eljárásrendi elemeknek a következő programidőszakokban történő figyelembevétele.

Kiegyensúlyozottabb, hosszabb távú, évekre lebontott forráskerettel működő, a rendelkezésre álló forrásokhoz igazított kampány és a pályázatiírók és pályázatok kezeletlen alaposabb felkészítése javított volna a Program hatékonyságán.

A tervezésnél a Program szintű célokhoz számszerűsített mutatókat kell rendelni annak érdekében, hogy a célok teljesülése mérhető legyen.

A Program hatásossága és eredményessége

A SAPARD Program a program-szint célok mellé nem határozott meg célértékeket, ezért a Program szint megvalósulás nem elemezhető. A Program 2.1 fejezete alapján a programszinten elvárt hatás 25 ezer megtartott, illetve újonnan létrehozott munkahely az agrárgazdaságban, illetve, a mezőgazdasági termelés 10% -át érint korszerűsítés.

A monitoring adatbázis alapján a fejlesztések eredményeként létrejött új munkahelyek száma: 12.969 db, amely az arányosított célérték – 16.500 db – 79%-a úgy, hogy nem tartalmazza a megtartott munkahelyek számát. Ez igen jó aránynak mondható. A monitoring adatbázisban szereplő foglalkoztatási mutató meghatározásának módszere nem tisztázott, így sokan a teljes vállalkozás állománybővülését adták meg, nem a fejlesztés hatására létrejött új munkahelyeket, így az adat megbízhatósága számos helyen megkérdőjelezhető, de nagyságrendileg megfelel a valóságnak. A megtartott munkahelyek száma 72.873 db, ami valószínű, hogy nem a fejlesztés hatására megkezdett munkahelyeket jelenti, hanem legtöbbször a kedvezményezettek teljes állományát. Az, hogy a támogatások a mezőgazdasági termelés hány %-át érintik, az a monitoring adatbázis jelenlegi feltöltöttsége alapján nem számolható.

Általános probléma minden intézkedésnél, hogy a célok nem egy logikusan felépített célhierarchiában lettek meghatározva és mutatók sem kapcsolhatók ehhez a nem létező struktúrához. Így a begyűjtött indikátorok sokszor nem alkalmasak az egyes célok teljesülésének mérésére.

Az egyes intézkedések eredményessége, de az intézkedéseken belüli mutatók teljesülése is változó.

A mezőgazdasági üzemek beruházásainak támogatása

A mezőgazdasági üzemek beruházásai volt a SAPARD Program legnépszerűbb és a legnagyobb forráskerettel rendelkező intézkedése. Az intézkedés tervezésekor az alintézkedések egymáshoz viszonyított forrásaránya nem a felmerült igények alapján lett becsülve, így a tervezők által megjelölt célértékeket a Programhol jelentősen túlteljesítette, hol pedig elmaradt attól. A rendelkezésre álló forrásból a tervezettnél lényegesen több vállalkozó részesült. A gépbeszerzési beruházások alintézkedésre benyújtott és sikeres pályázatok támogatási igénye jelentősen felülmúlja a tervezettet, az erre gépekre tervezett eredeti célértéket a program mégsem érte el.

Az állattartó telepek beruházásai messze meghaladják a terv arányosított elírányzatait. Kiemelkedő a szarvasmarha ágazat új/korszerűsített létrehozott állatfőhelyeinek tervhez viszonyított közel kétszeres túlteljesítése. A termelési értékek vizsgálata során a szarvasmarha esetében a vágómarha értékesítési átlagárának jelentős és trendszerű emelkedését állapítottuk meg, így a támogatott projektek versenyképessége biztosítottnak tartottuk.

A gabonátároló kapacitásfejlesztési elírányzatot a kedvezményezettek közel 190 ezer tonnával „túlteljesítették”.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy az intézkedés elérte a kitűzött célokat.

Az intézkedés gazdasági- társadalmi hatását elemezve az értékelés megállapította, hogy az egyik fő cél, a vállalkozások versenyképességének növelése teljesült, mivel a megkérdezettek 78 % számolt be javulásról ezen a téren és a gazdálkodók jövedelme is tervezett értéket meghaladó volt. A monitoring adatbázisból nyert adatok alapján a támogatott gazdaságokban létrehozott munkahelyek száma 770 fő. Az egy munkahely létrehozásához szükséges

támogatás a többi jövedelemtermelő intézkedéshez viszonyítva rendkívül magas, 116.265 euró.

Az intézkedés környezeti hatását elemezve kijelenthetjük, hogy nemzetgazdasági szinten a programnak nem volt jelentős hatása, azonban a kérdések alapján a támogatott beruházások 16%-ánál a beruházás elsődleges célja a környezeti feltételeknek való megfelelés volt, míg 71%-uknál a beruházás közvetlenül segítette el ezt a célt.

Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének támogatása

A piaci hatékonyság növelése tekintetében az intézkedés megvalósítása hozott bizonyos eredményeket, de bizonyos kétségek megfogalmazhatók az eredmények hosszú távú mivoltát tekintve. Egyrészt nagyon sok mikro- és kisvállalat vett részt az intézkedésben, amelyek hosszú távú életképességi esélyei általában rosszabbak a közepes- és nagyvállalati szektorénál. Mindazonáltal épp ez a leginkább hiányos vállalkozói réteg, tehát amennyiben a kiválasztási kritériumok jól működtek, úgy ezen eredmények igen jelentősek lehetnek. Másrészt a megjelölt fejlesztési területeket tekintve az intézkedés ugyan felülteljesítette az elvárásokat a magasabb hozzáadott értékű termékek célzó projektek számát tekintve, de az intézkedés elemzésénél mint aként használt projektek alapján a hozzáadott érték növekedés alig kimutatható, legalábbis a projektek lezárulta óta eltelt rövid időszakot vizsgálva. Kiemelendő, hogy az új technológiát bevezető vállalkozások száma jelentősen felülmúlta (330%) a megjelölt irányszámot, és ez mindenképpen fontos versenyképességi tényező. A minőségi szabványok és eredet-megjelölés bevezetése terén az intézkedés messze lemaradt a várakozásoktól.

Az EU elírásainak való megfelelés tekintetében jobbra egységes, közepes eredményt láthatunk.

A környezeti terhelés csökkentése egyértelműen nem tartozott a kiemelt pályázói preferenciák közé.

A foglalkoztatás célkitűzése a monitoring adatbázis alapján ennél az intézkedésnél valósult meg a leghatékonyabban. 11.459 db új munkahely jött létre és az egy munkahely létrehozásához felhasznált támogatás itt a legalacsonyabb (6.054 euró).

Az intézkedés keretében elért kimeneteket érintően összefoglalóan megállapítható, hogy azok jellemzően vagy nagyon elmaradtak a kitűzött célértékektől vagy jelentősen meghaladták azokat. Az egyértelműen megállapítható, hogy a termelési technológiai fejlesztések a környezetvédelmi beruházások „rovására” jutottak nagyobb szerephez. Ez nagyrészt érthető, hiszen minden vállalkozó a rövid(ebb) távon profitot hozó beruházási alternatívát preferálja, és a sokszor elmaradott technológiával rendelkező kis-közepes vállalkozások így a technológia modernizációja irányába mozdultak.

A tevékenységek diverzifikálása alternatív jövedelemszerzést biztosító tevékenységek fejlesztése

Az intézkedésre beérkezett rendkívül alacsony számú pályázat ellenére beérkezett pályázat több mint felének volt az elutasítás oka forráshiány. Ez negatív irányban befolyásolta a célértékek teljesülését. Az intézkedés keretén belül egyedül a falusi turizmus fejlesztése érte el (12%-kal meghaladta) a tervezett értéket. Ez az alintézkedés ezzel az aránnyal sikeresnek mondható.

Az intézkedés egyik célja „Alternatív tevékenységek és jövedelemforrások létrehozása a vidéki térségekben, ezáltal a munkahelyek megteremtése és új munkahelyek biztosítása a vidéki népesség számára.” Ez a cél a falusi turizmust tekintve teljes mértékben megvalósult, a kézművesség és a helyi élelmiszertermékek létrehozása tekintetében ez a cél csak 44-46%-ban

valósult meg. A foglalkoztatást tekintve a támogatás hatékonysága a többi intézkedéshez viszonyítva jónak mondható, 46.578 euró.

Az intézkedés másik célja igen összetett, nevezetesen „A mez gazdasági szezonális foglalkoztatás és a mez gazdaság alacsony jövedelmez ségének ellensúlyozás a, a több lábon álló gazdálkodás biztonságának er sítése, a szolgáltatások és a termékkínálat b vítése az önellátás és a piacra jutás esélyeinek javítása.”. Ezen cél teljesülésének mértékét mutató hiányában nem lehet megállapítani. A pályázók körében végzett kérd íves felmérés eredménye alapján a válaszadók 57% -a szerint a támogatás számottev en 35% -uk szerint hozzájárult ugyan, de nem számottev mértékben a vállalkozás nem mez gazdasági tevékenységéb l származó jövedelmének növekedéséhez.

A támogatott vállalkozások jövedelem-színvonalának változását tekintve a vizsgált minta összes vállalkozására nézve az átlagos összesített jövedelemnövekedés a pályázat benyújtását megelőző második év (minden pályázat esetén 2002) és 2006 között 2%. A benyújtás éve (minden pályázat esetén 2004) és 2006 között 13%. Az intézkedésnek fként gazdasági hatása van, a jelentéktelen számú támogatott pályázat miatt csakis mikro szinten. Makrogazdaság szintjén az intézkedésnek nincs hatása. Az intézkedésnek nincs említésre méltó szociális vagy környezeti hatása.

Falufejlesztés és felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és meg rzése

A tervezettet jóval (tervezett 26 db, megvalósult 87 db, 235% -os növekedés) meghaladta a felújított településrészekkel érintett települések száma. A pályázók körében megvalósított kérd íves felmérés válaszadóinak 60% -a állítja, hogy a településrészek megújítása bizonyíthatóan pozitív hatással volt a települések gazdasági de sokkal inkább közösségi életére. Ezáltal elmondható, hogy az intézkedés céljai közül „A kistelepülések fejlesztésével és felújításával a jövedelemtermel tevékenységet érint intézkedések alapfeltételeinek megteremtése, illetve hatásának kiegészítése a vidéki térségek népességmegtartó képességének fokozása érdekében;” c. cél a tervezettnél jóval nagyobb mértékben teljesült. Az intézkedés hatása a teljes vidéki térségre nézve nem mondható számottev nek, hiszen annak ellenére, hogy a teljesítés meghaladta a tervezett szintet, a vidéki térségek 3024 települése közül így is mindössze 87 települést érintett.

A felújított, újjáépített épületek száma 12% -kal meghaladta a tervezettet, ami arra enged következtetni, hogy a tervezettnél több új funkció kapott otthont az intézkedés keretén belül megvalósított fejlesztések kapcsán. A kérd íves felmérések arról tanúskodnak, hogy a fejlesztések 56% -ában jött létre új funkció, amelyek kihasználtsága a válaszadók 63% -a szerint közepes, vagy jelent s.

Az intézkedés nem tartalmaz indikátort a meg rzött vidéki örökségre vonatkozóan. A kérd íves felmérés alapján a megkérdezettek 81% -a gondolja azt, hogy az intézkedésnek a kedvezményezett településeken közvetlen és jelent s hatása volt a vidéki örökség meg rzésére, ugyanakkor ez a vidéki népességnek csupán kb 6% -át érintette.

Az intézkedésnek egyértelm en a helyi közösségek életére volt a legjelent sebb fejleszt hatása egyrészt avval, hogy a felújított közösségi terek (kül - és beltér egyaránt) kulturális és közösségi események helyéül szolgálnak, kihasználtságuk többnyire jó, másrészt avval, hogy a felújított településrészekben láthatóan megújult a közösségi élet.

Összességében elmondható, hogy az indikátorok és a célok nincsenek logikai kapcsolatban, így a mutatók megvalósulásának mértéke nem minden esetben árul el egyértelm információ az intézkedés céljai teljesülésének mértékér l.

A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása című intézkedés

Az intézkedés céljainak megfogalmazása igen általános, és a számszerűsített mutatók nincsenek azokkal tiszta logikai kapcsolatban. A SAPARD Tervben az intézkedés hatásmutatói nincsenek számszerűsítve, így ezekhez nem lehetséges teljesülést vizsgálni.

Az intézkedés tervezésekor az intézkedésen belüli fejlesztési területek egymáshoz viszonyított aránya nem volt jól megbecsülhető, a források nem voltak fejlesztési területenként rögzítve, így a tervezők által megjelölt célértékeket a Program hol jelentesen túlteljesítette, hol pedig jelentesen elmaradt tőle. A mezőgazdasági utak hossza jelentesen meghaladja a tervezettét, míg az összes többi célérték elmarad attól.

A *termelési költségek csökkenéséről* nem számolhatók konkrét mutatók, elmondhatjuk, hogy jelentős hosszúságú, 524 km-nyi, korszerű mezőgazdasági út készült, elenyésző számú (69 db) vállalkozás fejlesztett az energiaellátás területén, és a fejlesztéssel érintett települések esetében a legközelebbi piactól való átlagos távolság: 22,36 km-re csökkent. Ezek a tények lokálisan bizonyára javították a vállalkozások versenyképességét (ahogy az a kérdésekben is kitűnik), azonban makrogazdasági szinten nem mérhető az intézkedés ilyen hatása.

Az intézkedésben a monitoring adatbázis adatai alapján 16.199 db *megszűnt* (tervezett: 40 662 db), és 659 db (tervezett: 559 db) *új munkahely* volt (meg kell jegyeznünk, hogy az adatbázis hiányos, így az adat megbízhatósága nem garantálható).

A *csökkenő környezetterhelés* célként csak a szennyvízkezelési létesítmények fejlesztésének segítségével szerepelt az intézkedésben, ezeknek a fejlesztéseknek a teljes vidéki lakosságra nagyon alacsony a hatása, ami az erre a fejlesztési területre benyújtott és megvalósult pályázatok viszonylagos kis számának (43 db) tudható be.

Az intézkedés gazdasági- társadalmi hatását elemezve az értékelés megállapította, hogy az intézkedés a források szűkössége miatt a vidéki térségeknek csak töredékéhez juthatott el – akár a támogatott vidéki vállalkozások, akár a támogatás hasznát élvező vidéki települések arányát tekintjük, így nemzetgazdasági szinten nézve a hatása elhanyagolható. Települési/kistérségi szinten azonban a helyi piacok kialakítása jelentős gazdasági hatással bír. A szennyvíztisztítók kialakítása és a vállalkozások megújuló energiával történő ellátása pozitív hatással van a környezetre, a teleházak kialakítása pedig a település szociális életét élénkíti. Vállalkozói szinten mind az energiaellátás, mind pedig a mezőgazdasági utak fejlesztése közvetve javítja az érintett vállalkozások versenyképességét.

Az értékelési kérdésekre adott válaszok következtetései

A mezőgazdasági üzemek beruházásainak támogatása

A.I.1. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott beruházások a kedvezményezett gazdálkodók jövedelmének javulásához?

A Program időközi értékelése az üzleti tervekben rögzített növekedéseket irreálisnak tartotta, azonban az intézkedés értékeléséhez rendelkezésre álló reprezentatív minta tény/terv aránya azt mutatja, hogy átlagban mégis elérhetőek voltak ezek a célok. Az átlagos 23,77% -os jövedelemnövekedés felülmúlja a 2004-ben valószínűsített 10% -os növekedést.

2004-ben a pályázók 54%-a prognosztizált versenyképesség-növekedést, míg a mostani kérdésvetési felmérésben ennél az intézkedésnél a megkérdezettek 78% -a látja úgy, hogy javult a versenyképessége.

A.I.2. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott beruházások a gazdaságok termelési tényezőinek jobb kihasználásához?

Az idők közti értékelésben tett megállapítások - a támogatott beruházások segítségével a változó mezőgazdasági állapot jelentősen befolyásolja a termelési tényezőinek jobb kihasználását, illetve javul a hatékonyság és a biológiai periódusok differenciáló hatása is mérséklődött - nem igazolhatóak a rendelkezésre álló monitoring adatok elemzésével, azonban a kérdésre adott válaszok alapján a vállalkozások jelentős részénél (44%) javultak a termelési költségek a beruházás hatására.

A.I.3. Milyen mértékben javítja a támogatott beruházás az EU normáknak megfelelő agrártermékek minőségét?

A pályázói kérdésekre adott válaszok alapján a beruházások a gazdálkodók nagy részénél (79%) hozzájárultak a termékminőség javulásához, azonban a termékek csupán kis hányada értékesít minőségtanúsítvánnyal ellátott termékeket, igaz, ezen termékek aránya nem túl magas a beruházást követően. A biogazdálkodásból származó termékeket a válaszadók csupán 2% -a értékesít, ami hitelesen szemlélteti az ökológiai gazdálkodás magyarországi helyzetét.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a SAPARD pályázat intézkedései csekély mértékben segítettek a minőségi termék megjelöléssel értékesített termékek mennyiségének növekedését és alapjaiban a biotermelés bővülését sem eredményezték.

A.I.4. Milyen mértékben javították a támogatott beruházások a termelési feltételeket az Európai Unió szabványainak megfelelő munkakörülmények vonatkozásában?

A gazdálkodók több mint fele úgy érzi, hogy a támogatott fejlesztés hatására részben javult az általános munkakörnyezet, a megkérdezettek 21%-a nyilatkozott jelentős pozitív változásról és csupán 7%-a nyilatkozott arról, hogy további beruházással tudják csak megoldani az EU szabványoknak való megfelelést.

A.I.5. Milyen mértékben javították a támogatott beruházások a termelési feltételeket az Európai Unió szabványainak megfelelő állatjóléti szempontok alapján?

A támogatott gazdaságokban mind az EU szabványoknak megfelelő állatféri helyeken tartott állatok aránya, mind az EU állatjóléti szabványainak megfelelő támogatott gazdaságok aránya teljes, miután a támogatott gazdaságokban, legalábbis a fejlesztés megvalósítása után, az összes mezőgazdasági állatféri helynek (100% -ban) meg kell felelnie az EU szabványoknak, hiszen a mezőgazdasági kóddal rendelkező telepek szinten adják meg.

A.I.6. Milyen mértékben tették lehetővé a támogatott beruházások a környezetbarát gazdálkodást?

Jóllehet az „Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése” intézkedés nem került meghirdetésre, számos projekt magában hordozta a környezettudatos gazdálkodás fejlesztését hozzájárulva ezzel a környezetvédelmi prioritás céljaihoz. Jóllehet az intézkedés három alapelve közül az egyik a környezetvédelmi szempontok előtérbe helyezése volt, a támogatott mezőgazdasági gazdaságok elsődlegesen versenyképességük megőrzése/növelése és életképességük fenntartásában voltak érdekeltek. Ezek alapján a támogatott beruházások által megvalósított trágyakezelési, vízgazdálkodási és egyéb környezeti fejlesztések jelentős száma mindenképpen örvendetes.

Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének támogatása

A lezárult 302 projekt jelentős részét, mintegy 73% -át, mikro- és kisvállalkozások valósították meg. Így egyrészt általában a leginkább alult készített réteg jutott beruházási

támogatáshoz, de ez egyúttal a hosszú távú fennmaradás tekintetében a legkockázatosabb vállalkozói kör is.

A.II.1. Milyen mértékben segítették a támogatott beruházások a mez gazdasági és halászati termékek hozzáadott értékének növekedését a termékek racionalizált és javított feldolgozásán keresztül?

A termékek racionalizált és javított feldolgozásának eredményei els sorban a fajlagos termelési költségek alakulásában és az új piaci lehet ségek kihasználásában nyilvánultak meg. Felméréseink mindkét területen egyértelm en pozitív vis szajelzést adtak. Kisebb mértékben ugyan, de ugyanez elmondható a kapacitások kihasználtságának javulásáról is, míg a hozzáadott érték növekedés nem volt jelent s. Mindezek arra engednek következtetni, hogy a termékek átlagos feldolgozottsági szintje nem v áltozott jelent sen, ám min ségük, illetve el állításuk er forrásigénye terén pozitív elmozdulás történt.

A.II.2. Milyen mértékben segítették a támogatott beruházások a mez gazdasági termékek hozzáadott értékének és versenyképességének növekedését a min sé gjavítás révén?

A termékek min ségjavulása egyértelm en a min ségi homogenitás felé mozdította el a feldolgozó üzemeket, ráadásul a kedvezményezettek majd' kétharmada a fejlesztés hatására felelt meg az EU termékmin ségi követelményeinek, így – figyelembe véve a SAPARD el csatlakozási mivoltát – a Program e tekintetben jelent s eredményeket hozott az egyes kedvezményezettek számára.

A.II.3. Milyen mértékben javították a támogatott beruházások az egészségügyi és szociális feltételeket és az Európai Unió szabványainak való megfelelést?

Az egyértelm en pozitív hatás igazolható az élelmiszerbiztonság, munkahelyi biztonság és higiénia valamint az állatjólét területén is, e tekintetben is számos kedvezményezettnek volt segítségére a támogatásból megvalósított fejlesztés a megfeleléshez.

A.II.4. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott beruházások a környezetvédelemhez?

A környezetvédelmi szempontokat vizsgálva kisebb hatást mérhetünk, a projektek els sorban a termelési technológiára koncentráltak, kevesebb tere t hagyva a környezeti szempontok érvényesülésének. Ennek oka egyrészt a termelési technológiai színvonal emelésének elodázhatatlan igényében keresend , másrészt a környezetvédelmi jelleg fejlesztések jellemz en hosszabb megtérülési id t kínálnak, így a je lent s saját er vel m köd konstrukciók nem jelentenek megfelel motivációt a kedvezményezettek számára e fejlesztésekhez.

A.II.5. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott beruházások az élelmiszer feldolgozó ipar átalakulásához az érintett ágazatban a z uniós piaci versenyképesség eléréséhez?

A pályázói kérd ívek azon kérdésére adott válaszok alapján, hogy „Javult-e a vállalkozásának versenyképessége a támogatás hatására?” elmondható, hogy a támogatott fejlesztések többségénél a támogatás pozitív hatással volt a vállalkozás versenyképességére.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a piaci szerepl k körében nagy érdekl dés volt tapasztalható a konstrukció iránt, még akkor is, ha a pályázók els sorban csak a meglév termék-el állítási technológiák modernizációját látták benne, kevésbé a termékskála megújításának, b vítésének lehet ségét. A Program a rendelkezésre álló sz kös forrásokkal csak elindítani tudott egy jó irányt, de szükség van a fejlesztési területen további támogatási

lehet ségekre (ez a cél az AVOP és az ÚMVP intézkedéseiben meg is jelent). A kedvezményezetti kör tagolása, sz rése, újragondolása mindenképp hasznos lehet a jövőbeni hasonló konstrukciók esetében.

A tevékenységek diverzifikálása alternatív jövedelemszerzést biztosító tevékenységek fejlesztése

A beadott, alintézkedésenkénti alacsony pályázati darabszámot okozta az, hogy az alacsony projektméret ellenére a pályázati dokumentáció nem differenciált, az alacsony projekt-költségvetés többnyire nem bírta el egy profi pályázatkészítőt, a pályázó maga nem tudta összeállítani a dokumentációt. A kézműves alintézkedésnél egyrészt a saját erőhiánya, másrészt az egyes szakmák elöregedése, az utánpótlás hiánya is hatott a gyenge pályázói érdeklődésre. A helyi termékek előállításánál az innovatív ötletek hiánya is megmutatkozott az alacsony pályázói kedvben.

Az aktív folyamatsegítés (pályázati, üzleti, piaci/marketing tanácsadás, folyamatos tájékoztatás) különösen szükséges az intézkedés célcsoportjának körében, hiszen csak azok, akik nem rutinból fejlesztenek, kevés a rendelkezésre álló pénzügyi és humán kapacitásuk, nagyobb a kockázatuk. Sokkal hosszabb időre lett volna szükség az intézkedés „felfutásához” éppen a korábbi hasonló lehetőségek hiánya, és a célcsoport hosszabb reakcióideje miatt.

A.V.1. Milyen mértékben járult hozzá az „on-farm” és „off-farm” tevékenységek fejlesztése és diverzifikációja a kedvezményezett vidéki lakosság jövedelmének (életszínvonalának) emelkedéséhez?

Mivel az intézkedés rendkívül rövid ideig élt, illetve nagyon alacsony forráskerettel rendelkezett, így elmondható, hogy makroszinten nem befolyásolta a vidéki népesség jövedelmi helyzetét és életminőségét. A kedvezményezett vállalkozások szintjén mind a kérdésekre beérkezett válaszok, mind pedig a vállalkozások pénzügyi mutatói azt árulják el, hogy a támogatott vállalkozások legalább kétharmadánál a nettó jövedelem a megvalósítást követő években (2004-2006) nőtt. A legkisebb mértékű nettó jövedelemnövekedés a turisztikai fejlesztéseknél volt megfigyelhető. A válaszadók 92%-a szerint a fejlesztés hozzájárult a nem mezőgazdasági tevékenységekből származó jövedelmének növekedéséhez. A támogatott vállalkozásoknál a falusi turizmus, a helyi élelmiszertermékek értékesítése és az egyéb nem mezőgazdasági jövedelemforrások együtt eszen jelentkeznek, mint jövedelemforrás, a szöveges válaszok alapján ezek pozitívan hatnak egymásra és ezek közül a turizmus növekszik a legszámottevőbb mértékben (a többi tevékenység „rovására”).

A monitoring adatok és a kérdések alapján elmondható, hogy a fejlesztések pozitívan hatottak a foglalkoztatásra. A nemek közötti arány az új munkahelyek esetén kérdések alapján 50-50%. Az értékelő javasolja pontos módszertan és értelmezés kialakítását a foglalkoztatottságra vonatkozó mutatók együttes vonatkozásában.

Falufejlesztés és felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése

Az intézkedés – bár a fejlesztési igények töredékét volt képes kezelni – egyértelműen pozitív hatással volt a falvakra, kistelepülésekre. Ez derül ki a pályázók által kitöltött kérdésekből is: a válaszadók többsége szerint a fejlesztés jelentős mértékben járult hozzá a kulturális örökség megőrzéséhez.

A.VIII.1. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott beruházások a kedvezményezett népesség gazdasági tevékenységének diverzifikációjához és fenntarthatóságához?

Az intézkedés hatása a település, térség gazdasági fejlődésére, társadalmi mutatóira elsősorban közvetett. A fejlesztések kihasználatlan épületeket, helyszíneket töltöttek meg élettel, elhanyagolt házakat, köztereket hoztak teljesen vagy részben rendbe. Ezzel a faluképet és tájképet javították, ami statisztikailag nem kimutathatóan hat az emberek életminőségére, identitására, akár beköltözést is indukálhatnak a leszakadó falvakba. Ugyanakkor a szóveges válaszok alapján érzékelhető, hogy az intézkedésnek jelentős hatása volt a kedvezményezett települések idegenforgalmára, a kedvezményezett települések idegenforgalmi adója jelentős mértékben nőtt.

A.VIII.2. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott fejlesztések a kedvezményezett népesség jövedelmének életminőségének javulásához?

A falumegújítás típusú fejlesztések esetén sokan említették, hogy olyan kül- és beltéri közösségi tevékenységhez nyíltak lehetőségek, amelyek korábban nem működtek a településen. Mindenképp szemléletformáló a támogatott projektek hatása, amely számokkal nem kifejezhető.

A.VIII.3. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott fejlesztések a kedvezményezett térségekben az épített és kulturális örökség megőrzéséhez?

A kérdésvízes felmérés alapján a fejlesztéseknek jelentős közvetlen hatásuk van a vidék kulturális és természeti örökségének megőrzésében. Ugyanakkor ez a hatás a források korlátossága miatt a vidéki lakosságnak mindössze 6%-ához jutott el.

Rendkívül rossz visszhangja volt a nagyarányú elutasításoknak, a felbontatlanul visszaküldött pályázatoknak. Ennek egyik oka az időben későn indított, ugyanakkor hatékony kampánytevékenység volt.

Vidéki infrastruktúra fejlesztése

Az elutasított pályázatok nagy aránya (65%) és a nagymértékű túligénylés (29.484.303.051 Ft, 115.624.707 euró) mindenképpen azt mutatják, hogy egyrészt nagyon nagy igény volt erre a konstrukcióra, másrészt pedig a Program a rendelkezésre álló forrásokkal csak elindítani tudott egy jó irányt, de szükség van a fejlesztési területen további támogatási lehetőségekre (ez a cél az AVOP és az ÚMVP intézkedéseiben meg is jelent).

A.XII.1. Milyen mértékben felel meg a vidéki infrastrukturális tevékenységek fajtája és terjedelme az érintett térségek prioritási szükségleteinek?

Az intézkedés relevanciáját a helyzetfeltárás részletesen indokolja. Ezen felül a konkrét beavatkozások szükségességét és azok összhangját a valós igényekkel mind a kérdésvízes adatok mind pedig a nagy számú benyújtott pályázat és a jelentős támogatási igény is alátámasztja.

A.XII.2. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott beruházások a vidéki térségek versenyképességének javításához?

A kérdésvízes felmérés és a fókuszcsoportos interjúk egyértelműen azt mutatják, hogy a kedvezményezettek körében az intézkedés versenyképesség-növekedést hozott. Azt azonban fontos megjegyezni, hogy az intézkedés a vidéki térségeknek csak töredékéhez juthatott el – akár a támogatott vidéki vállalkozások, akár a támogatás hasznát élvező vidéki települések

arányát tekintjük (a források sz. kössége miatt), így nemzetgazdasági szinten nézve a hatása elhanyagolható.

A.XII.3. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott beruházások a kedvezményezett vidéki lakosság életmin. ségének javításához?

Az intézkedés nem finanszírozott közútfejlesztést, és a szennyvízkezelésen kívül a kommunális feltételek javítása sem szerepelt a támogatott tevékenységek között, így közvetlenül nem volt jelentős hatása a vidéki lakosság életmin. ségére. A beruházások által érintett vidéki lakosság (nem számolva az átfedésekkel) a monitoring adatbázis alapján 1.735.027 f. volt, ami az intézkedésre jogosult lakosság 45% -a, és az életmin. ségükben legalább kismérték. pozitív elmozdulás mindenképp történt a Program hatására.

Technikai segítségnyújtás

Tekintve az intézkedés keretén belül megvalósult tevékenységek alacsony számát, illetve az intézkedés megvalósításán dolgozó néhány f. t, azt lehet mondani, hogy az intézkedésnek önmagában sokkal kisebb hatása volt a Program megvalósítására, mintha összességében nézzük azokat a technikai segítségnyújtás típusú tevékenységeket, amelyek ugyan nem SAPARD forrásból lettek finanszírozva, de a TS intézkedés céljait szolgálták. Itt kell megemlítenünk az IH, a szakf. osztályok és a SAPARD Hivatal szerteágazó tájékoztató tevékenységét, amelynél az esetek és a résztvevők számáról nincs pontos információ.

A.XV.1. Milyen mértékben könnyítették meg a technikai segítségnyújtási intézkedés keretén belül támogatott tevékenységek a Program megvalósítását?

Tekintettel a TS intézkedésben I finanszírozott tevékenységek alacsony számára és jellegére, az intézkedés nem könnyítette meg számottevő mértékben a Program megvalósítását, bár finanszírozott néhány olyan tevékenységet, amely nélkül a program nem valósulhatott volna meg (pl. SAPARD Monitoring Bizottság m. kódése). A fentiekben közrejátzott az intézkedés későbbi elindítása, az ilyen típusú tevékenységek megtervezésében és megvalósításában rendelkezésre álló tapasztalatok és jártasság hiánya és az alacsony forráskeret.

Ugyanakkor a kérdésvet. felmérések alapján meg kell említeni, hogy a TS -b I finanszírozott képzési tevékenységek hozzájárultak a pályázatok elkészítésének megkönnyítéséhez. A megkérdezettek kevesebb, mint 6% -a válaszolta azt, hogy a képzés nem segítette t a pályázat elkészítésében.

A.XV.2. Milyen mértékben növelte a technikai segítségnyújtás intézkedés az EU, de els. sorban a SAPARD Program eljárásrendjével, szabályaival és elveivel kapcsolatos felkészültséget?

Mind a szakmai interjúk, mind a fókuszcsoportos megbeszélések tapasztalata az, hogy a Program rendkívül nagy hatással volt a lakosság és az adminisztráció EU-s eljárásrendekkel és szabályozással kapcsolatos felkészültségének fejlődésében. A SAPARD Program mind a pályázók körében, mind pedig a Program keretén belül létrejött végrehajtó intézményrendszeren belül alapvető szemléletformáló hatással bírt. Rendkívül nagy hatással volt az EU vidékfejlesztési politikájával, programjaival és pályázati rendszerével kapcsolatos ismeretek megszerzésében. Mindez természetesen nem csak a TS intézkedésnek volt köszönhető.

B.I. Ami a közös agrárpolitikára vonatkozó Közösségi joganyag, az *acquis communautaire* érvényesítéséhez való hozzájárulást illeti

Bár a Phare programok jelentős eredménnyel zárultak a KAP intézményrendszerének létrehozásában (lásd 5. sz. melléklet), Magyarország számára mégis a SAPARD Program volt az első olyan támogatási konstrukció, ahol program alapon, hét évre (a csatlakozás miatt ez négyre csökkent) előre meghatározott feltételekkel és pénzügyi keretekkel, valamint a partnerség elvének figyelembevételével gyakorlatban megvalósultak KAP második pilléres fejlesztések. Ez mind az Programot megtervező, megvalósító adminisztrációra, de a forrásokat igénybevevő pályázók körében jelentős mértékben hozzájárult a KAP-ra vonatkozó joganyag megismeréséhez és alkalmazásához. Mindez nem a fejlesztésekkel érintett üzemek vagy települések száma miatt volt jelentős, hiszen a Program forrása az agrárágazat és a vidéki térségek szereplői közül viszonylag kevesek fejlesztéseit tetten lehet vé, amelynek nem mutathatók ki makrogazdasági hatásai. Ugyanakkor mind a szakmai interjúk, mind a fókuszcsoportos megbeszélések alapján megállapítható, hogy a Program végrehajtása nélkül kevésbé lett volna zökkenőmentes a csatlakozás utáni programok megvalósítása.

B.I.1. Milyen mértékben segítette el a Program az agrárágazatnak és a vidék gazdaságának a Közösségi szabványoknak történő megfelelését, valamint a felkészülést a Közösségi joganyag, az *acquis communautaire* átvételére és érvényesítésére ?

A Program hatása a Közösségi szabványoknak történő megfelelésben nem első sorban a támogatott gazdaságok száma miatt jelentős. Nagyarányú változást ezen a téren a SAPARD Program keretében rendelkezésre álló forrás nem tett lehetővé. Ugyanakkor a Program jelentős pozitív hatással volt az érintett vállalkozók és üzemek menedzsmentjeinek szemléletváltozására. A pályázók tudomásul vették, hogy fejlesztéseikhez csak akkor kapnak támogatást, hogyha azok a beruházás befejeztével megfelelnek az uniós követelményeknek, valamint elfogadták azt a tényt, hogy a jogszabályok betartását szigorúan ellenőrzik és szankcionálják.

B.I.2. Milyen mértékben járult hozzá a Program a KAP célkitűzéseinek és eljárásrendjének megvalósításához az adminisztrációban ?

A szakmai interjúk szerint a Programmal kapcsolatos jogszabályok és eljárásrendek integrálták a KAP célkitűzéseit és eljárásrendjét. A megkérdezettek arról is beszámoltak, hogy az intézményrendszer akkreditációja során sok olyan adminisztrációs követelménynek kellett eleget tenni, amelyet az akkori tagállamokban az Orientációs Részleg eljárásrendje nem követelt meg (pl. négy szem elve helyett sok szem elve, helyszíni ellenőrzések olyan esetekben, amikor nem volt mit ellenőrizni pl. gépvásárlást megelőző helyszíni szemle, stb.). Ez nagy mértékben növelte a Program végrehajtásának bürokráciáját, sokhelyütt szakkeresztszettek okozott a végrehajtásban, amely következménye egyrészt idővesztés, másrészt felesleges költségek keletkezése.

B.II. Ami a csatlakozó országokban az agrár- és vidéki területek fenntarthatóságával kapcsolatos elsődleges és specifikus problémák megoldását illeti

Az értékelés során begyűjtött kvalitatív és kvantitatív információk alapján az akkreditált intézkedések a mezőgazdasági és élelmiszeripari ágazatban viszonylag kevés, főként a legjobban felkészült gazdálkodók és vállalkozások problémáinak megoldásához és uniós követelményekhez történő adaptálásához járultak hozzá. Jóllehet a Terv részletes elemzést ad a vidéki területek helyzetéről és a problémák megoldására intézkedéseket is megfogalmaz, ezek a feltárt problémákhoz képest sokkal kisebb súlyt képviselnek a megvalósításban. A vidék problémáinak megoldásának fel nem vállalása hosszú távon veszélyeztetheti a többi

intézkedés eredményeit és hatásait is. Természetesen a rendelkezésre álló forrás nem tehető vé a vidéki térségek problémái teljes spektrumának figyelembevételét.

B.II.1. Milyen mértékben segített a program stabilizálni a vidéki lakosságot?

A vidék általános problémája az elöregedés, a fiatalok elvándorlása. A Programnak csekély hatása volt erre a problémára, egyrészt a szűk forráskeretek, másrészt a támogatott tevékenységek jellegéből következően. A támogatások a legnagyobb arányban az előreged gazdátársadalom beruházásainak támogatását szolgálták. A nők reprezentáltsága a projektgazdák között programszinten nagyon alacsony (16%), csak a diverzifikáció és falufejlesztés intézkedések esetén érik el az 50%-ot.

B.II.2. Milyen mértékben vezetett a program a vidéki területeken történő foglalkoztatási lehetőségek megteremtéséhez/fenntartásához?

A Program elsősorban a versenyképesség növelésére koncentrált, amelynek nem automatikus velejárója a munkahelyteremtés, hanem éppen ellenkező hatása lehet. A monitoring adatbázis szerint létrehozott 12.969 db új munkahely a Program jelentős eredménye. Ebből rész munkaidős 4.141 db. Feltételezhető, hogy a létrehozott új munkahelyek nem minden esetben a fejlesztés közvetlen következményeként jöttek létre. A csaknem tizenháromezer új munkahelyből mindössze 770 db jött létre a beruházások támogatása által. Munkahelyteremtés szempontjából a legnagyobb hatása a feldolgozás intézkedésnek volt, de a diverzifikációs intézkedés az arra alokkált források viszonylatában úgyszintén hatékonynak bizonyult.

B.II.3. Milyen mértékben vezetett a program a kedvezményezett lakosság életszínvonalának javításához?

A Program települések szennyvíztisztításával, helyi piacok fejlesztésével, informatikai szolgáltatások és kulturális és szociális szolgáltatások létrehozásával járult hozzá a vidéki népesség életszínvonalának javulásához. Fent említett szolgáltatások a vidéki lakosság elenyésző részét érintik.

A támogatott vállalkozások szintjén minden intézkedés esetén jövedelemnövekedés megvalósítható.

B.II.4. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott intézkedések a vidéki gazdaság diverzifikálásához és a vidéki területek piaci helyzetének javításához?

A válaszadók 20%-a jelezte, hogy fejlesztése új tevékenység kialakítására irányult. Az intézkedések között pedig természetesen a „diverzifikáció” intézkedés emelkedik ki a 60%-nál is nagyobb értékével.

B.II.5. Milyen mértékben járultak hozzá a támogatott intézkedések a vidéki területek környezetvédelméhez?

Mivel a környezetvédelemre közvetlenül vonatkozó intézkedések nem kerültek megvalósításra, az intézkedéseknek nincs jelentős hatása a környezet védelmére.

A vidék helyzetének komoly problémáira tekintettel, úgymint munkanélküliség, szegénység, szolgáltatások és infrastruktúra hiánya, munkahelyek hiánya, a SAPARD támogatás nem hozhatott jelentős változásokat e problémák megoldásában, csupán helyi tüneteket tudott kezelni.

B.III. Ami a Program koncepcióját és megvalósítását illeti

B.III.1. Milyen mértékben járultak hozzá a végrehajtási intézkedések a program tervezett hatásainak maximalizálásához?

A szakmai/szakértői interjúkon és a fókuszcsoportos megbeszéléseken a megkérdezettek szerint a pályázók elbizonytalanodását legjelentősebb mértékben az új, eddig ismeretlen és a korábbi agrártámogatási rendszer eljárásrendjénél jóval összetettebb pályázati rendszerrel szembeni bizonytalanság okozta. Ennek egyik tényezője a nem eléggé pályázóbarát, minősített pályázati csomag és a bonyolult üzleti terv volt, amelyet a legegyszerűbb és legkisebb beruházásra is egyformán el kellett készíteni mindenkinek. A másik elbizonytalanító tényező volt a pályázatokhoz esetenként feleslegesen bekért dokumentáció, hatósági engedélyek. A pályázatokhoz kiadandó mellékletek tartalmi követelményeivel az illetékes hatóságok nem minden esetben voltak felkészítve/tájékozottak, a pályázóknak egyenként kellett ezeket a különböző hatóságoktól beszerezniük. A hatósági igazolások ilyen számú és ilyen formában történő megkövetelése jelentős felesleges idő- és költségfordítással terhelte a pályázókat.

A bürokratikus eljárásrend úgyszintén egyik volt az elbizonytalanító tényezők között.

A kevésbé szilárd anyagi bázissal rendelkező pályázók (azok, akik valóban rászorulnak a támogatásra gazdasági tevékenységük továbbfejlesztéséhez) jelentős kockázatnak vannak kitéve a beruházás megvalósításának, illetve a befektetett költségek utófinanszírozásának késedelme miatt, amelyet a lassú feldolgozási eljárás okozott. Pénzügyileg erős, nagyobb cégek esetén (amelyek a holt teher számítás alapján valószínűség szerint a támogatás nélkül is képesek voltak megvalósítani a beruházást) ez nem fokozta a projekt sikeres megvalósítás kockázatát. Minél hosszabb a „passzív időszak”, annál nagyobb a megvalósítás és a további üzemeltetés kockázata, főképp a kisebb cégek esetén. Minél hosszabb ideig kell várni a pályázónak a térítésre, annál törekenyebbé válik pénzügyi helyzete.

A monitoring rendszer adatai alapján az intézkedések zöménél legalább egy év eltelt a szerzői dískötés és az első kifizetés között, és legalább másfél év telt el a pályázat beadása és az első kifizetés között. Ez a késedelem egy beruházás szempontjából, de leginkább az alacsony likviditású mikro- és kisvállalkozások esetén, vagy az amúgy is forráshiányos önkormányzatok esetén rendkívül hosszú időnek számít. Ellentmondás, hogy éppen a vidéki térségek felzárkóztatását célzó, általában kevésbé teheres vállalkozásokat, természetes személyeket és forráshiányos önkormányzatokat támogató intézkedéseknél volt ez a kockázatos idő a leghosszabb, 11%-kal meghaladva a program átlagát.

Sok esetben a késedelmes folyósítást a pályázóknak banki hitelekkel kellett áthidalniuk, amelyek megnövelték a pályázatok költségeit.

A végrehajtási rendszer minősége

A Program egy Magyarország számára teljesen új típusú támogatási rendszer bevezetését jelentette. Az erre való felkészülés, de leginkább maga a döntés az önálló végrehajtó intézmény kialakítására jelentősen elhúzódott, amelynek a Program teljes életére negatív hatása volt.

Jellemző volt a Program végrehajtására a pályázatok befogadásának időpontjára kiéleződő munkacsúcsok kialakulása, amely a pályázatok befogadásától kezdve végigvonult a pályázatkezelés, szerzői dískötés és kifizetés fázisokon is, nem kis fennakadást okozva a

rendszer működésében. Ezt a problémát egyrészt egy kiegyensúlyozottabb, hosszabb távú, évekre lebontott forráskerettel működő, és annak megfelelően kommunikált Program csökkenthette volna.

A program megvalósításának hatékonyságát jelentesen rontotta, hogy nem működtek a Program megvalósítását támogató mechanizmusok. Ez egyrészt érten d arra, hogy nem működtek olyan szaktanácsadói hálózatok, amelyek érdemben segítettek volna a jó minőségű pályázatok elkészítését, amely eredményeképpen kevesebb lett volna az elutasított és hiánypótolgatott pályázat. De érthető ez arra is, hogy nem működött a Program mögött egy olyan támogató számítógépes rendszer, amely megkönnyítette volna a pályázatkezelést, számlakezelést, monitoringot.

Az eljárásrend egyszerűsítése folyamatos volt. A Program második felére a végrehajtás átláthatóbbá és gyorsabbá vált. A fókuszcsoportos megbeszélések eredménye alapján azonban a folyamat során kialakított megoldásokat a következő programozási időszak pályázati eljárásrendje nem vette át megfelelő mértékben.

A 2000-ben elfogadott SAPARD Program intézkedéseinek végrehajtása nagyobb részt 2002. végén, illetve két intézkedés esetében 2004. áprilisában megindult, és 2004. május végén lezárult. A fejlesztési források és a végrehajtáshoz rendelkezésre álló idő és források szűkössége miatt a potenciális kedvezményezetteknek csak egy igen szűk köre kapott tényleges támogatást. A Program ezért eredetileg kitűzött fő célkitűzéseit csak részben érte el, viszont jelentős mértékben segítette az uniós támogatási rendszerben történő részvétel és forrásszerzés feltételeinek megismerését, a végrehajtó intézményrendszer és a potenciális kedvezményezettek számára egyaránt.

Javaslat: Javasoljuk a Program által létrehozott fejlesztések megvalósításának ötödik éve után vizsgálni a támogatott fejlesztések árbevételének alakulását, megismételni a holt teher vizsgálatát, mivel ez utóbbit jelen értékelés sem tudta tényadatok alapján vizsgálni.

Mivel a vidéki térségek egyik legégetőbb problémája a munkahelyek hiánya, ezért fontosnak tartjuk intézkedésenként és beruházás-típusonként vizsgálni az új munkahelyek létrehozásának hatékonyságát és ennek megfelelően alakítani a következő programidőszakok forrásallokációját, természetesen figyelembe véve a nem jövedelemtermelő intézkedések életminőségre gyakorolt pozitív hatását, amely legalább olyan lényeges, mint a munkahelyteremtés.

Javasoljuk továbbá az értékelés alapjául szolgáló mutatók rendszerének kialakítását oly módon, hogy az hosszútávon is biztosítsa a kitűzött célok megvalósulásának mérését. Ebben segít a Bizottság által közzétett Közös Monitoring és Értékelési Keret, amelyet azonban szükséges a hazai viszonyokhoz formálni.

1.sz. melléklet: Bibliográfia

Háttéranyagok

- Guidelines for the Evaluation of Rural Development Programmes supported by SAPARD , European Commission Directorate General for Agriculture, 2001;
- Magyarország SAPARD Terve 2000 – 2006;
- Magyarország 2000-2006. közötti SAPARD tervének elzetes értékelése, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, 1999;
- A Magyarországi SAPARD Program Id közti Értékelése (2000 – 2003);
- Nemzeti Vidékfejlesztési Terv, 2004;
- Agrár és Vidékfejlesztési Operatív Program , 2004;
- a Magyar Köztársaság és az Európai Bizottság között 2000. március 1 -jén létrejött Többéves Pénzügyi Megállapodás;
- a SAPARD életciklusa alatt a Magyar Köztársaság és az Európai Bizottság köz ött létrejött Éves Pénzügyi Megállapodások. (2000 – 2003);
- Magyarország 2003. Évi Jelentése a SAPARD Program Végrehajtásáról;
- Magyarország 2004. Évi Jelentése a SAPARD Program Végrehajtásáról;
- Magyarország 2005. Évi Jelentése a SAPARD Program Végrehajtásár ól;
- Magyarország 2006. Évi Éves és Záró Jelentése a SAPARD Program Végrehajtásáról 2000-2006;

Jogszabályok

- a Tanács 1257/1999/EK Rendelete,
- a Tanács 1260/999/EK Rendelete
- a Tanács 1268/99/EK Rendelete,
- a Bizottság 2759/1999/EK Rendelete,
- a Bizottság 1999/595/EK határozata,
- a Bizottság 2222/2000/EK Rendelete,
- a Bizottság 2002/927/EK határozata
- a Bizottság 2004/385/EK határozata,
- 1997. évi CXIV. törvény a mez gazdaság fejlesztésér l

Tanulmányok / Publikációk

- Az állattartó telepek felmérése, VI. Összefoglal ó kötet, AKII, 2002
- SAPARD Review, Impact Analysis of the Agriculture and Rural Development, Planning and Implementing the SAPARD Programme in Hungary, Katalin Kovács , MTA RKK;
- Experiences of the modernization and removal of insufficiencies in the Hungaria n meat and milk processing plants during the pre - accession period. In "From farm to fork: European experience in introduction of implementation and enforcement of the veterinary and food safety acquis". European Institute Sofia 2005.p.57 -68., Zoltán Szabó :

2. sz. melléklet: Pályázói kérd ívek

3. sz. melléklet. Interjú vázlatok

4. sz. melléklet: Fókuszcsoportos megbeszélés vázlatok

5. sz. melléklet: A Phare programok eredményei